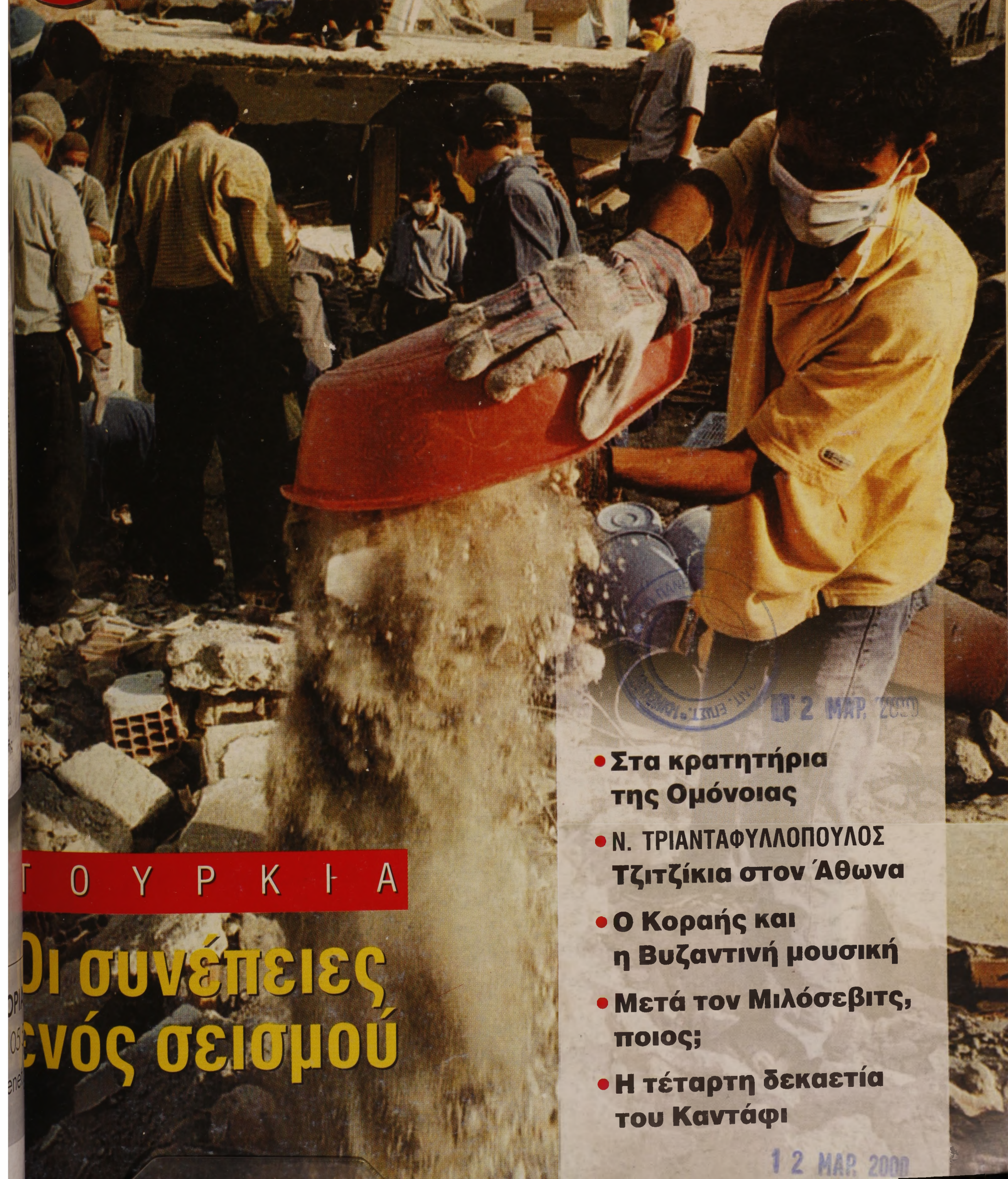

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 693
Παρασκευή
27 Αυγούστου 1999
Δρχ. 700

Τ Ο Υ Ρ Κ Ι Α

Οι συνέπειες
ενός σεισμού

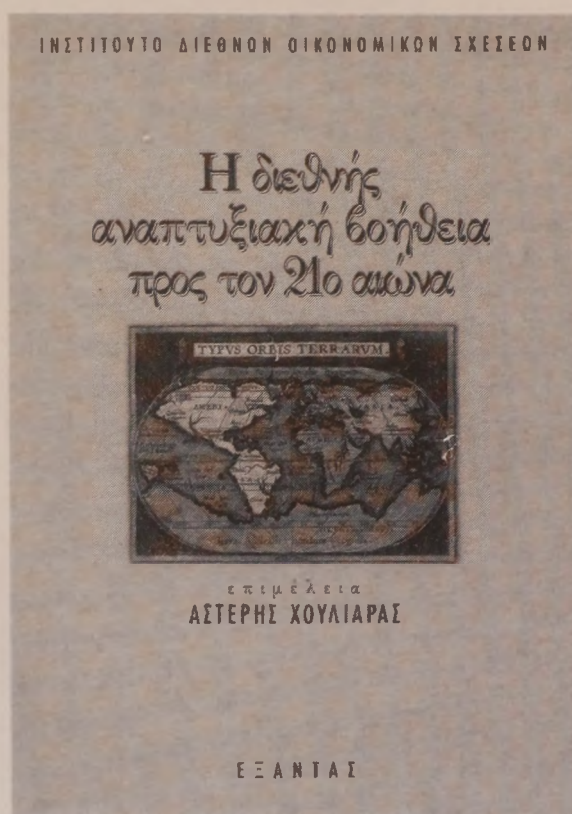
- Στα κρατητήρια της Ομόνοιας
- Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
Τζιτζίκια στον Άθωνα
- Ο Κοραής και η Βυζαντινή μουσική
- Μετά τον Μιλόσεβιτς, ποιος;
- Η τέταρτη δεκαετία του Καντάφι

12 MAR 2000

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

Η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια προς τον 21ο αιώνα

Το βιβλίο αυτό, εξετάζοντας τις τάσεις που διαμορφώνονται στη χορήγηση αναπτυξιακής βοήθειας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και το τέλος του διπολικού κόσμου, επιχειρεί να καλύψει ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία και να δώσει απαντήσεις σε μια σειρά ερωτήματα. Πώς η διεθνής αναπτυξιακή βοήθεια σχετίζεται άμεσα με την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής και, ειδικότερα, με τους στόχους της οικονομικής διπλωματίας; Πώς μπορεί να γίνει πιο αποτελεσματική; Ποια είναι η σχέση της με το εξωτερικό χρέος; Ποιος είναι ο ρόλος των μη κυβερνητικών οργανισμών; Ποια είναι τα μεγάλα ζητήματα για την πολιτική αναπτυξιακής συνεργασίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης; Ποια θα είναι η ελληνική πολιτική αναπτυξιακής συνεργασίας τον 21ο αιώνα;

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Διδότου 59 — 10681 ΑΘΗΝΑ — Τηλ.: 3804885 — Fax: 3813065

αντί

Περίοδος Β' • Έτος 26ο • Τεύχος 693
 Παρασκευή 27 Αυγούστου 1999 • Δρχ. 700
**ΝΤΙ - ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
 ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ**

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
 Τηλ. 72.32.713-72.32.819 FAX: 72.26.107
 ANTI ON-LINE: <http://www.otenet.gr/anti>
 e-mail: chrarou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
ΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Δημήτρης Γκέκας
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Μάχη Γεωργιάδου
ΤΥΠΩΣΗ: ΛΙΘΟΤΥΠ Α.Ε. Ιασίου 5, Περιστερί
 Τηλ. 57.22.201

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:
 α συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη
ΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 6.500 δρχ., Ετήσια 13.000 δρχ.,
 για Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 50.000 δρχ.
 Φοιτητική ετήσια: 10.000 δρχ.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:
 Εξαμ.: 41 δολ., Ετήσια: 82 δολ.,
 ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:
 Εξαμ. 48 δολ., ετήσια 96 δολ.

ΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης
 Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΔΡΧ. 700,
ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: ΔΡΧ. 1.400

ΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία
 της Αθήνας: Περιοδικό ΑΝΤΙ,
 για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:
 ντρο του βιβλίου - Α Πουλouκτσή και Σία Ε.Ε.
 σσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. (031) 285.857

ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ 1945-1949 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το τεύχος που θα κυκλοφορήσει την Παρασκευή 10 Σεπτεμβρίου είναι αφιερωμένο στα πενήντα χρόνια από τη λήξη του Εμφυλίου Πολέμου. Άγνωστα ντοκουμέντα, ημερολόγια, φωτογραφικό υλικό, αναλύσεις και εκτεταμένο χρονολόγιο των γεγονότων της πιο κρίσιμης περιόδου στην νεο-ελληνική ιστορία.
 Η αφήγηση μιας εποχής που έχει παραμείνει στο ημίφως.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΣΕΛ. 14 Ο σεισμός στην Τουρκία

Γράφουν οι Αλή

Ταρτάνογλου, Ευγενία

Βαθάκου και Ν. Ράπτης

ΣΕΛ. 25 ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΚΗΝΗ: Σερβία,

Ευρωπαϊκή Ένωση, Αν. Τιμόρ,

Λιβύη

ΣΕΛ. 38 Σάββας Αγουρίδης: Εκκλησία

και Πολιτεία στην Ελλάδα

ΣΕΛ. 44 Ν. Τριανταφυλλόπουλος:

Τζιτζίκια στον Άθωνα

ΣΕΛ. 46 Χ. Ξανθουδάκης: Ο Κοραής

και η βυζαντινή Μουσική

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Μετά το σεισμό, σελ. 4

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Αντήνωρ, σελ. 6

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ

Σχόλια, σελ. 8

E-MAIL

Απόστολος Διαμαντής, σελ. 11

ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ

Πολιτισμός, σελ. 42

BIBΛΙΟ

Κριτική, σελ. 63

ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΕΙΣΜΟ

ΟΙ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΙΚΟΙ σεισμοί στην Τουρκία είναι ένα μεγάλο πλήγμα για τον τουρκικό λαό. Για μας, στάθηκε αφορμή να ξανασκεφθούμε μερικά πράγματα, αλλά κυρίως να δοκιμάσουμε την ανθρωπιά μας — όση περίσσειε.

ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ υλικό κόστος για την Τουρκία είναι δύσκολο να υπολογιστεί αυτή τη στιγμή. Σε όλη τη γη οι φυσικές καταστροφές στα πρώτα 9 χρόνια της δεκαετίας υπολογίζεται ότι, σε μέσο ετήσιο κόστος, ξεπερνούν τα 75,9 δισ. δολάρια. Αν όμως οι τυφώνες, οι πλημμύρες και οι λοιπές φυσικές καταστροφές ανατρέπουν, σε μεγάλο βαθμό, την ισορροπία στις περιοχές που πλήττονται και προκαλούν χιλιάδες θύματα, οι σεισμοί έχουν μια ιδιομορφία: Είναι πρώτα από όλα τρομοκρατικοί και δημιουργούν ένα «ιστορικό προηγούμενο». Για τις περιοχές που χαρακτηρίζονται πια ως σεισμογενείς θα πρέπει να προβλέπονται στο μέλλον ειδικοί όροι για τη δόμηση.

ΣΕ ΧΩΡΕΣ αναπτυσσόμενες όπως η Τουρκία, που χαρακτηρίζονται από το φαινόμενο της άναρχης υπερσυγκέντρωσης πληθυσμού σε αστικές περιοχές, όπου καταφεύγει η φτωχολογιά για να «γλιτώσει» από τη μιζέρια του χωριού, οι νέες οικήσεις γίνονται με αυθαίρετες και πρωτόγονες μεθόδους.

ΑΛΛΑ γιατί να μένουμε σε αυτά, τα χίλιες φορές ειπωμένα; Ίσως για να θυμίσουμε και τα δικά μας πάθη. Δεν είναι, βεβαίως, η ώρα για τέτοιους συλλογισμούς.

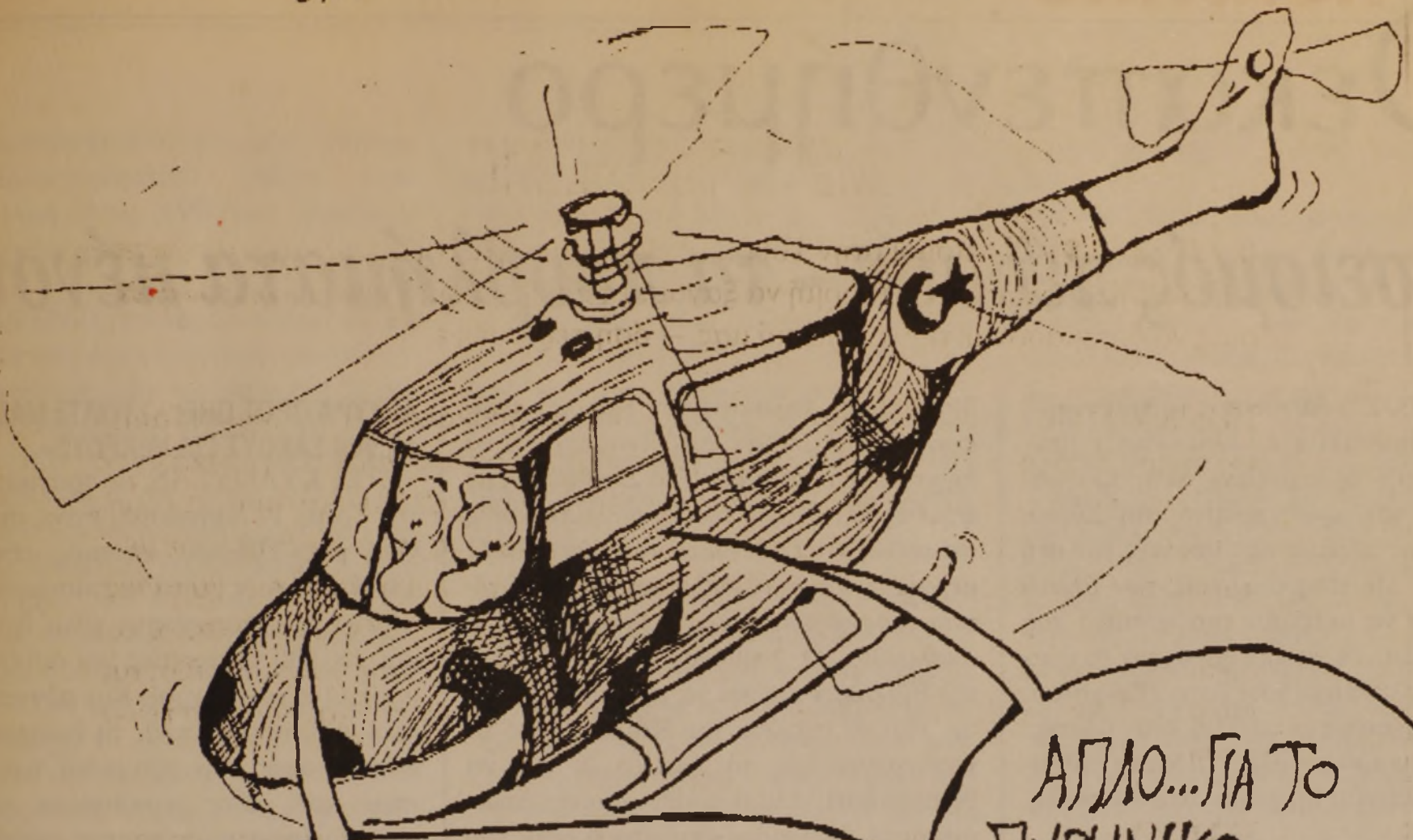
ΤΑ ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ αλληλεγγύης προς τον πάσχοντα τουρκικό λαό που ξεπήδησαν εδώ, είναι το πιο παρήγορο — για μας — αίσθημα. Ο λαός μας εβίωσε μίαν αλήθεια που είναι κρυμμένη: Με τους Τούρκους έχουμε δεθεί με αίμα — ό,τι και αν σημαίνει αυτό. Βαθιά στην καρδιά μας αισθανόμαστε ότι, ως γειτονικοί λαοί, έχουμε βιώσει πολλά. Και αν η συσσωρευμένη προπαγάνδα και οι χειρισμοί των πολιτικών που παθιάζονται για εξουσία και δύναμη έχουν στρέψει συχνά τους δύο λαούς αντιμέτωπους, οι ίδιοι αυτοί λαοί νιώθουν ότι τους συνδέουν πολλά.

ΟΙ ΣΕΙΣΜΟΙ μπορεί να αφυπνίσουν τις συνειδήσεις και να μας κάνουν όλους — και μας και τους Τούρκους — να ξανασκεφθούμε ότι η δυστυχία περισσεύει στον κόσμο και δεν επιτρέπεται να αφήνουμε τους διαχειριστές της πολιτικής εξουσίας να προσθέτουν και άλλες πηγές δυστυχίας.

ΙΣΩΣ ΟΛΑ ΑΥΤΑ να ακούγονται υπερβολικά συναισθηματικά, αλλά μπροστά στο θάνατο, στον πόνο του αποχωρισμού, μπροστά στη δυστυχία, οι άνθρωποι «εξανθρωπίζονται» και ξανάρχεται στις καρδιές η συμπόνια και το αίσθημα της αλληλεγγύης· που είναι ένα από τα πιο ευγενή ανθρώπινα αισθήματα.

αντί

ΟΙ ΣΚΟΥΦΟΝΙΟΙ

ΚΑΙ ΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ
ΒΓΑΖΟΥΜΕ ΑΠ' ΤΟ
ΣΕΙΣΜΟ;

ΑΠΟ... ΓΙΑ ΤΟ
ΠΥΡΗΝΙΚΟ
ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
ΔΕΝ ΘΑ ΧΡΗΣΙΜΟ-
ΠΟΙΗΣΟΥΜΕ
ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥΣ

ΚΑΤΑΡΤΙΣΤΕΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ

Ο σεισμός πέρασε – τα προβλήματα μένουν.

ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ ο Αύγουστος (ο τελευταίος του 20ού αιώνα) θα κυλούσε –έτσι πιστεύαμε– με την καθιερωμένη τάξη πραγμάτων. Με τον πρωθυπουργό στη Σίφνο. (Και τώντις πέρασε τις διακοπές του στη Σίφνο...). Με τους αρχηγούς των άλλων κομμάτων να μετέχουν στα «μπάνια του λαού», αλλά και να μη λησμονούν το ευαγές αντιπολιτευτικό τους έργο. (Επικοινωνείς ευχερέστερα με τον λαό, όταν βρίσκεσαι και συ παρά θιν' αλός...). Με τα πολλαπλά προβλήματα της χώρας υπό αναστολή, κ.λπ.

ΧΩΡΙΣ προβλήματα και αναταράξεις, όμως, έγινε και η αναμενόμενη έκλειψη του ηλίου. Οι προφητείες περί «συντέλειας του κόσμου» («ο ήλιος εγένετο μέλας ως σάκκος τρίχινος και οι αστέρες έπεσαν εις την γην και ο ουρανός απεχωρίσθη ως βιβλίον ειλισσόμενον...») έμειναν απλώς προφητείες. Ακόμα και ο Πάπας διέκοψε το πρόγραμμά του, για να παρακολουθήσει –ως απλός θνητός– το «αγκάλιασμα του ήλιου με τη σελήνη». Χτυπητή εξαίρεση ο ημέτερος Χριστόδουλος, ο οποίος, απ' ό,τι λέγεται, θεωρεί αμαρτία (κάτι σαν «αταξία στα θεοτικά σχέδια...») την ενασχόληση των ανθρώπων με τα ουράνια φαινόμενα.

ΑΛΛΑ ΘΛΙΒΕΡΗ εξαίρεση (κάτι σαν επιστροφή στον Μεσαίωνα) απετέλεσε και η απόφαση του Εκπαιδευτικού Συμ-

βουλίου της πολιτείας του Κάνσας, σύμφωνα με την οποία ο Δαρβίνος έπρεπε να κηρυχθεί υπό διωγμόν! Το Συμβούλιο, με ψήφους έξι έναντι τεσσάρων, απεφάνθη ότι «η ζωή στη Γη δεν μπορεί να έχει ηλικία μεγαλύτερη των 10.000 ετών, γιατί μια τέτοια εκδοχή θα αντέκρουε τη Βίβλο». Κατ' ακολουθία: Ο Δαρβίνος και η «Θεωρία της Εξέλιξης» πρέπει να εξοστρακισθούν απ' όλα τα σχολεία του Κάνσας (από το νηπιαγωγείο ως το Λύκειο...), για να θριαμβεύσει, τελικά, η «Θεωρία της Δημιουργίας». («Εν αρχή εποίησεν ο Θεός τον ουρανόν και την γην... Και είπεν ο Θεός γεννηθήτω στερέωμα εν μέσω του ύδατος», κ.λπ.). Φυσικά, την απόφαση του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του Κάνσας επεχείρησαν να ματαιώσουν (με απανωτές εκκλήσεις) επιφανείς επιστήμονες και διανοούμενοι των ΗΠΑ, αλλά χωρίς επιτυχία. Ίσως, για να επιβεβαιωθεί –για μια ακόμα φορά– ότι Ταλιμπάν ή φονταμενταλιστές δεν ευδοκιμούν μόνο σε χώρες όπως το Ιράν ή το Αφγανιστάν, αλλά και στην πλουσιότερη και ισχυρότερη χώρα του κόσμου – τις ΗΠΑ. Αποτέλεσμα: Όσοι αντιτάχθηκαν στην απόφαση αυτή του Εκπαιδευτικού Συμβουλίου του Κάνσας, μιλούν, σήμερα, για «Βιετνάμ των βιολόγων» και θυμίζουν, με κάποιο αίσθημα απελπισίας, την περίπτωση του Γαλιλαίου...

ΑΓΚΥΡΑ ΠΡΟΣ ΟΗΕ: «ΣΤΕΙΛΤΕ ΜΑΣ 45.000 ΣΑΚΟΥΣ ΓΙΑ ΝΕΚΡΟΥΣ»..

ΕΤΣΙ ΚΥΛΟΥΣΑΝ τα πράγματα, όταν την Τρίτη, 17 Αυγούστου έγινε, στη γειτονική μας Τουρκία «σεισμός μέγας», με 18.000 νεκρούς (κατά τα επίσημα στοιχεία – στην πραγματικότητα είναι διπλάσιοι) και 200.000 τραυματίες και αστέγους. Οι αριθμοί είναι ψυχροί. Και αδυνατούν να περιγράψουν, φυσικά, τη διάσταση μιας καταστροφής, την τραγωδία των επιζώντων που, «σαν φαντάσματα, ψάχνουν ακόμα μέσα στα ερείπια των σπιτιών τους» ή «στέκονται στην ουρά, για λίγο ψωμί ή για κάποια στοιχειώδη ιατρική περίθαλψη»... Να μπορεί, άραγε, να δώσει την εικόνα της φρίκης το αίτημα της Άγκυρας, προς τον ΟΗΕ: «Στείλτε μας 45.000 σάκους για νεκρούς»;

ΠΕΡΑ από τον φυσικό σεισμό, ένας δεύτερος σεισμός (πολιτικός) συνταράσσει ολόκληρη την Τουρκία, καθώς ο πόνος και η οργή των πληγέντων, για την ανικανότητα και την ολιγωρία κράτους και στρατού, τείνει να πάρει τη μορφή χιονοστιβάδας. Ήδη 300 σεισμοπαθείς, με κοινή (ομαδική) αγωγή ζητούν από τη δικαστική εξουσία να επιβεβαιώσει αυτό που όλοι παραδέχονται: ότι η καταστροφή οφείλεται και στην άθλια κατασκευή των κτιρίων, στην ασυδοσία επιχειρηματιών και εργολάβων που, σε πλήρη σύμπνοια με ένα διεφθαρ-

Α' εξάμηνο 1996

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (1996)

Είναι έτοιμοι και διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού (Δημοχάρους 60, Αθήνα) δυο ακόμα τόμοι του ANTI που συμπεριλαμβάνουν τα τεύχη 595 έως και 608 (ο 44ος) και 609 έως και 624 (ο 45ος).

Θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών. Στους τόμους του περιοδικού ANTI αποτυπώνεται η σύγχρονη ιστορία μας.

Β' εξάμηνο 1996

μένο και αυταρχικό κατεστημένο, στήνουν πολυκατοικίες-φέρετρα! [Μόνο στην Κωνσταντινούπολη, 65% των κατοικιών είναι αυθαίρετες].

ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ γεγονός ότι πολλές χώρες (ανάμεσά τους και η Ελλάδα) έσπευσαν ν' ανταποκριθούν στην έκκληση της Τουρκίας για οικονομική στήριξη και ειδική βοήθεια. Και είναι, οπωσδήποτε, ευάρεστη καταγραφή το ότι -πέρα από την κυβέρνηση- οι πέντε μεγαλύτεροι δήμοι της Ελλάδας (Αθήνας, Θεσσαλονίκης, Πειραιά, Πάτρας και Ηρακλείου) οργανώνουν, με πρωτοβουλία των δημάρχων τους, «επιχείρηση αλληλεγγύης» προς τον δοκιμαζόμενο λαό της Τουρκίας. Από την άλλη, δεν μπορεί να μη σημειώσει κανείς τα ισοστάσια ευγνωμοσύνης με τα οποία ο τουρκικός λαός, γκρεμίζοντας τα όποια είχα δυσπιστίας ή προκαταλήψεων, υποδέχεται τη βοήθεια αυτή. Ενδεικτικός και ο τίτλος της Χουριέτ: «Ευχαριστώ γείτονα», με ειδική αναφορά στην «συγκινητική προσπάθεια του ελληνικού λαού να βοηθήσει τον τουρκικό», κ.λπ.

ΜΕΣΑ ΣΤΟ κλίμα αυτό -η Καθημερινή μίλησε για «δόνηση φιλίας προς την Ελλάδα», ενώ ακόμα και οι ισλαμικές εφημερίδες παραδέχονται τώρα ότι «οι Τούρκοι έχουν και άλλους φίλους»- η συζήτηση για το «αν πρέπει» ή «δεν πρέπει» η Ελλάδα να άρει το βέτο, ηχεί παράκαιρα. Πολύ πριν από τον σεισμό, δεν ήταν λίγοι οι αναλυτές εκείνοι (αλλά και πολιτικοί, και διπλωμάτες) που υποστήριζαν ότι «το βέτο απέδωσε ό,τι είχε να ποδώσει» και ότι εμμονή στη διατήρησή του -πέρα από την ευχέρεια των ευρωπαίων ταιρών μας να το παρακάμψουν...- θα προκαλούσε μεγάλη ζημιά στα εθνικά μας συμφέροντα. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο επίτιμος πρόεδρος της Ν.Δ. κ. Μητσοτάκης, ο οποίος πιστεύει ότι η Ελλάδα θα πρέπει ν' ανακοινώσει, δημόσια, ότι «αίρει το βέτο μονομερώς, χωρίς ανταλλάγματα».

Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ θέση, πάντως, αυτή τη στιγμή, εκφράζεται με την πρόταση του υπουργού Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου και που θα διατυπωθεί στο άτυπο συμβούλιο των υπουργών Εξωτερικών της Ε.Ε.), με την εκπόνηση νέου χρηματοδοτικού κα- ρονισμού για την ανασυγκρότηση των υπο- ρμών στην Τουρκία. Ο υπουργός πιστεύει τι τα κεφάλαια θα αντληθούν από υφιστά- ενους χρηματοδοτικούς οργανισμούς που χουν παραμείνει ανενεργοί (δηλαδή από

παλαιότερες χρηματοδοτήσεις της Ε.Ε., που είχε δεσμεύσει η Ελλάδα), συνεπώς «η Ελλάδα δεν έχει λόγο να άρει τις επιφυλά- ξεις της», αφού όχι μόνο τα κονδύλια για την ανασυγκρότηση της Τουρκίας εξασφα- λίζονται, αλλά και οι εσωτερικές αντιδρά- σεις ελαχιστοποιούνται «και η Ελλάδα ανα- δεικνύεται πρωτοστατούσα και όχι συρομέ- νη από τους ευρωπαίους εταίρους της, στο θέμα των ευρωτουρκικών σχέσεων». [Αν η διατύπωση δεν είναι ιδιαίτερα πειστική, δεν φταίει ο Αντήνωρ...].

«Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΟΥΡΑΣΘΗΚΕ». ΠΟΙΟΣ ΘΑ ΤΗΣ ΧΑΡΙΣΕΙ ΑΛΛΟΥΣ ΕΞΙ ΜΗΝΕΣ;

Ο ΣΕΙΣΜΟΣ στην Τουρκία και η πρόθε- ση της κυβέρνησης να αναθεωρήσει την ως τώρα πολιτική της στο θέμα των ευρωτουρ- κικών σχέσεων (παρά τις αναταράξεις που θα προκαλέσει στο «πατριωτικό ΠΑΣΟΚ» και τους «ακραιφνείς» της Νέας Δημοκρα- τίας), δεν αφάνισε -φευ!- το πλήθος των άλλων προβλημάτων. Και ένα από αυτά εί- ναι, ασφαλώς, και το θέμα της εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας, από το οποίο θα εξαρτηθεί και ο χρόνος προσφυγής στις κάλπες: την άνοιξη ή το φθινόπωρο του 1999;

ΤΟ ΠΑΣΟΚ πιστεύει ότι, μαζί με τα κόμματα της Αριστεράς, συγκροτεί «προεδρική πλειοψηφία» στην παρούσα Βουλή. Έλα, όμως, που τα κόμματα της Αριστεράς έχουν δικό τους λόγο, δική τους άποψη. Το ΚΚΕ, λόγου χάρη, υπο- στηρίζει ότι η κυβέρνηση επιχειρεί έναν «ιδιότυπο εκβιασμό προς τα κόμματα της αντιπολίτευσης», ενώ ο πρόεδρος του ΣΥΝ, Νίκος Κωνσταντόπουλος, επιση- μαίνει ότι «η λειτουργία των θεσμών θέλει δημοκρατική κουλτούρα και όχι πονη- ριές μικροκομματικής σκοπιμότητας». Όσο για τον πρόεδρο του ΔΗΚΚΙ Δημ. Τσοβόλα (μια και αυτοπροσδιορίζεται ως Αριστερά...), οι πληροφορίες λένε ότι, εν ευθέτω χρόνω, θα υποβάλει πρό-ταση-έκπληξη, η οποία θα δημιουργήσει ρήγματα στον χώρο του ΠΑΣΟΚ... Μέ-χρι στιγμής, πάντως, δεν υπάρχουν εν-δείξεις ότι ο πρωθυπουργός Κ. Σημίτης, κατά τη συνάντηση που θα έχει με τους αρχηγούς των πολιτικών κομμάτων, τον Σεπτέμβριο, θα επιδιώξει να προσφέρει, στα κόμματα της Αριστεράς, «μετατροπή του εκλογικού νόμου επί το αναλογικότε- ρον», προκειμένου να αποσπάσει τη συ- ναίνεσή τους, στην επανεκλογή του ση-

μερινή προέδρου Κωστή Στεφανόπου- λου.

ΠΡΟΒΛΗΜΑ, όμως, με την εκλογή Προ-έδρου της Δημοκρατίας δεν έχουν τόσο τα κόμματα της Αριστεράς, όσο η Νέα Δημο- κρατία, η οποία, αν πιστέψουμε τον υπουργό Ανάπτυξης Ευ. Βενιζέλο, βρίσκε-ται σε κατάσταση αμηχανίας.

ΣΕ ΑΜΗΧΑΝΙΑ, ειδικότερα, βρίσκεται ο πρόεδρος του κόμματος Κ. Καραμανλής, ο οποίος, έκπληκτος, διαπιστώνει ότι, πα-ρά τη θερινή ραστώνη, το ΠΑΣΟΚ κατά- φερε, τελικά, να ρίξει το μπαλάκι, στη δια- δικασία εκλογής Προέδρου της Δημοκρα- τίας, στα άλλα κόμματα και, πιο συγκεκρι- μένα, στη Νέα Δημοκρατία. Τι ποιείν, λοι- πόν; Αν ο αρχηγός Κ. Καραμανλής δηλώ- σει: «Καταψηφίζουμε την επανεκλογή του προέδρου Κωστή Στεφανοπούλου» (παρά το ότι τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής και ασκεί άψογα τα καθήκοντά του) και η χώ-ρα βαδίζει προς εκλογές, στην πιο κρίσι-μη, για την ΟΝΕ, χρονική συγκυρία, τότε το ερώτημα που τίθεται είναι: Θα κερδίσει ή θα χάσει ψήφους το κόμμα της αξιωματι- κής αντιπολίτευσης; (Αρκετά στελέχη του κόμματος απαντούν: «Θα χάσουμε»!). Αν πάλι ο αρχηγός της Ν.Δ. δηλώσει: «Υπο- στηρίζουμε έναν δικό μας άνθρωπο -τον πρώην πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη» ή «γιατί να χαρίσουμε σε μια κουρασμένη κυβέρνηση άλλους έξι μήνες;», τι τέχεται, τότε, η επιούσα; Και αν υποτεθεί ότι η Νέα Δημοκρατία κερδίσει τις εκλογές, τότε, ποιος λύνει τα προβλήματα «συγκατοίκη- σης» μεταξύ ενός νέου δυναμικού (πλην «άπειρου») πρωθυπουργού και ενός πολύ- πειρου προέδρου της Δημοκρατίας;

ΥΠΑΡΧΕΙ, βέβαια, και μια τρίτη εκδο- χή: Η Νέα Δημοκρατία να μην υποστηρί- ξει κανέναν υποψήφιο - να ρίξει λευκό, λόγου χάρη... Αλλά τότε δεν θα είναι πολι- τικό κόμμα, αλλά σύλλογος ερασιτεχνών, για ωραίες θεατρικές παραστάσεις, με τον θεατρώνη να εκφωνεί στιλπνούς πολιτι- κούς, κατά περίπτωση, λόγους!

ΚΑΤΑ ΤΑ άλλα, η ζωή προχωρεί, με την Σοφοκλέους -αχαλίνωτη- να ξεπερνά το όριο των 5.000 μονάδων και με τον πολύ Άλαν Γκίνσπαν, διοικητή της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, να τρελαίνει, στην κυριολεξία, τη Γουώλ Στρητ, αυξάνοντας το προεξοφλητικό επιτόκιο... Ποιος θα προστατέψει τους μικροεπενδυτές, όταν, ξαφνικά, αλλάξει το «τοπίο»;

ANTHΩP

ΕΙΝΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΘΕΜΑ

Στο προηγούμενο τεύχος, στο κύριο άρθρο αλλά και σε σχόλιο, θέσαμε το θέμα του νέου πρακτορείου διανομής Τύπου που ίδρυσε ο κ. **Λαμπράκης** μαζί με τον κ. **Τεγόπουλο**. Σημειώναμε ότι η συγκέντρωση όλων των λειτουργιών του Τύπου σε ένα μόνον πρόσωπο θα δημιουργήσει πολλά θέματα. Όλος ο Τύπος πρέπει να κυκλοφορεί ελεύθερα και απρόσκοπτα. Αναφέραμε δύο περιστατικά. Απάντηση δεν ελάβαμε. Γιατί άλλωστε; Ο προκάτοχος του κ. **Ρέππα**, ο **Δημήτρης Μαρούδας**, είχε κάποτε πει ότι δεν είναι υποχρεωμένος να απαντά σε όλους, όταν το ANTI είχε κάνει κάποια συγκεκριμένη καταγγελία. Είχε, μάλιστα, πει τότε ότι, έτσι, θα πρέπει να απαντά και στο Μίκυ-Μάους! Καλά, γνωρίζουμε ότι αυτή είναι πάγια πασοκικής εμπνεύσεως τακτική. Σημειώναμε επίσης ότι για το θέμα είχαμε εγκαίρως – προ διετίας – ενημερώσει τον υπουργό παρά τω πρωθυπουργώ κ. **Γ. Πασχαλίδη**. Σήμερα θέλουμε να καταγγείλλουμε ένα νέο περιστατικό: Στα Χανιά, ο υπεύθυνος του πρακτορείου των κ. **Λαμπράκη-Τεγόπουλου**, ο κ. **Καλογρίδης** αρνείται να παραδώσει φύλλα των εφημερίδων που αντιπροσωπεύει σε ορισμένα περίπτερα, όπως εκείνο το κεντρικό της πόλης που βρίσκεται μέσα στη Δημοτική Αγορά. Και καλά όλα αυτά. Μπορεί ο κ. **Λαμπράκης** με τους ανθρώπους του να αντιλαμβάνονται το θέμα της διανομής του Τύπου όπως τους βολεύει. Όμως ο κ. **Δημ. Ρέππας** είναι υπεύθυνος υπουργός για τα θέματα που αφορούν τον Τύπο. Και κάθε συνταγματική παραβίαση για την απρόσκοπτη και ελεύθερη διακίνηση του Τύπου τον αφορά. Είναι, τουλάχιστον γι' αυτό, υπεύθυνος και συνταγματικά. Εμείς περιμένουμε. Έστω και ως Μίκυ-Μάους, κύριε επί του Τύπου υπουργέ! **Η.**

Ο ΟΤΕ ΕΠΕΝΔΥΕΙ, ΑΛΛΑ Ο ΚΟΚΚΑΛΗΣ ΚΕΡΔΙΖΕΙ

Ασφαλώς δεν μας διαφεύγουν οι σκανδαλώδεις διεργασίες με τις οποίες ο ΟΤΕ προμηθεύτηκε τα ψηφιακά κέντρα του κ. **Κόκκαλη**. Ευτυχώς για όλους τους εμπλεκομένους η υπόθεση μπήκε στο αρχείο, οπότε ησύχως μπόρεσαν ΟΤΕ και Κόκκαλης να σχεδιάσουν την κοινή τύχη τους αντλώντας διδάγματα από αυτήν την περιπέτεια.

Τελικώς ανέλαβαν ένα κομψό όσο και απλό σχέδιο: «Αφού έχουμε γνωριστεί και τα πάμε τόσο καλά στο εσωτερικό, αν εξαγόταν η σχέση ΟΤΕ-Ιντρακόμ στο εξωτερικό θα γλιτώναμε από ελληνικούς διαγωνισμούς, παρέδρους, νομικά συμβούλια, επερωτήσεις ανικανοποιήτων και άλλες παγίδες».

Η εφαρμογή του σχεδίου απαιτεί προφανώς την ανάμειξη του ΟΤΕ στις ιδιωτικο-

ποιήσεις των εταιρειών των άλλοτε σοσιαλιστικών χωρών, οι οποίες είτε πρωτογενείς ή εξαιτίας της ευρωπαϊκής επέμβασης, πάντως φλέγονται να ιδιωτικοποιηθούν έστω και πωλούμενες στον ΟΤΕ.

Ήδη σημειώνονται οι καρποί αυτής της σχέσης: Στην Αρμενία (εταιρεία ιδιοκτησίας κατά 90% ΟΤΕ και κατά 10% της Ευρωτράπεζας) ο κ. Κόκκαλης θα προμηθεύσει τα ψηφιακά του προς 30 δισ. δρχ. Στην Ρουμανία, ο γρύπος του ΟΤΕ είναι ελαφρώς ασθενέστερος, γι' αυτό και η Ιντρακόμ συνεργάζεται αφ' ενός με το ρουμανικό άλτερ έγκο της, την Ιντραρόμ, καθώς και με την Έρικσον για ένα συμβόλαιο 15 δισ. δρχ.

Ο αγώνας –του διευθυντού της Ιντρακόμ, που αποκαλύφθηκε σύμβουλος του ΟΤΕ για τις εξαγορές– τώρα δικαιώνεται.

Στέλιος Καφαντάρης

Η ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ Α.Ε.

Αφού ανατάχθηκε το διοικητικό σχήμα της «Οργανωτικής Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων "Αθήνα 2004" Ανώνυμος Εταιρεία» (η αποτυχία ενίοτε αρχίζει από τον τίτλο), ζητούνται τώρα και νέοι διευθυντές με προσόντα. Έχει ενδιαφέρον η προκήρυξη.

Μεταξύ άλλων ζητούνται 4 διευθυντές τομέων «μάρκετινγκ-σπόνσορινγκ» και 2 «εικόνας & ταυτότητας». Πώς άραγε κατέληξαν σ' αυτόν τον μαγικό αριθμό; Και πάντως, εφ' όσον επιθυμούν να διορίσουν πολλαπλούς διευθυντές με το αυτό αντικείμενο –ελπίζεται όχι υπερίκοντες σε πιέσεις αδιορίστων– είναι λυπηρό που δεν είχαν την υπομονή να διαφοροποιήσουν εκ των προτέρων την περιγραφή των δραστηριοτήτων και υπευθυνότητων, ώστε να δείξουν επιτέλους ότι το αίτημα

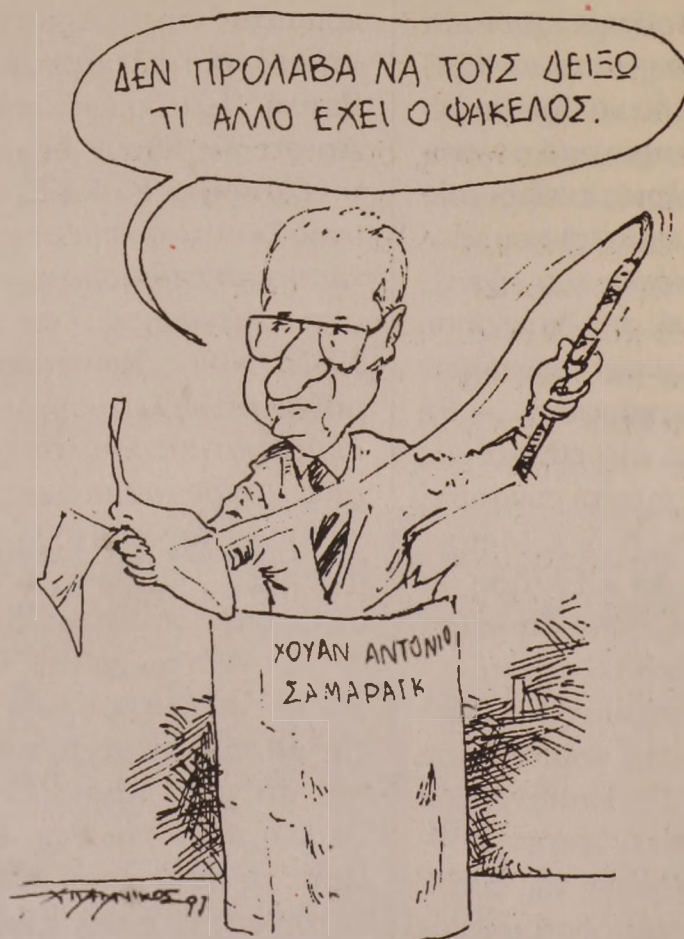
πολλαπλότητας θεμελιώνεται κατά κάποιον τρόπο;

Έπειτα, το κείμενο οδηγεί σε λεπταίσθητες διαφοροποιήσεις: ο μεταπτυχιακός τίτλος, αλλού είναι «επιθυμητός», αλλού όμως απλώς «θα συνεκτιμηθεί». Η προϋπηρεσία, σε ανάλογη θέση παλινδρομεί μεταξύ 2 και 5 ετών. Τέλος, νεκραναστήθηκε η επιθυμία για την Γαλλική ως δεύτερη ξένη γλώσσα, αλλά όχι σ' όλους τους τομείς, μόνο στις προμήθειες και στις «οριζόντιες ενέργειες».

Ατυχώς, ο χρόνος της προετοιμασίας των αγώνων είναι πολύ μεγάλος και όχι το αντίθετο, όπως ισχυρίζονται ορισμένοι. Ακριβώς αυτή καθε-

αυτή η προετοιμασία, σε κάθε έκφασή της, παρατείνει την αγωνία μας για το απαράσκευον της χώρας.

Στέλιος Καφαντάρης

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΙΩΝΟΥ

ΑΞΙΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ

Πριν από δύο μήνες περίπου είχαμε φιλοξενησει στο Αντί μian -τεκμηριωμένη, νομίζουμε- πρόταση του Μάνου Στεφανίδη για την ίδρυση ενός Βαλκανικού Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης στην Αθήνα. Ήταν τότε, στη δίνη του πολέμου, που δίναμε, μέσα απ' τις λιγοστές μας δυνάμεις, ένα όπλο στα υπουργεία Πολιτισμού και Εξωτερικών, ώστε να «πολεμήσουν» και με άλλους τρόπους πέραν των γνωστών «ανθρωπιστικών» μεθόδων του ΝΑΤΟ.

Προτείναμε μάλιστα ως πιθανό χώρο δράσης αυτού του νέου πολυκέντρου το παρηκμασμένο και σταδιακά ερειπωνόμενο -από το 1995 που εκδιώχθηκε ο Στεφανίδης- παράρτημα της Εθνικής Πινακοθήκης στην Κέρ-

κυρα. Βέβαια, το ΥΠΠΟ και το ΥΠΠΕΕ ούτε καν απάντησαν, ως αναμένετο. Η πρόταση, όμως, ισχύει, και είναι όσο ποτέ άλλοτε επίκαιρη. Αυτό που ενώνει τα Βαλκάνια είναι ακριβώς ό,τι δεν μπορούν να συλλάβουν και να σπεκουλάρουν οι εγκεφαλοι του ΝΑΤΟ και του Στέητ Ντηπάρτμεντ.

Και κάτι ακόμη: Έπειτα από απηνή τετραετή διωγμό του συνεργάτη μας από την ηγεσία του ΥΠΠΟ, το Πειθαρχικό στο οποίο παρεπέμφθη, εκόν-άκον τον καταδίκασε με τη «φοβερή» ποινή της στέρησης αποδοχών ενός μηνός. Μάλιστα η ποινή επεβλήθη εσπευσμένα την παραμονή της Πρωτοχρονιάς -και ενώ ο Στεφανίδης είχε τον πατέρα του ετοιμοθάνατο στην εντατική του Ευαγγελισμού- λόγω του

φόβου της παραγραφής. Τέτοια δικαιοσύνη! Παρ' όλα αυτά, η ηγεσία της Πινακοθήκης δεν έχει αναθέσει ούτε μία εργασία στον επιμελητή της από το 1995, θέτοντας τον παράνομα και θρασύδεια στο περιθώριο και υποχρεώνοντάς τον σε -άτυπη- αργομισθία.

- Τι λέει επ' αυτού η κυρία Ελ. Παπαζώη και ο -συνυπεύθυνος- πρόεδρος του Δ.Σ. της Πινακοθήκης; Και πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου κ. Απ. Μπότσος;

Εντάξει, ο εκσυγχρονισμός δεν φημίζεται για τα αξιοκρατικά του ανακλαστικά, επιτρέπεται όμως μια τόσο βάνανυση συμπεριφοράς σ' έναν, κατά τεκμήριο, παραγωγικό αλλά και ελευθερόφρονα δημόσιο υπάλληλο;

Χ.Γ.Π.

100 ΗΜΕΡΕΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ 2000

Ιδού το έργο του «δυτικού» πολιτισμού!

Εάν μπορούσαμε να συρρικνώσουμε τον πληθυσμό της γης σε ένα χωριό με ακριβώς 100 κατοίκους, με όλους τους συσχετισμούς μεταξύ των ανθρώπων να παραμείνουν οι ίδιοι, τότε το χωριό αυτό θα έμοιαζε με κάτι όπως αυτό που ακολουθεί:

Θα υπήρχαν:

- 57 Ασιάτες
 - 21 Ευρωπαίοι
 - 14 από το δυτικό ημισφαίριο - και νότιο και βόρειο
 - 8 Αφρικανοί
 - 52 θα ήταν γυναίκες
 - 48 θα ήταν άνδρες
 - 70 δεν θα ήταν λευκοί
 - 30 θα ήταν λευκοί
 - 70 θα ήταν μη-Χριστιανοί
 - 30 θα ήταν Χριστιανοί
 - 89 θα ήταν ετεροφυλόφιλοι
 - 11 θα ήταν ομοφυλόφιλοι
 - 6 άνθρωποι θα κατείχαν το 59% του πλούτου ολόκληρου του κόσμου και όλοι τους θα ήταν από τις ΗΠΑ
 - 80 θα ζούσαν σε κατοικίες κάτω από την ανεκτή ποιότητα
 - 70 δεν θα μπορούσαν να διαβάσουν
 - 50 θα υπέφεραν από υποσιτισμό
 - 1 θα ήταν στα πρόθυρα του θανάτου· 1 στα πρόθυρα της γέννησης
 - 1 (ναι, μόνο 1) θα είχε πανεπιστημιακή μόρφωση
 - 1 θα ήταν ιδιοκτήτης ενός κομπιούτερ
- Εάν κάποιος έβλεπε τον κόσμο από μια τέτοια «συμπιεσμένη» οπτική, η ανάγκη και για αποδοχή, και για κατανόηση και μόρφωση γίνεται σκανδαλωδώς φανερή.
- Philip M. Harter, MD, FACEP, Stanford University, School of Medicine.
- ΥΓ.: Ο Harter, για να ανήκει στο Stanford, δεν θα είναι κάποιος αριστερός εξτρεμιστής. Αν και οι Harter του κόσμου αρχίζουν και καταλαβαίνουν, τότε υπάρχει ελπίδα...
- Επιμέλεια: Νίκος Ράπτης

Ο σύγχρονος ελληνικός Μεσαίωνας

25 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Αλλοδαποί «έγκλειστοι» στο αστυνομικό τμήμα Ελληνικού «στασίασαν».

Ο λόγος; Οι άθλιες συνθήκες κράτησης. Αν και κατέφυγαν στην Ελλάδα με την προοπτική να βελτιώσουν τους όρους της ζωής τους, απελπισμένοι, ζητούν τώρα να επιστρέψουν στις πατρίδες τους. Όμως τα ΜΑΤ επενέβησαν και «επέβαλαν την τάξη». Τα ΜΑΤ έφθασαν, βέβαια, κατόπιν εντολής. Εντολή όμως και πρόνοια για ανθρώπινες συνθήκες στα κρατητήρια δεν είχε ποτέ σκεφθεί το υπουργείο Δημόσιας Τάξης.

Στην Κω, όπου φθάνουν καθημερινά

λαθρομετανάστες, οι συνθήκες κράτησης είναι απερίγραπτες. Παζάρια ανάμεσα σε εμπλεκόμενες υπηρεσίες δεν επέτρεψαν να οργανωθεί στοιχειωδώς κάποιος χώρος για την κράτηση των λαθρομεταναστών.

Καλά, δεν μιλάμε τώρα για την πλήρη απουσία μεταναστευτικής πολιτικής όταν το πρόβλημα έχει διογκωθεί. Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα σήμερα είναι οι κλούβες. Αυτό μόνον. Και στοίβαγμα μεταναστών σε κελιά με συνθήκες παραμονής που καταργούν κάθε έννοια δικαίου και ανθρωπιάς.

15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Από «τυχαίο» περιστατικό ανακαλύφθηκε στο κέντρο της Αθήνας, στο 4ο Αστυνομικό Τμήμα (οδός Σωκράτους 58, στην Ομόνοια) το απεχθέστερο πρόσωπο της «εκσυγχρονηζόμενης» Ελλάδας.

Εκεί, στον πρώτο όροφο βρίσκονται τα κελιά όπου συνωστίζονται οι οικονομικοί πρόσφυγες που μαζεύει κατά καιρούς η «σκούπα» της Αστυνομίας μέχρι την ώρα της απέλασης.

Τις τελευταίες ημέρες, όταν η Ελλάδα παραθέριζε, η Αστυνομία πραγματοποίησε ως γνωστόν μια σειρά από εκκαθαριστικές «σκούπες». Αυτή την ώρα, βρίσκονται μέσα σε κελιά στοιβαγμένοι έως 120 άνδρες. Τα κελιά βρίσκονται σε απόλυτο σκοτάδι γιατί τα παράθυρα έχουν χτιστεί. Η θερμοκρασία είχε ανέβει υπό σκιάν στους 40 βαθμούς, οι κρατούμενοι δεν είχαν χώρο να καθήσουν ή να ξαπλώσουν, ήταν όρθιοι για πολλά εικοσιτετράωρα και

έκαναν τις φυσικές τους ανάγκες μέσα στο κελί! Η συμπεριφορά των φυλάκων —ανδρών και γυναικών— είναι απάνθρωπη. Ένας Αφρικανός, καθότι μαύρος, συγκέντρωνε όλη τη... φροντίδα των αστυνομικών που τον χλεύαζαν με «αστεία» και τον προσφωνούσαν ως ζώο!

Αυτά όλα ακούγονται μάλλον ως προϊόν φαντασίας. Είναι απίστευτα. Όμως καταγγελία του καθηγητή Νίκου Μουζέλη και της κ. Ευφροσύνης Δοξιάδη που στάθηκε αυτόπτης μάρτυς όλων αυτών των «πολιτισμένων εκδηλώσεων» των οργάνων της ελληνικής Αστυνομίας, έφτασε στον Συνήγορο του Πολίτη. Ο καθηγητής κ. Καμίνης ως Συνήγορος του Πολίτη έκανε αιφνιδιαστική αυτοψία στο Αστυνομικό Τμήμα και συνέταξε σχετική έκθεση. Μάλιστα ο κ. Καμίνης τράβηξε και φωτογραφίες.

Ο πρόεδρος του ΣΥΝ Ν. Κωνσταντόπουλος παρενέβη στον υπουργό Δημόσιας Τάξης κ. Χρυσόχοϊδη και ο βουλευτής του ΣΥΝ κ. Σπ. Δανέλλης κατέθεσε σχετική ερώτηση στη Βουλή.

Η υπόθεση αυτή είναι κάτι περισσότερο από σκάνδαλο. Το πρόβλημα δεν είναι η «εικόνα» της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Το πρόβλημα είναι η πλήρης απουσία έστω και της στοιχειώδους φροντίδας για περιθωριοποιημένους πολίτες.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι όμως δικαιοδοσία κάποιων νεαρών αστυνομικών και των φυσικών προϊόντων τους. Αφορούν κάθε πολίτη και πρέπει να διαφυλάσσονται. Γιατί, αφήνοντας την πολιτεία να αδιαφορεί με τέτοιο εγκληματικό τρόπο και τα αστυνομικά όργανα να συμπεριφέρονται όπως τα «όργανα» του Αστυνομικού τμήματος Ομονομίας, επιτρέπουμε την αυθαιρεσία να αλωνίζει.

Περιμένουμε το θέμα να απασχολήσει ευρύτερα την ελληνική κοινωνία και να ληφθούν άμεσα αυστηρές διοικητικές κυρώσεις. Ελπίζουμε ότι ο Συνήγορος του Πολίτη θα δράσει αποτελεσματικά αυτή τη φορά. Δεν είναι διακοσμητικό όργανο, αλλά Ανεξάρτητη Διοικητική Αρχή που σκοπό έχει να φροντίζει τα δικαιώματα των πολιτών.

Ο ΘΑΥΜΑ ΕΝ ΣΙΦΝΩ

γαπητοί συμπατριώται για σας. Ερχόμενος από τις διακοπές μου τα βρήκα όλα άνω κάτω.

ατ' αρχάς βρήκα ένα ενδιαφέρον σημείωμα για τον τέως πρωθυπουργό, τον κ. Σημίτη. Μου λένε ότι έγινε αλιεύς. Δεν το αποκλείω. Είναι ένα καλό επάγγελμα κι αυτό, ελληνοπρεπές.

Μετά τον ερχόμενο Μάρτιο, μάλιστα, θα έχει όλο τον χρόνο να ασχοληθεί με το νέο του σπορ.

ΕΤΑΛΛΑΞΗ ΥΠΟΥΡΓΟΥ

Εύτερον τώρα. Μου είπαν πως ο Γιωργάκης Παπανδρέου άλλαξε: από υπουργός Εξωτερικών έγινε ειδικός επί των μειονοτήτων του γνωστού εξειδικευμένου περιοδικού Κλικ: Δημοσίευσε εκεί μια μελέτη για την γενεαλογία των μουσουλμάνων της Θράκης και διεπίστωσε την ύπαρξη τουρκικής μειονότητας.

κι εγώ το έχω διαπιστώσει αυτό, και πολλοί επιστήμονες επίσης. Δεν βλέπω λόγο συγχύσεως.

άνθρωπος, ως επιστήμων που είναι, είτε αυτό που πιστεύει. Τώρα θα μου πείτε, πως είναι άλλο πράγμα να

είσαι επικεφαλής της ελληνικής διπλωματίας και άλλο να είσαι κοινωνιολόγος.

Και πως με αυτές τις δηλώσεις, σ' αυτή τη συγκυρία, αδυνατίζει η θέση της Ελλάδας και ανοίγουν επικίνδυνοι δρόμοι. Σωστό. Αλλά μπροστά στην επιστήμη, η πολιτική πρέπει να περιμένει.

ΝΑ ΤΙΣ ΚΑΤΑΡΓΗΣΟΥΝ

Το τρίτο που με εντυπωσίασε είναι ο γενικευμένος φόβος μήπως και γίνουν εκλογές τον Μάρτιο.

Όλοι τρέμουν, λέει, διότι μπορεί να κινδυνεύσει η χώρα και η ΟΝΕ. Αυτό το βρίσκω πρωτοφανές. Πρώτη φορά ακούω να λέγεται πως η προσφυγή στις κάλπες συνιστά κίνδυνο.

Ο μόνος που κινδυνεύει από εκλογές είναι η εκάστοτε κυβέρνηση, κανείς άλλος.

Αντιθέτως, η παράταση ζωής σε μια κυβέρνηση του 33%, είναι μια πολιτική, και ουσιαστικώς συνταγματική, ανωμαλία που πρέπει να αντιμετωπιστεί.

ΠΑΛΙ ΤΑ ΙΔΙΑ

Το πάντα καλό περιοδικό Μετρό παρουσιάζει τους μύθους του 20ού αιώνα:

Τον Τσε, τους Μπητλς και την Μελίνα. Αγαπητοί συνάδελφοι, μήπως υπερβάλλουμε λίγο; Πόθεν συνάγεται πως η καθ' όλα αξιαγάπητη Μελίνα Μερκούρη είναι μύθος του 20ού αιώνα; Ας την αφήσουμε επιτέλους ήσυχη, αρκετά...

ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΛΑΤΕΙΑ

Σ Ένα παλιό χωριό είναι εκεί πάνω στο Πήλιο, η Συκή. Στρίψαμε αριστερά στον μικρό δρόμο και το Πεζώ άρχισε να τρίζει – σαν εκείνα τα διαλυμένα αυτοκίνητα του Λουί ντε Φυνές με τις καλόγριες έκανε. Δε θυμάμαι τι μουσική ακούγαμε, μάλλον Τζίμη Μακούλη.

Βράδυ έπεφτε. Σιγά μην έρθουν οι άλλοι απ' το μπάνιο, πάλι μόνοι μας θα 'μαστε, βρέχει. Και μετά μπήκαμε κάτω απ' την κληματαριά, στο καφενείο. Η Λένα φορούσε ένα άσπρο σκιστό – τι το θέλεις, πουλάκι μου, το σκιστό στη Συκή; Τα τραπέζια ήταν από πλάκα και οι ντόπιοι πίνανε μπύρες και τσίπουρο με ντομάτα. Νομίζω πως κανείς δεν μίλαγε, ησυχία.

Εκεί πάνω στη Συκή είναι όλα αμίλητα, μόνο κάτι σκιές περνάνε στο δρόμο, τίποτε δεν συμβαίνει. Πέφτει το βράδυ, οι γυναίκες είναι στο σπίτι και περιμένουν, οι άνδρες κοιτάζουν το δρόμο. Και δεν μιλάνε.

Τότε έρχονται και οι άλλοι απ' τη θάλασσα. Ου ου, φωνάζει η Ιωάννα με το σορτς και από πίσω το τσούρμιο. Ήπιαμε και μεις τσίπουρο σαν τους ντόπιους, φάγαμε και παστά. Αλλά συνεχώς φωνάζαμε – δεν κοιτάζαμε έξω στο δρόμο που μούσκευαν οι πλάκες και οι παλιές αυλές με τις καμέλιες. Πόσο ν' αντέξει η έρμη η Συκή;

ΦΩΝΗ ΒΟΩΝΤΟΣ

Ένα άρθρο συγκράτησα εκεί στις παραλίες: του Περικλή Κοροβέση στην Ελευθεροτυπία, που απορούσε γιατί κανείς δεν διαμαρτυρήθηκε για το κλείσιμο του ιστορικού βιβλιοπωλείου του Σιδέρη στη Σταδίου.

Γιατί να διαμαρτυρηθούν κ. Κοροβέση μου οι διανοούμενοι; Τι ήταν ο Σιδέρης; ο εκδότης του Ουμπέρτο Έκο; Κάτι αρχαία έβγαζε, κάτι ελληνικούρες.

Πάνε τώρα αυτά – τώρα είστε μια μειονότητα.

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΜΕ ΤΟ ΖΟΡΙ

Τέταρτον και τελευταίο: Η μανία των πολιτικών συντακτών να εκλεγεί οπωσδήποτε Πρόεδρος Δημοκρατίας, διότι αλλιώς θα φθαρεί ο θεσμός.

Δεν καταλαβαίνω: Δεν προβλέπει το Σύνταγμά μας, πως εάν κάποιος υποψήφιος δεν πάρει 180 ψήφους, τότε διαλύεται η Βουλή;

Δεν είναι δημοκρατικό δικαίωμα κάθε κόμματος να προτείνει τον υποψήφιο που επιθυμεί, ή να μην προτείνει κανέναν; Δεν το προβλέπει και αυτό το Σύνταγμά μας;

Γιατί πρέπει σώνει και καλά να εκλέξουμε όλοι μαζί αγκαλιασμένοι έναν κοινό πρόεδρο σημιτικής εμπνεύσεως;

Το επιτάσσει το Σύνταγμα; Βρικολάκισε ο Τσαουσέσκου;

Αφήστε λοιπόν τις κουτοπονηριές αγαπητοί, δεν θα αποφύγετε το μοιραίο, θα τα απωλέσετε τα πακέτα του 2004.

Ο Τύπος **θριαμβικός** στο Χρηματιστήριο

– ή ο αποχαιρετισμός στον αναγνώστη

του Δημήτρη Καΐση

Τι το ιδιαίτερο ενδιαφέρον μπορεί να έχει ένα πρακτορείο διανομής Τύπου; Είναι κατά ένα μέρος μια εμπορική επιχείρηση και κατά ένα άλλο μέρος ένα πράγμα που φροντίζει να φθάνει έγκαιρα και ανεμπόδιστα στον αναγνώστη η πληροφορία και η γνώμη. Είναι κάτι αυτονόητο: είναι εγγενές στοιχείο του Τύπου, δημιούργημα άλλωστε του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης, ότι θα πρέπει να διαβάζεται ώστε να καθιστά την κοινή γνώμη ενημερωμένη και κατά το δυνατόν δονούμενη – δηλαδή ικανή να σκέφτεται και να δρα διαμορφώνοντας όσο πιο ελεύθερα γίνεται την τύχη της.

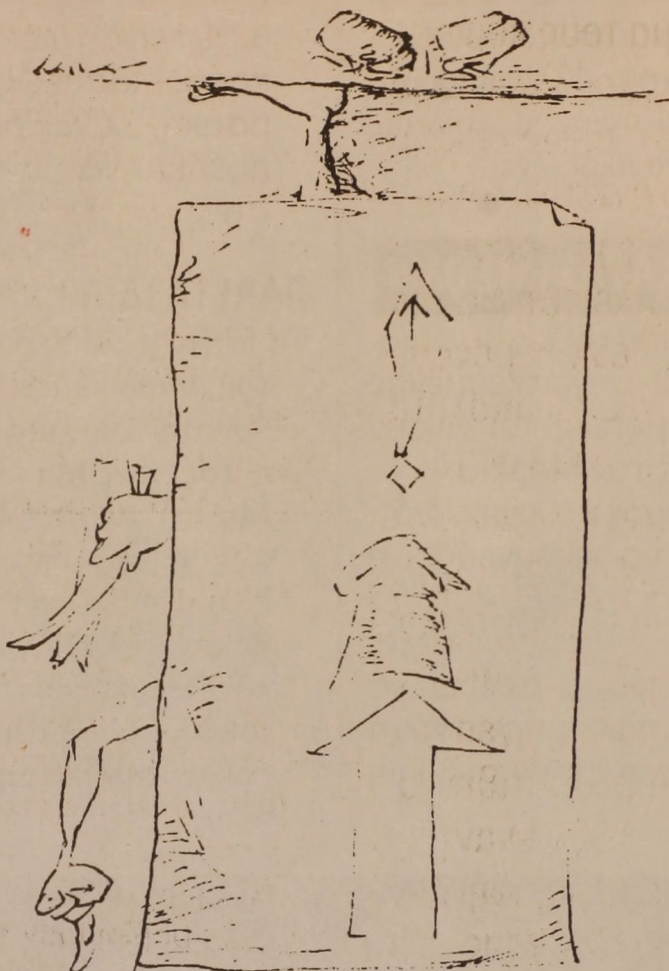
Τι γίνεται όμως όταν η διανομή του Τύπου περιπίπτει σε κατάσταση μονοπωλίου ή δύναμει μονοπωλίου με ίδια συμφέροντα; συμφέροντα δηλαδή που μπορεί να θίγονται ή να μην επιθυμούν την ελεύθερη διακίνηση πληροφοριών και γνώμων;

Τι γίνεται όταν ένας μεγάλος εκδότης-μεγαλοεπιχειρηματίας (μαζί με μια μικρή ομάδα υποδεέστερων σε δύναμη εκδοτών, άρα επιρρεπών στην κυρίαρχη επιρροή του) δημιουργεί ένα πρακτορείο Τύπου; τι άλλο μπορεί να γίνει παρά ένα προκρούστειο κρεβάτι για τα έντυπα που μπορεί να θεωρηθούν ανταγωνιστικά ή απλώς διακείμενα κριτικά στις πρακτικές του;

Αυτός ο μεγαλοεκδότης (με τη σύγχρονη έννοια της εποχής της έκλειψης των αξιών πλην εκείνων του Χρηματιστηρίου) τα κατάφερε έτσι που κανείς να μην τολμά να του αντιταχθεί.

Αισθάνεται ότι μπορεί να επεκτείνει τις ορέξεις του επ' άπειρον: εάν ήταν τύραννος δεν θα είχε το πρόβλημα εκείνου που περιέγραψε ο **Ξενοφών**: εάν δηλαδή οι εγκωμιασμοί προς το πρόσωπό του ήταν μονάχα κολακείες για τη δύναμή του. Οι εγκωμιασμοί γι' αυτόν θ' αποτελούσαν επιβεβαίωση της δύναμής του – δηλαδή της ανυπέρβλητης ματαιοδοξίας του.

Γι' αυτό το ζήτημα κάποιος φίλος μου είπε: στο κάτω-κάτω έκανε κάτι που μας επιτρέπει ν' ακούμε ωραία μουσική. Ω βέβαια, η ωραία μουσική (ο **Γιανκέλεβιτς**, λάτρης του

Μπετόβεν και της γερμανικής μουσικής, διερωτήθηκε: πώς μπορώ ν' ακούω αυτή τη θεία μουσική μετά τις αναθυμιάσεις των κρεματοριών του Άουσβιτς;).

Η ωραία μουσική: αλλά τι γίνεται όταν, σε μια εποχή πλήρους αυταρέσκου δημοκρατισμού, μπορείς γύρω σου και μέσα σου ν' αφουγκραστείς την έλλειψη μιας αύρας ελευθερίας, ν' αφουγκραστείς κάτι *άσχημο* που δεν μπορεί να σβήσει ούτε αυτή η υπέροχη μουσική;

Τι γίνεται όταν γίνεσαι καχύποπτος, όταν διαπερνά τη σκέψη σου πως γίνεσαι υποχέριο, πως γύρω σου απλώνεται μια ωραία πλάνη που σε τυλίγει;

Ότι πίσω απ' αυτά κρύβεται ένα **παιχνίδι εξουσίας** – ένα παιχνίδι που απαιτεί θύματα και μάλιστα θύματα ευαίσθητα καλλιτεχνικά; – η ροπή προς την καλλιτεχνικότητα ως αίσθημα αδυναμίας, ως αίσθημα παραπλάνησης.

Πώς μπορεί να υπάρχει καλλιτεχνικότητα χωρίς συναίσθημα ελευθερίας, ένα άρωμα ανιδιοτελείας; (γινόμαστε καχύποπτοι όταν

ένας κόσμος ραδιουργιών εμφωλεύει πίσω από τα μεγαλοπρεπή ριντώ και μας χαλάει την απόλαυση).

Εάν υπάρχει ένας τρόπος ν' ακούς την ωραία μουσική, υπάρχει επίσης ένας τρόπος να είσαι πολίτης μετέχοντας έτσι ή αλλιώς στη διαμόρφωση της τύχης των πραγμάτων.

Τι γίνεται όμως όταν σου αφαιρούν σιγά-σιγά τις προϋποθέσεις, εξωτερικά και εσωτερικά, για ν' ασκείς αυτή την ιδιότητα, όταν χωρίς σχεδόν να το αντιληφθείς έχεις παγιδευτεί σ' έναν διάκοσμο που έχουν κατασκευάσει «τεχνικοί χωρίς πνεύμα», όταν χαρούμενα μεταμορφώνεσαι σ' έναν παίκτη του Χρηματιστηρίου; Τι συμβαίνει όταν η δημοσιογραφία – ή έστω μια επιχείρηση Τύπου – εισάγεται ανενδοίαστα στο Χρηματιστήριο παίζοντας με τους όρους της αγοράς χρήματος και κερδοσκοπίας: υποχωρεί ολοένα η ιδιότητα «Τύπος», η βαθύτερη ουσία της αργά εξατμίζεται, βυθίζεται σε μια κατάσταση όπου χάνονται τα κίνητρα για τον *αναγνώστη* (ας θυμηθούμε με την ευκαιρία και τη νεωτερική καθιδρυτική κραυγή του **Μπωντλαίρ**: «Αναγνώστη υποκριτή – όμοιέ μου – αδελφέ μου») ως ορθολογικό άνθρωπο ικανό να σκέφτεται, ν' αγωνίζεται και να πάλλεται για κάτι. Ιδού πώς μας παραδίδουν αυτόν τον αναγνώστη, δημοκρατική κληρονομιά των νεότερων χρόνων: ένα σον εξαντλημένο, παραδομένο, σχεδόν αναξίοπρεπο που, ξυπνώντας ένα πρωί, βρήκε τον εαυτό του μεταμορφωμένο σε παίκτη των παιχνιδιών τους στο Χρηματιστήριο.

Αυτός που θέλει να βάλει την τελευταία ταφική βούλα, να μονοπωλήσει και να κυριαρχήσει ποδοπατώντας πάνω στην ελεύθερη κυκλοφορία του Τύπου (και πρώτα, πρώτα αυτόν που αγωνίζεται να μην ξεχάσει την παλιά δημοκρατική ρίζα του) έχει κιόλας προφέρει μ' ένα αδιόρατο σαρκαστικό γέλιο: *αντίο αναγνώστη* – ιδού όμως που σου ετοίμασαν μια πλουσιοπάροχα κοσμημένη κηδεία (πράγμα που ισχύει και γι' αυτόν που σας γράφει αυτά: προσπαθεί μόνο να παραμερίσει όσο μπορεί τα πλουμιστά χώματα από πάνω του).

Κύριοι Τίποτε!

(ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΙΣ ΠΑΠΙΕΣ ΚΑΙ ΣΕ ΟΣΟΥΣ ΤΙΣ ΖΗΛΕΥΟΥΝ)

του Μάνου Στεφανίδη

Γράφαμε στις 7.6.96 από το Αντί με θέμα τους κυρίους Τίποτε: «Θυμάστε βέβαια την του Παγκάλου ρήση περί του Αβραμόπουλου ως «κυρίου Τίποτε», όπως επίσης θα θυμάστε πόσο του κόστισε τότε η αψυχολόγητη οίηση. Σήμερα, ως «κυρίους Τίποτε» θα μπορούσε ν' αποκαλέσει κανείς τη συντριπτική πλειοψηφία της εγχώριας ιντελιγκέντσιας. Τους θεωρούμενους ή δηλούντας διανοούμενους. Ενταγμένοι απόλυτα στο ισχύον σύστημα, ενοχλούνται μόνο αν τους αμφισβητηθούν κεκτημένα οφίκια ή καρέκλες.

Βολεύονται από τα ψυχία εξουσίας που τους παραχωρούν τ' αφεντικά της χώρας –όχι μόνον οι νυν διαπλεκόμενοι αλλά οι ανέκαθεν διαπεπλεγμένοι– και τους αρκεί ν' αποκαλούνται «πνευματική ηγεσία». Υστηροί στα πίτουρα και φθηνοί στο στάρι, επιτίθενται λαύροι μ' όλο το όξος της γραφίδας τους εναντίον κάποιου μικρογαβριά πταισματία, αλλά αφήνουν σχολίαστα τα μεγάλα ψάρια, τους εργοδότες τους...».

■ πιπλέον, σ' αυτή την κρίσιμη, ιδεολογικά, περίοδο που διανύουμε αρκούνται να «τιμώνται» από δήμους και φεστιβάλ θεωρώντας ότι τους το οφείλει ο τόπος ανυπερθέτως. Και το παράδειγμα του Μανόλη Αναγνωστάκη δεν τους πτοεί θόλου, ούτε τους προκαλεί τύψεις. Άνθρωποι που τους λατρέ-

ψαμε σε εποχές δύσκολες και, που τους θεωρήσαμε πρότυπα, τώρα σέρνονται λιπαροί, ματαιόσπονδοι κορδακίζοντες έτοιμοι να σουβλίσουν το παρατυχόν κολεόπτερο αλλά και να καταβροχθίσουν απνευστί καμήλες. Ανένδοτοι στα συμφέροντα του συνδικάτου τους, κριτικάρουν μόνο ό,τι τους αντιστρατεύεται. Έτσι κρύβουν την έλλειψη σπονδυλικής στήλης και καλύπτουν πίσω από ωκεανούς σοβαροφάνειας τον βαθύτερο συμπλεγματικό όσο και ζηλόφθονα εαυτό τους. Μισούν μίγδην, εκδικούνται φύρδην, λείχουν κατά σύστημα. Τα ΜΜΕ τους παρέχουν άλλοθι ύπαρξης, κι αυτοί με τη σειρά τους παρέχουν, στην ηλιθιότητα των ΜΜΕ, ασυλία.

Η χιλιετία μοιάζει να τερματίζει στεφανωμένη από εξωνημένες συνειδήσεις και ανησυχητική λειψανδρία για τον τόπο. Η γενιά του Πολυτεχνείου σιγά-σιγά εκφυλίστηκε σε πολυτεχνίτες διαπλεκόμενων που κατέλαβαν συστηματικά κάθε étage εξουσία. Οι πάντες ανέχονται –όταν δεν βολεύονται εξ αυτού– την ιδιωτικοποίηση και ιδιωτεία του πολιτισμού υπέρ ενός ιδιώτη, την άλωση των πανεπιστημίων από κομματικούς εγγαστρίμυθους, το ανεμογκάστρι της παιδείας που όλο κυοφορεί μεταρρυθμίσεις εν καινώ, τη μετατροπή του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού σε ίδρυμα εγκαθέτων –άλλη μια χαμένη ευκαιρία για να προβληθούν τα εγχώρια προϊόντα του πολιτισμού μας διεθνώς– κ.λπ. Κι όμως ακαδημίες, ιδρύματα, «επώνυμοι», «προσωπικότητες» και λοιποί τσαγκοί ταγοί σιωπούν αιδημόνως. Ασφαλώς. Όταν τρώμε, δεν μιλάμε! Τους αρκεί που διαφεντεύουν την καρέκλα τους. Δικτατορίσκοι του στενού τους χώρου, καθίστανται αρσακειάδες όταν πρέπει να λάβουν θέση απέναντι στη μείζονα κρίση που σοβεί στον τόπο. Στον εξανδραποδισμό που όλοι υφιστάμεθα.

Και δεν φτάνει, βέβαια, η Αριστερά να διαμαρτύρεται και ν' αντιδρά όταν όλοι οι υπόλοιποι λουφάζουν. Ντροπή και αηδία μαζί. Τολμώ να πω ότι σήμερα η πατρίδα –τι ωραία, συκοφαντημένη λέξη– είναι σε χειρότερη κρίση από εκείνη της Δικτατορίας. Τουλάχιστον τότε υπήρξε φρόνημα και ομοψυχία. Τότε συμφωνούσαμε όλοι και ως προς τον κίνδυνο και ως προς τον στόχο. Σήμερα ζούμε την ιδιώτευση και τη συναλλαγή. Τους μικρούτσικους και ψευδώνυμους ηγήτορες του πολιτισμού που ευαγγελίζονται τη χαρά της αγοράς και την αγοραία συγκίνηση.

— Ποιος θα μας ξυπνήσει φρόνημα;

ΥΓ. Έξω από το Μέγαρο Μουσικής υπάρχει η μακέτα της σημερινής –άθλιας– συνθήκης του κτιρίου και της ειδυλλιακής μελλοντικής. Σ' αυτήν την του μέλλοντος αιώνας υπάρχουν λόφοι, δέντρα και λιμνούλες(!), άνωθεν των υπογείων γκαράζ, οπερών, πινακοθηκών κ.λπ. Φαντάζομαι πως σ' αυτές τις virtual λιμνούλες θα κολυμπάνε κάποτε αυθεντικές πάπιες και χήνες και όσα νηκτικά πτηνά αρέσκονται στα –θολά– ύδατα. Σ' αυτές αφιερώνω, όπως προείπα, το παρόν πόνημα.

Παιδικές κούκλες ανάμεσα στα ερείπια, σχολικά βιβλία και τετράδια που ξεφυλλίζει ο άνεμος... Το τετράδιο με τα ποιήματα ενός δεκαεννιάχρονου νέου στα χέρια της κλαμένης μητέρας του γεμάτο με ποιήματα γι' αυτήν και για την αγαπημένη του...

Ο γιος της χάθηκε στο σεισμό... Μεσάνυχτα και βρέχει πάνω από τα γκρεμισμένα κτίρια, τα ερείπια. Οι δρόμοι είναι σκεπασμένοι με λάσπη. Ένας 76χρονος άνδρας με μια ομπρέλα στο χέρι διασχίζει αργά το δρόμο με τα γυμνά του πόδια βουτηγμένα στη λάσπη αναζητώντας με βλέμμα αφηρημένο μια κουβέρτα για την άρρωστη γυναίκα του που βρίσκεται σε μια σκηνή εκεί κοντά. Ένας μεσήλικας καθισμένος πάνω στα πράγματα που μπόρεσε να μαζέψει από το γκρεμισμένο σπίτι του. Προσπαθεί να καλυφθεί και να καλύψει τα πράγματά του με ένα κομμάτι πλαστικό. Η βροχή συνεχίζεται...

Μια γυναίκα γύρω στα εξήντα, καθισμένη στην άκρη ενός σπασμένου κρεβατιού, μονολογεί: «Ο σεισμός είναι η μεγαλύτερη καταστροφή. Στις άλλες καταστροφές τα καταφέρνεις να καθήσεις στο κρεβάτι σου. Στο σεισμό, όμως, δεν μπορείς – γιατί ούτε το κρεβάτι δεν σου απομένει...»

Τι σημαίνει «σεισμός» στην Τουρκία;

του Αλή Ταρτάνογλου

Ενα πεντάχρονο αγοράκι κλαίγοντας ζητάει από τη μητέρα του κάτι να φάει. Εκείνη του δίνει ένα κομμάτι ψωμί και μια ντομάτα. Τρώει στα γρήγορα και ξαναρχίζει το παιχνίδι του με την μπάλα. Η μητέρα του χαμογελά θλιμμένα.

Σε μιαν άλλη γωνιά, μια δεκαοκτάχρονη κοπέλα που απεγκλώβισαν από τα ερείπια. Ο πατέρας, με δάκρυα στα μάτια κι ένα πλατύ χαμόγελο, της κρατά το χέρι και λίγο αργότερα πηγαίνει να ευχαριστήσει τα μέλη του σωστικού συνεργείου μιας ξένης αποστολής. Και αυτοί ακόμη κλαίνε. Στο αεροδρόμιο της Κωνσταντινούπολης, οι Τούρκοι αποχαιρετούν τα μέλη των ξένων σωστικών συνεργείων που αποχωρούν χειροκροτώντας τους με ενθουσιασμό και φωνάζοντας «μπράβο».

Ένας εθελοντής, απευθυνόμενος στις αρχές: «Είμαι γιατρός. Τι μπορώ να κάνω;» ή «Μιλώ καλά αγγλικά. Μπορώ να βοηθήσω τα ξένα σωστικά συνεργεία. Πού πρέπει να πάω;». Το όργανο της τάξης κοιτάει το ταβάνι: «Δεν ξέρω!»...

Ένας άλλος εθελοντής θα πει: «Πείτε μου τι χρειάζεται να κάνω. Μπορώ να κάνω οτιδήποτε». Τα όργανα απαντούν: «Πρέπει πρώτα να βγάλεις ειδική άδεια: Ο εθελοντής στέκεται στην ουρά περιμένοντας να

μιλήσει σε κάποιον άλλο αρμόδιο. Τελικά καταφέρνει να πάρει την ειδική άδεια και επιστρέφει. Κανείς όμως δεν του ζητάει την άδεια αυτή τη φορά. Ρωτά τον αρμόδιο: «Μου ζητήσατε προηγουμένως να φέρω αυτό το χαρτί και τώρα αδιαφορείτε αν το έχω ή όχι». «Ναι, συγγνώμη» του απαντά «άλλαξαν οι διαδικασίες...».

Ο καθένας ζητάει από τα σωστικά συνεργεία να απεγκλωβίσουν πρώτα τον δικό του συγγενή. Ο ένας λέει: «Η κόρη μου βρίσκεται κάτω από τα ερείπια. Είναι δεκαεπτά χρόνων και είναι ακόμη ζωντανή». Ένας άλλος παρεμβαίνει: «Ο πατέρας μου χαροπαλεύει. Μπορεί να τον προλάβετε ζωντανό. Η κόρη του είναι νέα. Θα αντέξει»...

Όταν ρωτήθηκε εάν το κτίριο που κατασκευάστηκε από την εταιρεία του είναι αρκετά γερό, ένας εργολάβος απάντησε: «Τα πρώτα κτίρια που κατασκεύασα είναι γερά. Γιατί είναι έργα που κατασκεύασα όταν ήμουν άπειρος. Δεν μπορώ να πω ότι τα κτίρια που έκτισα όταν απέκτησα κάποια εμπειρία είναι εξίσου γερά με εκείνα της εποχής που δεν είχα πείρα!»

Ο κόσμος δεν μπορεί να καταλάβει τους χειρισμούς των αρμοδίων, της κυβέρνησης, των πολιτικών και ειδικά του υπουργού Υγείας που κατ' αρχάς επιχείρησε να

ρηθεί την ανθρωπιστική βοήθεια από το ξωτετικό. Ο υπουργός αυτός, που προέρχεται από το Εθνικιστικό Λαϊκό Κόμμα, το όμμα των Γκρίζων Λύκων, είναι –δυστυχώς– καθηγητής Πανεπιστημίου. Σε μια από τις τελευταίες συνεδριάσεις του τουρκικού συμβουλίου ο πρωθυπουργός **Μπουλέντ Ετζεβίτ** ξέσπασε λέγοντάς του: «Ζας παρακαλώ σταματήστε! Μη μιλάτε άλλο!». Ένας ταξιτζής στην Άγκυρα αναποτιέται «Τι σόι εθνικιστής, τι μουσουλμάνος είναι αυτός ο άνθρωπος; Οι ξένοι, οι χριστιανοί κλαίνε για την καταστροφή που μας βρήκε και προσπαθούν να βοηθήσουν, κι αυτός ο υπουργός αρνείται τη βοήθειά τους! Είναι απίστευτο!»

Ο κόσμος όλος στην Τουρκία, όχι μονάχα οι χτυπήθηκαν από το σεισμό, είναι ορσμένος με την κυβέρνηση. Οι τουρκικές αρχές αντιμετωπίζουν καθημερινά το θυμό και τη μεγάλη δυσαρέσκεια των πολιτών: Από τον πρόεδρο της Δημοκρατίας και τον πρωθυπουργό, τους υπουργούς και τους ανώτερους κρατικούς υπαλλήλους μέχρι τις τοπικές αρχές και τους υπαλλήλους των δήμων και των κοινοτήτων, όλοι σθάνονται την ανάγκη να υπερασπίζονται τον εαυτό τους και επαναλαμβάνουν πως ο σεισμός είναι ένα φυσικό φαινόμενο που έστειλε ο Θεός. Ο πρόεδρος **Ντεμιρέλ** απαντά θυμωμένος στις καταγγελίες: «Μην μας κατακρίνετε. Κατακρίνετε τον σεισμό!...» Η οργή του κόσμου γαλώνει...

Διότι, για τον απλό πολίτη, την ευθύνη για τις καταστροφές από τον σεισμό φέρουν οι σημερινοί και οι παλαιότεροι κρατικοί αξιωματούχοι. Παρ' όλο που το γεγο-

νός ότι η Τουρκία, και ιδιαίτερα η περιοχή του Μαρμαρά, είναι σεισμογενής ενώ το έδαφος εκεί είναι πολύ μαλακό και κατάλληλο μόνο για καλλιέργειες –είναι γνωστό στις αρχές– οι περισσότερες και οι σημαντικότερες βιομηχανίες της χώρας έχουν συγκεντρωθεί στην συγκεκριμένη περιοχή ύστερα από σχετικές αποφάσεις και εγκρίσεις του επίσημου κράτους. Η συγκεντρωση αυτή προκάλεσε και τη συγκεντρωση του εργατικού δυναμικού στον ίδιο χώρο καθώς και των οικογενειών τους. Οι ακτές της περιοχής αυτής επίσης έχουν γίνει αντικείμενο έντονης τουριστικής εκμετάλλευσης με ανέγερση ξενοδοχειακών συγκροτημάτων και εξοχικών κατοικιών. Έτσι, το 25-30% της τουρκικής βιομηχανίας και του πληθυσμού της χώρας βρέθηκαν συγκεντρωμένοι εκεί. Πολυώροφες πολυκατοικίες χτίστηκαν χωρίς να τηρηθούν οι αντισεισμικές προδιαγραφές ασφαλείας με την εξαγορά των τοπικών ελεγκτικών αρχών. Οι αγροτικές γαίες γέμισαν με βιομηχανικά συγκροτήματα με τη συνεργασία και ξένων εταιρειών που επένδυσαν τεράστια κεφάλαια.

Οι κατηγορίες απευθύνονται πρωτίστως στον πρόεδρο **Ντεμιρέλ**, που τα τελευταία σαράντα χρόνια βρέθηκε σε θέσεις-κλειδιά της πολιτικής ζωής της χώρας και που μέχρι πρόσφατα δήλωνε: «Εάν μια ξένη επιχείρηση μου το ζητούσε, θα της παραχωρούσα ακόμη και τον κήπο του προεδρικού Μεγάρου», που είναι μέρος της κληρονομιάς του Ατατούρκ.

Επιπλέον, η κοινή γνώμη θεωρεί ότι η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων και της συρρίκνωσης του κρατικού τομέα που ακολου-

θήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες αποδείχθηκε ολέθρια με τα τελευταία γεγονότα: το συρρικνωμένο και αδύνατο πια κράτος δεν ήταν σε θέση να λειτουργήσει και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τις καταστροφές που προήλθαν από τον μεγάλο σεισμό.

Ο λαός της Τουρκίας θα συνεχίσει να πληρώνει το βαρύ οικονομικό –και άλλο– κόστος του καταστροφικού σεισμού, καθώς η κυβέρνηση έφερε προς ψήφιση στη Βουλή ένα σχέδιο νόμου που προβλέπει την επιβολή ενός νέου έκτακτου φόρου επί του εισοδήματος για την αντιμετώπιση των καταστροφών που προζλήθηκαν από το σεισμό. Ο τρόπος υπολογισμού του φόρου αυτού μεταφέρει τελικά το κόστος στις πλάτες του μεγάλου μέρους του πληθυσμού αντί να βαρύνει κυρίως τα υψηλά εισοδήματα: ένας φτωχός εργάτης θα φορολογείται εξίσου με τον **Σακίμπ Σαμπαντζή** και τον **Ραχμί Κοτς**, κάποιους από τους πλουσιότερους βιομήχανους της Τουρκίας.

Μετά τα τελευταία αντιλαϊκά μέτρα της κυβέρνησης για το ασφαλιστικό, το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης και τη διεθνή διαιτησία που προκάλεσαν γενικά δυσαρέσκεια, ο σεισμός ήρθε να σαρώσει εντελώς τη δημοτικότητα των κομμάτων που συμμετέχουν στην κυβέρνηση – αλλά και του στρατού: η κατάρρευση του κτιρίου της ναυτικής βάσης στο Γκιολτσούκ, που φαίνεται πως είχε κατασκευασθεί με τον ίδιο αμαρτωλό τρόπο όπως και τα άλλα κτίρια που σωριάστηκαν από το σεισμό, αποδεικνύει περίτρανα τη διαφθορά του στρατεύματος.

Το χάσμα που άνοιξε ο σεισμός...

της Ευγενίας Βαθάκου

Υπήρχε μία πόλη, άνεμοι φυσάνε στην θέση της,
υπήρχαν πέντε πόλεις, άνεμοι φυσάνε στην θέση τους,
υπήρχαν εκατό πόλεις, άνεμοι φυσάνε στην θέση τους.
Δεν θα γραφούν ποιήματα στις χαμένες τις πόλεις
αφού δεν θα μείνουν ποιητές.

Ναζίμ Χικμέτ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΑ ΧΑΛΑΣΜΑΤΑ

Είναι η 7η μέρα μετά το σεισμό και βρίσκομαι στα σύνορα Ελλάδας-Τουρκίας. Στο ελληνικό τελωνείο επικρατεί ασυνήθιστη ησυχία γι' αυτή την εποχή. Στην αυλή του τουρκικού τελωνείου η εικόνα που αντικρίζει κανείς είναι εύγλωττη. Δεκάδες αυτοκίνητα περιμένουν εκεί, ενώ μια μεγάλη ουρά έξω από την μπάρα ξεπερνά τα έξι χιλιόμετρα. Ο τελωνειακός που με γνωρίζει μου λέει: «Αυτό γίνεται τις τελευταίες μέρες, ο κόσμος φεύγει πανικόβλητος. Είναι μεγάλη η καταστροφή που έγινε και ο φόβος που προκάλεσε». Αυτοί που φεύγουν είναι μερικοί τουρίστες, ενώ οι περισσότεροι είναι μετανάστες Τούρκοι από την Γερμανία που επιστρέφουν επισπεύδοντας τις διακοπές τους.

Πήρα το λεωφορείο με προορισμό την περιοχή των σεισμών. Φτάσαμε στο λιμάνι της Γιάλοβα στις 6.30 το πρωί. Στην προκυμαία βλέπω την ομάδα διάσωσης του Ισραήλ που είχε πάρει το δρόμο της επιστροφής. Πλησιάζω δύο μέλη της ομάδας που έχουν βγει από το λεωφορείο τους και καπνίζουν. Αισθάνομαι άβολα. Τι να τους ρωτήσω, οι εικόνες που μεταδίδουν τα τηλεοπτικά κανάλια όλες αυτές τις μέρες δεν χρειάζονται λόγια· είναι επίσης εμφανής η κούραση στα πρόσωπά τους. Αρχίζουμε να μιλάμε σιγά σιγά και φαίνεται ότι θέλουν να μοιραστούν αυτά που έζησαν εκεί. Μου λένε ότι έρχονται από το Γκιόλτζουκ. «Φεύγουμε. Επτά μέρες μετά τον σεισμό, και μέσα σε αυτή τη φοβερή ζέστη είναι αδύνατο να έχει επιζήσει άνθρωπος κάτω από τα ερείπια χωρίς νερό και τροφή»,

μου λέει ο Γιοέλ. «Το πιο κρίσιμο ζήτημα είναι ο χρόνος. Οι πρώτες δύο τρεις μέρες ήταν οι πιο σημαντικές», συμπληρώνει δίπλα μου ο Ανάτ. «Εχθές εγώ έβγαλα από τα ερείπια ένα κοριτσάκι 2-3 ετών που δεν είχε καμία πληγή αλλά ήταν νεκρό, αφού η βοήθεια ήρθε πολύ αργά». Ο Ανάτ είναι γύρω στα 45, επιχειρηματίας, και ανήκει στο τμήμα αντιμετώπισης χημικού πολέμου και άλλων φυσικών καταστροφών του ισραηλινού στρατού. Την προηγούμενη μέρα του σεισμού, ο Ανάτ είχε πάει διακοπές όταν τον ειδοποίησαν στο κινητό του.

Απολογισμός

Οι πόλεις που επλήγησαν περισσότερο από την καταστροφή είναι:

Αντάπαζαρ: κατέρρευσαν 8.920 κτίρια, 19.121 κτίρια δεν είναι κατοικήσιμα, 27.000 είναι οι άστεγοι.

Νικομήδεια (Ίζμιτ): κατέρρευσαν 5.148 κτίρια, 12.886 κτίρια δεν είναι κατοικήσιμα, 19.000 είναι άστεγοι.

Γιάλοβα: 392 κτίρια κατέρρευσαν, 1.037 κτίρια μη κατοικήσιμα, 23.000 είναι οι άστεγοι.

Γκιόλτζουκ: 2.160 κτίρια κατέρρευσαν, 3.961 κρίθηκαν μη κατοικήσιμα και 60.000 είναι οι άστεγοι.

Κωνσταντινούπολη: 72 κτίρια κατέρρευσαν, 865 κτίρια κρίθηκαν μη κατοικήσιμα και 3.799 είναι οι άστεγοι.

Τα τελευταία επίσημα στοιχεία ανεβάζουν τους νεκρούς σε 18.000 και τους τραυματίες σε 42.442, ενώ αυτοί που θάφτηκαν και έμειναν κάτω από τα ερείπια υπολογίζονται σε 30 περίπου χιλιάδες.

Τους ρωτώ για τις συνθήκες που αντιμετώπισαν. «Όποια χώρα και να ζούσε τέτοια καταστροφή, δεν θα μπορούσε να την αντιμετωπίσει μόνη της. Είναι απαραίτητη η βοήθεια από το εξωτερικό», μου λέει ο Ανάτ. «Αν υπήρχαν περισσότερα μηχανήματα, εκσκαφείς και εξειδικευμένοι... Όταν φτάσαμε εκεί είδαμε ανθρώπους να προσπαθούν με πιρούνια και σφυριά να βγάλουν από τα ερείπια τους αγαπημένους τους».

Τους αφήνω να συνεχίσουν το ταξίδι τους και κατευθύνομαι προς την πόλη. Στην Γιάλοβα, σε αντίθεση με τις άλλες πόλεις, επικρατεί μυρωδιά από φάρμακο, με το οποίο έχει ψεκαστεί όλη η πόλη και μαρτυρεί ότι οι εργασίες προχωρούν με γρήγορο ρυθμό, ενώ στις άλλες πόλεις μυρίζει ακόμα πτωμαϊνή.

Βλέπω γειτονιές ολόκληρες να έχουν ισοπεδωθεί. Στην παραλία τα μπάζα που μεταφέρουν τα φορτηγά από τις γκρεμισμένες οικοδομές είναι τόσα πολλά που έχουν δημιουργήσει μία μικρή χερσόνησο μέσα στην θάλασσα.

Καθώς προχωρώ βλέπω σκηνές αστέγων που έχουν στηθεί σε διάφορα σημεία της πόλης, κήπους δημοσίων κτιρίων και πάρκα.

Αρχίζω και μιλώ με τον κόσμο. Εδώ είναι ντροπή να πεις ότι δεν έχεις χάσει κανένα δικό σου. Οι ιστορίες που ακούς δείχνουν ποια είναι τα όρια του ανθρώπου όταν έρχεται αντιμέτωπος με μια τέτοια ξαφνική καταστροφή.

Καθισμένος στο έδαφος έξω από τις σκηνές, ο Χασάν μου λέει με πόνο ότι έχει χάσει δύο αδέρφια και τον πατέρα του. Αισθάνονται χαμένοι και αντιμέτωποι με κά-

τι που δεν είχαν φανταστεί λίγες μέρες πιο πριν.

Ο Ισμαήλ, ένα παιδί γύρω στα 17, μου λέει ότι σώθηκε γιατί την ώρα του σεισμού ήταν έξω με φίλους του και μου περιγράφει την συγκλονιστική ιστορία του προπονητή του Μουράτ, που αυτοκτόνησε όταν εγκλωβίστηκε μαζί με μια γειτόνισσά του κάτω από τα ερείπια και είχε πλακώσει τα πόδια του ένας πολυέλαιος. Η γειτόνισσά του τον παρακαλούσε επί ώρες να μην αυτοκτονήσει και προσπαθούσε να του δώσει κουράγιο. Αυτός την αποκαλούσε «μάννα» και της έλεγε ότι θέλει να αυτοκτονήσει, γιατί φοβόταν ότι θα πέθαινε εκεί χωρίς βοήθεια. Στο τέλος δεν άντεξε, πήρε ένα κρύσταλλο από τον πολυέλαιο που είχε πέσει πάνω του και έκοψε τον λαιμό και τις φλέβες του. Λίγες ώρες μετά, τους βρήκαν τα σωστικά συνεργεία.

Πολλές είναι οι ανθρώπινες ιστορίες που έχουν γραφεί σε αυτή την περιοχή. Η Ιλκνούρ Κεπενέκ, απόφοιτος του Πανεπιστημίου Ιστανμπούλ του τμήματος Γεωλογίας, ήταν μόνη στο σπίτι της όταν έγινε ο σεισμός και κατέρρευσε όλο το σπίτι πάνω της. Την τέταρτη μέρα μετά το σεισμό έστειλε μήνυμα από το κινητό της στον φίλο της Τζανάν Σεσέν: «Ζω». Τρεις ομάδες διάσωσης προσπάθησαν να την βρουν. Τρεις μέρες μετά δεν την έχουν εντοπίσει ακόμα και συνεχίζουν να ψάχνουν. Η ίδια εξακολουθεί να στέλνει το ίδιο μήνυμα...

Αφήνω την Γιάλοβα και προχωρώ ανατολικά στον οδικό άξονα Γιάλοβα-Ίζμιτ. Το Γκιόλτζουκ θυμίζει πόλη που έχει βομβαρδιστεί στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όλα μοιάζουν να 'χουν τελειώσει σε αυτή την πόλη. Τα σπίτια δεν μοιάζουν πλέον με σπίτια και οι δρόμοι δεν μοιάζουν με δρόμους.

Το Γκιόλτζουκ, εκτός από το κέντρο του ναυτικού, ήταν και ένα από τα πιο πλούσια παραθεριστικά κέντρα. Παρ' όλα αυτά σχεδόν όλα τα πολυτελή κτίρια στον κεντρικό δρόμο της πόλης έχουν γίνει ερείπια. Η κυκλοφορία γίνεται δύσκολα, γιατί ο δρόμος κλείνει συχνά, αφού τα σωστικά συνεργεία έχουν παραχωρήσει την θέση τους στους εκσκαφείς που προσπαθούν να πάρουν τα ερείπια και έτσι δημιουργούνται μεγάλα μποτιλιαρίσματα.

Είναι μεσημέρι και η βροχή που έχει ξεκινήσει από χθες κατά διαστήματα κάνει ακόμα πιο θλιβερό αυτό που αντιμετωπίζω. Οι άνθρωποι φοβούνται ότι η βροχή είναι έντονα τοξική λόγω της πυρκαγιάς που ξέσπασε στο γειτονικό δυλιστήριο Turgas και η οποία δημιούργησε δηλητηριώδη

σύννεφα που καλύπτουν την περιοχή. Οι λίγοι από τους χιλιάδες άστεγους που έχουν σκηνές καταφεύγουν εκεί. Οι υπόλοιποι φτιάχνουν αυτοσχέδια πλαστικά καλύμματα με πλαστικές σακούλες. Μερικοί κρύβονται ακόμα και μέσα στα ερείπια από τα οποία αναδύεται έντονη μυρωδιά θανάτου.

Πηγαίνω στο νεκροταφείο της πόλης. Το θέαμα είναι φοβερό. Μοιάζει σαν να έχει χιονίσει, καθώς αμέτρητοι νεοσκαμμένοι τάφοι καλύπτονται με ασβέστη. Δίπλα ακριβώς από το νεκροταφείο έχουν στηθεί σκηνές. Ποιος, άραγε, το σκέφτηκε αυτό...

Οι άνθρωποι μέσα στις σκηνές δεν κλαίνε πια. Σε κοιτούν με μάτια άδεια, κενά. Απέναντί μου, σε έναν μισοσκαμμένο τάφο, ένας άνθρωπος δείχνει με το δάχτυλο τάφους γύρω του και φωνάζει «αυτός είναι ο πατέρας μου, αυτός ο θεός μου, αυτή η κόρη μου. Όλους, έναν-έναν, τους έθαψα εγώ. Δεν υπάρχει κανείς που μπορεί να βοηθήσει; Δεν αντέχω πια».

Γυρνώ στην πόλη, στα δεξιά μου ένα

ερείπιο και μία ισπανική ομάδα διάσωσης δουλεύει πυρετωδώς μήπως και βρει κάποιον ζωντανό. Στέκομαι άφωνη και παρακολουθώ. Μετά από λίγο βγάζουν το πτώμα ενός παιδιού. Η οικογένεια του παιδιού βγάζει ένα βαθύ στεναγμό ανακούφισης. Στο Γκιόλτζουκ πια ανακουφίζονται όταν βρίσκουν το πτώμα των δικών τους.

Προχωρώντας προς την παραλία, βρίσκομαι στο πάρκο που βλέπει στην θάλασσα. Εκεί βλέπω ένα χαμηλό κτίριο που έχει αντισταθεί στην καταστροφική ορμή του εγκέλαδου. Πριν από το σεισμό ήταν καφενείο, τώρα αποτελεί κέντρο για την διανομή βοήθειας και προσφέρει ζεστό φαγητό και δωρεάν τσάι στους σεισμοπαθείς, στους εθελοντές που έρχονται για βοήθεια και τους στρατιώτες. Οι ιδιοκτήτες είναι ένα ζευγάρι των οποίων το σπίτι ισοπεδώθηκε. Ζητώ ένα τσάι και προτείνω χρήματα για να πληρώσω. Αυτοί, χαμογελαστά, μου λένε: «Δεν τυπώθηκαν ακόμα τα χρήματα που θα πληρώσουν αυτό το

τσάι». Μου εξηγούν ότι πιστεύουν πως το γεγονός ότι το καφενείο τους δεν ισοπεδώθηκε είναι σημάδι από τον Θεό και θέλουν να προσφέρουν το ελάχιστο σε αυτή την ανθρώπινη τραγωδία, που δεν κατανοείται μέσα από λέξεις, αλλά μόνο με την ανθρώπινη ψυχή...

"EFHARISTOUME PARA POLI"

Ο σεισμός λένε οι σεισμολόγοι έφερε την Τουρκία πιο κοντά στην Ελλάδα κατά 2,5 μέτρα, πολλοί όμως εδώ στην Τουρκία συμπληρώνουν ότι έφερε πιο κοντά τους λαούς των δύο γειτονικών χωρών. Η Ελλάδα παρουσιάζεται από τον τουρκικό Τύπο ως μία από τις πρώτες χώρες που έτειναν «χείρα βοήθειας» στην Τουρκία. Οι τουρκικές εφημερίδες τονίζουν με ιδιαίτερη έκπληξη ότι στην καταστροφή αυτή προσέτρεξε όχι μόνο το επίσημο ελληνικό κράτος, αλλά και ο απλός λαός. Δήμοι, εκκλησίες, νοσοκομεία, οργανώσεις, ιδιώτες, επιχειρηματίες προσφέρουν αυθόρμητα ό,τι μπορούν την κρίσιμη αυτή στιγμή στους γείτονές τους.

Είδη ένδυσης, υπόδυσης και καθαρισμού, δώδεκα τόνοι βοήθειας, που συγκεντρώθηκαν στην Αθήνα, εστάλησαν από τις πρώτες μέρες του σεισμού με δύο μεταγωγικά αεροπλάνα.

«Οι παπάδες βγάζουν δίσκο για να συγκεντρωθούν χρήματα για βοήθεια στον Τούρκο», γράφει χαρακτηριστικά ο αρθρογράφος της εφημερίδας ΣΤΑΡ Ενγκίν Αρντίντς. Ο ίδιος σαρκάζει τις δηλώσεις του υπουργού Υγείας κ. Οσμάν Ντορμούς, ότι η Τουρκία δεν χρειάζεται ελληνικό και ρωσικό αίμα γράφοντας: «Αν δεχτούμε και το ελληνικό αίμα, θα τρέχει ελληνικό αίμα στις φλέβες μας, και εμείς προτιμούμε να πεθάνουμε από έλλειψη αίματος, μέσα σε εθνική ομοψυχία και ενότητα. Δεν

είναι έτσι, αξιότιμε υπουργέ Υγείας;». Και καταλήγει επαναλαμβάνοντας τον τίτλο του άρθρου του στα ελληνικά με λατινικούς χαρακτήρες "efharistoume" και προσθέτει "kai na mas syhoretse".

Αυτή η αυθόρμητη χειρονομία του ελληνικού λαού απέναντι στους Τούρκους την δύσκολη τούτη στιγμή αντιμάχεται την εικόνα του εχθρού που περιβάλλει τον Έλληνα στην Τουρκία και τον θέλει να επιβουλεύεται τον γείτονά του. Πολεμά την καχυποψία, αφήνοντας στο παρελθόν τις μνήμες που παραπέμπουν σε συγκρουσιακές καταστάσεις.

Ο Σαμί Κοέν, αρθρογράφος της ΜΙΛΙΕΤ, γράφει ότι «ο Έλληνας έχει δημιουργήσει μία διαφορετική εικόνα στην Τουρκία πια».

Η ελληνοτουρκική σύγκρουση —όπως εξάλλου και άλλες διακρατικές συγκρούσεις που έχουν μεγάλη διάρκεια— δεν είναι μία σύγκρουση πραγματικών συμφερόντων μόνο, αλλά πρόκειται για μία κατάσταση που έχει αναπτυχθεί μέσα στο χρόνο και εμπλέκει ψυχολογικές διαδικασίες, οι οποίες παίζουν αποφασιστικό ρόλο σε δράσεις και εκτιμήσεις που γίνονται σε κρίσιμες στιγμές και όχι μόνο. Η αλληλεγγύη του ελληνικού λαού την τραγική αυτή στιγμή της Τουρκίας, που θρηνεί περισσότερους από 40 χιλιάδες νεκρούς, έρχεται να σπάσει την αντίληψη που έχει ο τουρκικός λαός για την απέναντι όχθη. Έρχεται ενάντια σε ένα συγκεκριμένο πρότυπο (pattern) συμπεριφοράς με το οποίο είχε ταυτιστεί η Ελλάδα.

Αυτό δεν σημαίνει ότι θα πρέπει να αναμένουμε ριζικές αλλαγές στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Οι παράμετροι που υπολογίζονται στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους διαμορφώνονται μέσα από μια πολύχρονη αλλά και πολύπλοκη διαδικασία. Από την άλλη πλευ-

ρά όμως, αυτή η παρουσία της Ελλάδας ενισχύει την φωνή όσων υποστηρίζουν την ειρηνευτική προσέγγιση των δύο πλευρών και ισχυρίζονται ότι η συνεργασία μπορεί να προσφέρει περισσότερα από την σύγκρουση. Επίσης καθιστά πιο δύσκολη τη χρήση του άλλοθι «έτσι θέλει ο λαός» για την καλλιέργεια πολιτικών έντασης.

Τέλος, το θετικό κλίμα που δημιουργείται με την προβολή της ελληνικής στάσης από τα ΜΜΕ μπορεί να ενισχύσει την προσπάθεια προσέγγισης που έχουν ξεκινήσει τους τελευταίους μήνες οι δύο πλευρές.

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Λιγότερο από δέκα μέρες μετά το χτύπημα του εγκέλαδου, που κόστισε δεκάδες χιλιάδες ζωής, το ερώτημα αν έγινε ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν για να σωθούν περισσότεροι είναι άμεσο στην Τουρκία.

Πολλοί μιλούν για διαμάχη πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, άλλοι για ολιγωρίες και ελλιπή υποδομή.

Η διαχείριση της κρίσης, σύμφωνα με το τουρκικό Σύνταγμα, γίνεται από το κέντρο κρίσεων της Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας. Αυτό λειτούργησε με 250 εξειδικευμένους υπαλλήλους από τις 17 του μήνα και τις 6.30 η ώρα το πρωί.

Όμως περιστατικά όπως το κλείσιμο της κεντρικής αρτηρίας Πόλης-Άγκυρας για 48 ώρες δημιουργούν ερωτήματα σχετικά με το ρόλο του στρατού στην κρίση αυτή.

Την εντύπωση της έλλειψης συνεργασίας εντείνει και η καθυστερημένη συμμετοχή του στρατού από την περιοχή του σεισμού που κατεγράφη από τα ΜΜΕ.

Ο στρατηγός Κιβρίκογλου αρνήθηκε την κατηγορία αυτή, λέγοντας ότι «οι στρατιώτες συμμετέχουν ενεργά στις προσπάθειες» όπως εξάλλου αποφασίστηκε και στο κέντρο συντονισμού κρίσεων της Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας την Δευτέρα.

Τα παραπάνω σχολιάζει και ο Φικρέτ Μπιλά αρθρογράφος της εφημερίδας ΜΙΛΙΕΤ και αναφέρεται στην «έλλειψη επαφής πολιτικών και στρατιωτικών στο υψηλό επίπεδο».

Ο Μεχμέτ Αλή Κίσλαλι της εφημερίδας ΡΑΝΤΙΚΑΛ υπογραμμίζει επίσης το γεγονός ότι ο στρατηγός Κεμάλ Γιαβούζ είχε προτείνει να κηρυχθεί στρατιωτικός νόμος στην περιοχή και να αναλάβει την διοίκησή της ο αρχηγός της πρώτης στρατιάς. Ο Ετσεβίτ αρνήθηκε ότι έχει γίνει

τέτοια πρόταση από τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Εκτός όμως από αυτή τη συζήτηση για την αρμονική ή μη συνεργασία πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, τα ΜΜΕ καταγράφουν συνεχώς περιστατικά που δείχνουν την έλλειψη οργάνωσης και συντονισμού αλλά και αγκύλωσης της κρατικής μηχανής.

Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας κ. Μπουλέντ Ετσεβίτ σε συνέντευξη που έδωσε στο CNN παραδέχτηκε καθυστέρηση στις επιχειρήσεις διάσωσης τις δύο πρώτες μέρες του σεισμού και το απέδωσε στην διακοπή των τηλεπικοινωνιών.

Εξάλλου έγινε γνωστό ότι όταν έλαβε χώρα ο σεισμός, στο Προεδρικό Μέγαρο κόπηκε για δύο ώρες το ρεύμα και για 4 ώρες δεν υπήρχε τηλέφωνο. Ο δε πρωθυπουργός Μπουλέντ Ετσεβίτ έδωσε τις πρώτες εντολές μέσω τηλεόρασης καθώς δεν μπορούσε να επικοινωνήσει με την πληγείσα περιοχή.

Επίσης, ενώ το κέντρο κρίσης της Πρωθυπουργίας έδωσε εντολή στους νομάρχες και επάρχους για την κατάσχεση όλων των μηχανημάτων που θα είχαν κάποια χρησιμότητα στην περιοχή του σεισμού, υπήρξαν περιπτώσεις όπου, ναι μεν συγκεντρώθηκαν, αλλά σε πάγκα, γιατί δεν ακολούθησε δεύτερη εντολή που να καθορίζει επακριβώς τον τόπο της αποστολής!

Ταυτόχρονα όμως, φαίνεται να υπάρχει έλλειψη συντονισμού και μεταξύ παραγόντων της κυβέρνησης που πρωταγωνιστούν στην διαχείριση της κρίσης.

Μεγάλη αγανάκτηση έχει προκαλέσει στο εσωτερικό της χώρας ο τούρκος υπουργός Υγείας κ. Οσμάν Ντουρμούς, βουλευτής του κόμματος Εθνικιστικής Δράσης (ΜΕΝΕΡΕ), ο οποίος δεν δέχτηκε την αρμενική ομάδα διάσωσης, το αμερικανικό πλωτό νοσοκομείο και το ελληνικό και ρωσικό αίμα. Ο κ. Ντουρμούς απέρριψε την προσφορά βοήθειας από διάφορες χώρες αφού, όπως λέει, η Τουρκία μπορεί να καλύψει τις ανάγκες της. Αρνήθηκε και την βοήθεια ξένων γιατρών γιατί, όπως είπε χαρακτηριστικά, «δεν ξέρουμε τον τρόπο ζωής τους». Ο τούρκος πρωθυπουργός κ. Μπουλέντ Ετσεβίτ παρενέβη λέγοντας ότι «τις σχέσεις μας με τον εξωτερικό κόσμο τις διαχειρίζεται το υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο μεταφέρει τα αιτήματά μας και τις ευχαριστίες μας σχετικά με την ανθρωπιστική βοήθεια με διπλωματική γλώσσα εκεί που πρέπει».

Το δε υπουργείο Εξωτερικών ανακοίνωσε ότι «οι πόρτες της Τουρκίας είναι ανοι-

χτές σε κάθε είδους βοήθεια από το εξωτερικό, και δεν χρειάζεται να γίνει εκ των προτέρων ανακοίνωση, αλλά οι χώρες μπορούν να στείλουν την βοήθεια που θέλουν χωρίς να προηγηθεί σχετική ανακοίνωση».

Η νομαρχία της Γιάλοβα έκανε έκκληση για μια αποθήκη-ψυγείο για την συντήρηση της βοήθειας που στέλνεται στην περιοχή και σαπίζει. Ο εφοπλιστής Λασκαρίδης, που κατάγεται από την Κωνσταντινούπολη, έστειλε ένα δικό του πλοίο-ψυγείο, από το λιμάνι Πότι της Γεωργίας στην περιοχή. Το πλοίο περίμενε επί δύο μέρες στα ανοιχτά της Πόλης και επειδή δεν βγήκε άδεια από το κέντρο κρίσης της Πόλης και έληξε η visa transit δύο ημερών που είχε, αναγκάστηκε να επιστρέψει πίσω.

Ένα άλλο παράδοξο συνέβη σε τελωνεία της Τουρκίας που ζητούσαν είτε να καταβληθεί φόρος εισαγωγής είτε να δωριστούν (!) τα μηχανήματα που οι ξένες χώρες έστελναν στην Τουρκία προκειμένου να βοηθήσουν τους σεισμοπαθείς. Χαρακτηριστικό είναι ότι μηχανήματα ακτινογραφιών μεγάλης γερμανικής εταιρείας, η οποία είχε στείλει στην σεισμόπληκτη περιοχή δμελή ομάδα γιατρών, κατασχέθηκε στο τελωνείο.

Πολλοί σημειώνουν ότι αν δεν υπήρχαν τα έντυπα και τα τηλεοπτικά μέσα μαζικής ενημέρωσης η κατάσταση θα ήταν πολύ χειρότερη. Το ειδησεογραφικό κανάλι NTV είχε το δικό του κέντρο κρίσης και συνέβαλε αποφασιστικά στην περιγραφή της κατάστασης και την ενημέρωση. Η προβολή των εικόπων της καταστροφής βοήθησε στην συνειδητοποίηση της έκτασής της και άσκησε πίεση για άμεση δράση.

Η ΕΠΟΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Η επόμενη του σεισμού μέρα βρίσκει την Τουρκία να θρηνεί τα θύματα, να περιθάλπει τους τραυματίες και να προσπαθεί να βρει στέγη για 200 χιλιάδες αστέγους. Το ειδησεο-

γραφικό κανάλι NTV ανακοίνωσε το μεσημέρι της Τρίτης ότι μόνο 9.000 άστεγοι φιλοξενούνται σε σκηνές. Εν τω μεταξύ, αποκαλύφθηκε ότι σκηνές του τουρκικού Ερυθρού Στρατού δεν ήταν κατάλληλες για χρήση. Ο χειμώνας δεν είναι μακριά και τα πρωτοβρόχια των τελευταίων ημερών αποκάλυψαν την άμεση απειλή του.

Ο κίνδυνος εξάπλωσης μολυσματικών ασθενειών, όπως τύφος και χολέρα, είναι επίσης υπαρκτός. Ακόμα, στις πληγείσες περιοχές σημειώνονται πολλές κλοπές και λεηλασίες κιτριών.

Σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας που συναντήθηκε την Δευτέρα, οι άστεγοι μέχρι τον Νοέμβρη θα είναι εγκατεστημένοι σε σκηνές και σε δημόσιους χώρους (κατασκηνώσεις κ.τ.λ.), ενώ στην συνέχεια θα εγκατασταθούν σε προκατασκευασμένα σπίτια.

Μακροπρόθεσμα, η Τουρκία θα καταφύγει στην Παγκόσμια Τράπεζα και στο Ευρωπαϊκό Ταμείο κατοικίας προκειμένου να πάρει πιστώσεις για να ξαναχτίσει την υποδομή και τα δημόσια κτίρια στην περιοχή της καταστροφής και να ιδρύσει νέες οικιστικές μονάδες για οριστική εγκατάσταση των σεισμοπαθών.

Δεν μπορεί να γίνει υπολογισμός του οικονομικού κόστους του σεισμού εφόσον καταγράφονται ακόμα οι ζημιές.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ιδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

Μάνης 5, 106 81 Αθήνα, Τηλ.: (01) 38 18 372, Fax: 33 01 583

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΑΜΟΥΗΛ

Ο βυθός του καθρέφτη

Ο ANDRÉ GIDE ΚΑΙ Η ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑΚΗ ΜΥΘΟΠΛΑΣΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σειρά: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ο σεισμός απαιτεί έντιμη αντιμετώπιση

του Νίκου Ράπτη
εδαφομηχανικού του ΕΜΠ

«Ο ΣΤΕΡΕΟΣ ΦΛΟΙΟΣ ΤΗΣ ΓΗΣ αποτελείται από περίπου 6 συμπαγείς πλάκες, οι οποίες επιπλέουν σε ένα πλαστικό (μισολιωμένο) υπόστρωμα.

»Εκεί που συναντιούνται οι πλάκες μεταξύ τους, είτε σπρώχνει η μια την άλλη, και έχουμε σεισμούς, είτε απομακρύνεται η μια από την άλλη, και τότε μέσα από το πλαστικό υπόστρωμα βγαίνει πυρακτωμένη λάβα.

Οι θέσεις όπου οι πλάκες απομακρύνονται η μια από την άλλη βρίσκονται κυρίως στο μέσο των ωκεανών. Εκεί στον πυθμένα των ωκεανών η πυρακτωμένη λάβα... παγώνει και στερεοποιείται μέσα στο νερό και δημιουργεί κοιτάσματα από μεταλλεύματα... Έτσι, στη μέση των ωκεανών... υπάρχουν υποβρύχιες οροσειρές γεμάτες από πλούσια κοιτάσματα μετάλλων.(...)

»Υπάρχει (μόνο) ένα μέρος στη γη που ένα κομμάτι μιας τέτοιας υποβρύχιας οροσειράς έχει ξεπροβάλλει μέσα από τη θάλασσα και τώρα είναι προσπελάσιμο στον άνθρωπο... Το μέρος αυτό της γης, που έχει τεράστια σημασία για την επιστήμη, είναι η οροσειρά του Τρόοδος της Κύπρου!».¹

Το κείμενο αυτό γράφτηκε (στο Αντί) πριν από περίπου ένα τέταρτο του αιώνα! Από τότε δεν έχουν αλλάξει τα πράγματα γύρω από τη «θεωρία των πλακών». Πάντως, η θεωρία αυτή δεν μπορεί να εξηγήσει πώς ο μεγαλύτερος σεισμός στην ιστορία της ανθρωπότητας, που έγινε τον Δεκέμβριο του 1811 στη Νέα Μαδρίτη της πολιτείας του Μιζούρι, στις ΗΠΑ, και είχε

Το κείμενο που ακολουθεί αναφέρεται σε περιοχές που είναι επιρρεπείς σε σεισμούς. Το ποιες περιοχές της γης είναι επιρρεπείς σε σεισμούς έχει φροντίσει η ιστορία να μας το «γνωστοποιήσει». Η «Θεωρία των πλακών» μπορεί να βοηθήσει – μέχρις ενός ορισμένου σημείου. Τι είναι, όμως, η «Θεωρία των πλακών»;

μέγεθος πάνω από 8 στην κλίμακα Ρίχτερ, δεν έγινε στις άκρες της αμερικανικής πλάκας αλλά έγινε στο μέσον της!

Η Ελλάδα είναι επιρρεπής σε σεισμούς.

«Οι άνθρωποι αυτού του τόπου πρέπει να έχουν φτάσει στο συμπέρασμα ότι: ο σεισμός στον τόπο μας χτυπάει συχνά και χτυπάει πολύ δυνατά. Οποιαδήποτε συζήτηση για το πόσο συχνά χτυπάει ο σεισμός στον τόπο μας πρέπει να έχει μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον. Για μας τους ανθρώπους που ζούμε μέσα στις πολυκατοικίες αυτού του τόπου πρέπει να ισχύει το ακόλουθο: ο σεισμός μπορεί να χτυπήσει οποιαδήποτε στιγμή... Όταν φτάσει το μαχαίρι στο κόκαλο, ο ΛΑΟΣ θέλει να ξέρει όχι πότε θα γίνει σεισμός, αλλά τι θα πάθει η πολυκατοικία που μένει, όταν θα χτυπήσει ο σεισμός».² Και αυτό το κείμενο έχει ηλικία σχεδόν 20 χρόνων. Σήμερα αμφιβάλουμε εάν ο ΛΑΟΣ έχει κατανοήσει το πρόβλημα. Είναι βέβαιο ότι οι «ηγέτες» του λαού όχι μόνο δεν το έχουν κατανοήσει αλλά δεν ενδιαφέρονται να το κατανοήσουν.

Για τον άνθρωπο, το πρόβλημα του σεισμού έχει μία και μοναδική παράμετρο: το κτίριο. Όλες οι συζητήσεις για ρήγματα, Ρίχτερ, κ.λπ. όχι μόνο έχουν απλώς ακαδημαϊκή αξία, αλλά κατά έναν τρόπο είναι «ανήθικες», γιατί αποπροσανατολίζουν τον κόσμο.

ΚΥΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

1. Οι ζημιές που θα υποστεί ένα κτίριο εξαρτώνται από τη «γεωγραφική» θέση του κτιρίου. Δηλαδή, ένα κτίριο μπορεί να καταστραφεί, ενώ ένα άλλο μερικά μέτρα πιο μα-

κριά μπορεί να μην πάθει τίποτα. Ακόμη και στο ίδιο κτίριο, δηλαδή στο ίδιο οικοπέδο, ένα μέρος του κτιρίου μπορεί να καταστραφεί, ενώ το υπόλοιπο να μένει

έπαφο. Όταν πριν από 10 περίπου χρό-
να ένας από τους σημαντικότερους μηχανι-
κούς του αιώνα μας, ο καθηγητής της
αφομηχανικής στο Πανεπιστήμιο του
Istanbul, ο **G.A. Leonards**, αναλύοντας
αν από τους μεγάλους σεισμούς της Κα-
ρβόρνιας σε μια διάλεξή του στην Αθή-
να, εξέφρασε αυτή τη σημαντική διαπί-
ρωση λέγοντας ότι οι ζημιές είναι "site
specific" (εξαρτημένες από τη γεωγραφι-
κή θέση) στο ακροατήριο υπήρχαν όχι
πάνω από 10 έλληνες μηχανικοί. Αλλά
ναι είναι μόνο οι μηχανικοί που δεν
δύνανται να καταλάβει αυτόν τον κυρίαρχο πα-
ράγοντα στο σεισμό σε σχέση με τα κτί-
ρια; ακόμη πιο επικίνδυνη είναι η μέχρι
σήμερα έλλειψη γνώσης των δικαστών και
των πολιτικών. Η εύκολη διαφυγή από το
πρόβλημα: φταίει ο εργολάβος, τα υλικά,
κακοτεχνίες, κ.λπ.

Έχει ήδη ερευνηθεί και αποδειχτεί ότι
ένας τόπος (μια πόλη) όλες οι κατα-
σκευές -κυρίως αυτές από μπετόν- είναι
ομοιογενή ιδιότητες: δηλαδή, τα υλικά, οι μέ-
θοδοι κατασκευής, ο υπολογισμός κ.λπ.
των των κατασκευών του τόπου είναι
περίπου ίδιοι.

Πάρουμε για παράδειγμα τις εξάωρο-
νες πολυκατοικίες με στέγη από κόκκινα
πυλινά στο Golcuk στην Τουρκία, που
είναι ίδιες μεταξύ τους, έχουν κατασκευα-
στεί από τον ίδιο εργολάβο και είναι θεμε-
λιωμένες στην ίδια περιοχή. Έπεσαν αυ-
τές που στη θέση τους ο σεισμός συγκέ-
ρωσε τοπικά μεγάλη ενέργεια. Αυτό το
έπουν οι δημοσιογράφοι, οι μηχανικοί,
οι πολιτικοί, οι παπάδες, οι δικαστές,
κ.λπ., αλλά δεν το καταλαβαίνουν. Το τρα-
γικό είναι ότι δεν το καταλαβαίνει ούτε ο
εργολάβος που τις έφτιαξε και
λέει δημοσίως ότι έπεσαν γιατί
έβαλε άμμο θαλάσσης στο μπετόν!

Ποιους ενδιαφέρουν όλα τα παραπάνω; Ότι ένα
κτίριο όσο «γερό» και να είναι, όταν το
χτυπήσει ο κατάλληλος σεισμός στην κα-
τάλληλη θέση θα καταστραφεί.

Το μπετόν είναι από τη «γέννη» του
ψαθυρό υλικό (μια κιμωλία είναι χα-
ρακτηριστικά ψαθυρό υλικό) έστω και εάν
είναι οπλισμένο με σίδερο! Ιδιαίτερως ψα-
θυρά (με την καθαρά τεχνική έννοια) είναι
κατακόρυφα στοιχεία ενός κτιρίου, κυ-
ρίως οι στύλοι. Το μπετόν δεν μπορεί να
εξέξει σε έναν ισχυρό σεισμό. Όσο «κα-
λά» και αν είναι στην κατασκευή του και
όσο «καλά» μελετημένο και αν είναι από
πεισμική άποψη, όταν το χτυπήσει ο
κατάλληλος σεισμός θα καταρρεύσει. (Το

«κατάλληλος» αναφέρεται πάλι στο «site
specific», δηλαδή στη «γεωγραφική» ή
«γεωμετρική» θέση.)

Η εμπειρία αυτή και η γνώση που προήλ-
θε από αυτήν την εμπειρία δεν είναι και-
νούργια. Το μπετόν άρχισε να απλώνεται
στη γη στις αρχές του 20ού αιώνα. Αν ένας
άνθρωπος από άλλον πλανήτη παρατη-
ρούσε την επιφάνεια της γης τα τελευταία
100 χρόνια, το κύριο χαρακτηριστικό που
θα διαπίστωνε θα ήταν η κάλυψη της επι-
φάνειας της γης με πολυώροφα κτίρια από
μπετόν. Με πολυκατοικίες! Στα αρχεία
των εφημερίδων όλου του κόσμου από το
1906 υπάρχουν δεκάδες χιλιάδες φωτο-
γραφίες με πολυκατοικίες από μπετόν που
έχουν καταρρεύσει, όπως οι τελευταίες
στην Τουρκία. Το σύνολο των νεκρών από
αυτούς τους σεισμούς είναι πάνω από 2
εκατομμύρια (χωρίς να ληφθούν υπόψη
σεισμοί με κάτω από 5 χιλιάδες νεκρούς).
Όμως, το χτίσιμο της πολυκατοικίας σε
όλη τη γη συνεχίζεται.

Ποιος είναι υπεύθυνος γι' αυτό; Η απά-
ντηση ξεκάθαρη: οι πολιτικοί «ηγέτες»
που επιτρέπουν την κατασκευή πολυκα-
τοικιών από μπετόν σε τόπους «επιρρε-
πείς» σε σεισμό. Στην Ελλάδα, ο βασικός
υπεύθυνος είναι ο τελευταίος μας «εθνάρ-
χης», αλλά και οι χαρισματικοί, σοβαροί,
κ.λπ. πολιτικοί που ακολούθησαν.

Υπάρχει λύση; Ναι, αλλά αυτή βρίσκεται
στα χέρια των ίδιων των πολιτών, πέρα
από τους ανθρώπους της εξουσίας. Η λύση
πρέπει να είναι μεσοπρόθεσμη, αν γίνει ο
σεισμός σε ένα-δύο χρόνια, και μακρο-
πρόθεσμη, που θα χρειαστεί δεκαετίες για
να εφαρμοστεί. Δεν είναι του παρόντος η
ανάλυση αυτών των λύσεων. Το σημαντικό
(και τραγικά αναγκαίο) είναι να καταλά-
βουν οι πολίτες ότι το θέμα είναι πολιτικό
και ότι είναι στα χέρια τους, όχι στα χέρια
του κάθε «εθνάρχη».

ΡΕΥΣΤΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Στην επιστήμη, ως το καλύτερο έδαφος
θεμελιώσεως θεωρείται η άμμος που είναι
ξηρή, χωρίς νερό (παρά τα όσα λέει η χρι-
στιανική Βίβλος). Όταν όμως η άμμος εί-
ναι εμβαπτισμένη στο νερό τα πράγματα
αγριεύουν, κυρίως σε τόπους «επιρρεπείς»
σε σεισμό. Όταν ο κατάλληλος σεισμός
χτυπήσει την κατάλληλη άμμο κάτω από
μια πολυκατοικία, τότε για μερικά κλά-
σματα του δευτερολέπτου οι κόκκοι της
άμμου παύουν να ακουμπούν ο ένας πάνω
στον άλλο και το έδαφος μετατρέπεται
(στιγμιαίως) σε υγρό ή ρευστό. Δηλαδή, η

πολυκατοικία προς στιγμήν εδράζεται πά-
νω στο νερό! Αποτέλεσμα: συνήθως η πο-
λυκατοικία θα ανατραπεί ή θα γύρει σύσ-
σωμη (en bloc). Το φαινόμενο αυτό, η ρευ-
στοποίηση (liquefaction) για πρώτη φορά
περιγράφηκε στην Ελλάδα τον Οκτώβριο
του 1966, όταν καταστράφηκε το επίχωμα
της εθνικής οδού που διασχίζει τη λίμνη
της Αμβρακίας. Μέχρι τότε οι έλληνες μη-
χανικοί (εκτός μερικών που μετρώνται στα
δάχτυλα του ενός χεριού) δεν ήξεραν ούτε
τον τεχνικό όρο. Το ίδιο, ίσως, συνέβαινε
και συμβαίνει με τους τούρκους συναδέλ-
φους τους.

Από ό,τι είδαμε, ένα μεγάλο μέρος των
καταστροφών στην Τουρκία οφείλεται σε
ρευστοποίηση του εδάφους. Το πρόβλημα
της ρευστοποίησης είναι τεράστιο. Οι άν-
θρωποι δεν μπορούν να προβλέψουν με
βεβαιότητα ποιο έδαφος είναι «επιρρε-
πές» για ρευστοποίηση. Τι μπορεί να κά-
νει κανείς: Πρώτον, να μην χτίζει πολυκα-
τοικίες. Και δεύτερον, να αποφεύγει το
χτίσιμο σε εδάφη που είναι έστω και ύπο-
πτα για ρευστοποίηση.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το τι έγινε στην Τουρκία δεν είναι απί-
θανο να γίνει στην Ελλάδα: ίσως είναι αρ-
κετά έως πολύ πιθανό - έως βέβαιο.

Οι λίγοι έλληνες μηχανικοί, που ξέρουν
το θέμα του σεισμού σε σχέση με το μπετόν
και την πολυκατοικία, ας τολμήσουν να ξε-
κινήσουν μια συζήτηση με το λαό και να
βρουν όλοι μαζί εφικτές λύσεις.

Οι ίδιοι αυτοί μηχανικοί ας βγουν και ας
καταγγείλουν, π.χ., τον σεισμολόγο από
την Πάτρα που βγαίνει στην τηλεόραση
και λέει ότι τα ελληνικά κτίρια (σε σχέση
με τα τουρκικά) είναι καλύτερα, γιατί
έχουν δεχτεί σεισμούς και άντεξαν! Πώς
να χαρακτηρίσει κανείς (αξιοπρεπώς) τον
σεισμολόγο;

Το πρόβλημα υπάρχει και απαιτεί λύση
κατόπιν έντιμης σκέψης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αντί, τεύχ. 59, 27.11.76, σελ. 9.
2. Ράπτης Νίκος, «Ας συζητήσουμε για
σεισμούς, πλημμύρες και... τραμ», 1981,
σελ. 148-9.

ΥΓ. Από ό,τι βλέπουμε στις ειδήσεις στη
Νικομήδεια, ένα μέρος του εδάφους βρέ-
θηκε κάτω από τη θάλασσα. Η εκτίμησή
μας: αιτία η ρευστοποίηση και επανάληψη
αυτού που είχε γίνει το 373 π.Χ. στην Ελική,
στη βόρεια ακτή της Πελοποννήσου.

Τα αποτελέσματα της έρευνας του περιοδικού

Στο τεύχος 683 της 26ης Μαρτίου 1999 υπήρχε ένα ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν προς τους αναγνώστες του περιοδικού και τους καλούσε, όσοι επιθυμούσαν, να το συμπληρώσουν και να το στείλουν στα γραφεία μας.

Η ανταπόκριση ήταν άμεση. Εμείς επεξεργαστήκαμε τις απαντήσεις στα ερωτηματολόγια και δίνουμε σήμερα μερικά από τα χαρακτηριστικά που σκιαγραφούν το προφίλ των αναγνωστών του ANTI, αλλά και αναφέρονται στο πώς θέλουν το περιοδικό οι αναγνώστες του.

Το ANTI έχει κάνει πολλές τέτοιες έρευνες στο παρελθόν και τα αποτελέσματά τους δημοσιεύτηκαν μέσα από τις στήλες του περιοδικού.

Υπάρχει κάποιο νέο στοιχείο για τους αναγνώστες μας σε σχέση με παλαιότερες έρευνες;

Αυτό προκύπτει αν εξετασθούν τα ερωτηματολόγια καθένα χωριστά και συγκριθούν με εκείνα του παρελθόντος. Θα σημειώσουμε εδώ μερικά από τα στοιχεία αυτά που παρουσιάζουν –πιστεύουμε– ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Οι αναγνώστες του ANTI είναι σε ικανοποιητικό βαθμό νέοι αναγνώστες. Αν και η

πυραμίδα ηλικιών είναι ελαφρώς γηρασμένη, το 61,55% των αναγνωστών είναι ηλικίας κάτω των 40 χρόνων, από τους οποίους το 12,50% είναι κάτω των 25 χρόνων. Πολλοί από τους αναγνώστες μας δεν εγκατέλειψαν το περιοδικό αλλά συνεχίζουν να το διαβάζουν τακτικά. Ε, τα χρόνια περνούν – το ANTI είναι κιόλας 26 χρόνων. Μεγάλωσαν λοιπόν και οι αναγνώστες του...

Το μορφωτικό επίπεδο των αναγνωστών είναι υψηλό: Το 67,50% είναι απόφοιτοι Ανωτάτων Σχολών και το 8,75% είναι απόφοιτοι Ανωτέρων Σχολών. Το ANTI λοιπόν διαβάζεται από την ομάδα που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως opinion leaders. Ο σχετικός πίνακας είναι:

Εκπαιδευτικό επίπεδο	1,25%
Φοιτητές/Σπουδαστές	13,75%
Απόφοιτοι Γυμνασίου	3,75%
Απόφοιτοι Λυκείου	5,00%
Απόφοιτοι Ανωτέρας	8,75%
Απόφοιτοι Ανωτάτης	67,50%

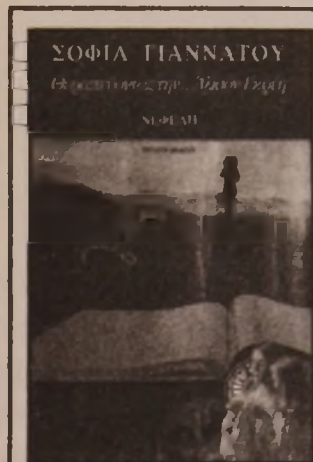
Στο φύλλο υπερτερούν οι άνδρες όπως προέκυψε και στις παλαιότερες έρευνες. Η κατανομή είναι: 89,16% άνδρες και 10,84% γυναίκες. Όμως το 47,56% είναι παντρεμένοι και ελπίζουμε ότι διαβάζουν το περιοδικό οικογενειακώς! Οπότε να

υποθέσουμε πως είναι κάπως μεγαλύτερο το ποσοστό των αναγνωστριών μας. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι το ANTI έχει πολλαπλή αναγνωσιμότητα. Αυτό προκύπτει και από το ερωτηματολόγιο αλλά και από άλλη έρευνα που είχε κάνει το περιοδικό στο παρελθόν. Εκτιμάται ότι το κάθε τεύχος του ANTI «περνά» από τέσσερα έως πέντε χέρια.

Οι αναγνώστες του ANTI έχουν καλό έως μέτριο εισόδημα γενικά. Το 11% έχει εισόδημα κάτω από 200.000 δραχ. το μήνα. Το 46,88% έχει εισόδημα που κυμαίνεται από 200 έως 500 χιλιάδες δραχ. το μήνα. Από αυτούς, το 61,19% είναι μισθωτοί και το 28,36% αυτοαπασχολούμενοι.

Οι περισσότεροι αναγνώστες μας βρίσκονται στην Αθήνα και την ευρύτερη περιοχή της Αττικής: το 56,10%. Στη Θεσσαλονίκη διαμένει το 14,63% και μικρότερα ποσοστά κατανέμονται στην υπόλοιπη χώρα. Σε χώρες του εξωτερικού, κυρίως σε ερωπαϊκές χώρες, βρίσκεται το 6,10%.

Ποια είναι η πολιτική τοποθέτηση των αναγνωστών; Εδώ χρειάζεται να προταχθούν μερικές παρατηρήσεις σε σχέση και με το παρελθόν. Οι αναγνώστες του περιοδικού, όπως και η Αριστερά γενικότερα στη χώρα μας, πέρασαν από πολλές συμπληγάδες και υπέστησαν μεταλλάξεις. Κατά καιρούς, ένα μεγάλο κομμάτι ανήκε

Σοφία Γιαννάτου
ΘΕΡΑΠΕΥΟΝΤΑΣ
ΤΗΝ... ΑΛΙΣΟΝ ΓΚΡΕΝ
(ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ - 4η έκδοση)

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΣΕΛΑΝΑ – Γυναίκες συγγραφείς του κόσμου

Λουΐζ Έρντλιχ
ΙΣΤΟΡΙΕΣ
ΦΛΟΓΕΡΟΥ ΕΡΩΤΑ
(Μυθιστόρημα)

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

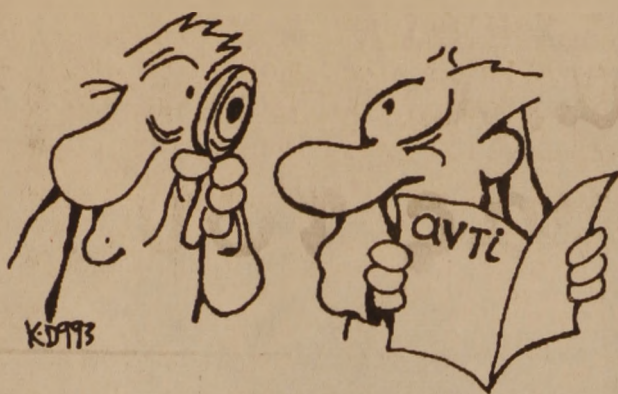
στην εξωκοινοβουλευτική αριστερά, αργότερα μετακινήθηκε στο τότε ΚΚΕ εσ. — αλλά και το ΚΚΕ —, στη συνέχεια μεγάλο κομμάτι δήλωνε οπαδός του ΠΑΣΟΚ — και αυτό απομακρύνθηκε μετά το... «βρώμικο '89» — και στη συνέχεια το μεγάλο κομμάτι δήλωνε οπαδός του Συνασπισμού, για να καταλήξει σήμερα να δηλώνει γενικά αριστερός. Σήμερα, η σχέση με την πολιτική είναι περισσότερο χαλαρή. Όχι όμως τόσο όσο έχουν μετρήσει διάφορες έρευνες για την πολιτική συμπεριφορά του ελληνικού πληθυσμού. Το 10% των αναγνωστών μας δηλώνει απομακρυσμένο από την πολιτική σήμερα σε σχέση με το παρελθόν. Ο δείκτης αυτός όμως δηλώνει μια πολιτική στράτευση και συμμετοχή σε σχέση με τον γενικό κανόνα.

Ο πίνακας που αφορά τις πολιτικές προτιμήσεις των αναγνωστών όπως είχαν τεθεί στο ερωτηματολόγιο είναι ο ακόλουθος:

Κεντροδεξιά	5,00%
Κέντρο	8,75%
Κεντροαριστερά	22,50%
Αριστερά	63,75%

Πώς, όμως, καταναλίσκουν τον ελεύθερο χρόνο τους, οι αναγνώστες του ΑΝΤΙ; Αν και πολλοί δηλώνουν ότι έχουν περιορισμένο ελεύθερο χρόνο. Φυσικό, θα πείτε, αφού είναι στην πλειονότητά τους αστοί, κάτοικοι της Αθήνας και εργαζόμενοι...

Σε ποσοστό 56,63%, λοιπόν, είναι κάτοχοι ηλεκτρονικού υπολογιστή και περισσότεροι από τους μισούς είναι συνδεδεμένοι με το Internet. Γι' αυτό και μεις προσπαθούμε να ξαναμπούμε ανανεωμένοι στο Διαδίκτυο. Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, μάλιστα, θα μπορούμε να προσφέρουμε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το περιοδικό, όπως παλαιότε-

ρα άρθρα κ.λπ.

Κατ' αρχάς είναι καταναλωτές εφημερίδων (καθημερινά διαβάσει μία εφημερίδα το 70,50% των αναγνωστών μας) και μάλιστα με διπλοαναγνώσεις. Ιδού ποιες εφημερίδες διαβάζουν και σε ποιο ποσοστό:

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ	80,77%
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ	71,79%
ΑΥΓΗ	39,74%
ΤΑ ΝΕΑ	39,49%
ΤΟ ΒΗΜΑ	36,41%
ΕΠΟΧΗ	20,51%
ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗΣ	11,58%

Από τις άλλες εφημερίδες που διαβάζουν είναι κυρίως

το ΕΘΝΟΣ, η ΕΞΟΥΣΙΑ, ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ, ο ΑΔΕΣΜΕΥΤΟΣ και η ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ.

Ο κατάλογος των περιοδικών που διαβάζουν είναι μακρύς. Η εποχή μας, άλλωστε, είναι εποχή των ειδικών περιοδικών. Κυρίως διαβάζουν τα ακόλουθα περιοδικά σε ποσοστά:

ΠΟΛΙΤΗΣ	26,56%
ΔΙΦΩΝΟ	18,75%
ΜΕΤΡΟ	17,19%

Όμως οι αναγνώστες του ΑΝΤΙ είναι κυρίως βιβλιοφάγοι. Το 93,98% διαβάζουν

βιβλία πολύ συχνά.

Επίσης αγοράζουν CD, κασέτες ή δίσκους συχνά το 72,29% και λιγότερο συχνά το 22,89%, ενώ το 4,82% δεν αγοράζει ποτέ! Συναυλίες παρακολουθεί συχνά το 37,80% και σπάνια το 56,10%. Επίσης, το 47,35% των αναγνωστών μας πηγαίνει στο θέατρο πολύ συχνά. Το σινεμά έχει περισσότερους φίλους: το 80,72% πάει συχνά στον κινηματογράφο.

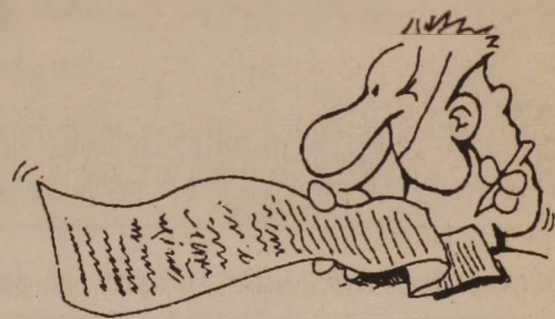
Η ΑΠΟΨΗ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΑΝΤΙ

Πώς όμως βλέπουν το ΑΝΤΙ οι αναγνώστες του και τι προτιμούν να διαβάζουν;

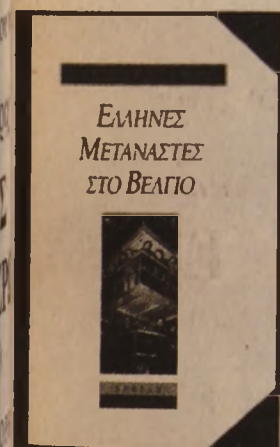
Εδώ η ανάλυση θα έπρεπε να είναι αρκετά εκτενής. Μένουμε σε μερικά μόνον στοιχεία. Οι αναγνώστες θεωρούν ότι το ΑΝΤΙ τους προσφέρει (με σειρά αξιολογήσεως): Έγκυρες αναλύσεις, αντικειμενική πληροφόρηση, κριτικό σχολιασμό, νηφάλιες προσεγγίσεις.

Από τις μόνιμες στήλες «βαθμολογούν» κατά σειρά:

Πολιτικό δεκαπενθήμερο, Κύριο άρθρο, Διεθνής σκηνή, Αντιθέσεις, Βιβλίο,

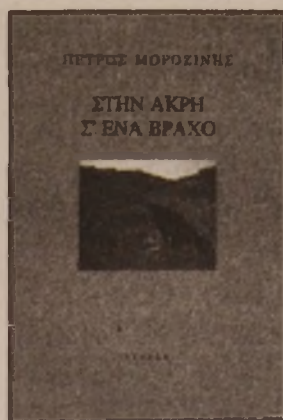
Και τα λοιπά, Επισημαίνουμε, Οι εκσυγχρονιστάι. Ακολουθούν οι επιμέρους σελίδες για την πολιτιστική ενημέρωση και την κριτική, η σελίδα για το Internet και η Αντίπαλη εστία. Παραπονιούνται για την ποιότητα του χαρτιού και για την εκτύπωση, ενώ θεωρούν ότι η επιμέλεια στη

Λίνα Βεντούρα
ΕΛΛΗΝΕΣ
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ
ΣΤΟ ΒΕΛΓΙΟ

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Πέτρος Μοροζίνης
ΣΤΗΝ ΑΚΡΗ
Σ' ΕΝΑ ΒΡΑΧΟ
(Ποίηση)

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΜΕΡΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ ΜΑΣ

Πιστεύω ότι υπάρχει κι άλλος κόσμος έξω από τα σύνορα των μεγάλων αστικών κέντρων. Ένας κόσμος που πρέπει να τον δει το Αντί. Και η περιφέρεια (με την ανάλογη προσπάθεια) μπορεί να προσφέρει έναν άλλο τρόπο ζωής, με πολύ λίγο πρεσβάρισμα, πολύ πιο ανθρώπινο.

Π.Δ.

Όσοι ονειρεύτηκαν μιαν άλλη κοινωνία (που δεν θα 'χει μίσση, πολέμους και κακία, μόνο έρωτα, φιλία, δουλειά και κομπανία) τώρα είναι η ώρα να συνεχίσουν την προσπάθεια (και τα όνειρα). Μην το βάζετε κάτω.

Η σχέση με το Αντί είναι σχέση ερωτική, άξια ν' αναλυθεί σε συνέδριο ψυχιάτρων!

Βαστάτε γιατί είναι πια πολύ δύσκολο να διακρίνεις (στις εφημερίδες, στα περιοδικά, στην TV και στο ράδιο) ποιος λέει αλήθεια και ποιος ψέματα.

Αυτό που με κάνει αναγνώστη του Αντί είναι το ότι, παρά την ισοπέδωση των τελευταίων ετών, σε όλα τα επίπεδα της ζωής, επιμένει δυναμικά-ρομαντικά και μας κρατά έφηβους.

Ν.Π.

Υπάρχει πλέον πληθωρισμός ενημέρωσης: Από το Αντί περιμένω το «άλλο», την εμβάθυνση, την αποκάλυψη, την ερμηνεία. Ειδικότερα

στην κατανόηση της διεθνούς κατάστασης και της ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας. ΖΗΤΩ ΝΑ ΜΗ ΜΟΥ ΛΕΙΨΕΤΕ ΜΟΝΟ.

Σ.Ι.

Παρά κάποιες μικρές επιφυλάξεις μου, διαβάζω χρόνια το Αντί, γιατί με ξεκουράζει η ποικιλία των θεμάτων του, η πολυσυλλεκτικότητά του, η πρωτοτυπία του σε μερικά θέματα. Κάποτε με κάνει να χαίρομαι ή και να θυμώνω. Με κρατάει σε κάποια εγρήγορση και επαφή με τα τεκταινόμενα.

Σ.Τ.

Ε.Γ.

(Φοβερά δύσκολο σε πέντε γραμμές). Το Αντί είναι η γνώση μου, η Ελλάδα μου. Πάντα κλείνω τα μάτια, το πλησιάζω στο πρόσωπό μου, αισθάνομαι με την όσφρησή μου και μετά μόνο αρχίζω το διάβασμα. Το Αντί είναι η ελληνική μου αναπνοή στο Ελσίνκι.

Α.Μ.

Ρομαντικός, θα πείτε.

Α.Ρ.

Π.Μ.

Περνώντας το καλοκαίρι στην Ελλάδα, 5 ή το πολύ 6 εβδομάδες, όπως και να το κάνουμε, φωτογραφίες μόνο παίρνουμε. Τι μπορούν οι φωτογραφίες –συμπώσεις τόπου, χρόνου και βλέμματος– να μας δώσουν να καταλάβουμε και να αισθανθούμε από την πραγματική ζωή του τόπου, των ανθρώπων στη διάρκεια όλου του χρόνου, με το πέρασμα των χρόνων...

Γι' αυτό περιμένουμε από το Αντί (κι από άλλα έντυπα που παρακολουθούμε) να μας κρατούν υγιώς ενήμερους, έτσι ώστε να μην είμαστε σαν «από άλλο ανέκδοτο» σ' ό,τι αφορά στα ελληνικά πράγματα. Κατά το δυνατόν, βέβαια.

Μ. Γ.-Μ.

γλώσσα είναι πολύ καλή (μας συγχωρούν τα τυπογραφικά μας λάθη!). Επίσης πιστεύουν ότι τα εξώφυλλα είναι πολύ καλά, όπως και η σελιδοποίηση. Και ακόμη ότι τα σκίτσα είναι καλύτερα από τις φωτογραφίες.

Τα θέματα που τους ενδιαφέρουν περισσότερο είναι με τη σειρά:

Διεθνής επικαιρότητα, Ιστορικά, Βιβλίο, Ιδεολογία, Κινηματογράφος, Πολιτιστικά

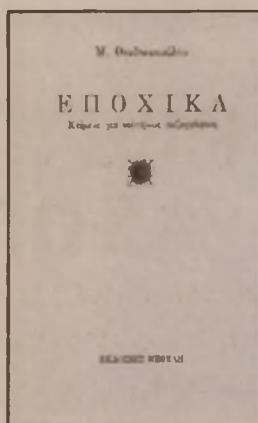
γενικώς, Ελληνική πολιτική και Ευρωπαϊκή Ένωση στον ίδιο βαθμό, Ελληνοτουρκικά, Λογοτεχνία Κυπριακό, Κοινωνικά, Επιστήμη, Τύπος και Τηλεόραση και ζητούν περισσότερο χιούμορ. Τελευταία από άποψη αναγνωστικού ενδιαφέροντος έρχονται τα αγροτικά θέματα καθώς και αυτά που αφορούν το Στρατό.

Σε όλες σχεδόν τις απαντήσεις υπήρχαν και κάποια συμπληρωματικά σχόλια ή συ-

νοδεύονταν από γράμματα. Μεταφέρουμε λίγα αλλά χαρακτηριστικά αποσπάσματα μέσα σε πλαίσιο.

Η επικοινωνία με το αναγνωστικό κοινό είναι ζωτική για μας. Σας ζητούμε να μας γράφετε τις παρατηρήσεις σας, τις θετικές επισημάνσεις σας αλλά κυρίως τις αντιρρήσεις σας. Αυτό μας βοηθά να προχωρούμε βελτιούμενοι, μας δίνει τον «μπούσουλα» για μια καλύτερη πλεύση...

Σ.Ι.

Μ. Θεοδοσοπούλου

ΕΠΟΧΙΚΑ

κείμενα για νεότερους πεζογράφους

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Γραφτείτε
συνδρομητές
στο **αντί**

Επιμέλεια: Σωτήρης Ντάλης

Εξουσία και παγκόσμια πολιτική

Ο γνωστός αμερικανός καθηγητής του πανεπιστημίου του Χάρβαρντ Σάμιουελ Χάντιγκτον, σ' ένα πρόσφατο άρθρο του στην έγκυρη επιθεώρηση *Foreign Affairs*, υποστήριξε ότι στη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, η παγκόσμια πολιτική έχει αλλάξει θεμελιωδώς. Αυτό το επιχείρημά του το αναλύει σε δύο επίπεδα. Στο πρώτο, υποστηρίζει ότι η παγκόσμια πολιτική έχει ουσιαστικά αναμορφωθεί εξαιτίας πολιτικών και πολιτισμικών διαφορών. Πρόκειται για το γνωστό επιχείρημα του Χάντιγκτον το οποίο έχει αναπτύξει στο περίφημο πλέον βιβλίο του *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*.

Σ' ένα δεύτερο επίπεδο της ανάλυσής του, ο αμερικανός καθηγητής υποστηρίζει ότι η παγκόσμια πολιτική έχει ως στόχο την εξουσία και τον αγώνα γι' αυτήν. Όσο για τις διεθνείς σχέσεις, αυτές αλλάζουν εξαιτίας της ζωτικής διάστασης που αποκτά ο αγώνας για την εξουσία. Η σημερινή διεθνής πολιτική σκηνή είναι σύμφωνα με τον Χάντιγκτον ένα παράξενο υβρίδιο, ένα «μονοπολυπολικό» σύστημα με μια υπερδύναμη και διάφορες μεγάλες δυνάμεις.

Και πώς θα επιλύονται κρίσιμες διεθνείς διενέξεις σ' αυτή τη νέα διεθνή πραγματικότητα; Η επίλυση κρίσιμων διεθνών ζητημάτων απαιτεί δράση από τη μοναδική υπερδύναμη (βλέπε ΗΠΑ), αλλά πάντα σε κάποιο συνδυασμό με άλλα μεγάλα κράτη, υπογραμμίζει ο Σ. Χάντιγκτον και διευκρινίζει για να μη δημιουργούνται αυταπάτες: «η μοναδική υπερδύναμη μπορεί, ωστόσο, να θέτει βέτο στη δράση άλλων κρατών σε ζητήματα-κλειδιά». Για τον Χάντιγκτον είναι δεδομένη η υπεροχή των ΗΠΑ σε κάθε σφαίρα εξου-

σίας –οικονομική, στρατιωτική, διπλωματική, ιδεολογική, τεχνολογική και πολιτισμική–, αναγνωρίζει όμως και την ύπαρξη μεγάλων τοπικών δυνάμεων που διαθέτουν υπεροχή σε συγκεκριμένες περιοχές του κόσμου.

Ως τέτοιες, καταγράφει τον άξονα Γερμανίας-Γαλλίας στην Ευρώπη, τη Ρωσία στην Ευρασία, την Κίνα και ίσως την Ιαπωνία στην Ανατολική Ασία, την Ινδία στην Νότια Ασία, το Ιράν στη Νοτιοδυτική Ασία, τη Βραζιλία στη Λατινική Αμερική και τη Νότια Αφρική και Νιγηρία στην Αφρική. Σ' ένα άλλο επίπεδο τοποθετεί μικρότερες περιφερειακές δυνάμεις, τα συμφέροντα των οποίων συχνά συγκρούονται με τα πιο ισχυρά κράτη της περιοχής. Ως τέτοια παραδείγματα αναφέρει τη σχέση της Βρετανίας με τον γαλλογερμανικό άξονα, τις σχέσεις, Ρωσίας-Ουκρανίας, Ιαπωνίας-Κίνας, Πακιστάν-Ινδίας, Σαουδικής Αραβίας-Ιράν και Αργεντινής-Βραζιλίας. Είναι προφανές ότι αυτό το μονο-πολιτικό σύστημα δεν ικανοποιεί τις ΗΠΑ, οι οποίες θα προτιμούσαν ένα μονο-πολιτικό σύστημα στο οποίο θα είχαν την ηγεμονία. Συχνά οι ΗΠΑ συμπεριφέρονται σαν να υπήρχε πραγματικά ένα τέτοιο σύστημα, τονίζει ο Σ. Χάντιγκτον.

Ο κορυφαίος αμερικανός αναλυτής φθάνει στο σημείο να χαρακτηρίσει τις ΗΠΑ «επικίνδυνη υπερδύναμη» που κατάφεραν σε μια σειρά ζητημάτων να βρίσκονται όλο και πιο μόνες.

«Στην αυγή ενός πολυπολικού συστήματος, ο παγκόσμιος σερίφης πρέπει να αντικατασταθεί από την αστυνόμευση της κοινότητας, και οι μεγάλες περιφερειακές δυνάμεις να αναλάβουν την πρωταρχική ευθύνη για την τάξη στις περιοχές τους», καταλήγει ο αμερικανός αναλυτής.

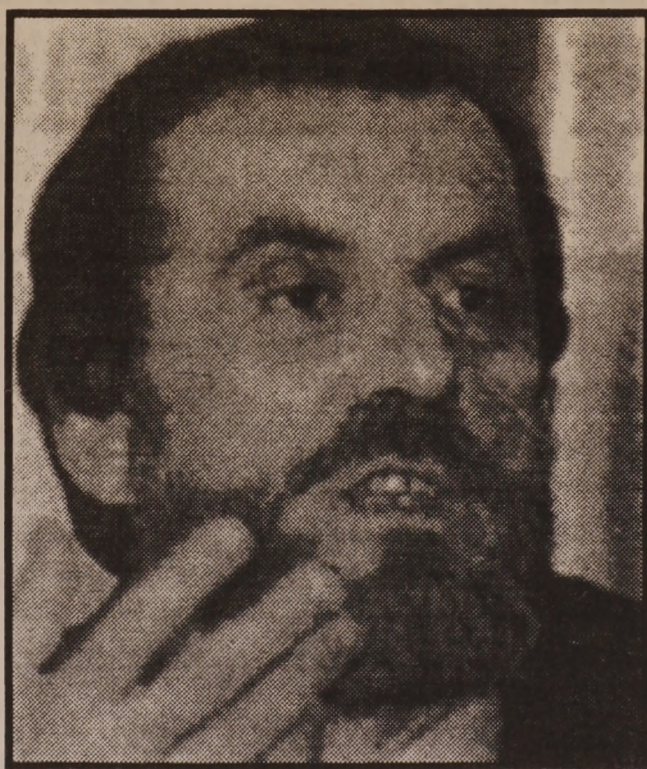
«Η παγκόσμια πολιτική έχει ως στόχο την εξουσία. Οι διεθνείς σχέσεις αλλάζουν λόγω της ζωτικής διάστασης που αποκτά ο αγώνας για αυτήν.»

Μιλόσεβιτς ή άλλος ποιος;

της Σνεζάνα Μιλιβόγεβιτς

Ένα από τα τελευταία ανέκδοτα που κυκλοφόρησαν στο Βελιγράδι έχει ως εξής: Ο Μιλόσεβιτς παίρνει στην αγκαλιά του τον νεογέννητο εγγονό του και τον ρωτά τρυφερά: «Τι θέλεις να γίνεις όταν θα μεγαλώσεις;» «Πρόεδρος», του απαντά ο μικρός, και ο Μιλόσεβιτς ανταπαντά θυμωμένος: «Αλήθεια; Και ο παππούς τι θα κάνει;». Το ανέκδοτο αυτό διατυπώνει με απλά λόγια τον χρόνιο προβληματισμό των πολιτικών αναλυτών μπρος στο ερώτημα του «ποιος θα διαδεχθεί τον Μιλόσεβιτς». Η ερώτηση αυτή έχει τεθεί τόσες πολλές φορές και με τόσο διαφορετικές αφορμές ώστε να αποτελεί πλέον το κλειδί για την κατανόηση των μελλοντικών πολιτικών εξελίξεων στη Σερβία. Πώς και από ποιους εκφράζεται, όμως, συνήθως αυτός ο προβληματισμός;

Η διεθνής κοινότητα ήταν η πρώτη που έθεσε το ζήτημα αυτό – για δύο λόγους: Κατ' αρχάς από άγνοια: Μη γνωρίζοντας κανέναν από τους αρχηγούς της αντιπολίτευσης ή άλλους πιθανούς πολιτικούς, χρησιμοποίησαν την άγνοιά τους για να δικαιολογήσουν την μακροχρόνια συνεργασία τους με τον Μιλόσεβιτς. «Ποιος άλλος;» ρωτούσαν ακόμα και κατά την περίοδο των μεγάλων διαδηλώσεων το '96-'97: Κανείς από τους ενεργούς πολιτικούς της χώρας δεν ήταν της αρεσκείας τους. Έτσι μετέτρεψαν την δυσανεκτίά τους σε «πραγματιστική» δικαιολογία για τη συνεχιζόμενη υποστήριξή τους προς τον Μιλόσεβιτς. Η ιδέα πως «δεν υπάρχει άλλος» οδήγησε στην καθιέρωση του Μιλόσεβιτς ως «παράγοντα-κλειδί για τη σταθερότητα στα Βαλκάνια». Κατά δεύτερον, λόγω της βαθιάς δυσπιστίας τους στους δημοκρατικούς θεσμούς της Σερβίας. Ο ισχυρισμός ότι δεν μπορούσαν να φανταστούν ποιος θα διαδεχόταν τον Μιλόσεβιτς, στην πραγματικότητα κάλυπτε αυτή τους τη δυσπιστία. Καθώς η χώρα δεν είχε ακόμη την εμπειρία μιας ειρηνικής αλλαγής πολιτικών δυνάμεων στην εξουσία, το ζητούμενο θα ήταν να εδραιωθούν και να ενισχυθούν οι θεσμοί του κοινοβουλευτισμού και να διοργανωθούν ελεύθερες και δίκαιες εκλογές χωρίς να ενδιαφέρει το ποιος θα νικήσει. Ωστόσο, όλα αυτά

Βουκ Ντράσκοβιτς

αναβλήθηκαν με το σκεπτικό ότι η κατάσταση θα επιδεινωνόταν. Ο φόβος μήπως ο Σέσελι διαδεχόταν τον Μιλόσεβιτς χρησίμευσε ως δικαιολογία προκειμένου να «παίξουν το χαρτί» του «το μη χείρον βέλτιστον» κατά πως τους βόλευε. Δυστυχώς όμως στην πράξη φάνηκε ότι ο Μιλόσεβιτς ήταν πρόθυμος να συνεργαστεί με τον Σέσελι αν χρειαζόταν, αδιαφορώντας για τις μεταξύ τους διαφορές – πράγμα που αποδεικνύει ότι η παραμέληση των δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών είναι πάντα επιβλαβής οποιοσδήποτε και να είναι ο λόγος που οδηγεί σ' αυτήν.

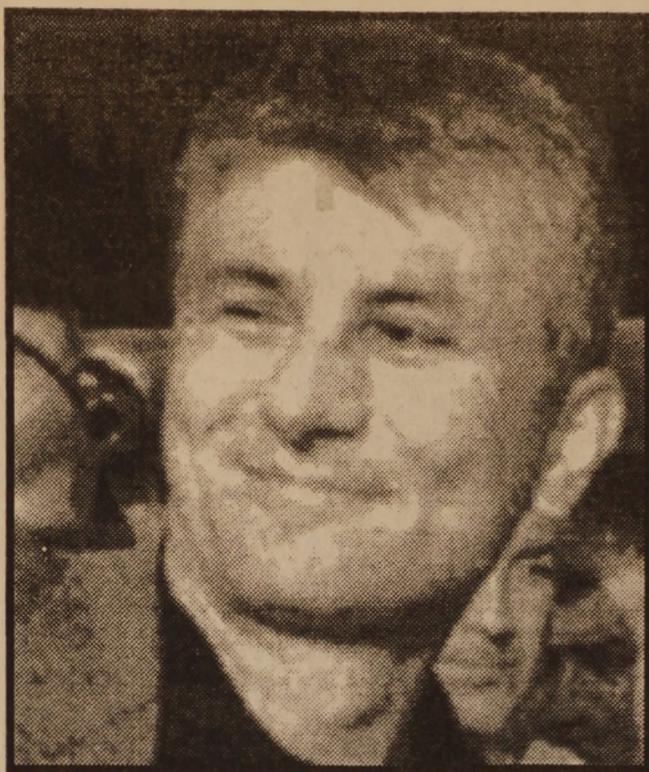
ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ

Οι πολιτικοί παράγοντες στη Σερβία θέτουν το ζήτημα της διαδοχής χρόνια τώρα και η σερβική κοινωνία αναζητεί απεγνωσμένα λύση. Οι περισσότεροι από τους υποψήφιους διαδόχους ήταν άνθρωποι που ξεκίνησαν την πολιτική τους σταδιοδρομία στο πλευρό του Μιλόσεβιτς και που κατ' αρχάς προωθήθηκαν από αυτόν. Μια περίπτωση που θύμιζε τις αντίστοιχες των άλλων πρώην σοσιαλιστικών χωρών της ανατολικής Ευρώπης ήταν αυτή του **Ντόμπριτσα Τσόσιτς**: διάσημος συγγραφέας δημοφιλών μυθιστορημάτων γύρω από την πρόσφατη σερβική ιστορία, πρώην κομμουνιστής που διαγράφηκε κατόπιν από το κόμμα από τον Τίτο, ανεπίσημα αρχηγός των Σέρβων «διαφωνούντων» της εθνικιστικής διανόησης που συνδεόταν με την Ακαδημία των Επιστημών. Για εθνικούς λόγους ανέλαβε το δύσκολο αυτό έργο του προέδρου της Γιουγκοσλαβίας. Τελικά, όμως, δίνοντας στον Μιλόσεβιτς πίστωση χρόνου σε μια δύσκολη στιγμή έχασε την προσωπική του αίγλη και δυσφημίστηκε πολιτικά. Ανάλογη είναι η περίπτωση του **Μίλαν Πάνιτς**: αν και άγνωστος στην αρχή στο ευρύ κοινό, ο επιτυχημένος επιχειρηματίας της Αμερικής κόμιζε νέες, «επιχειρηματικές» αξίες, την αποτελεσματικότητα της Δύσης και λαμπρές προοπτικές για το μέλλον. Όπως όμως και ο Τσόσιτς, δυσφημίστηκε και πολεμήθηκε όταν θεωρήθηκε επικίνδυνος αντίπαλος. Στο

μεγάλο μέρος της σερβικής κοινωνίας θα μείνει αξέχαστος για το συνεχές, αισιόδοξο χαμόγελό του και για την ικανότητά του να παρουσιάζει τα προβλήματα απλούστερα απ' ό,τι ήταν. Η άρνησή του να απασχοληθεί και να συζητήσει το παρελθόν, η προτεραιότητα που έδινε στην οικονομική ανάπτυξη παραβλέποντας τα πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα, το διεθνιστικό προφίλ του, ακόμη και η προσωπική του επιτυχία ως επιχειρηματία, προκάλεσαν την γενική αντιπάθεια. Η άλλοτε πολλά υποσχόμενη αισιοδοξία του ερμηνεύθηκε ως έλλειψη σοβαρότητας και τελικά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την πολιτική.

Ο **Ντραγκοσλάβ Αβράμοβιτς** ήταν ένας οικονομολόγος διεθνούς κύρους που εργαζόταν για πολλά χρόνια στην Παγκόσμια Τράπεζα: Ήρθε στη Σερβία για να προωθήσει οικονομικές μεταρρυθμίσεις σε μια εποχή όπου ο πληθωρισμός βρισκόταν σε μεγάλα ύψη – και τα κατάφερε καλά. Έγινε ο πολύ δημοφιλής «παππούς Αβραάμ» που θαυμάστηκε για την ικανότητα και τη γνώση του καθώς και για την ανοικτή, απλή και φιλική συμπεριφορά του. Όταν όμως ήλθε η ώρα και συγκρούστηκε με τον Μιλόσεβιτς που, όπως ήταν αναμενόμενο, δεν είδε με καλό μάτι τις μεταρρυθμίσεις, απομακρύνθηκε από τα καθήκοντά του. Πέρασε για λίγο στην αντιπολίτευση ελπίζοντας ότι με το κύρος και τη δημοτικότητά του θα μπορούσε να συσπειρώσει διάφορες δυνάμεις. Αποσύρθηκε όμως την τελευταία στιγμή αφήνοντας την αντιπολίτευση διαιρεμένη και σε σύγχυση.

Ο Μίοντρακ Πέρισιτς, μέλος του Γενικού Επιτελείου Στρατού μέχρι τον Νοέμβριο, εκδιώχθηκε επειδή διαφώνησε σχετικά με την στρατηγική που ακολουθήθηκε στο θέμα του Κοσσυφοπεδίου και της σύγκρουσης με το ΝΑΤΟ. Σ' αυτόν οφείλεται η αποφυγή των βομβαρδισμών τον περασμένο Οκτώβριο και η επίτευξη της συμφωνίας με τον Χόλμπρουκ την τελευταία στιγμή. Ο Μιλόσεβιτς όμως έσπευσε να τον αντικαταστήσει με τον πειθήνιο στρατηγό **Οτζίτάνιτς** συνεχίζοντας την πολιτική συγκρούσεων με το ΝΑΤΟ. Μετά τον πόλεμο, ο Πέρισιτς ίδρυσε ένα νέο κόμμα, το Κίνημα για Δημοκρατική Σερβία. Θεωρεί ότι ήλθε πλέον η ύστατη ώρα για να παραιτηθεί ο Μιλόσεβιτς και να αρχίσει να ανασυγκροτείται η χώρα. Δέχεται συνεχείς επιθέσεις από τα κρατικά μέσα ενημέρω-

Ζόραν Τζίντζιτς

σης – πράγμα που δείχνει το πόσο επικίνδυνος θεωρείται για το καθεστώς –, ενώ πολλοί πολιτικοί παρατηρητές τον θεω-

Βέσνα Πέσιτς

ρούν σοβαρότατο αντίπαλο του Μιλόσεβιτς και εκτιμούν ότι επηρεάζει το στράτευμα. Ο πατριωτισμός του και οι οργανωτικές του ικανότητες θεωρούνται ως τα σημαντικότερα προτερήματά του.

ΗΓΕΤΕΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ

Από την άλλη πλευρά, ούτε αυτή καθεαυτή η σερβική αντιπολίτευση δεν κατόρθωσε να αναδείξει έναν ηγέτη που θα μπορούσε να διαδεχθεί τον Μιλόσεβιτς: Ο σημαντικότερος ηγέτης της, ο **Βουκ Ντράσκοβιτς**, που για καιρό αντιπολιτευόταν το

καθεστώς, κατέληξε να συμπράττει με αυτό συμμετέχοντας στην κυβέρνηση. Όταν κατά τη διάρκεια του πολέμου εκδιώχθηκε, είχε πλέον χάσει το κύρος και το έρεισμά του. Η αντιπολίτευση έκρινε ότι πήρε επιτέλους το μάθημα που του άξιζε, ενώ οι κυβερνητικοί χάρηκαν που ξεφορτώθηκαν έτσι εύκολα την αντιπολίτευση. Παρά την αγωνιστικότητα που επέδειξε στο παρελθόν, όταν βρισκόταν στην αντιπολίτευση, το γεγονός ότι συχνά έχει αλλάξει δραματικά τις απόψεις του αλλάζοντας μάλιστα και στρατόπεδα, καθιστά τον Ντράσκοβιτς πολύ αναξιόπιστο και πολιτικά ευάλωτο.

Ο **Ζόραν Τζίντζιτς** και η **Βέσνα Πέσιτς** δεν είχαν ποτέ την φιλοδοξία να διαδεχθούν τον Μιλόσεβιτς, ούτε και αντιμετωπίστηκαν ποτέ ως πιθανοί διάδοχοί του από την πλειονότητα του σερβικού λαού. Ο Τζίντζιτς, επειδή είναι πολύ νέος και με πολύ μοντέρνες ιδέες, και η Πέσιτς επειδή είναι γυναίκα και αρχηγός ενός μικρού ελιτίστικου κόμματος. Για τον μέσο ψηφοφόρο κανείς από τους πολιτικούς της γενιάς αυτής δεν είναι τόσο ισχυρός και δημοφιλής όσο ο Μιλόσεβιτς. Η αλήθεια είναι όμως ότι ο Μιλόσεβιτς, αν και πολύ δημοφιλής, πριν από δέκα χρόνια δεν ήταν τόσο ισχυρός. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο κατέφυγε σε λαϊκιστικά μέτρα, για να μπορέσει να τροποποιήσει το Σύνταγμα, να μεταβάλει τα θεσμικά δεδομένα και να μεταμορφώσει την κοινωνία. Σήμερα δεν είναι πλέον δημοφιλής, είναι όμως πολύ ισχυρός, αφού ελέγχει το σύνολο του κρατικού μηχανισμού και τους σημαντικότερους πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς της χώρας. Γι' αυτό και το καθεστώς δίνει έμφαση στο ζήτημα της νομιμότητας, παρουσιάζει τις εκφράσεις της λαϊκής δυσανεκτίας ως κάτι το παράνομο και χαρακτηρίζει τις διαδηλώσεις διαμαρτυρίας «συγκεντρώσεις τρομοκρατών» «επιθέσεις κατά των δημοκρατικών θεσμών και της νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης» (ας ελπίσουμε ότι κανείς ποτέ ξανά δεν θα αποκτήσει στο μέλλον όση ισχύ έχει τώρα ο Μιλόσεβιτς). Δεν είναι λοιπόν περιεργό που κανείς από τους ηγέτες της αντιπολίτευσης δεν μπορεί να συγκριθεί με τον Μιλόσεβιτς. Έτσι, η αναζήτηση διαδόχου συνεχίζεται – παρά τα σοβαρά προβλήματα που δημιουργεί:

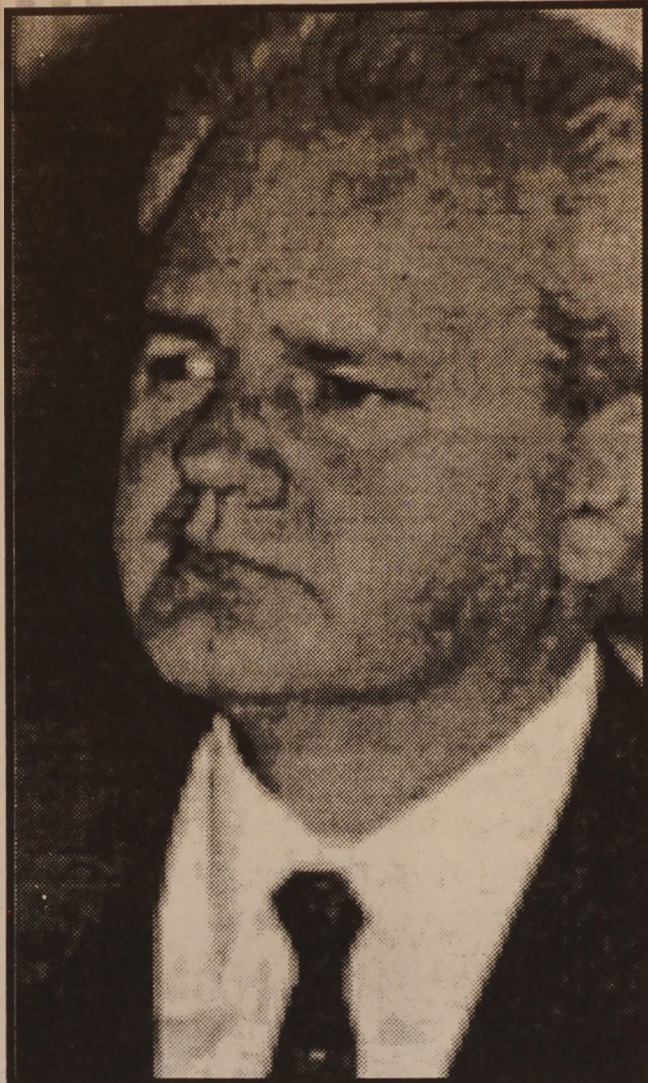
ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΔΙΑΔΟΧΟΥ

Και πρώτα απ' όλα γιατί υποβαθμίζει την

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ

σημασία της ανάπτυξης δημοκρατικών θεσμών στη χώρα καλλιεργώντας ελπίδες για «ιστορικές μεταβάσεις» και μεταθέτει το πρόβλημα του εκδημοκρατισμού της Σερβίας στο επίπεδο των προσωπικοτήτων. Πραγματικά, η σερβική αντιπολίτευση είναι αδύναμη, διχασμένη και αποδιοργανωμένη – τέτοια όμως είναι και η σερβική κοινωνία. Πώς λοιπόν θα μπορέσει η αντιπολίτευση, που μέχρι πριν από 10 χρόνια ήταν εκτός νόμου, να αντιμετωπίσει με ωριμότητα μια σοβαρή πολιτική κρίση; Πώς λοιπόν να βρεθεί ένας έτοιμος και καλά προετοιμασμένος υποψήφιος για την προεδρία; Μήπως ήταν τάχα τέτοιος ο Μιλόσεβιτς πριν από δέκα χρόνια; Πολλά είναι τα παραδείγματα άπειρων πολιτικών που μπόρεσαν να αντεπεξέλθουν ικανοποιητικά στο έργο τους όταν ανέλαβαν την εξουσία, παρ' όλο που προηγουμένως κανείς δεν τους έχει σκεφθεί ως τον «επόμενο πρόεδρο». Επομένως, ο Μιλόσεβιτς κάλλιστα μπορεί να φύγει πριν ανακαλυφθεί ο διάδοχός του.

Κατά δεύτερον, η αναζήτηση του «άλλου» εστιάζει το ενδιαφέρον στις προσωπικές ικανότητες των πολιτικών με τρόπο τέτοιο ώστε ο Μιλόσεβιτς να φαίνεται πάντα ως ο πλέον κατάλληλος. Οι θεσμοί που προβάλλουν την εικόνα των πολιτικών είναι όλοι ελεγχόμενοι και η προβολή που γίνεται στους πολιτικούς εξαρτάται όχι από τις ικανότητές τους αλλά από την αφοσίωσή τους στο καθεστώς. Χωρίς ελεύθερα μέσα ενημέρωσης και χωρίς ένα υγιές κοινοβούλιο δεν μπορούν να προβληθούν σωστά οι ικανότητες των πολιτικών. Η δημόσια εικόνα όποιου τολμήσει να ασκήσει κριτική στο καθεστώς παραμορφώνεται και δυσφημείται από τα υπάρχοντα μέσα, προ-

Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς

κειμένου οι προσωπικότητες αυτές να εξο-ντωθούν πολιτικά – ακόμη και αν αυτό γίνει άκομψα, τελικά πετυχαίνει. Ας πάρουμε για παράδειγμα την κριτική που εξέφρασε τελευταία η Βέσνα Πέσιτς, πρώην πρόεδρος της Συμμαχίας των Πολιτών. Σε μια από τις τελευταίες συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας η Πέσιτς είπε ότι εάν ο Μιλόσεβιτς δεν παραιτηθεί, πράγματα ανάλογα με αυτά που συνέβησαν στη Ρουμανία μπορεί να συμβούν και στη Σερβία. Η κρατική τηλεόραση καθώς και ανώτατοι κρατικοί

αξιωματούχοι έσπευσαν να της επιτεθούν προσωπικά λέγοντας ότι επιτέλους η ίδια αποκάλυψε ότι «το λεγόμενο “κόμμα” της είναι μια τρομοκρατική οργάνωση» που σχεδιάζει δολοφονίες και αιματοκυλίσματα. Με τον ίδιο τρόπο, μια διαδήλωση 200.000 ανθρώπων που έγινε στο Βελιγράδι στις 19 Αυγούστου περιγράφηκε ως «γιορτή γενεθλίων του Κλίντον που οργάνωθηκε από προδότες της πατρίδας και μισθοφόρους του ΝΑΤΟ».

Σε ανάλογες περιστάσεις σε άλλες χώρες η συμβολική αξία, η αίγλη, ο «μύθος» κάποιων προσωπικοτήτων ήταν αρκετά για να τους αναδείξουν σε ρυθμιστές της μεταβατικής περιόδου που είναι τώρα ο Λεχ Βαλέσα; Ποιος πιστεύει ακόμη ότι ο Χάβελ ήταν σπουδαίος πρόεδρος; Ακόμη και ο Μαντέλλα, με το ασυνήθιστο παρελθόν του, αρκέστηκε σε μια τετραετή θητεία.

Τέλος, κατά τρίτον, η αναζήτηση αυτή έτσι όπως γίνεται αποπροσανατολίζει, καθώς αποκρύπτει τη σημασία της αλλαγής, μιας αλλαγής που η Σερβία δεν έχει ακόμη βιώσει και που χονδρικά έχει ολοκληρωθεί στις άλλες πρώην σοσιαλιστικές χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Χωρίς αυτήν την εμπειρία της αλλαγής και χωρίς τα μέσα που θα εξασφαλίσουν την ομαλή διαδοχή στην εξουσία η Σερβία θα συνεχίσει να αναζητεί τον διάδοχο του Μιλόσεβιτς και όχι την ίδια την αλλαγή. Γι' αυτό και η απάντηση στο ερώτημα «Ποιος θα διαδεχθεί τον Μιλόσεβιτς» θα πρέπει να είναι: όποιος κερδίσει ελεύθερες και δίκαιες εκλογές. Αυτό δεν αποτελεί εγγύηση ότι θα είναι πράγματι ο καλύτερος – είναι όμως εγγύηση ότι θα αντικατασταθεί όταν λήξει η θητεία του. Αυτό για τη Σερβία είναι επιτεύγμα.

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΙΑ ΚΛΑΣΣΙΚΟΥΣ ΦΙΛΟΛΟΓΟΥΣ

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΝΕΦΕΛΗ - ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Μάριος Μαρκίδης ΒΑΠΟΡΑΚΙΑ (Ποίηση)

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

Προοπτικές της ευρωπαϊκής άμυνας

του Σωτήρη Ντάλη

Οι στρατιωτικές επιχειρήσεις του ΝΑΤΟ στη Γιουγκοσλαβία δεν επιβεβαίωσαν απλώς την πρωτοκαθεδρία της Ατλαντικής Συμμαχίας, αλλά υπογράμμισαν και την επιτακτική ανάγκη να αποκτήσει η Ε.Ε. προοδευτικά τη δυνατότητα να λαμβάνει αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής που να συνεπάγονται και τη χρήση στρατιωτικών μέσων. Μόνο τότε θα γίνουν αξιόπιστες οι εξωτερικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αναζήτηση μιας ουσιαστικής Ευρωπαϊκής Πολιτικής Άμυνας και Ασφάλειας απασχόλησε έντονα τους ευρωπαίους ηγέτες τους τελευταίους μήνες πριν φτάσουμε στις δύο καθοριστικές συνόδους των υπουργών Άμυνας της ΔΕΕ στη Βρέμη, στις 28 Μαΐου 1999, και των πρωθυπουργών και αρχηγών κρατών της Ε.Ε. στην Κολωνία στις 4 Ιουνίου 1999, όπου και δρομολογήθηκε η «αφομοίωση» της ΔΕΕ μέσα στην Ε.Ε. Το έδαφος για την ανάπτυξη μιας αποτελεσματικής ευρωπαϊκής πολιτικής άμυνας και ασφάλειας είχαν προετοιμάσει το άτυπο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Poertschach (24-25 Οκτ. 1998), η άτυπη σύνοδος των υπουργών Άμυνας της Ε.Ε. στη Βιέννη (3-4 Νοεμβρίου 1999), η γαλλογερμανική Συνάντηση Κορυφής στο Potsdam (30 Νοεμβρίου-1 Δεκεμβρίου 1998), η Σύνοδος Κορυφής του Saint Mano (4 Δεκεμβρίου 1998) και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης (11-12 Δεκεμβρίου 1998).

Έτσι, μετά τα «επώδυνα μαθήματα» που πήρε η Ε.Ε. στη Βοσνία και τους τρεις τελευταίους μήνες στο Κόσοβο, οι Δεκαπέντε συνειδητοποίησαν ότι η Ευρώπη θα πρέπει να ενισχυθεί με μια κοινή πολιτική για την ασφάλεια και την άμυνα που θα προϋποθέτει τη δυνατότητα αυτόνομης ανάληψης δράσης, θεμελιωμένης σε αξιόπιστες στρατιωτικές δυνατότητες και μηχανισμούς λήψης αποφάσεων.

Τι συνέβη όμως στην Ε.Ε. και οι Βρυξέλλες βρήκαν επιτέλους την πολιτική βούληση που χρειαζόταν για να προχωρήσουν τόσο στην υλοποίηση της ΚΕΠΠΑ (έστω και με τον κ. Χ. Σολάνα) όσο και στον καθορισμό του πλαισίου που απαιτείται προκειμένου οι Δεκαπέντε να μπορέσουν ν'

αναλάβουν πρωτοβουλίες στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας;

Δεν ήταν τόσο η «εμπειρία» του Κόσοβου όσο οι αμοιβαίες μετακινήσεις από τις «παραδοσιακές» θέσεις των βασικών πρωταγωνιστών στο σχεδιασμό της Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής Ασφάλειας και Άμυνας, των Γάλλων, Βρετανών και Γερμανών.

Από τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1998, οπότε και παρουσιάστηκαν οι γαλλικές και βρετανικές θέσεις οι οποίες εκκινούσαν από την κοινή διαπίστωση της ανάγκης ενίσχυσης της αρμοδιότητας της Ε.Ε. σε θέματα Ασφάλειας και Άμυνας παρατηρήθηκε μια «υποχώρηση» των Βρετανών από την άρνηση για κοινή αμυντική πολιτική, υπέρ της υιοθέτησης μιας αποτελεσματικής ΚΕΠΠΑ.

Στις ραγδαίες εξελίξεις που ακολούθησαν καθοριστικό ρόλο έπαιξε η Διακήρυξη του Σεν Μαλό που υπεγράφη στη Γαλλοβρετανική συνάντηση κορυφής της 4 Δεκεμβρίου 1998 και με την οποία εξητείτο η τόνωση της αμυντικής ταυτότητας της Ενωμένης Ευρώπης, ώστε να μπορέσει αυτή να διαδραματίσει στο μέλλον αποφασιστικό ρόλο με την ανάληψη δράσης σε κρίσεις στην ευρωπαϊκή περιφέρεια και στις οποίες δεν θα επιθυμούσε να εμπλακεί η Ατλαντική Συμμαχία.

Η Διακήρυξη του Σεν Μαλό αναφέρει πως η Ε.Ε. «πρέπει να έχει τις δυνατότητες αυτόνομης δράσης με την υποστήριξη αξιόπιστων στρατιωτικών δυνάμεων και την κοινότητα να λαμβάνει αποφάσεις σχετικά με τη χρήση των δυνάμεων αυτών καθώς και την προθυμία να τις χρησιμοποιήσει στο πλαίσιο διεθνών κρίσεων».

Το πλαίσιο και το χρονοδιάγραμμα που παρουσίασε η γερμανική προεδρία στην

Κολωνία είναι ουσιαστικά στο πνεύμα του Σεν Μαλό, το οποίο αποτέλεσε και την κατ'άλληλη βάση για την προώθηση της πρωτοβουλίας για την κοινή ευρωπαϊκή άμυνα. Εξάλλου, της Διακήρυξης του Σεν Μαλό, είχε προηγηθεί συμφωνία Γάλλων και Γερμανών (στο Potsdam στη γερμανογαλλική συνάντηση κορυφής την 1 Δεκεμβρίου 1998) για την ανάπτυξη κοινής ευρωπαϊκής αμυντικής πολιτικής.

Η βρετανογαλλική πρωτοβουλία του περασμένου Δεκεμβρίου υπήρξε καθοριστική για τις εξελίξεις που δρομολογήθηκαν, αφού σηματοδότησε τη λήξη μιας μακράς διαμάχης μεταξύ μιας Γαλλίας ταγμένης στην ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής άμυνας και μιας Βρετανίας πιστής στις Νατοϊκές επιταγές.

Το αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ Λονδίνου και Παρισιού φαίνεται ν' αποτελεί παρελθόν και η ΔΕΕ, το χειμάζον στρατιωτικό σκέλος της Ευρώπης, μπήκε σε μια πορεία «ενσωμάτωσης» στην Ε.Ε., που αναμένεται να καταλήξει στα τέλη του 2000 στην ανάπτυξη μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής και της άμυνας. Παρά τη στροφή των Βρετανών, στους κόλπους της Ε.Ε. εξακολουθούν να υπάρχουν δύο διαφορετικές τάσεις: η «Ευρωπαϊκή» και η «Ατλαντική», τις οποίες συμπληρώνει η ομάδα των πρώην ουδέτερων χωρών (Φινλανδία, Σουηδία, Ιρλανδία και Αυστρία). Έτσι, η Φινλανδία, ως νέα προεδρεύουσα στο Συμβούλιο της Ε.Ε. θα έχει ένα δύσκολο έργο να επιτελέσει, καθώς θα πρέπει να προωθήσει τη σχετική διαπραγμάτευση και να επεξεργασθεί τις απαραίτητες ρυθμίσεις σύμφωνα με την έκθεση που υιοθέτησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας.

Η ώρα της αλήθειας

του Πλάμεν Τόντσεφ

Όταν στα μέσα της δεκαετίας του '20 στις Ανατολικές Ινδίες (το επίσημο όνομα της ολλανδοκρατούμενης τότε Ινδονησίας) εμφανίστηκαν τα πρώτα απελευθερωτικά κινήματα, οι κάτοικοι της μικρής πορτογαλικής αποικίας του Ανατολικού Τιμόρ ήταν από τους πρώτους που ξεσηκώθηκαν.

Έπειτα από πενήνταετή αγώνα, η προοπτική της ανεξαρτησίας τους φάνηκε να λαμβάνει σάρκα και οστά το 1974, όταν η μεταπολίτευση στην Πορτογαλία επέσπευσε τη διάλυση της τεράστιας αυτοκρατορίας της.

Πολύ γρήγορα αποδείχθηκε, όμως, ότι η προοπτική αυτή ερχόταν σε αντίθεση με τη λογική του Ψυχρού Πολέμου.

Το Ανατολικό Τιμόρ παραμένει μία από τις φτωχότερες περιοχές της -ούτως ή άλλως φτωχής- Ινδονησίας.

Λίγους μόνο μήνες μετά την παραχώρηση αυτοδιοίκησης στο Αν. Τιμόρ από την κυβέρνηση της Πορτογαλίας, τα στρατεύματα του ινδονησιου δικτάτορα Σουχάρτο εισέβαλαν στο νεόκοπο κρατίδιο με βιαιότητα που έχει καταγραφεί ως μία από τις μελανότερες σελίδες στη μεταπολεμική ιστορία. Η επίσημη αιτιολογία που προβλήθηκε από την Τζακάρτα ήταν η αδυναμία των παρατάξεων στο Αν. Τιμόρ να ασκήσουν «χρηστή διοίκηση».

Είναι αλήθεια ότι από την αρχή εκδηλώθηκαν σφοδρές αντιπαράθεσεις μεταξύ των κυριότερων πολιτικών φορέων των 800.000 κατοίκων του Αν. Τιμόρ. Τουλάχιστον τρεις οργανώσεις, με έντονα αποκλίνουσες πλατφόρμες, επιδίωξαν να αναλάβουν τη διακυβέρνηση της επαρχίας:

1) Η APODETI (Popular Democratic Association of Timorese), η οποία υποστήριζε την ένωση με την Ινδονησία.

2) Η UDT (Democratic Union of Timorese), με καθοριστική την παρουσία

διανοουμένων που επιθυμούσαν τη σταδιακή αναπτυξιακή πορεία της νήσου υπό την «μεταβατική αιγίδα» της Πορτογαλίας.

3) Το μέτωπο FRETILIN (Revolutionary Front of Independent East Timor), με ισχυρά ερείσματα στα αγροτικά στρώματα και με ξεκάθαρο στόχο την πλήρη ανεξαρτησία του Αν. Τιμόρ.

Η πρώτη αυτοδιοίκηση της πρώην πορτογαλικής αποικίας σχηματίστηκε τον Ιανουάριο του 1975 ως συνασπισμός της UDT και του FRETILIN, ενώ η αντιπολιτευόμενη APODETI διατήρησε τις θέσεις της υπέρ της ένωσης με την Ινδονησία. Τις βραχύχρονες εμφύλιες εχθροπραξίες, το καλοκαίρι του 1975, ακολούθησε η προκήρυξη της ανεξαρτησίας του Αν. Τιμόρ από την μονοκομματική πλέον διοίκηση του FRETILIN τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Τέσσερις μέρες αργότερα, η κυβέρνηση της Ινδονησίας εξέδωσε τη λεγόμενη «Διακήρυξη για την Ένωση», και στις 7 Δεκεμβρίου διέταξε την εισβολή στρατιωτικών δυνάμεων στο ανατολικό ήμισυ του νησιού.

Ο ακριβής αριθμός των θυμάτων είναι δύσκολο να επιβεβαιωθεί, αλλά έχουν επικρατήσει οι εκτιμήσεις για 200.000 άτομα που σκοτώθηκαν άμεσα κατά τις συγκρούσεις τις ημέρες εκείνες. Στα χρόνια που ακολούθησαν έκτοτε, έχουν καταγγελλεί πάμπολλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διώξεις, έως και εκτελέσεις εν ψυχρώ.

Η ΚΑΤΟΧΗ

Το 1990 οι στρατιωτικές δυνάμεις στο Αν. Τιμόρ έχασαν την αυτονομία τους και η επαρχία αυτή εντάχθηκε διοικητικά στο Μπαλί, απαρτίζοντας έτσι «οργανικό μέρος» του κράτους της Ινδονησίας. Οι δυνάμεις κατοχής στο Αν. Τιμόρ περιλαμβάνουν επισήμως 5.000 στρατιώτες, αλλά εκάζεται ότι ο πραγματικός αριθμός τους μπορεί να είναι και διπλάσιος.¹ Στις καταγγελίες για βίαιη επιβολή της κυριαρχίας της Ινδονησίας στην επαρχία αυτή, η πάγια απάντηση των στρατιωτικών αρχών είναι ότι τα προβλήματα του Αν. Τιμόρ είναι κυρίως οικονομικά κι όχι πολιτικά, συνεπώς η Τζακάρτα «μεριμνά για την ανάπτυξη της περιοχής».²

Την ίδια ώρα, όμως, το Αν. Τιμόρ παραμένει μία από τις φτωχότερες περιοχές της -ούτως ή άλλως- φτωχής Ινδονησίας. Εκτός από την παραδοσιακή καλλιέργεια καφέ και την εκμετάλλευση των πηγών πε-

ρελαίου, δεν έχει αναπτυχθεί κανένας άλλος τομέας της ντόπιας οικονομίας. Η μόνη ουσιαστική διαφορά, που έχει γίνει αισθητή τα τελευταία χρόνια, είναι ο εποικισμός του Αν. Τιμόρ με μουσουλμάνους Ινδονήσιους από άλλα νησιά της χώρας, με αποτέλεσμα η ένταση μεταξύ των εποίκων και των εγχώριων κατοίκων (που είναι στην πλειονότητά τους Καθολικοί) να προσλάβει πλέον και θρησκευτικό χαρακτήρα.¹

Έτσι, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το Αν. Τιμόρ παραμένει πάντα ένα «καζάνι που βράζει». Παρά τα κατασταλτικά μέτρα του στρατού, ο ένοπλος αγώνας των ανταρτών του FRETILIN, αλλά και η αντίπαση των απλών πολιτών, είναι έκφραση της αμείωτης έντασης όλα αυτά τα χρόνια. Ιδιαίτερα σκληρή ήταν η στάση των στρατιωτικών στο μακελειό του Νοεμβρίου 1991, όταν ο στρατός άνοιξε πυρ εναντίον άοπλων διαδηλωτών. Τίποτε όμως δεν άλλαξε τη στάση της κυβέρνησης Σουχάρτο - ούτε η διεθνής κατακραυγή ούτε και οι πίποιες κυρώσεις εξαγγέλθηκαν εναντίον της Ινδονησίας, π.χ. διακοπή στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ.

ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Σήμερα, είναι σαφές πλέον ότι η εισβολή στο Αν. Τιμόρ το 1975 είχε τη σιωπηρή συναίνεση της Δύσης, η οποία θεωρούσε το FRETILIN έναν επικίνδυνο φορέα «αριστεριστικής» ιδεολογίας στη Νοτιοανατολική Ασία, λίγα μόνο χρόνια μετά τον πόλεμο στο Βιετνάμ.

Μέχρι στιγμής, η κυριαρχία της Ινδονησίας επί του Αν. Τιμόρ δεν έχει αναγνωριστεί από τον ΟΗΕ. Παρ' όλα αυτά, για δύο εκαετίες περίπου η στάση της διεθνούς κοινότητας κυμάνθηκε από υποτονικές διαμαρτυρίες έως και την πλήρη σιωπή. Αντίθετα, ιδιαίτερα επίμονη όλα αυτά τα χρόνια είναι η Πορτογαλία, η οποία με κάθε ευκαιρία τονίζει τις ανησυχίες της για τα συμβαίνοντα στην πρώην αποικία της(!).

Το ζήτημα του Αν. Τιμόρ άρχισε να απασχολεί στα σοβαρά τους διεθνείς οργανισμούς με την ανάληψη της προεδρίας των ΗΠΑ από τον Κλίντον το 1993, ο οποίος, αντίθετα με τους προκατόχους του Ρήγκαν και Μπους, προώθησε στον ΟΗΕ καταδικαστικά για την Ινδονησία ψηφίσματα.

Το 1996 το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης απονεμήθηκε σε δύο ακτιβιστές από το Αν. Τιμόρ, στον επίσκοπο Carlos Belo και τον εκ-

πρόσωπο του FRETILIN Jose Ramos Horta. Η απόφαση αυτή δεν ελήφθη τόσο ως αναγνώριση της δράσης τους, όσο για να ασκηθεί πίεση στην κυβέρνηση Σουχάρτο να προβεί σε επίλυση του λιμνάζοντος προβλήματος.

Η ΩΡΑ ΤΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ;

Μετά το κραχ του 1997 και την παραίτηση του Σουχάρτο την άνοιξη του 1998, το ζήτημα του Αν. Τιμόρ βγήκε στο προσκήνιο με νέα δυναμική. Το δημοψήφισμα που έχει αποφασιστεί να διεξαχθεί στην επαρχία αυτή με αποκλειστικό ερώτημα την ανεξαρτησία της μοιάζει να προδιαγράφει το μέλλον και ενδεχομένως τη δικαίωση όλων των θυσιών στο όνομα της ελευθερίας.

Η μεγάλη στιγμή για το Αν. Τιμόρ έχει φτάσει, λοιπόν. Ως ημερομηνία είχε κατ' αρχάς οριστεί η 8η Αυγούστου, αλλά οι δυσκολίες του εγχειρήματος - κυρίως, για λόγους ασφαλείας - φέρεται ως η αιτία για την αναβολή του δημοψηφίσματος κατά τρεις εβδομάδες, δηλαδή για το τέλος Αυγούστου. Η κυβέρνηση της Ινδονησίας έχει δεσμευθεί ότι θα σεβαστεί το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και σε περίπτωση που οι κάτοικοι του Αν. Τιμόρ ψηφίσουν υπέρ της ανεξαρτησίας, τα στρατεύματα θα αποσυρθούν σύντομα.⁴

Αυτό όμως μένει να το δούμε, για δύο προφανείς λόγους: Πρώτον, οι πρόσφατες εκλογές στην Ινδονησία (7 Ιουνίου 1999) ανέδειξαν καινούργια Εθνοσυνέλευση, η οποία για πρώτη φορά μετά την άνοδο του Σουχάρτο στην εξουσία, το 1965, δεν θα είναι «ελέγξιμη» και ενδέχεται η ηγεσία που θα προκύψει τους προσεχείς μήνες να μην δεχθεί την ανεξαρτησία του Αν. Τιμόρ αδιαμαρτύρητα. Δεύτερον, η απόσχιση της πολυτάραχης επαρχίας από τον ενιαίο κορμό της χώρας είναι πολύ πιθανό να πυροδοτήσει μιαν αλυσιδωτή αντίδραση, την οποία όλοι στην Τζακάρτα φοβούνται. Οι φόβοι αυτοί εξηγούν και τα αυξανόμενα κατασταλτικά μέτρα της αστυνομίας στο Αν. Τιμόρ, όπως και τις ένοπλες συγκρούσεις λίγες μέρες πριν από το δημοψήφισμα.

Εκτός από το Αν. Τιμόρ, υπάρχουν κι άλλες επαρχίες με έκδηλες φυγόκεντρες τάσεις. Παρόμοια «ενεργά ηφαίστεια» λειτουργούν εδώ και χρόνια στο Aceh της βόρειας Σουμάτρα και στην Irian Jaya (το δυτικό μέρος της Νέας Γουινέας), ενώ η πίεση για διευρυμένη αυτοδιοίκηση είναι ιδιαίτερα έντονη στο ανατολικό Καλιμάνταν

Εάν οι κάτοικοι του Αν. Τιμόρ ψηφίσουν -όπως αναμένεται- υπέρ της ανεξαρτησίας, θα καλυτερέψει ή θα χειροτερέψει η ζωή τους;

(Βόρνεο) και στο βόρειο Σουλαβέσι.⁵ Στη δε επαρχία Riau της ανατολικής Σουμάτρα είναι ήδη ειλημμένη απόφαση η απόσχιση από την κεντρική διοίκηση της Ινδονησίας, αν η Τζακάρτα δεν προβεί σε πραγματική αποκέντρωση της χώρας.⁶

Εγείρεται, λοιπόν, εύλογα το ερώτημα κατά πόσον η νέα κυβέρνηση της Ινδονησίας θα αρθεί στο ύψος των δεσμεύσεών της και, το κυριότερο, κατά πόσο η κυβέρνηση αυτή θα είναι σε θέση να αναχαιτίσει τις φυγόκεντρες δυνάμεις, οι οποίες αναμφίβολα να αναθαρρήσουν λόγω της προδιαγραφόμενης έκβασης του δημοψηφίσματος στο Αν. Τιμόρ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Reuters, 4 Ιουλίου 1995.
2. The Strait Times, Σιγκαπούρη, 20 Φεβρουαρίου 1994.
3. The Washington Post, 22 Ιουλίου 1994.
4. Δήλωση του υπουργού Εξωτερικών της Ινδονησίας, Ali Alatas, στο Reuters, 5 Ιουλίου 1999. Με άλλη αφορμή, ο Alatas έχει παρομοιάσει το Αν. Τιμόρ με «ενοχλητικό χαλίκι στο παπούτσι του», The Economist, 30 January 1999.
5. Muhammad Hikam, "Problems of Political Transition in Post New Order Indonesia", EIAS, Brussels, p. 18.
6. John McBeth, "Too little, too late", Far Eastern Economic Review, 13 May 1999.

Daniel Pipes, *The Hidden Hand: Middle East Fears of Conspiracy* (Το κρυμμένο χέρι: Μεσανατολικοί φόβοι συνωμοσίας), New York: St. Martin's Griffin, 1998, 416 σελ., τιμή: 16,95 δολάρια

Daniel Pipes, *Conspiracy: How the Paranoid Style Flourishes and Where it Comes from* (Συνωμοσία: Πως η παρανοϊκή νοοτροπία ακμάζει και από που προέρχεται), New York: Free Press, 1997, 256 σελ., τιμή: 25 δολάρια

Δολοφονήθηκε η Πριγκήπισσα Νταϊάνα από τις βρεταννικές μυστικές υπηρεσίες για να αποτραπεί η είσοδος ενός Μουσουλμάνου (του πολυεκατομμυριούχου Dodi Al-Fayed) στη βασιλική οικογένεια ; Προσδιορίζονται οι τύχες του πλανήτη από μια ομάδα "Σιωνιστών" οι οποίοι ελέγχουν την πολιτική και οικονομική ζωή των Ηνωμένων Πολιτειών ; Είναι ο Μάϊκλ Τζάκσον και η Μαντόνα πράκτορες που - υπακούοντας στις οδηγίες των "ιμπεριαλιστών" εργοδοτών τους - παρασύρουν χιλιάδες Μουσουλμάνους μακριά από τη θρησκεία και την ηθική ;

Από τις πλέον ιδιωτικές οικογενειακές συζητήσεις μέχρι τα υψηλότερα και περισσότερο δημόσια επίπεδα της πολιτικής ζωής, οι αντιλήψεις περί συνωμοσιών των "ιμπεριαλιστών" (που ταυτίζονται με τις ΗΠΑ) και των "Σιωνιστών" (που ταυτίζονται με το Ισραήλ και τους Εβραίους της διασποράς) είναι κυρίαρχες στη Μέση Ανατολή. Ο Daniel Pipes, διευθυντής του περιοδικού *Middle East Quarterly*, χρησιμοποιεί ένα πλήθος πηγών (άρθρα, αυτοβιογραφίες, ομιλίες) για να καταδείξει ένα σημαντικό στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας της περιοχής: τη διάχυτη πίστη στις κοινωνίες των Αραβικών κρατών και του Ιράν ότι συνωμοσίες και μυστικές συμφωνίες - το "κρυμμένο χέρι" - καθορίζουν τις πολιτικές εξελίξεις και ερμηνεύουν τη σχετική υπεροχή της Δύσης και του Ισραήλ.

Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι θεωρητικοί της συνωμοσίας (αυτοί οι οποίοι εκ συστήματος εξηγούν τα πολιτικά γεγονότα με βάση μυστικά σχέδια και συμφωνίες) παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά: μια έμμονη ιδέα για τη δική τους σημασία, μια προσκόλληση σε εξτρεμιστικά πιστεύω, μια ανορθολογικότητα και μια πεσσιμιστική προδιάθεση. Αυτά τα γνωρίσματα, με τη σειρά τους, προκαλούν φόβο, καχυποψία και

εχθρότητα. Πάνω απ' όλα, όμως προωθούν μια παθητική στάση. Σύμφωνα με το συγγραφέα, αυτή η παθητικότητα στην οποία οδηγεί ο "συνωμοτισμός" (conspiracism) - δηλαδή η σφοδρή πίστη σε συνωμοσίες - δημιουργεί βαθιά αισθήματα απελπισίας και αδυναμίας στους λαούς της Μέσης Ανατολής. Οι κάτοικοι των Αραβικών κρατών αποτρέπονται από το να κατανοήσουν τις εσωτερικές πηγές των προβλημάτων τους, από το να κρίνουν τους διεφθαρμένους και αυταρχικούς ηγέτες τους και από το να καταδικάσουν τις αναποτελεσματικές και συχνά καταστροφικές πολιτικές που οι τελευταίοι εφαρμόζουν. Ταυτόχρονα ο "συνωμοτισμός" συμβάλλει στο τρέχον πολιτικό αδιέξοδο. Οι 'ραβες και οι Ιρανοί (τόσο η κοινή γνώμη όσο και οι ηγέτες), υποστηρίζει ο Pipes, πιστεύουν ότι το Ισραήλ επιδιώκει την επέκτασή του μέχρι το Νείλο και τον Ευφράτη, απειλώντας κράτη όπως η Αίγυπτος, ο Λίβανος, η Ιορδανία, το Ιράκ και η Συρία με ολοκληρωτικό αφανισμό. Έτσι η διαπραγμάτευση και η συμφιλίωση με τις αμαρτωλές και αδυσώπητες δυνάμεις των "Σιωνιστών" και των "ιμπεριαλιστών" θεωρούνται εκ των προτέρων αδιανόητες.

Όπως έχει φανεί από το "νέο παράδειγμα" περί "σύγκρουσης των πολιτισμών" του Samuel Huntington και τις αντιλήψεις του David Landes για τη σημασία της κουλτούρας στην οικονομική ανάπτυξη, οι πολιτισμικές ερμηνείες είναι της μόδας στις κοινωνικές επιστήμες. Το βιβλίο του Pipes, με την πολιτισμική εξήγηση που προβάλλει, αναμφίβολα κινείται στο ρεύμα της εποχής. Δυστυχώς όμως, και παρά τις πρωτότυπες ιδέες και την επαρκή εμπειρική στήριξη που χαρακτηρίζουν την ανάλυσή του, ο συγγραφέας αφήνει ορισμένα βασικά στοιχεία αδιερεύνητα και μερικά ερωτήματα αναπάντητα. Πρώτα απ' όλα, η μελέτη φαίνεται να υποτιμά ή συχνά και να αγνοεί το γεγονός ότι η ιστορία της Μέσης Ανατολής είναι γεμάτη από πραγματικές παρεμβάσεις των Μεγάλων Δυνάμεων και από πολλές αληθινές συνωμοσίες. Ίσως αν ο Pipes λάμβανε πιο έντονα υπόψη το ιστορικό πλαίσιο, οι σελίδες του βιβλίου να αποτύπωναν ως λιγότερο ανορθολογικούς και παρανοϊκούς τους λαούς της περιοχής. Ακόμη, το βιβλίο δημιουργεί τη λανθασμένη εντύπωση ότι ο "συνωμοτισμός" χαρακτηρίζει μόνον τις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής (βλ. την κριτική του Dov Waxman στο SAIS Review, Spring 1999,

σελ. 267-271) Αγνοώντας ανάλογες στάσεις (π.χ. των μαύρων Αμερικανών ή των Λατινοαμερικανών) ο Pipes φαίνεται να εμπίπτει στην κατηγορία εκείνων των "οριενταλιστών" διανοουμένων που θεωρούν τη μουσουλμανική Ανατολή ως κάτι διαφορετικό από τη Δύση και σε κάθε περίπτωση ως κάτι "κατώτερο" (βλ. την εύστοχη κριτική σ' αυτές τις δυτικές αντιλήψεις από τον Edward W. Said στο βιβλίο του *Οριενταλισμός*, Αθήνα: Νεφέλη, 1996).

Ίσως αυτή η τελευταία κριτική είναι που οδήγησε τον Daniel Pipes στη συγγραφή ενός άλλου βιβλίου που εξετάζει γενικότερα τις θεωρίες περί συνωμοσιών (από την παρουσία εξωγήινων στο Νέο Μεξικό και τα σχέδια των Σοφών της Σιών για τον έλεγχο του πλανήτη ως τα αίτια της δολοφονίας του Προέδρου Κέννεντυ και την "εφεύρεση του AIDS" με σκοπό την εξόντωση των μαύρων). Ο Pipes υποστηρίζει ότι ο "συνωμοτισμός" είναι προϊόν της Γαλλικής Επανάστασης. Τότε μερικοί επαναστάτες απέδωσαν στους αντιπάλους τους ένα ειδικό μυστικό σχέδιο για την παγκόσμια κυριαρχία. Με την πάροδο του χρόνου, οι θεωρίες περί συνωμοσιών πήραν δύο μορφές: η πρώτη έδωσε έμφαση στους κινδύνους που θέτουν οι μυστικές οργανώσεις (π.χ. οι Μασόνοι ή η Λέσχη Μπίλντεμπεργκ) και η δεύτερη επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στους Εβραίους. Ο "συνωμοτισμός", σύμφωνα με τον Pipes, έφθασε στο απόγειό του στη ναζιστική Γερμανία και τη σταλινική Σοβιετική Ένωση. Αφ' ου, από το τέλος του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου οι θεωρίες περί συνωμοσιών βρίσκονται σε ύφεση.

Το βιβλίο - όπως και το αντίστοιχο για τη Μέση Ανατολή - είναι εξαιρετικά καλογραμμένο και διαβάζεται ευχάριστα. Πάντως - σε αντίθεση με το πρώτο του βιβλίο - η Συνωμοσία φαίνεται λίγο βιαστικά γραμμένη ενώ η ανεπαρκώς τεκμηριωμένη άποψη ότι ο "συνωμοτισμός της αριστεράς είναι πιο επικίνδυνος από εκείνον της δεξιάς" (ως "συνωμοτιστή της Αριστεράς" ο Pipes θεωρεί και τον Νόαμ Τσόμσκι) καθώς κι οι ελλείψεις αναφορές τόσο στον αμερικανικό αντικομμουνισμό όσο και στη ριζοσπαστική δεξιά των ΗΠΑ προδίδουν την πολιτική στράτευση του συγγραφέα (γενικότερα, όσον αφορά τις New Age θεωρίες της αμερικανικής άκρας δεξιάς περί συνωμοσιών εξαιρετικά χρήσιμο είναι το βιβλίο του ιστορικού Gregory S. Camp - *Selling Fear: Conspiracy theories and*

end times paranoia, New York: Baker Book House, 1997).

Αν και το πρώτο βιβλίο του Pipes είναι μια ουσιαστική συνεισφορά στην κατανόηση της πολιτικής κουλτούρας της Μέσης Ανατολής, το δεύτερο και με ευρύτερο αντικείμενο έργο του είναι κάπως απλουστευτικό. Πάντως, αναμφίβολα ο "συνωμοτισμός" είναι παρών - σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό - σε όλες τις κοινωνίες του κόσμου. Πολύ σωστά ο Pipes εστιάζει την προσοχή των κοινωνικών επιστημόνων σ' ένα πολύπλοκο πολιτισμικό φαινόμενο που έχει σημαντικές και ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες σε παγκόσμια κλίμακα. Και τους καλεί να το διερευνήσουν.

Αστέρης Χουλιάρης

Claude Mossé - Annie Schnapp-Gourbellon, Επίτομη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας (2000-31 π.Χ.), μτφρ. Λύντια Στεφάνου, εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμας

Το βιβλίο αυτό, της γνωστής στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό από άλλα της έργα ιστορικού Claude Mossé και της αρχαιολόγου Annie Schnapp-Gourbellon, έρχεται να προσφέρει μια ευσύνοπτη ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, όπου κυριαρχούν οι πλέον σύγχρονες επιστημονικές απόψεις παρουσιασμένες με άριστο μεθοδολογικό τρόπο, ώστε να γίνουν εύκολα κατανοητές από τον καθένα.

Ύστερα από ένα κεφάλαιο για τις πηγές της αρχαίας ελληνικής ιστορίας, γίνεται διεξοδική συζήτηση για τα προβλήματα του μυκηναϊκού κόσμου και πολιτισμού, τη θέσπιση των ποικίλων πολιτικών συστημάτων σ' έναν ελληνικό κόσμο που εξαπλώνεται σ' ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου με τους αποικισμούς, και την κρίση της αριστοκρατικής κοινωνίας. Οι Μηδικοί Πόλεμοι που αποτελούν τη σύγκρουση δύο διαφορετικών κόσμων και οδηγούν στην ηγεμονία της Αθήνας, ο Πελοποννησιακός Πόλεμος που καταστρέφει την προηγούμενη ισορροπία του 5ου αιώνα, η οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή στην αρχαϊκή και κλασική εποχή, οι εξελικτικές διαδικασίες που διαδραματίζονται στον ελληνικό κόσμο ύστερα από την περιπέτεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου και οι μορφές που παίρνει ο ελληνικός πολιτισμός στα ελληνιστικά βασίλεια αποτελούν τα κύρια θέματα της μελέτης.

Το βιβλίο αυτό έρχεται να συμπληρώσει τα δύο βασικά βοηθήματα που ήταν προσιτά μέχρι σήμερα στους έλληνες αναγνώστες, την *Αρχαία Ελληνική Ιστορία* των Botsford & Robinson (αναθεωρημένης από τον D.

Kagan), MIET, Αθήνα 1977 (με επίμετρο στην ελληνική έκδοση για τις εποχές του Λίθου και του Χαλκού από τον καθηγητή Νικ. Πλάτωνα) και την *Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας* (Από τις απαρχές μέχρι τη ρωμαϊκή αυτοκρατορία) του Χ. Μπένγκτσον, Μέλισσα, Αθήνα 1979.

Pierre Bourdieu, Αντεπίθεση πυρών, Μτφρ. Κ. Διαμαντάκου, Εκδόσεις Πατάκη 1998

Μετά την έκδοση του πολυσυζητημένου βιβλίου του Pierre Bourdieu *Για την τηλεόραση*, οι εκδόσεις Πατάκη, λίγους μήνες μετά τη γαλλική έκδοση, παρουσίασαν το δεύτερο βιβλίο της σειράς *Liber - Λόγοι Δράσης* - η οποία έχει θέση ως στόχο την προβολή στο ελληνικό κοινό των πλέον προηγμένων κεκτημένων της έρευνας σε θέματα της πολιτικής και κοινωνικής επικαιρότητας. Στο βιβλίο *Αντεπίθεση Πυρών*, ο μεγάλος γάλλος κοινωνιολόγος Bourdieu συμπυκνώνει τις αναλύσεις του σχετικά με τις πολλαπλές επιπτώσεις της επιβαλλόμενης, δίκην αναπόδραστης ανάγκης, νεοφιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής, στο όνομα της οποίας υπερφαλαγγίζεται το όραμα της κοινωνικής Ευρώπης.

«Αποφάσισα να συγκεντρώσω προς έκδοση τα, κατά μεγάλο μέρος δημοσιεύτα μέχρι τώρα, αυτά κείμενα, επειδή έχω την αίσθηση ότι οι κίνδυνοι ενάντια στους οποίους εξαπολύθηκε η αντεπίθεση πυρών, την επενέργεια της οποίας η έκδοση αυτή θα ήθελε να παρατείνει, δεν είναι ούτε μεμονωμένοι ούτε περιστασιακοί, καθώς και ότι οι συγκεκριμένοι λόγοι, ακόμη και αν εκτίθενται περισσότερο, σε σύγκριση με τα μεθοδικώς ελεγχόμενα και επεξεργασμένα γραπτά, στο ενδεχόμενο ασυμφωνιών, λόγω της ποικιλότητας των εκάστοτε συγκυριών, θα μπορέσουν ωστόσο να παράσχουν χρήσιμα όπλα σε όλους όσοι προσπαθούν να αντισταθούν στη νεοφιλελεύθερη μάστιγα», γράφει ο P. Bourdieu στον πρόλογό του.

Στις 148 σελίδες αυτού του βιβλίου ο συγγραφέας επιχειρεί να καταδείξει πώς η κυριαρχία των σχημάτων της νεοφιλελεύθερης σκέψης, εξαγνισμένη στην κολυμβήθρα του «πολιτιστικού οικουμενισμού» και του «οικονομιστικού καπιταλισμού», όπως επισημαίνει ο ίδιος, κατέληξε να αναδιαμορφώσει τις κοινωνικές σχέσεις και τις πολιτισμικές πρακτικές των περισσότερων κοινωνιών στη βάση του υποδείγματος της απόσυρσης του Κράτους, της εμπορευματοποίησης των δημόσιων αγαθών και της γενίκευσης της κοινωνικής ανασφάλειας.

Rosmary Fennell, Η Κοινή Αγροτική Πολιτική - Συνέχεια και Αλλαγή, επιμέλεια ελληνικής έκδοσης Ναπ. Μαραβέγιας, μτφρ. Δ. Κιούκας, εκδ. Θεμέλιο/Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 1999

Το βιβλίο της καθηγήτριας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης R. Fennell «Η Κοινή Αγροτική Πολιτική - Συνέχεια και Αλλαγή» αποτελεί μια πλήρως τεκμηριωμένη ανάλυση της εξέλιξης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) από την αρχική μορφή της μέχρι σήμερα. Περιλαμβάνει όλα τα θέματα που αφορούν στην ΚΑΠ: την πολιτική τιμών και αγορών, τη διαρθρωτική πολιτική, τις σχέσεις της ΚΑΠ με την εμπορική πολιτική και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου/GATT, το ζήτημα των αγροτικών εισοδημάτων, τη διεύρυνση των οριζόντων της ΚΑΠ από τα μέσα της δεκαετίας του '80 με την εισαγωγή της περιβαλλοντικής διάστασης της αγροτικής παραγωγής κ.ά.

Το βιβλίο καταλήγει με μια ενδιαφέρουσα συλλογή των κρίσιμων ζητημάτων που απασχολούν σήμερα την Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με το εύρος, την κατεύθυνση και το περιεχόμενο της μεταρρύθμισης της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής. Μιας Κοινής Πολιτικής που, αν για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολύ σημαντική, για την Ελλάδα είναι μια πολιτική κρίσιμης σημασίας, σημειώνει εύστοχα στον πρόλογό του ο επιμελητής της ελληνικής έκδοσης Ν. Μαραβέγιας. Η ΚΑΠ όχι μόνο διαμορφώνει σήμερα την εξέλιξη της ελληνικής γεωργίας και συμβάλλει κατά 45% στο εισόδημα των ελλήνων αγροτών, αλλά προσφέρει ταυτόχρονα το 50% και πλέον των πόρων που εισρέουν από την Ευρωπαϊκή Ένωση στην Ελλάδα.

Το βιβλίο της R. Fennell δεν περιλαμβάνει απλώς μια πλήρη και τεκμηριωμένη ανάλυση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, από την αρχική της μορφή μέχρι και την εφαρμογή της Συμφωνίας της GATT/ΠΟΕ, αλλά, πράγμα εξίσου σημαντικό, υιοθετεί την προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας, συνεκτιμώντας έτσι τους οικονομικούς, πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν την εξέλιξη της ΚΑΠ μέχρι σήμερα.

Η έκδοση αυτού του βιβλίου στα ελληνικά είναι βέβαιο ότι θα συμβάλλει στο να κατανοηθεί σε βάθος η εξέλιξη της ΚΑΠ και να αναλυθούν οι κατευθύνσεις της επιχειρούμενης ριζικής μεταρρύθμισής της.

Σωτήρης Ντάλης

Η Τέταρτη Δεκαετία του Καντάφι

του Αστέρη Χουλιάρα

Την 1η Σεπτεμβρίου, ο συνταγματάρχης Μουαμάρ Αλ Καντάφι θα γιορτάσει 30 χρόνια παραμονής στην εξουσία. Θεσμικά, ο Καντάφι δεν κατέχει καμία επίσημη θέση. Είναι απλώς γνωστός ως «Αρχηγός της Επανάστασης». Όμως στην πράξη, ο 57χρονος συνταγματάρχης κι ένας στενός κύκλος συμβούλων συνεχίζουν να ελέγχουν τη Λιβύη.

Το 1986, κατηγορώντας τον Καντάφι για υποστήριξη της διεθνούς τρομοκρατίας (συμπεριλαμβανομένου του διαβόητου Αμπού Νιντάλ), οι Ηνωμένες Πολιτείες επέβαλαν ένα διμερές εμπορικό εμπάργκο στη Λιβύη. Το 1992, το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, επιδιώκοντας να αναγκάσει το καθεστώς να παραδώσει δύο Λίβυους που κατηγορούνται για την τοποθέτηση μιας βόμβας σ' ένα αεροσκάφος της PanAm που εξερράγη το 1988 πάνω από το Λόκερμπι της Σκωτίας σκοτώνοντας 270 ανθρώπους, επέβαλε διεθνείς κυρώσεις στη χώρα. Καθώς όμως ο Οργανισμός Αφρικανικής Ενότητας στήριξε τον Καντάφι και πολλοί αφρικανοί ηγέτες παραβίασαν την απαγόρευση των πτήσεων (που συμπεριλάμβανε το εμπάργκο) ταξιδεύοντας αεροπορικά στην Τρίπολη, η Ουάσιγκτον και το Λονδίνο συμφώνησαν το 1998 με το αίτημα της Λιβύης να πραγματοποιηθεί η δίκη σε μια ουδέτερη χώρα. Τον περασμένο Απρίλιο, η Τρίπολη παρέδωσε τους υπόπτους για να δικαστούν στην Ολλανδία με βάση το Σκωτσέζικο Δίκαιο και τα Ηνωμένα Έθνη ήσαν τις κυρώσεις που είχαν επιβάλει στη Λιβύη. Πάντως, οι διμερείς αμερικανικές κυρώσεις παραμένουν (αν και υπάρχουν ορισμένες ενδείξεις ότι μπορεί κι αυτές να αρθούν).

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΘΕΙΑ

Αναμφίβολα το τετραετές εμπάργκο του ΟΗΕ που περιλάμβανε απαγόρευση των πτήσεων από και προς τη χώρα καθώς και απαγόρευση στις πωλήσεις όπλων, ανταλλακτικών αεροσκαφών και εξειδικευμένου μηχανολογικού εξοπλισμού για τον πετροχημικό τομέα έπληξε την οικονομία της Λιβύης. Αλλά κι η απόφαση των ΗΠΑ το 1996, να επιβάλουν κυρώσεις σε οποιαδήποτε ξένη εταιρεία επένδυε περισσότερα από 40 εκατομμύρια δολάρια στη Λιβύη (νόμος ντ' Αμάτο), μείωσε τις εισαγωγές ξένων κεφαλαίων στη χώρα. Όμως, σε αντίθεση με το εμπάργκο στο Ιράκ, οι διεθνείς κυρώσεις κατά της Λιβύης δεν περιλάμβαναν κανέναν περιορισμό στις πωλήσεις πετρελαίου – που αποτελούν πάνω από το 90% των εξαγωγών της. Περαιτέρω, πολλές ευρωπαϊκές εταιρείες αγνόησαν τις αμερικανικές απειλές και συνέχισαν να επενδύουν στη Λιβύη. Για παράδειγμα, η ιταλική Agip προώθησε

ένα επενδυτικό σχέδιο αξίας 3 δισεκατομμυρίων δολλαρίων για την εξαγωγή λιβυκού φυσικού αερίου στην Ευρώπη. Έτσι, αν και οι διεθνείς κυρώσεις συνέβαλαν στην αύξηση του κόστους των εισαγωγών και του πληθωρισμού (που κυμαίνεται ανάμεσα στο 20 και το 60%), ο ισχυρισμός του καθεστώτος ότι προκάλεσαν ζημιά 26,5 δισεκατομμυρίων δολλαρίων στη χώρα είναι μάλλον υπερβολικός.

Η λιβυκή οικονομία βρίσκεται σε κρίση κυρίως λόγω της κακής διαχείρισης. Στη δεκαετία του '70 το καθεστώς ακολούθησε ριζοσπαστικές σοσιαλιστικές οικονομικές πολιτικές κι όλοι οι τομείς της οικονομίας – από τον τραπεζικό ως το λιανεμπόριο – περιήλθαν στον έλεγχο του κράτους. Όμως, η πτώση της διεθνούς τιμής του πετρελαίου, το 1985, μείωσε δραματικά τα δημόσια έσοδα. Ο πόλεμος στο Τσανι επιβάρυνε ακόμη περισσότερο τον κρατικό προϋπολογισμό. Παράλληλα, το κρατικό σύστημα σουπερμάρκετ, υπό το βάρος της διαφθοράς κι ενός ελαττωματικού συστήματος διανομής, έφθασε στα πρόθυρα της κατάρρευσης, προκαλώντας σημαντικές ελλείψεις καταναλωτικών αγαθών. Το καθεστώς αναγκάστηκε να φιλελευθεροποιήσει κάπως την οικονομία και να περικόψει το πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων. Ένα από τα μεγάλα έργα που εξαιρέθηκαν από τις περικοπές και συνεχίζει να βρίσκεται σε εξέλιξη είναι η κατασκευή ενός κολοσσιαίου έργου για τη μεταφορά

ΛΙΒΥΗ

Βασικά Στοιχεία

Έκταση: 1.759.540 τ.χ.

Πληθυσμός (1998): 5.300.000

ΑΕΠ (1998): 23,5 δισ. δολ.

ΑΕΠ κατά κεφαλή (1998): 4.442 δολ.

Εξωτερικό Χρέος (ως ποσοστό του ΑΕΠ το 1998): 29,8%

Ο Αστέρης Χουλιάρας είναι Ερευνητής
στο Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων

πόγειων υδάτων από τη Σαχάρα στις πυκνοκατοικημένες ακτές της χώρας. Στόχος του «Μεγάλου Τεχνητού Ποταμού» (Great Man-Made River), αξίας 25 δισεκατομμυρίων δολλαρίων, είναι η αντιμετώπιση της έλλειψης νερού και η άρδευση μιας έκτασης 720.000 στρεμμάτων που θα εξασφαλίσει την αυτάρκεια της Λιβύης σε αγροτικά προϊόντα.³

Το κατά κεφαλήν εισόδημα της Λιβύης, παρόλο που συνεχίζει να είναι το υψηλότερο στην Αφρική (είναι δέκα φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της Αιγύπτου και τέσσερις φορές υψηλότερο από εκείνο της Τυνησίας), είναι εντούτοις άνισα κατανεμημένο, κι ένα μεγάλο μέρος των κατοίκων ζει σε συνθήκες φτώχειας. Οι δημόσιοι υπάλληλοι αμείβονται με περίπου 100 δηνάρια το μήνα (67 δολάρια στη παύση αγορά) και παρόλο που η κυβέρνηση υποστηρίζει ότι το σύστημα υγείας είναι από τα καλύτερα στον κόσμο, οι περισσότεροι Λίβυοι προτιμούν να απευθύνονται στα νοσοκομεία της γειτονικής Τυνησίας. Η διαφθορά έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις: λαθρέμποροι διοχετεύουν επιχρησιμοποιούμενα τρόφιμα στο εξωτερικό κερδίζοντας τεράστια ποσά.⁴ Οι ελλείψεις προϊόντων σε προσιτές τιμές προκαλεί τη δυαρέσκεια των κατοίκων. Καθώς μάλιστα ανεργία ξεπερνά το 20% του ενεργού πληθυσμού, η παρουσία 1,5 εκατομμυρίου ένων εργατών δεν αντιμετωπίζεται θετικά.⁵ Είναι όμως παράδοξο ότι το καθεστώς δεν φαίνεται να απειλείται από ευρείες μαζικές αντιδράσεις.

Η Λιβύη αντιμετωπίζει τα προβλήματα εθνικής αντιπροσώπευσης που χαρακτηρίζουν τα «κράτη-εισοδηματίες» (rentier states). Στα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια, χάρη στα έσοδα από το πετρέλαιο, το κράτος δεν χρειαζόταν ούτε τη συναίνεση αλλά ούτε και την αποδοχή του λαού για χρηματοδοτηθεί και να λειτουργήσει. Έτσι, η λιβυκή κοινωνία παρέμεινε αποκομμένη από την πολιτική και συνέχισε να χαρακτηρίζεται από οικογενειακούς και φυλετικούς δεσμούς. Ο Καντάφι προσπάθησε πολλές φορές να καταπολεμήσει αυτών την πολιτική απάθεια του πληθυσμού κι να προκαλέσει το δημόσιο ενδιαφέρον για την υλοποίηση των φιλόδοξων στόχων του. Εις μάτην. Το 1986, για παράδειγμα, τά τις αμερικανικές αεροπορικές επιθέσεις κατά της Λιβύης, οι διαδηλώσεις διαμαρτυρίας ήταν μεγαλύτερες στο Χαρτούμ

και την Τυνησία παρά στην Τρίπολη, όπου οι ξένοι δημοσιογράφοι ήταν περισσότεροι από τους διαδηλωτές.⁶

Σε γενικές γραμμές, οι φυλετικές ισορροπίες, παρά τη σοσιαλιστική ρητορεία, είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη διατήρηση του Καντάφι στην εξουσία και, έπειτα από ένα αποτυχημένο πραξικόπημα στη δεκαετία του '90, ορισμένοι αναλυτές υποστηρίζουν ότι το καθεστώς –σε αντίθεση με το παρελθόν– δυσκολεύεται ολοένα και περισσότερο να τις ελέγξει. Ιδιαίτερα στην Κυρηναϊκή, οι φυλές Sa'adi, οι οποίες την εποχή του καθεστώτος του βασιλιά Ιντρίς (που ανατράπηκε το 1969) θεωρούνταν η ελίτ της χώρας, αντιδρούν στην παραμέληση της περιφέρειάς τους.⁷ Ακόμη, μια σειρά από ισλαμικές οργανώσεις έχουν κάνει την εμφάνισή τους με ένοπλες επιθέσεις, δημιουργώντας ερωτηματικά για τη βιωσιμότητα του καθεστώτος. Πάντως, παρά τις sporadικές πληροφορίες για συνωμοσίες του στρατού και για μικρής κλίμακας εξεγέρσεις, φαίνεται ότι ο Καντάφι διατηρεί τον έλεγχο της κατάστασης.

ΕΝΑ ΑΒΕΒΑΙΟ ΜΕΛΛΟΝ

Στα τέλη της δεκαετίας του '90 ο δραστήριος παρεμβατισμός που χαρακτήριζε τη λιβυκή εξωτερική πολιτική έχει περιορισθεί σημαντικά. Στις δεκαετίες του '70 και του '80 η Λιβύη παρενέβη στρατιωτικά στο Τσαντ και την Ουγκάντα, υποστήριξε πραξικοπήματα στην Αφρική, βοήθησε ριζοσπαστικά καθεστώτα και αντιπολιτευτικά κινήματα, ενώ χρηματοδότησε κι εκπαιδευσε αντάρτες σ' ολόκληρο τον κόσμο (από τον Νίγηρα και το Μάλι ως την Ινδονησία και τις Φιλιππίνες). Σήμερα όλα φαίνεται να έχουν αλλάξει. Το 1994, η Λιβύη αποδέχθηκε την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης σύμφωνα με την οποία η διεκδικούμενη «λωρίδα του Αουζου» ανήκει στο Τσαντ. Ο λιβυκός στρατός αποσύρθηκε από την περιοχή κι οι δύο χώρες υπέγραψαν συμφωνία συνεργασίας. Παράλληλα, οι σχέσεις Λιβύης και Αιγύπτου δεν θυμίζουν σε τίποτε τις συγκρούσεις του παρελθόντος. Μάλιστα ο Καντάφι επιδιώκει πρόσφατα να εμφανίσει τον εαυτό του ως «ειρηνοποιό», μεσολαβώντας για την επίλυση συγκρούσεων (Ινδία-Πακιστάν, Ερυθραία-Αιθιοπία, Σουδάν, Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό). Τον Αύγουστο του 1999, ο λίβυος ηγέτης κάλεσε τα κράτη της Αφρικής να ενωθούν και δήλωσε ότι η διατήρη-

ση στρατών δεν οδηγεί σε τίποτε άλλο από πραξικοπήματα.⁸

Πόσο αληθινή είναι η μεταμόρφωση του Καντάφι; Πόσο πρόθυμος είναι ο λίβυος ηγέτης να εγκαταλείψει τη συγκρουσιακή εξωτερική πολιτική και να στραφεί στην αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων της χώρας του; Οι Αμερικανοί, σημειώνοντας την κατασκευή ενός εργοστασίου χημικών όπλων όπως επίσης και τη δυνατότητα χρήσης των υπογείων στοών του «Μεγάλου Τεχνητού Ποταμού» για στρατιωτικούς σκοπούς, έχουν λόγους να αμφιβάλουν για τις αγαθές προθέσεις του καθεστώτος. Ο χρόνος θα δείξει αν έχουν δίκιο. Προς το παρόν, ένα είναι βέβαιο: για πολλά χρόνια ο Καντάφι απέδιδε τις οικονομικές δυσκολίες της χώρας του στην αντιπαλότητα με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τις διεθνείς κυρώσεις που αντιμετώπιζε η Λιβύη. Σήμερα, μετά την άρση του εμπάργκο του ΟΗΕ (κι ακόμη κι αν οι ΗΠΑ διατηρήσουν τις δικές τους κυρώσεις), οι αναφορές στους «εξωτερικούς εχθρούς» δεν θα είναι πλέον τόσο πειστικές. Και τότε ίσως η παραδοσιακή πολιτική απάθεια των Λίβυων περάσει στο παρελθόν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Αστέρης Χουλιάρης, «Qadhafi's Comeback: Libya and Sub-Saharan Africa in the 1990s», Ανακοίνωση στο διεθνές συνέδριο της European Association for Middle Eastern Studies, University of Ghent, Βέλγιο, Σεπτέμβριος 1999; «Qadhafi says farewell, Arabia, and sets his sights on Africa», *The Economist*, 24 Απριλίου 1999, σελ. 47
2. Dirk Vandewalle, «Qadhafi's 'Perestroika': Economic and Political Liberalization in Libya», *Middle East Journal*, Vol. 45 (2), Άνοιξη 1991, σελ. 228-231
3. Roula Khalaf, «Gadafi taps desert waters in bid to make a big splash», *Financial Times*, 11 Σεπτεμβρίου 1996
4. «Libya: Mystery of the vanishing oil money», *The Economist*, 7 Φεβρουαρίου 1998, σελ. 54
5. George Joffe, «Libya: Turning the tide», *Middle East International*, 6 Δεκεμβρίου 1996, σελ. 14
6. Frank Anderson, «Qadhafi's Libya: The Limits of Optimism», *Middle East Policy Journal*, Vol. 6 (4), Ιούνιος 1999, σελ. 70-71 και 76-77; Dirk Vandewalle, *Libya since Independence*, London: I. B. Tauris, 1998
7. George Joffe, «Unrest in Libya», *Mediterranean Politics*, Vol. 1 (2), Φθινόπωρο 1996, σελ. 260-268
8. <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/990821/1999082125.html>

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΡΙΜΑΚΩΦ

Ο Γεβγκένι Πριμακώφ φαίνεται να επανέρχεται στο προσκήνιο της ρωσικής πολιτικής ζωής. Τρεις μήνες μετά την αποπομπή του από το αξίωμα του πρωθυπουργού, ο Πριμακώφ ανακοίνωσε ότι αποφάσισε να ηγηθεί κεντρώου συνασπισμού στις ερχόμενες κοινοβουλευτικές εκλογές της 19ης Δεκεμβρίου. Πρόκειται για τον πολιτικό φορέα που έχουν συστήσει ο δημοφιλής δήμαρχος της Μόσχας Γιούρι Λουζκώφ και οι περιφερειακοί κυβερνήτες που μετέχουν στο συνασπισμό «Όλη η Ρωσία». Σύμφωνα με εκτιμήσεις πολιτικών παρατηρητών η απόφαση του 69χρονου Πριμακώφ καθιστά αυτή τη συμμαχία την επικρατέστερη να νικήσει στις εκλογές για την ανάδειξη της νέας Δούμας.

Ο Πριμακώφ είχε τη μεγαλύτερη δημοτικότητα μεταξύ των ρώσων πολιτών τον Μάρτιο και τα ποσοστά του ανέβηκαν ακόμη υψηλότερα μετά την αποπομπή τον περασμένο Μάιο.

Η ΙΝΔΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΥΡΗΝΙΚΑ

Νέο αμυντικό δόγμα πρότεινε πρόσφατα το Συμβουλευτικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Ινδίας. Σύμφωνα με αυτό, η Ινδία σκοπεύει να ακολουθήσει πολιτική αποτροπής με πυρηνικά όπλα των πιθανών εχθρών της, αλλά «θα τα χρησιμοποιήσει αν δεχθεί πυρηνική επίθεση».

Η αποτρεπτική πολιτική που αναμένεται να υιοθε-

τηθεί μετά την ανάδειξη νέας κυβέρνησης στις εκλογές του φθινοπώρου, αποσκοπεί στο να πείσει τους πιθανούς εχθρούς «ότι οποιαδήποτε πυρηνική επίθεση κατά της Ινδίας θα προκαλέσει αντίποινα με πυρηνικά όπλα ώστε να πληγεί σημαντικά ο επιτιθέμενος» και ότι «οποιαδήποτε απειλή για χρήση πυρηνικών όπλων κατά της Ινδίας θα προκαλέσει τη λήψη μέτρων για να εξουδετερωθεί η απειλή».

ΧΑΟΣ ΣΤΟΝ ΚΑΥΚΑΣΟ

Τουλάχιστον 15 χωριά και πέντε πόλεις ισχυρίζονται ότι έχουν καταλάβει στη νότια ρωσική επαρχία Νταγκεστάν οι ισλαμιστές αντάρτες του

Σαμίλ Μπασάγεφ, ενώ το Κρεμλίνο εξακολουθεί να εκδίδει καθησυχαστικές ανακοινώσεις.

Ο Καύκασος φαίνεται να είναι η Άγρια Δύση της Ρωσίας. Για τους Ρώσους, ο Καύκασος αποτελεί ένα αμυντικό τείχος το οποίο φαίνονται αποφασισμένοι να διατηρήσουν.

Τα συμφέροντα είναι μεγάλα λόγω των πετρελαίων της Κασπίας Θάλασσας.

Σύμφωνα με τους εκπροσώπους των ανταρτών, είναι πολύ πιθανό μεγάλος αριθμός τσετσένων μαχητών να προσχωρήσει στις δυνάμεις των Ισλαμιστών σε περίπτωση που η ρωσική εκστρατεία στην περιοχή επεκταθεί και στην Τσετσενία και

στρέψει το λαϊκό αίσθημα κατά του Κρεμλίνου.

«ΣΛΟΜΠΟ, ΦΥΓΕ»

Μεγάλη διαδήλωση πραγματοποίησαν στο Βελιγράδι μπροστά από το κτίριο του Κοινοβουλίου περισσότεροι από 150.000 Σέρβοι, ζητώντας την απομάκρυνση της γιουγκοσλαβικής ηγεσίας και την παραίτηση του Μιλόσεβιτς. Στη συγκέντρωση εμφανίστηκαν για πρώτη φορά μαζί ο ηγέτης του Σερβικού Κινήματος Ανανέωσης Βουκ Ντράσκοβιτς και ο ηγέτης του Δημοκρατικού Κόμματος Ζόραν Γζίντζιτς. Μεταξύ των ομιλητών ήταν και η Βέσνα Πέσιτς, πρώην πρόεδρος του Κόμματος των Πολιτών.

Τρομακτικές συνέπειες είχε ο σεισμός της 17ης Αυγούστου στην Τουρκία. Έπληξε την καρδιά του πλέον ανεπτυγμένου τμήματος της γειτονικής χώρας, προκαλώντας όχι μόνο το θάνατο περίπου 40.000, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του ΟΗΕ, ατόμων, αλλά και την καταστροφή μεγάλου μέρους της πολιτικής αλλά και της στρατιωτικής υποδομής της χώρας. Στη φωτογραφία, το προσκέφαλο που διακρίνεται δίπλα στη νεαρή γυναίκα μαρτυρεί ότι ο τρομακτικός σεισμός τη βρήκε στον ύπνο.

Η καλοκαιρινή ραστώνη αποτυπώθηκε κατά τον πιο σαφή τρόπο στην τηλεοπτική οθόνη. Ανυπαρξία θεμάτων, ρεπορτάζ «κονσέρβες», και, όπως πάντα, λίγες (ευτυχώς για φέτος) φωτιές... Όσπου ήρθε ο σεισμός στην Τουρκία για να δράσει άλλη μια φορά ως συγκινησιακός μοχλός. Οι εφημερίδες έχουν κι αυτές τηλεοπτικοποιηθεί παρακολουθώντας το αργόσυρτο βούλιαγμα της κυρίαρχης θέασης. Καλώς ή κακώς, ο Τύπος είναι το καθρεφτισμένο είδωλο της κοινωνίας μας. Αν η κοινωνία αρνείται να ασχοληθεί με θέματα που καίνε, αρκούμενη σε τηλεθέαματα επιπέδου Λάμψης οι εφημερίδες θα έπρεπε να την ξεκουνήσουν από την όποια μακαριότητά της και όχι να της σερβίρουν (οι περισσότερες) παραμυθάκια. Βεβαίως, το να καταπιαστεί μια εφημερίδα με θέματα σοβαρά (άρα και αυτόχρονα πολιτικά) θα την έμπαζε σ' έναν λαβύρινθο, η απεμπλοκή από τον οποίο θα απαιτούσε γνώση και κυρίως θέση πολιτική, είδη εν ανεπαρκεία σήμερα. Το ωραίο είναι ότι οι περισσότερες εφημερίδες μας αυτοαποκαλούνται πολιτικές. Όμως το πιο ωραίο είναι ότι συνηθίσαμε κι εμείς αυτό το προσωνύμιο.

• ΣΠΟΤΑΚΙΑ

Πόσο με εμπνέουν αυτές οι συνάξεις των διαφημιστών μεσούντος του αττικού θέρους... Και τι συνάξεις!... Στο Μέγαρο Μουσικής, παρακαλώ. Περιβάλλον υποβλητικό, ρούχα πανάκριβα, το ίδιο και τα στολίδια. Σε σημείο που οι καλεσμένοι να μένουν άφωνοι. Τόσο άφωνοι, που δεν βρήκαν να πουν ούτε μια λέξη για τα πολλά υποπροϊόντα που παράγονται στο χώρο της διαφήμισης.

Να, π.χ., κανένας από τους διαφημιστές δεν μπήκε στον κόπο να μας πληροφορήσει τι απέγινε εκείνη η ωραιότατη διαφήμιση (στην TV) που έδειχνε την καινούργια Λάντσια, μέσα στην οποία η ευειδής κυρία άλλαζε ρούχα, σε τρόπο ώστε εμείς —ο χύδην και οφθαλμολάγνος όχλος— μαζί με την άπλα του αυτοκινήτου να θαυμάζουμε και την άπλα της κορμάρας της.

Αυτή η διαφήμιση, ξέρετε, απεσύρθη στα μουλωχτά, διότι ήταν αντίθετη με το νόμο που ορίζει ότι απαγορεύεται (δια ροπάλου) η δημιουργία συνειρμών στο μυαλό του θεατή-καταναλωτή που οδηγούν στο σεξ.

Αλλά —επαναλαμβάνω— στα μουλωχτά. Γιατί, βλέπετε, οι πειθαρχικές επιτροπές της ΕΔΕΕ δεν δημοσιοποιούν τις αποφάσεις τους. Μας αφήνουν στο σκοτάδι. Κι έτσι ο κόσμος νομίζει ότι όλα βαίνουν ομαλώς. Τόση διαφάνεια...

• Αμ' εκείνη η διαφήμιση που μας καλεί να αποκτήσουμε κλιματιστικό μηχανήμα, καταβάλλοντας ημερησίως το αντίτιμο ενός αναψυκτικού, δηλ. τριακόσιες τόσες δραχμές; Είναι νομικώς εντάξει; Μήπως πρέπει να μας πληροφορεί επί πόσες ημέρες πρέπει να πληρώ-

νουμε το τρακοσάρι; Μήπως επίσης πρέπει να λέει πόσο εν τέλει κοστίζει αυτό το έργο το κλιματιστικό;

Έχει γνώμη η ΕΔΕΕ επ' αυτού;

• Η άλλη πάλι, της Eurobank, που μας μιλάει για το καταναλωτικό της δάνειο, λέγοντας ότι αμέσως μετά την κατάθεση της αίτησης μπορούμε να αποκτήσουμε ένα εκατομμύριο δρχ. «για πάντα»;

Αυτό το «για πάντα» δεν το κατάλαβα, για να είμαι ειλικρινής. Τι θα πει «για πάντα»; Υπάρχει περίπτωση να μου δώσουν το πρωί το δάνειο και μετά δύο ώρες να το ζητήσουν πίσω; Δεν υπάρχει. Τότε ποια η σκοπιμότητα του χρονικού επιρρήματος; Πρόκειται περί τραπεζικής πομφόλυγος ή περί διαφημιστικής τοιαύτης;

Άκου «για πάντα»...

Καλά, για τους όρους του δανείου δεν λέω τίποτε. Ούτε και η διαφήμιση λέει. Μήπως όμως —λέω μήπως— ο διαφημιστής έχει ακούσει τίποτε περί του νόμου που επιτάσσει ρητώς ότι οι όροι των δανείων πρέπει να αναφέρονται στις διαφημίσεις; Μήπως έχει ακούσει ότι διαφήμιση ελλιπής εμπίπτει στις περί παραπλανητικής διαφημίσεως διατάξεις;

• Ο υπουργός Ανάπτυξης, που νοιάζεται για τα συμφέροντα των καταναλωτών και μάλιστα για το καλό τους εξεπόνησε βαρβάτο νομοσχέδιο, δεν ακούει ή δεν βλέπει διαφημίσεις; Δεν βλέπει πώς τσαλακώνεται η αξιοπρέπεια των καταναλωτών, αλλά και το γράμμα του ισχύοντος νόμου με τις εκπεμπόμενες διαφημίσεις;

• ΑΠΟ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΠΑΜΕ ΚΑΛΑ

Σάββατο, 28 Ιουνίου. Η Εξουσία ξεναγεί τους αναγνώ-

στες της στα μυστήρια της οδού Σοφοκλέους. Γράφει:

«ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Από Δευτέρα απαγορεύεται σε όσους δεν διαθέτουν τουλάχιστον πενταετή εμπειρία στο Χ.Α.Α. να επενδύουν σε αυτή τη μετοχή... Είπα και ελάλησα...».

• Η Σούλα πήγε να σκάσει. Είχε πάρει 100 κομμάτια Εργασίας και ονειρευόταν κέρδη και πολυτελείς διακοπές στο Ακαπούλκο.

Μάταια προσπάθησα να την συνεφέρω. Περάσαμε μαύρο Σαββατοκύριακο. Κομπρέσες και λοιπά.

Ήλθε η Δευτέρα. Η Σούλα γραμμή για το περίπτερο. Έρχεται στο σπίτι κραδαίνοντας την Εξουσία. Μου την πετάει στα μούτρα. «Διάβασε», μου κάνει.

Διαβάζω:

«ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Όποιο τέλος και να 'χει τελικά το σίριαλ, είναι βέβαιο ότι οι μικρομέτοχοι της εταιρίας θα βγουν κερδοσμήνοι».

• Μετά άρχισε να μου κάνει θρησκευτικό κήρυγμα για την ορθότητα του ιερού λόγου «μη γνώτω η δεξιά σου τι ποιεί η αριστερά σου...», ενώ δήλωσε με έμφαση:

«Θα αγοράζω Εξουσία μόνο κάθε Δευτέρα! Το Σάββατο τη γράφουν άλλοι. Οι απαισιόδοξοι».

Ο Περίπτος

Εκκλησία και Πολιτεία στην Ελλάδα

Είναι λίγοι οι ευχαριστημένοι στην Ελλάδα με τις υπάρχουσες σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας. Από πλευράς Εκκλησίας, συνεχώς διατυπώνονται παράπονα έναντι του κράτους για οικονομική διασπάδιση και εκμετάλλευση της περιουσίας της Εκκλησίας, εκ της οποίας αυτή επωφελείται κατά ένα μικρό μέρος, καλύπτοντας όλους τους μισθούς του εκκλησιαστικού προσωπικού από το κρατικό ταμείο, ενώ από πλευράς της πολιτείας ακούγονται έντονα παράπονα πως η Εκκλησία μένει με το βυζαντινό της σχήμα και ήθος, και δεν μπορεί να συμβάλει στην πνευματική και ηθική προκοπή του λαού – στρέφοντας, μάλιστα, την προσοχή του λαού σε κάποιο παρελθόν, που πολιτιστικά ολοκλήρωσε πριν από αιώνες τον κύκλο του, εμποδίζει μια γόνιμη σύζευξη του χριστιανισμού με τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Τα προβλήματα αυτά αντιλαμβάνονται πάντες οι έχοντες κοινόν νου, κανείς όμως, είτε από πλευράς Εκκλησίας είτε από πλευράς πολιτείας, τολμάει να επιχειρήσει κάτι εξαιτίας του πολιτικού κόστους και από τη μια και από την άλλη μεριά. Η ιεραρχία είναι συντηρητική, λένε οι εκκλησιαστικοί: τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα είναι ασθενή, λέει η άλλη πλευρά, ενώ για τη ρύθμιση θεμάτων όπως το παραπάνω, βασικό για το λαό μας, θρησκευτικό και πολιτιστικό πρόβλημα, απαιτείται ευρύτερη συγκατάθεση και συνεργασία του πολιτικού κόσμου.

του Σάββα Αγουρίδη
Ομότιμου καθηγητή Παν/μίου Αθηνών

Ο ελληνικός λαός, στη συντριπτική πλειονότητά του, παρά τόσο τα αρχαιοελληνικά θρησκευτικά κατάρτοιπα όσο και τα βυζαντινά στοιχεία που επηρεάζουν εθιμικά τη ζωή του, επιθυμεί και ζητάει, στο χώρο της θρησκευτικής και ηθικής σύγχρονης ζωής, η χριστιανική πίστη και ελπίδα για το μέλλον, για μια νέα κοινωνία, για αγάπη και αλήθεια στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, για νέες γνώσεις και καινούργιες πρακτικές που προάγουν τη ζωή προς τη βασιλεία του Θεού, να επηρεάσει την πνευματική και ηθική ζωή του ελληνικού λαού μέσα σε μια δημιουργική σχέση, με αντίστοιχες όμοιες προσπάθειες, μικρότερης ή μεγαλύτερης εμβέλειας, του σύγχρονου κόσμου της επιστήμης και της κοινωνίας.

Μιλάμε, βέβαια, για θεμελιώδεις και βαθιές αλλαγές, χωρίς τις οποίες όμως ο τόπος μας θα προχωρεί συνεχώς από το κακό στο χειρότερο. Με μια *Μουσειακή Εκκλησία*, όπως η Βυζαντινή που έχουμε σήμερα –δεν πρέπει να αυταπατώμεθα– και με ένα μοντέρνο κράτος που υποκρινόμενο υπέρτερη ιερατική εξουσία χρησιμοποιεί την εκκλησία ως *Δημόσια Υπηρεσία*, ούτε αληθινός ανθρωπισμός ούτε αληθινή χριστιανική ζωή ούτε πραγματικό δημοκρατικό ήθος μπορούν να αναπτυχθούν στον τόπο μας. Ποιο νόημα για τις βασικές επιδιώξεις του χριστιανικού Ευαγγελίου έχουν, ας πούμε για παράδειγμα, τόσο η εμφάνιση του Χριστού στα εικονοστάσια όλων των Ορθόδοξων Ναών όσο και των σημερινών Μητροπολιτών εκπροσώπων του, στην αμφίεσή τους ως να πρόκειται περί *βυζαντινών αυτοκρατόρων*; Έτσι ντύνονταν οι Πατέρες της Εκκλησίας και οι άγιοι; Επιλείπει με διηγούμενον ο χρόνος, αν αποδυθώ έστω και σε μια στοιχειώδη περιγραφή του «Βυζαντινισμού» της σημερινής Ορθόδοξης Εκκλησίας και του κοσμικού τραγέλαφου που δημιουργεί. Από την άλλη με-

ριά έχουμε την πολιτική και την πνευματική ηγεσία της χώρας, οι οποίες, επί γενεές τώρα, προσποιούνται, κατά τρόπο πάρα πολύ υποτιμητικό για όλους μας, ότι αποδέχονται ασμένως, αν και υποκριτικώς, τον «ιερατικό χαρακτήρα» λειτουργίας της ελληνικής Δημοκρατίας...

Ακούει κανείς συχνά να φορτώνουν την ευθύνη για τις παραπάνω σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας σε κάποια πρόσωπα που έζησαν 200 περίπου χρόνια παλαιότερα: στον Διαμαρτυρόμενο αντιβασιλέα (του Όθωνα) *Mauger* και στον αρχιμανδρίτη καθηγητή Θεόκλητο Φαρμακίδη. Οι νομοθεσίες των, της δεκαετίας του 1830 περιλήφθηκαν σε δύο βασιικούς Νόμους (Σ' και ΣΑ') που δημοσιεύθηκαν το 1852. Οι δύο αυτοί άνδρες πρωτοστάτησαν στην απόσπαση της ελληνικής εκκλησίας από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αφού το Πατριαρχείο ήταν κυβερνητικό όργανο της Οθωμανικής Πύλης και υπηρετούσε τα συμφέροντα αυτής της αυτοκρατορίας. Σχετικά με το θέμα της υπαγωγής της ελληνικής εκκλησίας στο μηχανισμό του ελληνικού κράτους, πρέπει να δεχθούμε ότι οι άνθρωποι αυτοί τότε δεν είχαν άλλη διέξοδο, γιατί η ελληνική εκκλησία είχε τέτοια χάλια που ήταν αδύνατο να αυτοδιοικηθεί. Κι αυτό το απέδειξε η ίδια ιστορικά στη συνέχεια: ουδέποτε επεδίωξε ή προσπάθησε να επιτύχει την ανεξαρτησία της. Ποτέ, με μία μόνη εξαίρεση: την κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών προσπάθεια του Αρχιεπισκόπου Ιερωνύμου για τον διοικητικό χωρισμό εκκλησίας και πολιτείας που ίσχυσε από το 1968 μέχρι το 1974, όταν η Δικτατορία Ιωαννίδη πέταξε τον Ιερώνυμο, και με τον καθηγητή Παναγιώτη Χρήστου και τον νέο αρχιεπίσκοπο Σεραφείμ Τίγκα με πλήθος παρανομιών, επανέφερε την *καθεστηκυία τάξη* ως την κανονική, με τη λήψη, μάλιστα, τέτοιων μέτρων, ώστε ποτέ στο μέλλον να μην επιχειρηθεί κάτι παρόμοιο! Υπήρξαμε συνά-

δελφοί με τον Ιερώνυμο στη Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης· έτσι είχα πολλές ευκαιρίες για να μάθω από πρώτο χέρι τις φοβερές αντιδράσεις που συνάντησε η προσπάθεια αυτή είτε από την Πολιτεία (και από ποιους) είτε από την πλειονότητα των Ιεραρχών. Μου έλεγε τότε ότι ακόμη και μητροπολίτες που είχε χειροτονήσει ο ίδιος και εθεωρούντο ως «Ζωικοί» προτιμούσαν να πηγαίνουν στα υπουργεία και να παρακαλούν για ορισμένα πράγματα της Μητρόπολής των, αντί να χρησιμοποιούν, σύμφωνα με το νέο Καταστατικό Χάρτη, τις αρμόδιες υπηρεσίες της Ιεράς Συνόδου! Η αλλαγή που έκανε ο Ιερώνυμος θα απαιτούσε δύο τουλάχιστον γενεές για να πιάσει, να τεισθεί δηλαδή η Εκκλησία, η ίδια, πως μπορεί να λειτουργήσει ως ανεξάρτητος Οργανισμός και όχι ως εξαρτημένη από το κράτος υπηρεσία. Ας μην κρύβουμε τα πράγματα από τον εαυτό μας: η Εκκλησία χρειάζεται να περάσει πρώτα από μία όχι ενώδυνη πνευματική αναγέννηση για να επιδιώξει έτσι την ελευθερία της και την ανεξαρτησία της ως πνευματικός οργανισμός. Και τις ωδίνες αυτές τις αποφεύγουν όλοι όσοι μάλιστα έχουν εξασφαλισμένη την καλοπέραση – όπως όλοι οι εκκλησιαστικοί ηγέτες.

Δεν ήταν, λοιπόν, λάθος του Maurer και του Φαρμακίδη η εξάρτηση της ελληνικής εκκλησίας από το ελληνικό κράτος. Απλούστατα, είχε τέτοια χάλια από άποψη μόρφωσης και εκκλησιαστικού φρονήματος ο κλήρος που διέθετε τότε ο τόπος μας, ενώ λείπε και η στοιχειώδης οργανωτική πείρα· γι' αυτό δεν μπορούσε να γίνει τίποτε άλλο. Δεν ήταν τα Προτεσταντικά Consistoria του Maurer, ή η γερμανική θεολογική μόρφωση του Φαρμακίδη, ούτε φυσικά οι ιδέες του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης που επηρέασαν αυτή την εξέλιξη· ήταν, απλώς, μια λύση ανάγκης. Ας λάβει υπ' όψιν του ο αναγνώστης τι μόλις το 1929 κατέστη το πτυχίο της θεολογίας νομικώς απαραίτητο προσόν για να περιληφθεί ένας ενδιαφερόμενος αρχιμανδρίτης στον κατάλογο εκλογίμων για την Ιεραρχία της ελληνικής εκκλησίας, για να γίνει δηλαδή μητροπολίτης. Κατά την περίοδο της Επανάστασης και κατά το στάδιο της οργάνωσης του ελληνικού κράτους παρουσιάστηκαν, βέβαια, κάποιες ώριμες πνευματικά εκκλησιαστικές μορφές, αλλά η ελληνική εκκλησία στο σύνολό της, είχε πλήρη αμόρφωτο, γεμάτο δεισιδαιμονίες, κατάσταση σκοταδισμού. Δεν υπήρχε, λοιπόν, άλλη λύση. Επίσης, ούτε αργότερα,

ούτε ακόμη και μέχρι σήμερα, δημιουργήθηκαν τέτοιες συνθήκες στις σχέσεις με τη γείτονα χώρα, ώστε να γίνει κάποια σοβαρή σκέψη για επιστροφή της ελληνικής εκκλησίας στο Πατριαρχείο.

Δεν εξήσαμε, μόλις προχθές, δραματικές συγκρούσεις μεταξύ των δύο κατά το 1998; Δεν θυμόμαστε όλοι πως η ελλαδική πλευρά αντέστη σε απόπειρες του Πατριαρχείου να αποκτήσει κάποιες νέες επαρχίες του θρόνου, ή κάποιον, τέλος πάντων, έλεγχο επί της ελληνικής εκκλησίας; Είναι πολύ πρόσφατα αυτά τα γεγονότα, και δεν χρειάζεται να αναφερθούν πάλι εδώ. Όλοι, με οδύνη ψυχής, παρακολουθούμε τις εξελίξεις στην Κωνσταντινούπολη. Δυστυχώς, όμως, για τους ίδιους λόγους που είχαν στα 1830 οι Maurer και Φαρμακίδης, δεν μπορούμε ούτε εμείς σήμερα να πράξουμε διαφορετικά.

Σε σχέση με τη θλιβερή κατάσταση της Εκκλησίας κατά την επανάσταση του 1821 δεν έχουν γράψει πολλοί από τους δικούς μας, αποφεύγοντας για ευνόητους λόγους το θέμα. Προτιμούν την αναγόρευση όλων των ιερωμένων της Τουρκοκρατίας σε εθνικούς ήρωες! Αναφέρω εδώ, αντίθετα προς τα συνήθη, την άποψη του Χαραλ. Παπαστάθη, καθηγητή του εκκλησιαστικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ο οποίος σχολιάζει ως εξής τον τρόπο που είχε αδικηθεί ο εθναρχικός ρόλος της Εκκλησίας κατά την τουρκοκρατία: είχε προκαλέσει ανησυχίες σε πολλούς ιθύνοντες του νεοπαγούς κράτους, όχι μόνο σε ανθρώπους σαν τον Φαρμακίδη (Σχέσεις Εκκλησίας και πολιτείας κατά το Σύνταγμα

του 1975, εκδ. Θεολογικού Συνδέσμου, Θεσσαλονίκης, 1988, σελ. 81). Ούτε όμως και από την καριέρα της Εκκλησίας κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν δυνατό να αντλήσουν οι ενδιαφερόμενοι του 1830 κάποιο στήριγμα για μια αυτοτέλεια της Εκκλησίας, η οποία καθ' όλη τη βυζαντινή περίοδο υπήρξε τυφλό όργανο της αυτοκρατορικής εξουσίας.

Τη σχέση ιεροσύνης και αυτοκρατορικής εξουσίας ονόμαζαν οι Βυζαντινοί «ευτυχή αρμονία». Με παρόμοιες φρασεολογίες εξακολουθούν να γράφουν συνάδελφοί μου, θεολόγοι και μη, περί των σχέσεων αυτών μέχρι σήμερα! Στην πράξη όμως δεν ήταν ποτέ κάτι τέτοιο, ούτε κατά τη Βυζαντινή ούτε κατά την μετέπειτα περίοδο. Στους Βυζαντινούς αναφέρομαι εδώ δι' ενός γνωστού συντηρητικού και επιφανούς ορθόδοξου Θεολόγου, του Κάλλιστου Ware, επισκόπου Διοκλείας, ο οποίος σημειώνει τα εξής επί του θέματος που μας ενδιαφέρει: «... Οι εξουσίες του αυτοκράτορα στην εκκλησιαστική σφαίρα ήταν πολύ εκτεταμένες. Διάλεγε ο αυτοκράτορας τον πατριάρχη από κατάλογο τριών ονομάτων που του υπέβαλε η Ιερά Σύνοδος. Στην πραγματικότητα, ενίοτε, απλώς ο αυτοκράτορας ονόμαζε τον πατριάρχη χωρίς να συμβουλευτεί τη Σύνοδο. Αν κάποιος πατριάρχης αψηφούσε το βασιλιά, σχεδόν πάντοτε εκθρονιζόταν. Ήταν ο αυτοκράτορας που καλούσε τις Οικουμενικές Συνόδους, προήδρευε σ' αυτές προσωπικώς ή ανέθετε σε λαϊκούς εκπροσώπους του αυτό το έργο, όπως, επίσης, ο ίδιος καθόριζε συνήθως την agenda των θεμάτων που θα συζητούσαν οι

επίσκοποι. Κι όταν τέλειωνε η Σύνοδος, ήταν δικιά του ευθύνη η έγκριση των αποφάσεων και η δημοσίευσή τους ως αυτοκρατορικών νόμων». Αν αυτό δεν είναι Καισαροπαπισμός, τότε τι είναι;

Στο βιβλίο του *The Orthodox Church*, Oxford, p.p.131-166) περιγράφεται η σχέση της εξουσίας προς την Εκκλησία επί τη βάσει δύο κειμένων, της Επαναγωγής του Φωτίου (880) καθώς επίσης και της πολύ γνωστής καισαροπαπικής περιγραφής του εκκλησιαστικού ιστορικού Ευσεβίου Καισαρείας. Κατά την Επαναγωγή, η πολιτεία συνίσταται από τμήματα και μέλη, όπως συμβαίνει με το ανθρώπινο πρόσωπο. Και από τα μέλη αυτά τα πιο σπουδαία και αναγκαία είναι ο αυτοκράτορας και ο πατριάρχης. Έτσι η ειρήνη και η ευτυχία των υπηκόων, σωματική και ψυχική, εξαρτώνται από τη συμφωνία και αρμονία σε όλα τα πράγματα μεταξύ αυτών των δύο, της βασιλείας και της ιεροσύνης. Και σημειώ-

νει ο επίσκοπος Ware: «Όμως, παρ' ότι και αυτοί οι δύο ποτέ δεν ήσαν ίσοι, συνεταίροι, εθεωρούντο αμφοτέρωθεν ως οι ουσιώδεις συντελεστές για την πρέπουσα λειτουργία του πολιτικού σώματος. Η σύγχρονη διάκριση μεταξύ Εκκλησίας και πολιτείας θα ήταν άνευ νοήματος για τους Βυζαντινούς. Ο αυτοκράτορας είχε τόσο θρησκευτικές όσο και πολιτικές ευθύνες. Τον απασχολούσε το σύνολο της ζωής των πολιτών, επομένως και ο σωστός τρόπος της λατρείας του Θεού. Όπως πίστευε ο Μέγας Κωνσταντίνος: "Ποιο είναι το υψηλότερο καθήκον που έχω επί τη βάσει του αυτοκρατορικού μου αξιώματος; Δεν είναι να διαλύω τις πλάνες και να πατάξω επιπόλαιες απερισκεψίες, κι έτσι να βοηθήσω όλους τους ανθρώπους να προσφέρουν την αληθινή θρησκεία στο Μεγαλοδύναμο, τίμια συνεννόηση και την οφειλόμενη λατρεία;"»

Η θεωρία του Ευσεβίου, κατά τον Ware, συνοψίζεται στο «ως εν ουρανώ και επί της

γης». Ο αυτοκράτορας είναι η ζώσα εικόνα του Χριστού, ο αντιβασιλέας του Θεού επί της γης. Ο επίγειος κανόνας του αυτοκράτορα αναπαράγει επί της γης τον κανόνα του Θεού εν ουρανοίς. Με τα λόγια του ιστορικού Ευσεβίου: «Εστεμμένος κατ' εικόνα της ουρανίας βασιλείας, ατενίζοντας προς τα επάνω, κατευθύνει και οδηγεί τους ανθρώπους επί της γης σύμφωνα με το ουράνιο πρότυπο. Όπως ο Θεός κανονίζει την τάξη μέσα στον κόσμο, έτσι και ο αυτοκράτορας ρυθμίζει την κοινωνική τάξη. Διά των θείων ενεργειών του ο Θεός φέρει σε τάξη και αρμονία όλη τη φύση υπό την απόλυτη κυριαρχία του. Παρόμοια και ο αυτοκράτορας οδηγεί τους υπηκόους του στην τάξη και αρμονία υπό τον δικό του απόλυτο έλεγχο, μέσα στο πλαίσιο ενός παγκόσμιου χριστιανικού κράτους».

Σε άλλη εκτενή μελέτη μου («Θρησκευτική Εσχατολογία και Κρατική Ιδεολογία στην Παράδοση του Βυζαντίου, της Μεταβυζαντινής περιόδου και του Νέου Ελληνικού Κράτους», *Θεολογία και Επικαιρότητα*, Αθήνα, 1996, σελ. 49-58) αποδεικνύεται πολύ απλά πως αυτή η περίπου ταύτιση του αυτοκράτορα με το Χριστό, και της αυτοκρατορίας με τη Βασιλεία του Θεού γέννησε την «Πολιτική Ορθοδοξία», στο όνομα της οποίας προβλήθηκαν από τους Βυζαντινούς υπερφίλες απαιτήσεις προς Ανατολάς και προς Δυσμάς, που αφάνταστα ζημίωσαν την αυτοκρατορία προς κάθε κατεύθυνση. Επιπλέον, γέννησε έναν Αποκαλυπτισμό, ο οποίος λειτουργούσε υπέρ ημών των Ανατολικών Ορθοδόξων Χριστιανών – εντελώς άσχετα προς τη δεινή ιστορική πραγματικότητα και μοίρα που μας βρήκε στο ανατολικό ρωμαϊκό κράτος. Παρ' ότι ως Βυζαντινοί εχάσαμε «και τα αυγά και τα καλάθια», εξακολουθούμε μέχρι την σημερινή ημέρα –όταν μας στριμώξουν δύσκολες ιστορικές συνθήκες– να μιλάμε για αποκατάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και άλλα τέτοια τερπνά! Ακόμα και μετά την καταστροφή στη Μικρά Ασία το 1922 όταν μας σφίξουν κάποιες περιστάσεις, τα Αποκαλυπτικά Όνειρα του υπόδουλου ελληνισμού της Τουρκοκρατίας αναμοχλεύονται υπό πολλών ιερωμένων –ονόματα δεν λέμε– και άλλων «πατριωτών» και «εθνικιστών», με τα λαμπρά γνωστά αποτελέσματα.

Ούτε, λοιπόν, η βυζαντινή παράδοση βοήθησε ή μπορεί να βοηθήσει στη λύση του προβλήματός μας για το πολίτευμα της Εκκλησίας εντός της σύγχρονης κοινωνίας.

λλ' ο αναγνώστης πρέπει να καταλάβει
 ος ό,τι κι αν έγινε στο Βυζάντιο ή κατά
 ν τουρκοκρατία, η εποχή μας δεν υπολεί-
 ηκε σε ευτελή εκκλησιαστικώς διοικητι-
 ή εικόνα. Ελάχιστα παραδείγματα, κατά
 όπο τηλεγραφικό, θα υπομνήσω εδώ: Θα
 μίσω, π.χ., τι έγινε με τα εκκλησιαστικά
 γήματα κατά την εποχή του εθνικού δι-
 σμού και των αναθεμάτων στο Πεδίον
 ο Άρεως. Ο αρχιεπίσκοπος Θεόκλητος,
 ου αφόρισε τον Βενιζέλο, εκθρονίσθηκε
 ο φορές! Οι Βενιζελικοί έφεραν από τη
 έση Ανατολή τον Μελέτιο Μεταξάκη,
 α το 1923 υπό την εποπτεία του Πλαστή-
 και του Γονατά εκλέχθηκε από 5μελή
 ριστίνδην Σύνοδο ο Χρυσόστομος Παπα-
 πούλος, με 3 ψήφους υπέρ αυτού. Τότε
 ιναν και τα Παλαιοημερολογητικά, που
 ν ήταν παρά βασιλική αντίδραση κατά
 ο Βενιζελισμού. Το 1938 που πέθανε ο
 χρυσόστομος, εξελέγη με σκανδαλώδη
 έμβαση της Δικτατορίας του Μεταξά ο
 πύο Τραπεζούντος Χρύσανθος εις βάρος
 ου Δαμασκηνού. Κι όταν ο Χρύσανθος
 ανήθηκε να ορκίσει την πρώτη από τους
 αρμανούς διορισμένη κυβέρνηση, εξε-
 όχθη, και τη θέση του Αρχιεπισκόπου
 ήρε ο από Κορινθίας Δαμασκηνός, του
 οίου είναι σήμερα γνωστά τα έργα και αι
 έραι, ως αρχιεπισκόπου και ως αντιβα-
 έα. Τον Ιανουάριο του 1962 εξελέγη αρ-
 πίσκοπος ο Ιάκωβος Βαβανάτσος, ο
 οίος όμως κάτω από γενική λαϊκή κατα-
 αυγή παραιτήθηκε σε 11 ημέρες! Η δι-
 πορία των Συνταγματαρχών το 1967
 έλεξε αρχιεπίσκοπο τον συνάδελφό μου
 ώνυμο Κοτσώνη, τον οποίο όμως, λόγω
 ν αξιώσεων που πρόβαλε για αλλαγές
 ν Εκκλησία (π.χ. διοικητικό χωρισμό
 κλησίας και πολιτείας), ο δικτάτορας
 αννίδης και ο Σεραφείμ μετά του καθη-
 ή Παναγιώτη Χρήστου, έστειλαν σπίτι
 , και με Συντακτικές Πράξεις αναθεώ-
 σαν τα πάντα του Ιερωνύμου ως να
 όκειται περί λέπρας, και εγκατέστησαν
 Σεραφείμ κύριον της εκκλησίας, πα-
 δύναμο επί μία ολόκληρη εικοσιπεντα-
 α, η οποία, κατά τη γνώμη του γράφο-
 ς, είναι μια περίοδος έσχατης κατάπτω-
 ς της Εκκλησίας από κάθε άποψη.

■ συνεχώς σοβούσα και αδιαλείπτως
 καρδοκούσα την Εκκλησία εσωτε-
 ρική κρίση δεν μπορούμε να βαυκα-
 όμαστε πως σταμάτησε με μια πρόσφατη
 αλή εκλογή. Δυστυχώς, και κατά την πιο
 ώμαλη νεότερη περίοδο έγιναν ομαλές
 λογές αρχιεπισκόπων, όπως του Σπυρί-
 να, του Δωρόθεου, του από Καβάλας

Χρυσόστομου, κ.τ.λ. Μέσα στο γενικότερο
 πλαίσιο των παραγόντων που περιέγραψα
 στις προηγούμενες σελίδες πρέπει να κατέ-
 στη φανερό ότι οι κάποτε ολίγες ομαλές
 εκλογές αρχιεπισκόπων που έγιναν όχι μό-
 νο δεν έλυσαν κανένα πρόβλημα της
 Εκκλησίας, αλλά πλήθος ανωμαλιών επα-
 κολουήσαν σε όλες τις περιπτώσεις της
 γνωστής μας μέχρι τώρα ιστορίας. Θα πρέ-
 πει δε να είναι αφελής κάποιος που θα νο-
 μίσει πως τα γραφόμενα εδώ αφορούν πρό-
 σωπα, ή ότι επιχειρούν να δείξουν πόσο
 άξιοι ήταν κάποιοι και το αντίθετο κάποιοι
 άλλοι. Τίποτε από αυτά δεν μας ενδιαφέ-
 ρει· ό,τι έχει σημασία, απαρχής μέχρι τέ-
 λους, για μας είναι το σύστημα διοικήσεως
 της Εκκλησίας μας. Το μήνυμα του άρθρου
 αυτού είναι ότι υποσχέσεις, ακόμη και πρω-
 τοβουλίες προσώπων, είναι ήχος και κα-
 πνός. Η κατάργηση του συστήματος της Πο-
 λιτειοκρατίας επί της Εκκλησίας, αυτό εί-
 ναι που έχει σημασία. Όπως τόνισε, σε ει-
 δικές μελέτες και στα μεγάλα συστηματικά
 έργα του, ο πρύτανης των ελλήνων ορθοδό-
 ξων θεολόγων του αιώνα μας, Χρήστος
 Ανδρούτσος: «ή άποτίναξις τών πολι-
 τικών πεδών θά άνοιξη εις τήν εκκλη-
 σίαν τò σταδιον εργασίας θρησκευτικής,
 όποιαν και άλλοτε έπαρουσίασεν αύτη,
 μή διατελοῦσα υπό τήν σκέπην τής πολι-
 τείας, ένίοτε δέ και πολεμονύμένη ύπ'
 αύτης... Τò κράτος είνε Χριστιανικόν,
 έφ' όσον έμπνέεται μέν έν τοις ύπέρ τοῦ
 δικαίου και τοῦ πολιτισμοῦ έργοις
 αύτοῦ υπό τοῦ θρησκευτικοῦ και ήθικοῦ
 πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ, παρέχει
 δ' εις τήν εκκλησίαν τὰ μέσα νὰ άσκήση
 και άναπτύξη έλευθέρως και άκωλύτως
 τήν πνευματικήν αύτης ροπήν. Κράτος
 χριστιανικόν έν τῇ έννοίᾳ, ότι επιβάλλει
 διά τής βίας χριστιανικόν φρόνημα και
 διάθεσιν, δέν δύναται νὰ νοηθῇ. Τoi-
 οῦτον κράτος, έπεμβαῖνον εις ζητήματα
 θρησκευτικά, προσκρούει άδυσωπήτως
 εις τὰς σημερινὰς άντιλήψεις περί έλευ-
 θερίας τής συνειδήσεως και περί κρά-
 τους ως θρησκευτικῶς άχρόου...» (Σύ-
 στημα Ηθικής, Αθήνα, 1925, σελ. 362-363).

Το θέμα δεν αφορά κάποια επιμέρους
 πτυχή της πνευματικής και ηθικής ζωής της
 κοινωνίας μας· αφορά το κέντρο της πνευ-
 ματικότητας που χαρακτηρίζει τη χώρα
 μας στο σύνολό της. Και χωρίς φοβερή
 βλάβη, για τον πολιτισμό καθόλου της χώ-
 ρας μας και για τη δημοκρατία, η λύση τέ-
 τοιων θεμάτων δεν αντιμετωπίζεται με είτε
 πολιτικές είτε εκκλησιαστικές μικροψυχίες
 και με αναβολές.

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

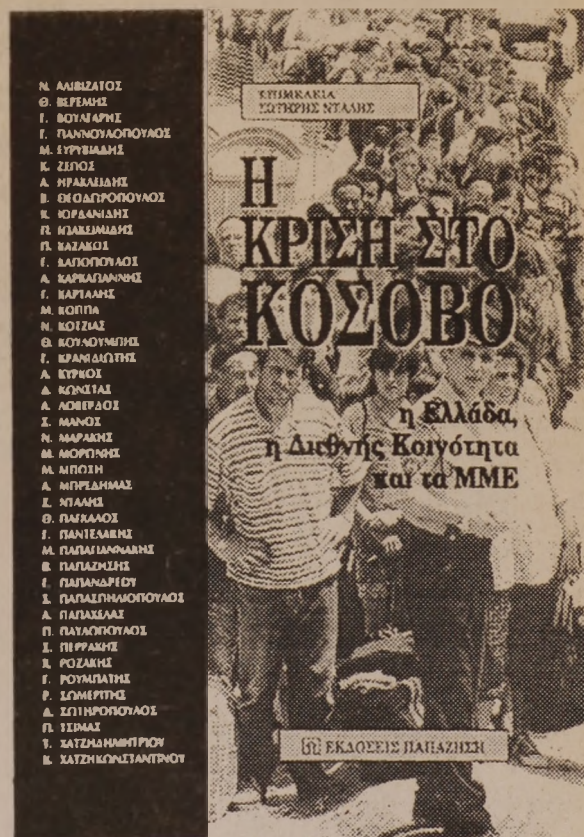
από τις εκδόσεις
ΠΑΠΑΖΗΣΗ

το βιβλίο του

ΣΩΤΗΡΗ ΝΤΑΛΗ
(Επιμέλεια)

Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΚΟΣΟΒΟ

Η Ελλάδα,
η Διεθνής Κοινότητα
και τα ΜΜΕ

Εκδόσεις
ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ

Νικηταρά 2,
106 78 Αθήνα
Τηλ.: 38.22.496
Fax: 38.09.150

ΕΠΙΣΗΜΑΪΝΟΥΜΕ

ΜΑΖΕΨΤΕ ΤΟΝ!

Ο κ. Λαμπράκης παρεμβαίνει παντού! Στον Τύπο, στον Πολιτισμό, στις προμήθειες πολεμικού υλικού, σε εκκλησιαστικά ζητήματα. Εκ του αφανούς, αλλά όποια πέτρα κι αν σηκώσεις από κάτω θα τον βρεις. Για τους αμφισβητούντες τα όσα γράφουμε επιβάλλεται μια αυτοψία, λ.χ., στο εργοτάξιο του Μεγάρου. Δεν είναι δυνατόν να δόθηκε άδεια για τέτοιο έργο! Το οποίο προχώρησε με εργασίες μέρα-νύχτα σε όλη τη διάρκεια του Δεκαπενταύγουστου. Δεν άφηναν ούτε τους δυστυχείς νοσηλευόμενους του Ναυτικού Νοσοκομείου να κοιμηθούν τη νύχτα...

Χ.Ν.

ΤΟ ΑΓΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΒΗΜΑ

Ενδεχομένως ο αγρο(το)τουρισμός να μην αποτελεί την νέα επανάσταση όπως πρεσβεύει το Βήμα της 8.8.99 («Αγροτουρισμός, η νέα επανάσταση», κύριο άρθρο, μη υπογραφόμενο από τον Στ. Ψυχάρη), αλλά ασφαλώς δεν μπορούν να αγνοηθούν οι ευεργετικές του συνέπειες για τους αγρότες, την ύπαιθρο και την χώρα συνολικά.

Το άρθρο, καλογραμμένο, προέρχεται πιθανότατα από την γραφίδα του κ. Λαμπράκη. Την θεωρία αυτή ενισχύει η στρωτή γλώσσα, ο διδακτικός τρόπος γραφής, με παραδείγματα εκ του εξωτερικού, και η χρήση της λέξης πανηγύρια αναφορικά με τις αγροτικές γιορτές της Επιδαύρου. Ποιος θα διακινδύνευε έναν τέτοιο αμφίσημο χαρακτηρισμό στις εκδηλώσεις εκτός από τον ίδιο;

Αναμένονται λοιπόν οι σύντομες και ταχύτατες ενέργειες των εμπλεκόμενων υπουργείων όπως τις μνημονεύει το Βήμα, το οποίο είναι γνωστό ότι δεν συγχωρεί όποιους δεν ακολουθούν επιμελώς τις προτάσεις του. Τουλάχιστον, σ' αυτήν την περίπτωση μιας σχεδόν αθώας διαπλοκής, καίτοι πρόκειται περί

αγροτικού ζητήματος, η εφημερίδα δεν σερβίρισε κουτόχορτο στους αναγνώστες.

Σ. Καφαντάρης

Π Ρ Ο Τ Ε Ι Ν Ο Υ Μ Ε

• **Ακούστε:** ινδική και ελληνική μουσική σε μια σπάνια συνάντησή τους: Ο Rakesh Chaurasia με μπανσούρι (φλάουτο από μπαμπού), ο

Shubankar Banerjee με τάμπλα, ο Rabindra Goswami με σιτάρ, ο Deva Shish Dey με τη φωνή του θα συνυπάρξουν με τον Αχιλλέα Χαλκιά στο βιολί,

τον Ross Daly στην κρητική λύρα και τον Πέτρο Λούκα Χαλκιά στο κλαρίνο. Θέατρο Πέτρας στην Πετρούπολη, 9 Σεπτεμβρίου.

• **Διαβάστε:** Τα Νεφούρια (τχ. 2, Ιούλιος '99), ένα φυλλάδιο της «Διαμέτρου» (Άγγελή Γοβιού 19, Χαλκίδα 34100). Διαθέτουν τη χάρη του μικρού σχήματος και την πυκνότητα περιεχομένων ενός δεκαεξασέλιδου. Τίποτα, όμως, δεν είναι περιττό!

• **Ενημερωθείτε:** Το ειδικό περιοδικό για την τυπογραφία και την γραφική επικοινωνία *Ηυφέν* κυκλοφορεί τρεις φορές το χρόνο (Δέλλιου 6, 546 21 Θεσσαλονίκη).

• **Δείτε:** Στον Δημοτικό Κινηματογράφο «Κήπος» στα Χανιά την ταινία του Κωνσταντίνου Γιάνναρη *Από την άκρη της πόλης*, σήμερα, και την ταινία του Θόδωρου Αγγελόπουλου *Μια αιωνιότητα και μια μέρα* το Σάββατο, 28 Αυγούστου.

• **Παρακολουθήστε:** Στα Μερκούρεια '99, μια διοργάνωση του δήμου Συκεών (031/631305) στη Θεσσαλονίκη, σήμερα το βράδυ το έργο του Κάρλο Γκολντόνι *Η μικρή πλατεία* σε σκηνοθεσία Γιάννη Διαμαντόπουλου. Η παράσταση του ΔΗΠΕΘΕ Καλαμάτας θα πραγματοποιηθεί στο θέατρο του δήμου Συκεών «Μάνος Κατράκης» στις 9 μ.μ.

• **Δείτε και ακούστε:** Το τραγούδι του νεκρού αδελφού. Η λαϊκή όπερα του Μίκη Θεοδωράκη παρουσιάζεται σήμερα 27 Αυγούστου στο «Κατράκειο», στο πλαίσιο του «Πολιτιστικού Καλοκαιριού» της Νίκαιας.

• **Μη χάσετε:** Τις «Φοίνισσες» του Ευριπίδη από το Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος. Όσοι δεν προλάβετε να πάτε στην Επίδαυρο, έχετε μια ευκαιρία ακόμη. Στις 10 Σεπτεμβρίου, 9 μ.μ., μπορείτε να δείτε την εξαιρετική αυτή παράσταση σε μετάφραση και σκηνοθεσία Νίκου Χουρμουσιόδη, σκηνικά-κοστούμια Ιωάννας Μανωλεδάκη και μουσική Νίκου Βόμβολου στο Θέατρο Αναβρύτων, στο πλαίσιο των εκδηλώσεων «Καλοκαίρι στο Μαρούσι».

ΕΝΑ ΖΩΝΤΑΝΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ και την Κυψέλη Άρτας μάς έρχεται η είδηση για ένα πρότυπο μουσείο. Το «Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Ζωής» του Παντελή Καραλή λειτουργεί στο ανακαινισμένο πέτρινο κτίριο του 1928 που ήταν το παραδοσιακό μουσείο-καφενείο του Παντελή Καραλή.

Για τριάντα χρόνια ο ίδιος συγκέντρωνε πάνω από 1.200 αντικείμενα της επαγγελματικής, οικιακής, αγροτικής και ποιμενικής ζωής των Τζουμέρκων, καθώς και

όπλα, ενδυμασίες, υφαντά, κεντήματα και κοσμήματα.

Η σημερινή μορφή του μουσείου και η ιδιαιτερότητά του έγκειται στο γεγονός ότι στόχος του δεν είναι η απλή παρουσίαση των συλλογών του, αλλά η οργάνωση ποικίλων κοινωνικών δραστηριοτήτων σε συνεργασία με τους τοπικούς φορείς, με την εκπαίδευση αλλά και με τους απόδημους Ηπειρώτες.

Τ.Α.

Μικρές αλλά καλές ελπίδες

ΣΤΙΣ ΡΟΒΙΕΣ ΤΗΣ Β. ΕΥΒΟΙΑΣ στο χώρο της χαρτοβιομηχανίας «Ερμής», μιας από τις πρώτες που δημιουργήθηκαν στην Ελλάδα το 1910, έχει εγκατασταθεί και λειτουργεί υποδειγματικά μια μικρή χαρτοβιομηχανία που στηρίζεται αποκλειστικά στην ανακύκλωση. Τέτοιες μικρές μονάδες, που σέβονται το περιβάλλον, τηρούν τους κανόνες υγιεινής και παράλληλα προσφέρουν εργασία –έστω και σε περιορισμένο αριθμό εργαζομένων– παρέχουν ελπίδες και είναι ζωντανή μαρτυρία των δυνατοτήτων που υπάρχουν.

Φτάνει να θέλουμε. Στο «Ευβοϊκό Κοινωνικό περιοδικό» *Το ρόπτρο της πόλης* (τχ. 60, Μάης '99) διαβάζουμε την ενδιαφέρουσα συνέντευξη που πήρε η δασκάλα του Δημοτικού Σχολείου Ροβιών κ. Κατερίνα Παληοτζίκα μαζί με τους μαθητές της Δ' τάξης. Τεκμήριο ότι, εκτός από καλές προοπτικές στην μικρής κλίμακας βιομηχανική ανάπτυξη υπάρχουν πάντα καλές ελπίδες που στηρίζονται στις προσωπικές πρωτοβουλίες των δασκάλων.

Μ.Μ.

Μια αισιόδοξη προοπτική

Η πολλαπλώς ταλανισμένη αρχιεπισκοπή Αμερικής βρήκε, επιτέλους, μια σοβαρή προοπτική ειρήνευσης. Η εκλογή του μητροπολίτη Βρεσθένης κ. Δημητρίου στον αρχιεπισκοπικό θρόνο Αμερικής φανέρωσε, με τρόπο σαφή για άλλη μια φορά, τις συνετές και καίριες επιλογές του πατριάρχη Βαρθολομαίου. Ο νέος αρχιεπίσκοπος Αμερικής δεν είναι απλώς μια καλή επιλογή.

Πρόκειται για μια φωτισμένη προσωπικότητα, υψηλής παιδείας και ήθους. Είναι χαρακτηριστική η στάση που έχει τηρήσει στο παρελθόν σε κρίσιμες στιγμές: όταν αρνήθηκε την εκλογή του στη Μητρόπολη Αττικής και Μεγαρίδος το 1968 για προφανείς πολιτικούς λόγους· όταν αρνήθηκε τη θέση τακτικού καθηγητή στο Χάρβαρντ γιατί δούλεψε για την οργάνωση της Ελληνορθόδοξης Θεολογικής Σχολής της Βοστώνης· όταν αρνήθηκε να αναλάβει τοποτηρητής στην Αρχιεπισκοπή Αμερικής για ένα εξάμηνο, υποστηρίζοντας πως το χρονικό αυτό διάστημα δεν θα επέτρεπε σοβαρές αλλαγές. Τώρα θα έχει όλο το χρόνο μπροστά του να δώσει τα φώτα του στην ομογένεια και να συμβάλει με τον δικό του τρόπο στην επίλυση των πολλαπλών προβλημάτων που έχουν δημιουργηθεί.

Α.Φ.

ΣΤΟΥΣ ΜΑΧΑΙΡΟΥΣ, ΜΕ ΤΟ ROSS DALY

Στους Μαχαιρούς, ένα μικρό ορεινό χωριό του Αποκόρωνα, γεννήθηκε απ' το μόχθο και το κέφι των ανθρώπων του ένα ωραιότατο πέτρινο αμφιθέατρο. Εκεί, μια βραδιά του Αυγούστου, με συντροφιά φιλόμουσων απ' όλη την Κρήτη, απολαύσαμε τον Ross Daly στην κρητική λύρα.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ

Συνάντηση οικογένειας Θεοδωρογλάκηδων

Τη Δευτέρα 23 Αυγούστου και ώρα 9 μ.μ. καλούνται στο κέντρο "Καναρίνια" των Χανίων όλα τα μέλη της οικογένειας των Θεοδωρογλάκηδων και όσοι προέρχονται από την οικογένεια αυτή από αγχιστεία, σε μια συνάντηση γνωριμίας, επικοινωνίας και ενότητας.

Άνδρες και γυναίκες Θεοδωρογλάκηδες με τους συζύγους, τα παιδιά και τα εγγόνια, τους γαμπρούς και τις νύμφες, είτε έχουν λάβει πρόσκληση είτε όχι, είναι όλοι καλεσμένοι, ευπρόσδεκτοι και η παρουσία τους στην παραπάνω συνάντηση θα δώσει μεγάλη χαρά σε όλους μας.

Η Οργανωτική Επιτροπή

Η είδηση αναδημοσιεύεται από τα *Χανιώτικα Νέα* του Σαββάτου 21.8.99. Ό,τι και να πεις, η ιδέα είναι συγκινητική. Και μη νομίζετε ότι οι Θεοδωρογλάκηδες πρωτοτύπησαν. Τελευταία συνηθίζονται στην Κρήτη παρόμοιες συναντήσεις. Το λόγο έχουν, λοιπόν, οι εθνολόγοι!

Τζιτζίκια στὸν Ἄθωνα

τοῦ Νίκου Τριανταφυλλόπουλου

Φυσιογνωστικὸ θερινὸ σχόλιο στὰ ποιήματα τοῦ Ἱερομονάχου Συμεών, *Μὲ ἱμάτιον μέλαν καθὼς ἄνεμος ἀπλῶς φυσᾷ* ("Αἶθρα, 1999).

Κάνω ἀρχή, ὅπως ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἔθιμοταξία καὶ ἀπὸ τὴν Ἱστορία, μὲ τὸν ὁμηρικὸ καὶ ἡσιόδειο τέττιγα τοῦ Ἱερομονάχου Συμεών:

ΓΛΥΚΥΣ ΑΝΕΜΕΛΟΣ

Ἔτι καὶ ἔτι τέττιξ
λιγυρὲ διάκονε
ἐκτενῶς ἀπαγγέλλεις
θερινὴ μονωδία.

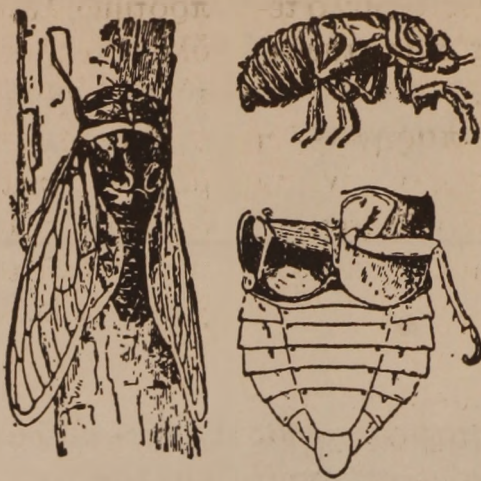
Στὸ *Λεξικὸν Ὀμηρικόν* τοῦ Κρουσίου, μεταφρασμένο ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Ι. Πανταζίδη μὲ προσθήκες καὶ διορθώσεις, διαβάσω: «Τέττιξ, ἴγος [...] "τζιτζίκας" [...] πτερωτόν τι ἔντομον διατρίβον ἐπὶ τῶν δένδρων καὶ διὰ τῆς προστριβῆς τῶν κάτω πτερυγίων εἰς τὸν θώρακα παράγον τόνον ὀξὺν καὶ λιγυρόν, τὸν ὅποιον οἱ ἀρχαῖοι τοσοῦτον ἠδὺν ἐνόμιζον, ὥστε πρὸς αὐτὸν παρέβαλλον τὴν ἀνθρωπίνην φωνὴν ὅσakis ἤθελον νὰ χαρακτηρίσωσιν αὐτὴν ὡς ἠδεῖαν [...]».

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ τέττιξ στὸν Ὅμηρο μιά μόνο –σημαδιακὴ πάντως– φορά, Ἰλ. Γ 149-152:

εἶατο δημογέροντες ἐπὶ Σκαιῇσι πύλῃσιν,
γῆραι δὲ πολέμοιο πεπαυμένοι, ἀλλ' ἀγορηταὶ
ἐσθλοὶ, τεττίγεσιν ἐοικότες, οἳ τε καθ' ὕλην
δενδρέῳ ἐφεζόμενοι ὅπα λειριόεσσαν ἰεῖσιν.

Αὐτὰ ὁ Κρούσιος καὶ ὁ Ὅμηρος, ἀλλὰ ὁ Πανταζίδης, μὲ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, ἐπιχειρεῖ ν' ἀναιρέσει τὸν Γερμανὸ λειριόγραφο: «Πρὸς ταύτην τὴν οὐκ ὀλίγον κακόζηλον ἐρμηνείαν τῆς παραβολῆς δύναται τις πάνυ ὀρθῶς νὰ ἀντιτάξῃ τὴν παρ' Εὐσταθίου περιωθεῖσαν τῶν ἀρχαίων "Σημεῖωσαι δὲ ὅτι ὤκνησεν Ὅμηρος πλατύνει τὴν παραβολὴν τῶν τεττίγων διὰ τὸ μὴ πάνυ σεμνῶς αὐτὴν ἔχειν πρὸς ῥητορείαν λαμπράν· τίγάρ ἠδὺ τέττιξ ἡχῶν; διὸ πρὸς μόνην συνέχειαν λαλιᾶς καὶ ῥοῖζον ἀδιεχῆ καὶ εὐροῖαν ἡχοῦ καὶ φωνῆς τορότητα εἰληπταὶ ἢ παραβολή"».

Δὲν μπαίνω τώρα στὴ συζήτηση ἂν τὸ ἐσθλοὶ εἶναι ἀπλῶς τυπικὸ ἐπίθετο, δίχως ἰδιαίτερο περιεχόμενο, καὶ τιάκριβῶς πάει νὰ πεῖ τὸ λειριόεσσα· οὔτε ψάχνω νὰ βρῶ ἂν ὁ Θεσσαλονίκης υἱοθετεῖ γνώμη τῶν ἀρχαίων, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Πανταζίδη, ἢ ἐκφέρει δική του· οὔτε διερωτῶμαι ἂν δὲν ριψοκινδυνεύουμε νομίζοντας, γιὰ λογαριασμό τοῦ Ὁμήρου, φλύαρα αὐτὰ τὰ γεροντικά τζιτζίκια, ποὺ ὅμως τερετίζουν ἐπάνω στὰ τεῖχη τῆς Τροίας τὸ μεγαλύτερο ἐγκώμιο γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Ἑλένης. Τὰ παραμερίζω καὶ μένω στὸ ἀναμφισβήτητο: ὁ Εὐστάθιος, δεινὸς ὁμηριστὴς, καὶ ὁ μεταφραστὴς

τοῦ Ὀμητικοῦ *Λεξικοῦ*, δόκιμος ἑλληνιστὴς, ρίχνουν μαύρη ψῆφο – ἢ φωνὴ τοῦ τζιτζίκια τοὺς δυσαρεστεῖ.

Ποιὰ εἶναι, λοιπόν, τώρα ἡ θέση τοῦ ἀγιορείτη μοναχοῦ Συμεών μπροστὰ σ' ἓναν Ἱεράρχη; Νὰ τοῦ βάλει, βέβαια, μετάνοια καὶ νὰ κάνει ὑπακοή. Δὲν ἔχω τὴν παραμικρὴ ἀμφιβολία πὼς ἔτσι θὰ γινόταν, ἂν ὁ σεπτὸς Ἀρχιεπίσκοπος ἀποφάσιζε ν' ἀνηφορίσει πρὸς τὸ Ὄρος. Ὁ Συμεὼν θὰ μετάνιζε, θὰ τὸν ξένιζε στὸ κελλί του, καὶ μετὰ τὸ ραχὰτ λουκοῦμ καὶ τὸ ἄριστο νεαρὸ νερό, θὰ ἀνοίγε τὸ παράθυρο ἀπ' ὅπου θὰ μπουκάριζε τὸ τραγούδι τῶν ἀθωνικῶν τζιτζικίων. «Νὰ εἶναι εὐλογημένα! Πλάσις Θεοῦ!», θὰ ἐνέδιδε πιά ὁ φιλόμηρος Δέσποτας, ἀφοῦ δὰ συνευδοκεῖ καὶ ὁ Παπατσώνης:

κι ἀντὶς γι' ἀγγέλους τὰ τζιτζίκια,
σοῦ κανοναρχοῦνε τὸ κάθε ἀπομεσήμερο ἕως ἀργὰ
μὲ τὸ δικό τους τρόπο τὸν Παρακλητικὸ Κανόνα.

Ἀδεῶς πιά θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ ξαναβάλει μετάνοια ὁ Συμεὼν καὶ νὰ τοῦ προσφέρει τὸ τεττιγοφόρο βιβλίο του, μὲ τὴ συνηγορία τώρα τοῦ Ἡσιόδου:

Ἦμος δὲ σκόλυμός τ' ἀνθεῖ καὶ ἡχέτα τέττιξ
δενδρέῳ ἐφεζόμενος λιγυρὴν καταχεύει· αἰοδὴν
πυκνὸν ὑπὸ πτερύγων, θέρεος καματώδεος ὥρη.

Τὸ λιγυρὴν τοῦ ἀγροτικοῦ ποιητῆ μᾶς ξαναφέρει στὸ τετράστιχο τοῦ Συμεών.

Μετράω τὶς λέξεις του· ὅλες κι ὅλες δώδεκα, μαζί κι οἱ δυὸ τοῦ τίτλου. Πὼς νὰ πεῖς τώρα ὅτι ὁ Συμεὼν πλατύνει τὴν παραβολήν, ὅταν μάλιστα τὸ καθαυτὸ παραβολικὸ μέρος τοῦ τετράστιχου εἶναι τὸ

λιγυρὲ διάκονε,

ἓνας μόλις ἑφτασύλλαβος; Τὶ γὰρ πλατὺ ἐν δώδεκα ὅλαις λέξεσι; ἐνδέχεται νὰ διαμαρτυρόταν πάλι ὁ Εὐστάθιος.

Νὰ δοῦμε. Στὸν πρῶτο λοιπὸν στίχο παρὼν ὁ Ὅμηρος (τέττιξ) καὶ στὸν δεύτερο ὁ Ἡσιόδος (λιγυρέ). Ἀπαξ ἀκουόμενος ὁ τέττιξ σὲ ὅλη τὴν ὁμηρικὴ ἐπικράτεια, ἅπαξ καὶ στὰ τετρακόσια τόσα ποιήματα τοῦ Συμεών. Στὸν Ἀσκραῖο ποιητὴ ξανακούγεται:

Ἦμος δὲ χλοερῷ κυανόπτερος ἡχέτα τέττιξ
ὄζῳ ἐφεζόμενος θέρος ἀνθρώποισιν αἰεῖδεν
ἀρχεται, ὧς τε πόσις καὶ βοῶσις θῆλυς ἔερση,
καί τε πανημέριος τε καὶ ἡώιος χέει αὐδὴν.

Ὅλα τὰ ἡσιόδεια συνοψισμένα στὸ

λιγυρὲ διάκονε

καὶ ταυτόχρονα πλατυσιμένα μὲ τὸ ἐκτενῶς, ἐπίρρημα ποὺ δὲν δηλώνει μόνον –καὶ καθόλου σκωπτικά– τὴν «συνέχειαν λαλιᾶς» τοῦ τζιτζίκια, ἀλλὰ θυμίζει καὶ τὴ δέηση ποὺ ὀνομάζε-

ται έκτενης και εκφωνείται (απαγγέλλεις) μελωδικά από τον διάκονο στην Έκκλησία.

Πρόσθεσε σ' αυτά την παιγνιώδη αλλά και ούσιώδη παρήχη-ση του πρώτου στίχου

Έτι και έτι τέττιξ,

ούσιώδη γιατί με την εκφώνηση έτι και έτι οί διάκονοι του Κυρίου στη Λειτουργία ξαναπιάνουν το νήμα των δεήσεων. Κι όσο για τη *θερινή μονωδία*, που κλείνει το έμμελω ανέμελο τε-τράστιχο, παραπέμπω στους μνημονευμένους παπατσωνι-κούς στίχους και στην ακοή όλων των Έλλήνων.

Με θέλγει αυτός ο εκκλησιασμένος τέττιξ, με παρηγορεί ή γλυκειά του ανεμελιά και, αντίθετα με τον Αΐσωπο, δεν τον βρίσκω καθόλου ανεπρόκοπο. Ίσα ίσα, πολλαπλασιάζει προ-θύμως το τάλαντο που του εμπιστεύτηκε ο Δεσπότης -το τρα-γούδι.

Ο νοῦς μου πάει τώρα στο «Τραγούδι του ανάμελου», όπως αυθαίρετα αλλά όχι κι άστοχα τιτλοφόρησε ο Βαλέτας το άσμα του συζύγου της Μαργαρώς της Μποστανούς. Ο Θεός έχει ανοίξει τις βρύσες Του κι εκείνος μέσα στον κατακλυσμό τραγουδάει άπτόητος, άλλος Καλούμπας:

Βρέχει οὐρανός και βρέχουμαι,
ξενάκ' είμαι και ντρέπουμαι.

Άκούγοντας, πάλι και πάλι, όχι πια τον τέττιγα αλλά το πλήθος των άλλων τζιτζικιών του Συμεών, μου μπήκε ο πειρα-σμός να παραλλάξω τους στίχους του παπαδιαμαντικού κη-πουρού κι έγραψα:

Καίει οὐρανός και καίγουμαι,
τζιτζίκ' είμαι, δεν ντρέπουμαι.

Δεν έχω αυταπάτες όσον άφορᾷ την ποιητική δραστικότητα της παραλλαγής μου, ωστόσο οί φλόγες που ζώνουν τα άγιο-ρείτικα τζιτζίκια είναι άξιόπιστα μαρτυρημένες, παναπεί-αισθητές:

Φλέγεσαι κάπου
τζιτζικα στον πευκώνα
γιατί κρύβεσαι;

κι ακόμη:

Άς τρέχει ήδὺ
τζιτζίκι στον ήλιο
πύρινο δάκρυ

Κάποτε, μ' όλη την ανάβρα της φλόγας, μένει άκατάφλεκτο:

Πώς δεν καίγεσαι
τζιτζίκι τόσο πάθος
πώς αναβλύζεις;

Τά έκστατικῶς φλεγόμενα τζιτζίκια του Συμεών θα ύποχρέ-ωναν, το δίχως άλλο, τον κλεινόν Ίεράρχη της Θεσσαλονίκης να ανακαλέσει και τουτα τα άδικα: «Δήλον δέ ως τέττιγες άναιμοι και ψυχροί την κρᾶσιν, καθά και οί γέροντες, και ὦδι-κοί δέ, καθά οί ῥηθέντες άγορηταί.» Όχι! Άνέμελα ναί, το είπαμε κι ᾶς το ξαναπούμε, ποτέ όμως άναιμα και ψυχρά, αλλά πάντοτε παθιασμένα πλάσματα και ὦδικά, έραστές του μεσημεριού και της έέρσης:

Πώς ανέμελο
τραγουδά τον έρωτα
μᾶλλον ᾄθικτο;

Το έμπαθές τραγούδι κρατύνεται (έννοῶ παπαδιαμαντικά το ρήμα):

Στο κελλί ο τζιτζικας σφοδρός
ακούγεται το μεσημέρι

και ή σφοδρότητά του αλλάζει την θήλυν έέρσην σε κρασι γαμήλιο:

Οίνο νυμφικό
τζιτζίκι στο φῶς σφοδρό
απολαμβάνει

και δεν ξέρω πια αν το σφοδρό πάει στο τζιτζίκι ή στο φῶς ή στον οίνο, προτιμῶ, λοιπόν, να τα προσδιορίζει όλα. Θα προτιμούσα επίσης να λείπει το δεύτερο ᾄφα της λέξης *μανιακό* στο παρακάτω έξάστιχο, για να θυ-μόμαστε εκείνον που τερέτισε εκτός έαυτού, εξιστάμενος, τον Έρωτά του, έννοῶ τον, όμώνυμο του μονα-χού Συμεών, Νέο θεολόγο:

Θέρος ακόμη
τζιτζίκι μανιακό
ῥυμο πύρινο
συντάσσει έρωτικό
δεν ξέρει το τέλος

- και τί χρειάζεται να ξέρει το όποιο τέλος του ο μανικός έρω-τας;

Δεν έχω εξαντλήσει τον index cidadorum, ήγουν τον κατάλογο των τζιτζικιών, της συλλογής του Συμεών. Προτού ήσυχάσουν στη σελίδα 351 (*Μαράθηκαν οί γαρδένιες, ήσύχασαν τα τζι-τζίκια*), αλλά όχι σαν τα μαρμαρωμένα του Σεφέρη:

πώς σταματούν ξαφνικά κι όλα μαζί τα τζιτζίκια,
πριν λοιπόν καταπέσει ή φωνή τους, ακούω κι ένα του Λυκα-βηττού

Ζητάς ακόμη
νυχτερινό τζιτζίκι
λίγη άγάπη

(τζιτζίκι κομμάτι άστικά ρομαντικό· άλλο ο Άθως κι άλλο ή Άθήνα), ωστόσο πάλι μένουν απέξω μερικά.

Βλέπω πώς για χάρη των τζιτζικιών άδίκησα πλήθος συγγε-νείς τους, και πρώτα πρώτα άρκετούς έναστρους και κεντητι-κούς γρύλλους. Άς μνημονέψω καν τον εύσυνείδητο βαρδιά-νο:

Βάρδια πάλιν
άπῆλθε το τζιτζίκι
ήλθε ο γρύλλος
γλυκά καλεϊ στο κλαρί
ίνα έλθει το θήλυ,

όπου πάντως θα κρατούσα την όρθογραφία στην ύποτα-κτική του τελευταίου στίχου, το έλθη πάει μιᾶ χαρά ανάμεσα στο ίνα και το θήλυ. (Μπήκα και πάλι στον πειρασμό, είπα να παίξω με τον όμοιοκατάληκτο του γρύλλου θαλασσινό γύλο:

Φέγγει ο γύλος
ίριδα ζωντανή
και μουσκεμένη)

Έκτός όμως από τους γρύλλους άδίκησα και τα περιπαθή ισά-ριθμα τριζόνια, ᾶσε πια την ᾤμο των άστεριών και τα φεγγά-ρια, τις ὀλκάδες, τα κύματα, τις λέμβους, τα πουλιά, τα γοιγρί, ένα μοναχικό δελφίни κι ένα πιό απομόναχο χταπόδι -δεν τελει-ώνουν. Με κόπο τα περαμέρισα, θέλοντας να μιλήσω έδῶ μόνο για το τζιτζίκι του Άθωνα, έρωτευμένο υπέρ λόγον τον Λόγο, περιβεβλημένο το κυανόπτερο ιμάτιον της χαρμολύπης.

Ὁ Κοραῖς καὶ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ

τοῦ Χάρη Ξανθουδάκη

Ἡ σχέση τοῦ Κοραῖ μετὰ τὴ μουσικὴ ἀντιπροσωπεύει μιὰ πλευρὰ δευτερεύουσα, ἀσφαλῶς, τῆς κοραϊκῆς προσωπικότητος καὶ σκέψης, ὅχι ὅμως σὲ βαθμὸν ποὺ νὰ τὴν καθιστᾷ ἐντελῶς ἀνάξια τῆς προσοχῆς τῶν κοραϊκῶν μελετῶν. Ἀντίθετα, σὲ μιὰν ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποία ὁ κύριος αὐτὸς ἐκπρόσωπος τοῦ νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ προβάλλεται (καὶ βάλλεται) ὡς πρωτεργάτης καὶ σύμβολο φιλοδυτικοῦ «γραινυλισμοῦ», ἐκ μέρους κύκλων ποὺ ἐπιχειρηματολογοῦν κάποτε μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ μουσικοῦ παραδείγματος¹, ἡ διερεύνηση τῆς στάσης ποὺ τηροῦσε ὁ τελευταῖος Διδάσκαλος τοῦ Γένους ἀπέναντι στὴ σημασία καὶ τὴ λειτουργία τῆς μουσικῆς τέχνης, θὰ συνιστοῦσε χρήσιμη συμβολὴ σὲ μιὰ συζήτηση ποὺ κινδυνεύει νὰ ἐγκλωβιστεῖ στὴν περιοχὴ τῆς ιδεολογίας. Ἀπ' αὐτὴν τὴν ἄποψη, μεγαλύτερη σημασία ἔχουν οἱ γνῶμες τοῦ Κοραῖ γιὰ τὴ βυζαντινὴ μουσικὴ, ὑπὸ τὴν διττὴ ἔννοια – τῆς μουσικῆς τῶν βυζαντινῶν χρόνων καὶ τῆς μουσικῆς τῆς μεταβυζαντινῆς ἀνατολικῆς ὁρθόδοξης ἐκκλησίας², δεδομένου ὅτι ὅχι μόνο στὸν Κοραῖ ἀποδίδουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀντιβυζαντινὴν στάση τῶν ἄμεσων μεταπελευθερωτικῶν χρόνων³, ἀλλὰ καὶ στὴν ἴδια αὐτὴ πρώϊμη ἀπορριπτικὴ στάση θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀναγάγει ἓνα φαινόμενο ποὺ εὐστοχα ἐπισημαίνει ἡ Ἑλλή Σκοπετέα: τὴν συνεχιζόμενὴ ἀπαξίωση τῆς βυζαντινῆς πνευματικῆς παράδοσης, καὶ εἰδικότερα τῆς «βυζαντινῆς μουσικῆς», καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Βυζαντίου ὡς ἀναγκαῖον κρίκου στὴν ἐλληνικὴ ἱστορικὴ συνέχεια⁴.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ κοραϊκὴ κριτικὴ τῆς μετακλασικῆς Ἑλλάδας οὔτε τὴν ἱστορικὴ οὔτε, πολὺ περισσότερο, τὴν πνευματικὴν συνέχεια τοῦ «ἐλληνικοῦ γένους» ἀμφισβητεῖ – διαφορετικὰ δὲν θὰ εἶχε νόημα ἡ «παρακμὴ», τὴν ὁποία καταλογίζει στὶς περιόδους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, τῆς ρωμαϊκῆς κατοχῆς, τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς τουρκοκρατίας⁵. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Κοραῖς ἐντοπίζει τὴν παρακμὴ αὐτὴ κατὰ κύριον λόγον στὸν τομέα τῆς γλώσσας καί, κατὰ δεύτερον λόγον, στὸν τομέα τῆς παιδείας, τὴν ὁποία δὲν ἀντιλαμβάνεται τόσο στενὰ ὅσο πιστεύει ὁ Rotolo (δηλαδή, «μετὰ τὴν κλασικιστικὴν προκατάληψη ποὺ περιορίζει στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα τὶς ὥραιες λογοτεχνικὲς δημιουργίες»)⁶, ἀλλὰ μετὰ μιὰν εὐρύτητα ποὺ νὰ τῆς ἐπιτρέπει νὰ συμπεριλαμβάνει τὸν κατ' ἐξοχὴν παιδευτικὸ θεσμό τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων – τὴ μουσικὴ⁷. Στὴν πραγματικότητα, ὁ Κοραῖς ἀντιμε-

τωπίζει τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἐλληνικὴ μουσικὴ, καὶ μάλιστα τὴν ἐκκλησιαστικὴν, μετὰ ἀπόλυτως συμμετρικὸ τρόπο: «Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν, ἣτις (μὴν ἀμφιβάλῃς) ἔχει τὸν αὐτὸν λόγον πρὸς τὴν παλαιάν, τὸν ὁποῖον καὶ ἡ Ρωμαίικιά μας γλῶσσα* πρὸς τὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους, καὶ καθὼς ἡ γλῶσσα ἐμολύνθη μετὰ τουρκικὰς καὶ ἰταλικὰς λέξεις κατὰ τὴν φύσιν καὶ θέσιν τῶν τόπων εἰς τοὺς ὁποίους λαλεῖται, ἀπαράλλακτα καὶ ἡ Μουσικὴ ἀνακατῶθη εἰς μὲν τὸ Βυζάντιον μετὰ μελωδήματα τῶν Μινωρέδων, εἰς δὲ τινὰς ἄλλους τόπους (ὡς εἰς τὴν Χίον καὶ Κρήτην) μετὰ ἰταλικὰ τόνισματα»⁸.

Εἶναι προφανὲς ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα, ὅτι μετὰ τὴ λέξη «Βυζάντιον» ὁ Κοραῖς ἐννοεῖ τὴν «Κωνσταντίνου Πόλιν» καὶ ὅτι ἡ μουσικὴ, στὴν ὁποία καταλογίζει τουρκικὰς προσμίξεις, εἶναι ἡ ἐκκλησια-

στικὴ μουσικὴ τῆς μεταβυζαντινῆς περιόδου – ἡ θρησκευτικὴ μουσικὴ τῆς τουρκοκρατούμενης Κωνσταντινούπολης. Ὅσο γιὰ τὴ μουσικὴ ποὺ «ἀνακατῶθη [...] μετὰ ἰταλικὰ τόνισματα»⁹, ὁ ἴδιος τὴν προσδιορίζει γεωγραφικὰ ἀφ' ἐνὸς στὸν τόπον τῆς πατρικῆς του καταγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου στὴ μεγαλόνησο ποὺ παρέμεινε ὑπὸ ἐνετικὴ διοίκηση ὡς τὸ 1669. Στὴν πρώτη περίπτωσι θὰ πρέπει νὰ ὑπονοεῖ μᾶλλον κάποιον, χαμένο σήμερον, τοπικὸ ἰδίωμα ψαλμωδίας, τὸ ὁποῖο εὐλόγα μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι χρησιμοποιήθηκε στὸ θρησκευτικὸ θέατρο τοῦ 17ου αἰῶνα ποὺ δημιουργήθηκε ἀπὸ Χίους ὁρθόδοξους κληρικούς (ιδιαίτερα στὸ ἔργο τοῦ Γρηγορίου Κονταράτου, ἐμπλουτισμένο μετὰ ψαλμοὺς καὶ τραγούδια)¹⁰, καὶ ὅχι στίς ἄριες καὶ τὴ μουσικὴ ποὺ χρησιμοποιήθηκε σὲ φραγκοχιώτικες θεατρικὲς παραστάσεις¹¹, τῆς ἴδιας πάνω-κάτω ἐποχῆς, οἱ ὁποῖες θὰ ἦσαν ἐντελῶς ἀπίθανο νὰ ἔχουν τὴν παραμικρὴ σχέση μετὰ ἐκκλησιαστικὸ μέλος. Στὴ δεύτερη περίπτωσι πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ τὸ ἰδιαίτερον τοπικὸ ἰδίωμα ψαλμωδίας ποὺ ἀναπτύχθηκε στὴν ἐνετοκρατούμενη Κρήτη καὶ ἐν συνεχείᾳ πέρασε στὰ Ἰόνια Νησιά, διατηρώντας τὴν ἀνάμνησιν τῆς καταγωγῆς του στὴν ὀνομασία του¹².

Ἄν τὸ ἀμάρτημα τῆς μεταβυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ὑπῆρξε ἡ ἀνὰ μείξιν τῆς μετὰ ἄλλοτρια στοιχεῖα – τουρκικὰ ἢ ἰταλικὰ κατὰ περίπτωσι, ὁ Κοραῖς ἀντιλαμβάνεται τὴ μορφή, στὴ ὁποία ἐκδηλώνεται ἡ ἀπομάκρυνσις τῆς μουσικῆς τῶν αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀπὸ τὸ κλασικὸ πρότυπον, μετὰ ὅρους παραφθορᾶς. Χαρακτηριστικὴ τῆς ἀντίληψης αὐτῆς, ἡ ἀμφισβήτησις τῆς βυζαντινῆς ἐρμηνείας τοῦ ὅρου «τροπᾶριον», σὲ ὄφελος μιᾶς νεοκλασικῆς ὑπόθεσις: «Κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, “Τροπάρια δὲ λέγονται, ὡς πρὸς τοὺς εἰρημὸνους τρεπόμενα, καὶ τὴν ἀναφορὰν τοῦ μέλους πρὸς ἐκείνους ποιούμενα, ἢ καὶ ὡς τρέποντα τὴν φωνὴν τῶν ᾄδόντων κ.τ.λ.” (Meurs. Glossar. pag. 583). Πιθανώτερον ἤθελ' ἐξηγήσειν τὴν λέξιν, ἂν ἐνθυμεῖτο τὰς Στροφὰς καὶ τὰς Ἀντιστροφὰς τῶν

χορῶν εἰς τὰ παλαιὰ ἑλληνικὰ Γράμματα. Ὡς ἔλεγαν ἐκεῖνοι Στροφὴν (*strophe*, *couplet*), ἀπὸ τὸ Στρέφω, ἀναλόγως οἱ Γραικορωμαῖοι ὠνόμασαν, ἀπὸ τὸ συνώνυμον Τρέπω, τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους Τροπάρια, ἥγουν Στροφάρια. Αὐτὸ τ' ὄνομα Χορὸς (*choeur*), τὸ σύστημα δηλαδὴ τῶν ψαλλόντων ἐπάρθη ἀπὸ τοὺς Χοροὺς τῶν παλαιῶν δραμάτων»¹³. Ἐξ ἴσου ἐνδεικτικὴ, ὅμως, καὶ ἡ ἀποτίμησι τῶν Ἀρμονικῶν τοῦ Μανουὴλ Βρυέννιου, ἡ ὁποία διατυπώνεται συνοπτικὰ στὸ πλαίσιο μιᾶς φιλολογικῆς διαμάχης μὲ τὸν Ἀναστάσιο Γεωργιάδη, ὁ ὁποῖος ἐμφανίζεται νὰ θεωρεῖ τὸ σύγγραμμα τοῦ ὑστεροβυζαντινοῦ λογίου ἀξιόπιστη πηγὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς θεωρίας: «εἶναι πρᾶγμα νόστιμον», σχολιάζει ὁ Κοραῆς, «ἀφοῦ οἱ κριτικοὶ μετὰ τόσους ἐκδομένους παλαιοὺς ἀρμονικοὺς δὲν ἐστάθησαν ἀκόμη ἱκανοὶ νὰ ἐξακριβώσωσι τῆς ἀρχαίας Μουσικῆς τὴν θεωρίαν καὶ πρᾶξιν, νὰ προσμένωμεν ἀπὸ συγγραφέα τῆς βαρβαρωμένης Ἑλλάδος τὸν Βρυέννιον (ἤκμασε εἰς τὰ 1320) φῶς εἰς τὰ τοιαῦτα»¹⁴. Θὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ κοραϊκὴ ἀπαρέσκεια ἐκδηλώνεται πлагίως ἐναντίον τοῦ «συγγραφέως τῆς βαρβαρωμένης Ἑλλάδος» (καί, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποψη, ὁ Κοραῆς διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοὺς λογίους τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ, οἱ ὁποῖοι ὑποδέχονται εὐνοϊκότερα καὶ τὸ Βρυέννιο¹⁵ καὶ τὴν εὐρύτερη βυζαντινὴ μουσικὴ γραμματεία¹⁶) καὶ εὐθέως ἐναντίον τοῦ δικαιώματος τοῦ βυζαντινοῦ ἀρμονικοῦ συγγραμματος νὰ ἐκπροσωπεῖ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ μουσικὴ σκέψη¹⁷.

Δεδομένης –καὶ δηλωμένης, ἐξ ἄλλου, στὸ προηγούμενο ἐδάφιο– τῆς ἀδυναμίας τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν συγχρόνων του νὰ γνωρίσουν τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ μουσικὴ, ἡ παραφθορὰ τῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, στὴ μορφή τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, δὲν μπορεῖ νὰ ὀριστεῖ σὲ καθαρὰ μουσικὸ πλαίσιο καὶ νὰ περιγραφεῖ ἀναλόγως. Γι' αὐτὸ περιγράφεται μὲ ὄρους αἰσθητικῆς, κοινωνιολογίας καὶ πολιτικῆς ἱστορίας καὶ συνάπτεται πρὸς τὴ φθορὰ τῆς καλαισθησίας,

τῶν ἡθῶν, τῶν θεσμῶν καὶ τῶν ἀντιστάσεων στοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους: ἡ μακρηγορία, ποὺ ἐπικράτησε στὴν ψαλμωδία κατὰ τὸν ὀγδοὸ αἰῶνα, ὡς ἐπιφανειακὸ ἀντιστάθμισμα στὸ μέγεθος τῆς ἠθικῆς κατάπτωσης καὶ τῆς γενικευμένης ἀμαρτωλῆς διαβίωσης, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνία τὴν ὁποία προξενεῖ καὶ στὴν ὁποία ἐθίζει, ὑποδαυλίζει τὸ σκοταδισμό καὶ τὴ δεισιδαιμονία, ἐξ αἰτίας τοῦ ἐκτεταμένου ἀλληγορικοῦ καὶ συμβολικοῦ χαρακτήρα τὸν ὁποῖο ἐπιβάλλει στὴν ποίηση τῶν ὕμνων τὸ μῆκος τῶν συνθεμάτων καὶ τὸ συνακόλουθο ἐξόχως μελισματικὸ ἰδίωμα. Ἐπὶ πλεον, ἡ πληθώρα

Σχέδιο τοῦ Γιάννη Γουρζῆ

τῶν συνθεμάτων αὐτῶν παρακολουθεῖ τὸν πολλαπλασιασμό τῶν ἀξιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται σὲ μελουργοὺς καὶ ψάλτες – δηλαδὴ σὲ μοναχοὺς ποὺ ἀπευθύνονται κατὰ κύριο λόγο στοὺς ὁμοίους τους καὶ ποὺ θὰ ἀποδειχθοῦν ἀνίκανοι νὰ σώσουν τὸν αυτοκράτορα καὶ τὴν Πόλη ἀπὸ τοὺς Τούρκους¹⁸.

Ἡ συμμετρία ποὺ χαρακτηρίζει τὴν τοποθέτηση τοῦ ζητήματος τῆς μουσικῆς σὲ σχέση μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἐπανέρχεται στὴ διατύπωση τῆς προτεινόμενης

λύσης. Ὁ Κοραῆς θὰ εἰσηγηθεῖ σταδιακὴ μεταρρύθμιση τοῦ τυπικοῦ, ποὺ θὰ ὀδηγήσει καὶ στὴ σταδιακὴ ἀποκάθαρση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους ἀπὸ τὶς παραμορφωτικὲς προσμείξεις καὶ τὰ ἴχνη παρακμῆς: «Τὶ θέλεις, τί ζητεῖς; νὰ καταργήσωμεν τὰς ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη συνήθεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν μακρὰς Ἀκολουθίας; Οὔτε δυνατὴ, ἀποκρίνομαι, οὔτε φρόνιμος εἶναι τοιαύτη αἰφνίδιος κατάργησης. Τῶν μακρῶν ψυχικῶν ἀρρωστημάτων, μακρὰ εἶναι καὶ ἡ θεραπεία»¹⁹. Ἐνὰ πρῶτο βῆμα ἐξ ἄλλου, πρὸς τὴν μεταρρύθμιση τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν τὸ προτείνει ὁ ἴδιος διὰ στόματος τοῦ Παπατρέχα – τοῦ κληρικοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος συμβολίζει καὶ προσωποποιεῖ τὴν κοραϊκὴ διάθεση συγκερασμοῦ²⁰: «Κ' ἐπαρακάλεσ' ἓνα ἀπὸ τοὺς σοφωτέρους ψάλτας τῆς πόλεως, νὰ τοῦ βάλῃ τὰ σημεῖα τῆς Μουσικῆς εἰς τὸν ἀμίμητον καὶ διὰ τὴν γλυκύτητα καὶ διὰ τὸν εἰς τοὺς νέους ἀποβλέποντα ἠθικὸν σκοπὸν, ὕμνον εἰς τὴν Ἀρτεμιν τοῦ Εὐριπίδου. Τὸν ἠρώτησα, τί τὸν ἐχρησίμευεν ὁ ὕμνος οὗτος; –Νὰ τὸν ψάλλω εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὴν διδαχὴν, ὅσάκις διδάσκω περὶ σωφροσύνης. –Διὰ τὸν θεόν! Τὶ λέγεις; Ἀρτέμιδος ὕμνον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας! –Μὴ μὲ νομίσης εἰδωολάτρην; Διὰ νὰ ὠφεληθῶμεν ἐντελῶς ἀπὸ τῶν προγόνων μας τὴν σοφίαν, πρέπει νὰ μάθωμεν καὶ ἀπ' αὐτὰς τῶν τὰς πλάνας ν' ἀπανθίζωμεν τὸ χρήσιμον. Δυνατὸν εἶναι πολλὰς ἐξ αὐτῶν μὲ μικρὰν παραλλαγὴν νὰ τὰς χριστιανίσωμεν. Τοῦτον, παραδείγματος χάριν, τοῦ Εὐριπίδου τὸν ὕμνον, ὅστις σὲ ἐφόβισε τόσον, μίαν μόνην λέξιν ἀλλάξας, τὸ Δέσποινα εἰς τὸ

Δέσποτα, τὸν ἐμετάβαλα ἀπὸ ὕμνον τῆς Ἀρτέμιδος εἰς ὕμνον Χριστοῦ. Ἀκουσέ τον. Καὶ ἄρχισε νὰ ψάλλῃ [...] μὲ τόσην γλυκύτητα καὶ κατάνυξιν, ὥστε μ' ἐφάνη νέον ἄκουσμα ὁ ὕμνος, μ' ὅλον ὅτι εἶχα τὸν ἀναγνώσειν καὶ τὸν θαυμάσειν μυριάκις»²¹.

Ἀπὸ τὴν τελευταία πρόταση ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ νόημα ὁλόκληρου τοῦ παραθέματος εὐλόγα συνάγεται ὅτι τὸ μεταρρυθμιστικὸ βῆμα ποὺ περιγράφεται ἐδῶ ἀφορᾷ ἀποκλειστικὰ τὸ ρηματικὸ περιε-

χόμενο του ὕμνου, ἐνῶ τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς ποὺ θὰ τὸν μελοποιήσει παραμένει στὴ δικαιοδοσία τῶν παραδοσιακῶν διεργασιῶν – προσαρμογὴ στοὺς δεδομένους στίχους μελωδικῶν σχημάτων γνώριμων στὸν ἱερέα καὶ ἱκανῶν νὰ ἀποδοθοῦν μὲ τὴν τρέχουσα σημειογραφία ἀπὸ ἕναν ἱεροψάλτη χωρὶς εἰδικότερη προπαρασκευή, πέραν τῆς ἤδη κεκτημένης σοφίας του. Ἐπειδὴ γιὰ τὸν Κοραῖ τὸ ζήτημα τῆς μουσικῆς μεταρρύθμισης εἶναι ζήτημα ἠθικῆς ἀποκατάστασης, τὸ νόημα τοῦ ἀδόμενου κειμένου διεκδικεῖ τὴν ἀπόλυτη προτεραιότητα στὴ μεταρρυθμιστικὴ διαδικασία, ἀπέναντι στὴ μορφὴ ἢ στὴν ἔκταση²² – χαρακτηριστικά ποὺ σχετίζονται ἀμεσότερα μὲ τὴ μορφὴ καὶ τὸ χαρακτήρα τοῦ μέλους, καὶ συνεπάγεται τὴν ὑπαγωγή του στὸ μεταρρυθμιστικὸ σχέδιο.

Ἡ ὑλοποίηση ἑνὸς τέτοιου μεταρρυθμιστικοῦ σχεδίου προϋποθέτει διαφορετικὲς ἱκανότητες καὶ γνώσεις ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ μπορεῖ νὰ διαθέτει ἕνας ἱεροψάλτης – εἴτε ὁ ἰδανικὸς συνεπικουρὸς τοῦ Παπατρέχα εἴτε ὁ πραγματικὸς συμπατριώτης τοῦ Κοραῖ, ὁ Σμυρναῖος πρωτοψάλτης Δημήτριος Λῶτος, ὁ ὁποῖος ἀντιμετωπίζεται πάντοτε μὲ κοραϊκὸ χιοῦμορ καὶ συγκατάβαση²³.

Τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἀνθρώπου ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀντεπεξέλθει σ' ἕνα παρόμοιο καθῆκον σκιαγραφοῦνται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Κοραῖ στὴν ἐπιστολή, στὴν ὁποία καταλογίζονται οἱ ξένες προσμίξεις στὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῶν Γραικῶν. Πάνω ἀπ' ὅλα, ἡ μουσικὴ αὐτὴ πρέπει νὰ ἐρευνηθεῖ: «Τοῦτο σὲ λέγω, φίλε, διὰ νὰ καταλάβῃς, καὶ ἄλλους νὰ διδάξῃς, ὅτι ἡ περὶ τῆς σημερινῆς μουσικῆς ἡμῶν ἔρευνα εἶναι πρᾶγμα ἀξιόλογον· καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ποσῶς, ὅτι καθὼς ἡ ἔρευνα τῆς σημερινῆς γλώσσης συμβάλλει πολὺ εἰς κατανόησιν τῆς ἀρχαίας, οὕτως καὶ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς Μουσικῆς θέλουν ὅπωςδῆποτε σαφηνισθῇν πολλὰ μέρη τῶν σωζομένων παλαιῶν Μουσικῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀκόμη αἰνίγματα»²⁴. Ἡ συνεχιζόμενη ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὴν γλώσσα, δὲν ἀφήνει καμιά ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἡ ἴδια ἡ ἔρευνα καὶ ἡ διασαφήνισή τῆς ἀρχαίας μουσικῆς νοοῦνται στὸ πλαίσιο μιᾶς ρυθμιστικῆς παρέμβασης στὸ ἐρευνώμενο ἀντικείμενο· καί, ὅπως ἐμπιστεύεται τὴ θεραπεία τῆς γλώσσας στοὺς πεπαιδευμένους²⁵, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν θεραπευτικὴς προοπτικῆς διάγνωση τῆς συγκαιρινῆς τοῦ ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς²⁶, ὁ Κοραῖς χρειάζεται μουσικὰ ἐνημερωμέ-

νους ἀνθρώπους, ποὺ νὰ ὑπερβαίνουν τὶς δικές του γνώσεις²⁷: «Ἐλυπήθην πολλάκις ὅτι ἀφῆκα τὴν πατρίδα μου παντάπασιν ἀμύητος μουσικῆς· καὶ μάλιστα ὅτε διέτριβον εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου ἐφρόντισα νὰ διδαχθῶ ὀλίγον τὰς ἀρχὰς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐγὼ ἐστάθην ἀνάξιος, ἃς σὲ κοινωνήσω κἂν τὴν γνώμην μου περὶ τοῦ ὁποῖος πρέπει νὰ ἦναι ὁ μέλλων νὰ κάμῃ τὴν ἔρευνάν ταύτην. Ὅτι πρέπει νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ ἀπὸ τὰς ξένας τοῦλάχιστον τὴν Γαλλικὴν, τοῦτο οὐδὲ σημειώσεως χρειαν ἔχει. Ὡσαύτως πρέπει καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν, καὶ τὴν νέαν τῶν Εὐρωπαίων»²⁸.

Οἱ γλωσσικὲς γνώσεις ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν κατανόηση τῆς βιβλιογραφίας, τὴν ὁποία προτείνει ὁ Κοραῖς. Στὴ συνέχεια τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς του, συνιστᾷ στὸν παραλήπτη τῆς Ἀλέξανδρου Βασιλείου τὶς ἐκδόσεις τῶν ἀρχαίων θεωρητικῶν τῆς μουσικῆς (τὴν ὀλλανδικὴ ἔκδοση τῶν ἀρμονικῶν συγγραφέων, τὴν ἀγγλικὴ τοῦ Πτολεμαίου καὶ τὴ γαλλικὴ τοῦ [Ψευδο]Πλουτάρχου), δύο ἀπὸ τὰ σημαντικότερα βιβλία γιὰ τὴν κατανόηση τῆς συγκαιρινῆς τοῦ μουσικῆς (τὸ *Elements de musique* τοῦ D' Alembert καὶ τὸ *Dictionnaire de musique* τοῦ Rousseau), δύο βιβλία γιὰ τὴ μουσικὴ τῶν ἀρχαίων (τοῦ Roussier στὰ γαλλικά καὶ τοῦ Requeno στὰ ἰταλικά), τρία μουσικοῖστορικὰ βιβλία (ἕνα τοῦ Blainville στὰ γαλλικά καὶ δύο τοῦ Forkel στὰ γερμανικά) καὶ ἕνα «ὑπόμνημα ἰδιαιτέρως γραμμένον ἀπὸ Γάλλον περὶ τῆς σημερινῆς ἡμῶν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, γέννημα, ὡς μ' ἐφάνη, πολλῆς καὶ λεπτομεροῦς ἐρεύνης, κατὰ τὴν ὁποῖαν τουλάχιστον κάμνει παραβολὴν αὐτῆς μὲ τὴν νέαν τῶν Εὐρωπαίων μουσικὴν»²⁹. Πρόκειται γιὰ τὴ μελέτη «*De l' état de l' art de musique en Egypte*» τοῦ Villoteau (ὁ Κοραῖς δὲν γνωρίζει ἢ δὲν θυμᾶται τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα), μέρος τοῦ πολύτομου ἔργου τοῦ *Description de l' Egypte* (Paris, Imprimerie Impériale, 1799), τὴν ὁποία ὁ Κοραῖς ἐπρόκειτο λίγο ἀργότερα νὰ ἀποκτήσῃ. Ἐπειδὴ, μάλιστα, θεώρησε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ κείμενο ἐξαιρετικῆς σημασίας καὶ ἐπιθυμώντας, σὲ περίπτωση θανάτου του, «νὰ μένῃ κἂν εἰς τὸ γένος τοιοῦτον πολῦτιμον καὶ σπάνιον βιβλίον», προέτρεψε τὸν Βασιλείου νὰ προμηθευτεῖ καὶ ἄλλο ἀντίτυπο, κι ἀκόμη τὸν βοήθησε νὰ τὸ ἀναζητήσει³⁰.

Εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι, συνεπῆς πρὸς τὴ δήλωσή του γιὰ τὴν προσωπικὴ του ἀκαταλληλότητα νὰ δρομολογήσῃ ὁ ἴδιος μιὰ

μεταρρύθμιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἀνάλογη καὶ ἰσόπνοη μ' ἐκείνη ποὺ ὄνειρεύτηκε καὶ ἐπιχείρησε στὸν τομέα τῆς γλώσσας, ὁ Κοραῖς δὲν πῆγε ποτὲ πρὸ πέρα ἀπ' αὐτὲς τὶς προκαταρκτικὲς βιβλιογραφικὲς ἀναζητήσεις. Ὑποδέχτηκε, ὡστόσο, εὐνοϊκὰ τὴν πατριαρχικὴ ἀνακοίνωση γιὰ τὴ «χρυσανθινή», ὅπως θὰ ὀνομαζόταν ἀργότερα, μεταρρύθμιση τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς³¹, ἡ ὁποία θεωρεῖται σήμερα ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τοῦ μουσικοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν Ἑλλάδα³² καὶ θεωρήθηκε ἴσως, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν τελευταῖο Ἑλληνα Διαφωτιστὴ, ὡς πρῶτο βῆμα μιᾶς εὐρύτερης καὶ μακροπνοέστερης μουσικῆς μεταρρύθμισης. Πολὺ ἀργότερα, οἱ ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι τῆς χρυσανθινῆς μουσικῆς ὀρθοδοξίας, ἀντιμέτωποι μὲ τὶς πιέσεις γιὰ μιὰ ριζικότερη καὶ «εὐρωπαϊκότερη» ἀλλαγὴ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς θὰ θυμηθοῦν παρεμπιπτόντως τὸν Κοραῖ καὶ τὶς βιβλιογραφικὲς του συμβουλές, γιὰ νὰ ὁμολογήσουν ἀπλῶς τὴν ἀδυναμία τους νὰ τὶς ἀκολουθήσουν³³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ., π.χ. Κιτσίκης, Δημήτρης, «Οἱ Γραικύλοι. 1821-1996», *Ἐνδιάμεση περιοχή*, 1(1996), 1-3, ἰδιαίτερα σ. 3.
2. Γιὰ τὴν ἀκαταλληλότητα τῆς ἔκφρασης «βυζαντινὴ μουσικὴ», προκειμένου περὶ τῆς θρησκευτικῆς μουσικῆς στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα καὶ μετὰ, βλ. Χατζηγιακουμῆς, Μανόλης, *Χειρόγραφα Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς 1453-1820*, Ἀθήνα, Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος, 1980, σ. 17. Ἡ ἔκφραση χρησιμοποιεῖται ἐδῶ στὴν παραδοσιακὴ συλλογικὴ ἐκδοχὴ τῆς, ὅχι μόνο χάριν συντομίας, ἀλλὰ ἐπίσης ἐπειδὴ ὁ ἴδιος ὁ Κοραῖς, στὸν ὁποῖο πιθανότατα ὀφείλεται ἡ εἰσαγωγὴ στὰ ἑλληνικά τοῦ ὅρου «βυζαντινός» μὲ τὴ σημερινὴ ἔννοια (Κουμανούδης, Στέφανος, *Συναγωγὴ Νέων Λέξεων*, Ἀθήνα, Ἑρμῆς, 1980, λήμμα «βυζαντινός»), φαίνεται νὰ ἀναγνωρίζει στὴ μεταβυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τῆς Ἀνατολῆς στοιχεῖα, ὅπως θὰ δοῦμε, «βυζαντινῆς» συνέχειας.
3. Δημητρακόπουλος, Φώτης, *Βυζάντιο καὶ Νεοελληνικὴ Διανόηση*, Ἀθήνα, Καστανιώτης, 1996, σ. 32 καὶ 42.
4. Σκοπετέα, Ἑλλη, *Τὸ «Πρότυπο Βασίλειο» καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα*, Ἀθήνα, Πολύτυπο, 1988, σ. 182.
5. Πρβλ. τὴν ἀποψη, π.χ., τοῦ Θεοδώρου Ζήση, ὅτι σύμφωνα μὲ τὴν «ἀπίστευτὴ θεωρία» τοῦ Κοραῖ, «ὁ μακεδονικὸς

Ελληνισμός και ο Βυζαντινός Έλληνισμός
δεν είναι τμήματα της ελληνικής
πολιτιστικής ιστορίας» (Ήλιου, Φίλιππος,
Ιδεολογικές χρήσεις του Κοραϊσμού στον
20ό αιώνα, Αθήνα, Ο Πολίτης, 1989, σ. 95).
Η συγκεκριμένη παρανόηση της ουσίας της
κοραϊκής σκέψης είναι ένα από τα στοιχεία
που δικαιολογούν τη συμμετοχή του
παραθέματος στο πάνθεο των σύγχρονων
ιδεολογικών παραμορφωμάτων του
Κοραϊσμού που φιλοτεχνεί ο Ήλιου.

6. Rotolo, Vincenzo, «Η γλωσσική θεωρία
του Κοραή», *Διήμερο Κοραή*, Αθήνα,
Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών Ε.Ι.Ε.,
1984, 45-58, σ. 46-47.

7. Βλ., π.χ. Κοραΐς, Αδαμάντιος,
*Προλεγόμενα στους αρχαίους Έλληνες
συγγραφείς*, τ. Α', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1986,
σ. 516, τ. Β', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1988, σ. 465
και 719-721.

8. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Αλληλογραφία*, τ.
Γ', Αθήνα, Έρμης, 1979, σ. 403-404.

9. Με τη λέξη «τονίσματα» ο Κοραΐς θα
πρέπει να αποδίδει νεολογίζοντας, τη
γαλλική λέξη «accents».

10. Πούχνερ, Βάλτερ, *Το θέατρο στην
Ελλάδα*, Αθήνα, Παϊρίδης, χ.χ., σ. 158.

11. Πούχνερ, Βάλτερ, *Ελληνική
Θεατρολογία*, Αθήνα, Έταιρεία
Θεάτρου Κρήτης, 1988, σ. 320-321.

12. Φιλόπουλος, Γιάννης, *Εισαγωγή στην
ελληνική πολυφωνική εκκλησιαστική
μουσική*, Αθήνα, Νεφέλη, 1990, σ. 73-77.

13. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Προλεγόμενα
στους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς*, τ.
Δ', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1995, σ. 384-385.

14. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Αλληλογραφία*,
τ. Γ', όπ. παρ., σ. 242.

15. Π.χ. οι πρώτοι ιστορικοί της μουσικής
Burney και Forkel. Βλ. *Μανουήλ
Βρυννίου Αρμονικά*, edited with
Translation Notes, Introduction and Index
of Words by G.H. Jonker, Groningen,
Wolters-Noordhoff, 1970, σ. 25. Στη
συνέχεια του ίδιου κειμένου, ο Κοραΐς
δείχνει να προαναγγέλλει την άποψη του
Westphal, ο οποίος το 1867 έβλεπε στα
Αρμονικά του Βρυννίου απλώς μία
συμπίληση αρχαίων συγγραμμάτων βλ.
Hannick, Christian, «Βυζαντινή
Μουσική», μτφρ. Δημήτρη Γιάννου,
Herbert Hunger, *Βυζαντινή Λογοτεχνία*,
τ. Γ', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ. 1994, 381-434, σ.
396-397.

16. Βλ. π.χ., Richter, Lukas, «Psellus Treatise
on Music in Mizler's Bibliothek», *Studies in
Eastern Chant*, 2 (1971), 112-128.

17. Το ζήτημα της αξιοπιστίας των
βυζαντινών κειμένων ως φιλολογικών

πηγών για τους αρχαίους αρμονικούς
συγγραφείς αντιμετωπίζεται σήμερα με
ριζοσπαστικότερη σκέψη που φθάνει ως
την καταχώρηση τέτοιων κειμένων στις
νόμιμες πρωτογενείς φιλολογικές πηγές
αρχαιοελληνικών συγγραμμάτων, τα
όποια αντιμετωπίζονται ως δυναμικές
καταγραφές πολλών και αδιαχώριστων
ιστορικών στρωμάτων συσσωρευμένης
γνώσης. Βλ., σχετικά, Barbera, André,
«Reconstructing Lost Byzantine Sources for
MSS Vat. BAV gr. 2338 and Ven. BNM gr.
VI. 3: What is an Ancient Music Treatise?»,
André Barbera, ed., *Music Theory and Its
Sources: Antiquity and the Middle Ages*,
Notre Dame (Indiana), U. of Norte Dame
Press, 1990, 38-67, σ. 66-67.

18. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Προλεγόμενα...*,
τ. Δ', όπ. παρ., σ. 372-374 και 382-389.

19. Όπ. παρ., σ. 389.

20. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Προλεγόμενα...*,
τ. Β', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ., 1988, σ. XVII.

21. Όπ. παρ., σ. 364-365.

22. Πρβλ. Κοραΐς, Αδαμάντιος,
Προλεγόμενα..., τ. Γ', Αθήνα, Μ.Ι.Ε.Τ.,
1990, σ. 297: «Αί λέξεις δεν είναι παρά
φωναί, μάταια του αέρος κτυπήματα,
και αί εξ αυτών συμπλεκόμεναι περίοδοι
λόγοι κενοί, εάν τά απ' αυτές
εκφραζόμενα πράγματα δεν
αποβλέπωσιν εις ωφέλειαν του
μέλλοντος να τάς αναγνώση ή να τάς
ακούση».

23. Η στάση αυτή του Κοραή εκδηλώνεται
στην αλληλογραφία του φανερότερα,
όταν ο λόγος είναι περί των αξιωμάτων
του «αστείου ψάλτου» (για τον
χαρακτηρισμό, βλ. π.χ. Αδ. Κοραΐς,
Αλληλογραφία, τ. Β', Αθήνα, Έστία,
1966, σ. 478): βλέπε *Αλληλογραφία*, τ.
Α', Αθήνα, Έστία, 1964, σ. 128. Στις
τριανταέξι σωζόμενες επιστολές προς
τον Λωτο ο Κοραΐς δεν τον
συμβουλευεται παρά μία μόνη φορά για
ένα θέμα μουσικής όρολογίας
(*Αλληλογραφία*, τ. Α', όπ. παρ., σ. 302),
ένω σε μιάν άλλη περίπτωση (όπ. παρ.,
σ. 108), του ζητάει να συγκεντρώσει
μερικά τραγούδια, για λογαριασμό
κάποιου παρισινού φίλου του. Ο
Πρωτοψάλτης δεν ήταν, όπως φαίνεται,
άσημαντος στον τομέα του (Στάθη,
Πηνελόπη, «Ο φίλος του Κοραή
Δημήτριος Λωρος και τα μουσικά
χειρόγρατά του», *Έρανιστής*, 10 (1972-
3), σ. 157-186). Ήταν, όμως, απόλυτως
συνδεδεμένος, και ως ανθολόγος και ως
μελουργός, με τη βυζαντινή και τη
μεταβυζαντινή παράδοση (όπ. παρ., σ.

180-182) και, κυρίως, άνθρωπος που
έκπροσωπούσε τις παραδοσιακές αξίες
και συμπεριφορές και που ταραζόταν
ακόμη και στην ιδέα της Εύρώπης
(*Αλληλογραφία*, τ. Α', όπ. παρ. σ. 59-
πρβλ. Πέτρου, Σταμάτης, *Γράμματα
από το Άμστερνταμ*, έπιμ. Φίλιππος
Ήλιου, Αθήνα, Έρμης, 1976, σ. κβ').

24. Κοραΐς, Αδαμάντιος, *Αλληλογραφία*,
τ. Γ', όπ. παρ. σ. 404.

25. Rotolo, όπ. παρ., 52-53.

26. Η τελευταία υπόδειξη του έπόμενου
παραθέματος δεν έπιτρέπει άμφιβολίες
ότι ο λόγος έξακολουθεί να είναι για την
εκκλησιαστική μουσική. Για την
άδιαφορία του Κοραή άπέναντι στο
δημοτικό τραγούδι, βλ. Κουκουρίδης,
Κώστας, *Στοιχεία Λαογραφίας στο έργο
του Κοραή*, Αθήνα, χ.ό.έ., 1998, σ. 118-
124.

27. Για τις στοιχειώδεις μουσικές του
σπουδές στην Όλλανδία, στις όποιες
αναφέρεται συνοπτικά στη συνέχεια,
βλέπε τις αναφορές του Σταμάτη
Πέτρου (Πέτρου, Σταμάτης, όπ. παρ.),
όπου γίνεται λόγος για μαθήματα
κιθάρας και τραγουδιού (σ. 7 και 19) και
για έπισκέψεις στην όπερα (σ. 24 και 31).

28. Κοραΐς, Αδαμάντιος, όπ. παρ.

29. Όπ. παρ., σ. 404-405.

30. Όπ. παρ., σ. 405-406, 429, 446-447, 451
και 455.

31. Και πάλι αναφορικά με τον Παπατρέχα:
«Όταν ανέγνωσε το Πατριαρχικόν
γράμμα περί της νέας μεθόδου της
μαθήσεως της Μουσικής, εύλόγησε και
τον Πατριάρχη και την Σύνοδον, ότι
εφρόντισαν μέρος της παιδείας τόσον
αξιόλογον, όσον συμβάλλει πολύν εις την
ήμερωσιν των ψυχών», Κοραΐς,
Αδαμάντιος, *Προλεγόμενα...*, τ. Β', όπ.
παρ., σ. 464.

32. Ρωμανού, Καίτη, «Η μεταρρύθμιση του
1814», *Μουσικολογία*, 1 (1985), 7-22, σ.
15.

33. Παπαδόπουλος, Γεώργιος, *Συμβολαί εις
την Ιστορίαν της παρ' ήμιν
εκκλησιαστικής μουσικής*, Αθήνα,
Κουσουλίνος και Αθανασιάδης, 1890, σ.
ιε': «Τη συμβουλή του σοφού Κοραή
εύλαβώς στοιχοῦντες, πολλές
προσπαθείας κατεβάλομεν προς εύρεσιν
έν Εύρώπη των έξις τεσσάρων
συγγραμμάτων [άκολουθεί αναφορά
στα βιβλία του Blanville, του Rousseau,
του D' Alembert και του Roussier] αλλά
πάσαι αί προς τοῦτο προσπάθειαι ήμῶν
άπέβησαν εις μάτην».

Ο πολιτισμός στο χωριό

του Απόστολου Διαμαντή

Έκανα το ντους μου – κύριος. Και περίμενα. Τότε έρχεται η Λένα και μου λέει: «Θέλεις να πάμε στη συναυλία;» Έχω εκ φύσεως μιαν επιφυλακτικότητα στο ζήτημα αυτό, διότι έχω καεί. Ειδικώς τα καλοκαίρια, αποφεύγω – ή μάλλον δεν πατάω ποτέ – στον πολιτισμό, διότι εκνευρίζομαι με όλη αυτή τη σαχλαμάρα. Πώς είναι δυνατόν σε κάθε ραχούλα, στο πιο απίδανο χωριό του βουνού και του λόγγου, να γίνεται κάθε καλοκαίρι αυτή η έκρηξις πολιτισμού, ουδέποτε κατάλαβα. Η καλλιέργεια ντομάτας δεν είναι πολιτισμός; Το φασολάκι δεν είναι; Πρέπει οπωσδήποτε να συνοδεύεται από Φαραντούρη;

Αλλά πάντα, από μικρός, λέω ναι στα κορίτσια. Και ξεκουβαλήθηκα για την παραλία, όπου θα εδίδετο η συναυλία. Γιατί παραλία; Διότι έχει γίνει συνείδησις το εξής: όταν είναι νύχτα, βγαίνει το φεγγάρι και φυσάει κιόλας, τότε υπάρχει μια μαγεία, μια ευαισθησία και όλοι συγκινούνται. Πάνω σ' αυτή τη συγκίνηση εμφανίζεται και ο εκάστοτε τραγουδιστής, με μαύρα συνήθως και το μαλλί του να ανεμίζει. Όλοι κουνούν τα κεφάλια τους, κατ' αρχάς δεξιά και αμέσως μετά αριστερά. Αυτό έχει καθιερωθεί ως το απαύγασμα της μαγείας του πολιτισμού.

Οπότε μην έχετε απορίες επ' αυτού. Εγώ βεβαίως συνήθως κοιτάζω κάτι λιγότερο μαγευτικό – αν τύχει κανένα ωραίο μπουστο εμπρός μου, είμαι εντάξει. Να μην σας τα πολυλογώ ξεκινήσαμε για τη μαγεία. Μια παλιά γνωστή μου από την ΚΝΕ έκοβε εισιτήρια. «Τι κάνεις μωρό μου εδώ», της λέω. «Είμαι του Δήμου καλέ, του πολιτιστικού οργανισμού», μου λέει, αλλά δεν της απαντώ. Προχωρώ.

Έχει στηθεί μια εξέδρα μπροστά στη θάλασσα και φυσάει ελαφρώς. Το μέρος λέγεται Μπούφα κανονικά – με πήγαινε η μαμά μου το '60 – αλλά τώρα το λένε πολιτισμένα Κορώπη. Μπροστά έχουν στηθεί δεκάδες καρέκλες του γύφτου και περιμένουν. Αρπάζω μία, βάζω στην άλλη τη Λένα και περιμένω. «Τι θα πάρετε;», μου κάνει μια ψηλή με μάξι που έχει ένα ύφος σκοτεινό, ομιχλώδες. Δεν είναι σερβιτόρα νορμάλ, είναι του πολιτιστικού κινήματος, οπότε προσέχω τα λόγια μου: «Δυο ούισκυ με πάγο», λέω δειλά και περιμένω την αντίδρασή της.

Αντέδρασε σε μισή ώρα και τα 'φερε. Μετά ήρθαν όλοι. Ο Δήμαρχος, κάτι μηχανικοί από το Βόλο, κάτι άλλα φαντάσματα

του παρελθόντος που τώρα δεν χάνουν καμία εκδήλωση – όλοι. Και, δυστυχώς, ο τραγουδιστής.

Το πρόγραμμα ήταν πολύ πρωτότυπο. Άρχισε με καινούργιες επιτυχίες που είχαν περιέργους στίχους. Αμέσως μετά περάσαμε σε Μαρκόπουλο και μετά ξαφνικά η ορχήστρα σταμάτησε και ο τραγουδιστής έβγαλε λόγο: «Να μην σας ξαναδώ σε σκυλάδικα είπε, αυτά είναι υποβάθμισις του ανθρώπου, να ακούτε ποιοτική μουσική, σαν τη δική μου. Κοιτάξτε τι ωραία που είμαστε εδώ, πώς φυσάει μέσα στη νύχτα, δεν είναι ένα θαύμα»;

Μόλις τελείωσε άρχισε το δεύτερο μέρος. Ποια τραγούδια είπε; Να σας πω εγώ: 1) Χάρτινο το φεγγαράκι. 2) Αγάπη που 'γινες δίκοπο μαχαίρι. 3) Χάθηκα μέσα στους δρόμους που μ' έδεσαν για πάντα. 4) Σαν παλό σινεμά και σαν τη Χαλιμά. 5) Δραπετσώνα (όπου όλοι οι παρόντες εργάτες ενθουσιάστηκαν και κουνάγανε όπως είπαμε τα κεφάλια τους) και 6) Με μια πιρόγα όλο φεύγεις. Έκλεισε δε το πρόγραμμα της μαγείας με το δημώδες «τα παιδιά της Σαμαρίνας», διότι αυτό, λέει, είναι η βάση όλων των προηγούμενων. Τώρα μη με ρωτήσετε γιατί η Σαμαρίνα είναι η βάση για το παιδικό τραγουδάκι χάρτινο το φεγγαράκι, ψεύτικη η ακρογιαλιά – δεν ξέρω να σας απαντήσω.

Σε όλη τη διάρκεια αυτής της πολιτιστικής εκδηλώσεως, όπου οι άνθρωποι μετέχουν σ' αυτό το δρώμενο, το οποίον είναι μια πλήρης ευαισθησία, συνέβαιναν τα εξής: η χοντρή ξανθιά μπροστά μου, που συνοδεύει τον δήμαρχο, κουνάει απαλά το κεφάλι της, όπως είπαμε εξάλλου. Διότι άπαξ και δεν το κουνήσεις καθόλου, σημαίνει πως δεν είσαι ευσυγκίνητος τύπος.

Πίσω μου, ένας χλεχλές με γλυκερή φωνή τραγουδάει απαλά μέσα στ' αυτί μου, όλα αυτά τα πρωτότυπα τραγούδια, σε στυλ Μπιλ Κρόσμπυ. Και ταυτοχρόνως ο τραγουδιστής μαζεύει συνεχώς το μαλλί του, διότι ξέχασα να σας πω πως στην Μπούφα φυσάει συνεχώς και η μάνα μου το '60, μόλις σουρούπωνε, μας μάζεψε με τις κλωτσιές, διότι θα πουντιάζαμε.

Μωρό μου, λέω στη Λένα, τώρα χρειαζόμαστε καπάκι δέκα Ζιγκουάλες για να συνέλθουμε. Αλλά καθόλου δεν εξετίμησε το χιούμορ μου και με έβρισε καπηλικότατα. Είσαι αναίσθητος, και κάτι τέτοια. Αλλά αυτά παθαίνεις άμα δεν πήγες στην ΚΝΕ στα νιάτα σου. Πηγαίνεις μεσήλιξ και ανακαλύπτεις τον τηλεγράφο.

Την άλλη μέρα βρήκα τον φίλο μου τον Θωμά στο μπάνιο. Πήγες ρε στη συναυλία, του λέω. Χάιδεψε λίγο το ξανθό του το κεφάλι και μου είπε: «Πρόσεχε Τόλη, πρέπει να κερδίσεις χρόνο, θα περάσει η μπόρα. Στο μεταξύ κόψε τις γαρδούμπες, κάνε λίγη γυμναστική, διότι μπορεί κάποτε να γίνει κάτι και πρέπει να είμαστε έτοιμοι όταν θα ανεβούμε στο βαρέλι να μιλήσουμε στους νέους. Ο Σαρτρ μπορεί να μίλησε, αλλά άμα το κάνουμε εμείς μπορεί να μας πάρουν με τις ντομάτες οι πιτσιρικάδες». Και έφυγε να ακούσει Led Zeppelin.

Αν ποτέ περάσετε απ' το Πήλιο και φτάσετε στην Κορώπη, πηγαίνετε να δείτε αυτό το άγιο μέρος – ένας παραδεισένιος τόπος με αχλαδιές και ροδακινιές και παλιά σπίτια. Και αν είναι δυνατόν βάλτε κάτι άλλο στο ραδιόφωνο του αυτοκινήτου, μια Μαίρη Λίντα, μια Μπελίντα, ένα Γούναρη, μια Σαρίτα Μοντιέλ τέλος πάντων. Και αφήστε αυτά που ξέρετε με τα φεγγαράκια και τις Δραπετσώνες.

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

ΟΛΑ ΞΕΚΙΝΟΥΝ ΓΥΡΩ ΣΤΑ ΤΕΛΗ
ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΟΤΑΝ ΟΙ ΕΚΔΟΜΕΙΣ
ΕΠΙΣΤΡΕΦΟΥΝ ΑΝΑΞΟΓΟΝΗΜΕΝΟΙ
ΑΠ' ΤΙΣ ΔΙΑΚΟΠΕΣ ΤΟΥΣ ΚΑΙ ΤΙΣ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΣΦΥΓΜΟΜΕΤΡΗΣΕΙΣ...

ΔΑΦΝΗ
ΚΟΙΤΑ...

ΑΙ' ΑΜ ΔΕ ΚΙΝΓΚ
ΟΦ ΔΕ...

ΓΟΥΟΟΟΡΑΝΤ

ΚΟΣΤΑΚΗ ΜΟΥ
ΠΕΦΤΕ ΝΑ ΣΕ ΞΟΣΟ!

ΚΡΑΑΑΤΣ

ΤΟ ΠΛΟΙΟ!
ΧΑΣΑΜΕ ΤΟ ΠΛΟΙΟ!

ΗΡΕΜΗΣΕ ΚΟΣΤΑ
ΒΛΕΠΟ ΚΑΠΟΙΟΝ
ΝΑ ΕΡΧΕΤΑΙ!

ΘΑ ΜΑΣ ΦΑΝΕ
ΟΙ ΚΑΡΧΑΡΙΕΣ
ΤΟΥ ΑΡΓΟΣΑ-
ΡΟΝΙΚΟΥ!

ΑΓΑΠΗΤΕ ΨΗΦΟΦΟΡΕ
ΑΣΦΑΛΟΣ ΘΑ ΕΙΧΑΤΕ
ΤΗΝ ΚΑΛΟΣΥΝΗ...

ΜΟΝ ΝΤΙΕ!
ΤΙ ΜΠΑΣ ΚΛΑΣ...

ΚΟΣΤΑ ΑΥΤΟΙ ΓΕΛΑΝΕ
ΜΑΖΙ ΜΑΣ! ΜΑ ΔΕ ΜΑΣ
ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΥΝ;

ΑΥΤΟ ΑΚΡΙΒΟΣ
ΚΑΝΟΥΝ
ΔΑΦΝΗ ΜΟΥ...

ΕΠΙΤΕΛΟΥΣ!
ΣΤΑΜΑΤΗΣΕ ΚΙ
ΕΝΑΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ!

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ
ΠΟΛΥ ΚΥΡΙΕ ΜΟΥ...

ΠΟΥ ΘΑ ΜΑΣ
ΒΟΗΘΗΣ...

ΜΑ ΔΕ ΜΑΣ
ΑΓΑΠΑΕΙ ΚΑΝΕΙΣ;

ΘΕΛΕΙΣ ΔΕ ΘΕΛΕΙΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ ΘΑ ΠΑΣ
ΤΟ ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟ ΣΧΟΛΕΙΟ
ΑΜΙΟΣ ΘΑ ΣΕ ΔΟΣΟ
Σ' ΑΥΤΟΝ...

ΑΣ ΤΟ ΠΑΡΟΥΜΕ ΑΠΟΦΑΣΗ
ΔΑΦΝΗ... ΘΑ ΦΤΑΣΟΥΜΕ ΣΤΟΝ
ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΟΛΥΜΠΟΝΤΑΣ...

ΜΕ ΤΕΤΟΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ
ΑΝΑΡΡΟΤΙΕΜΑΙ ΠΟΣ ΘΑ ΚΕΡΔΙ-
ΣΟΥΜΕ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ, ΠΟΣ ΘΑ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΟΥΜΕ ΤΑ ΛΑΙΚΑ ΣΤΡΟ-
ΜΑΤΑ, ΠΟΣ ΘΑ ΥΠΟΔΕ-
ΧΤΟΥΜΕ ΤΟΝ ΚΛΙΝΤΟΝ...

ΙΣΟΣ ΠΡΕΠΕΙ Ν' ΑΡΧΙΣΩ
ΝΑ ΜΑΘΑΙΝΩ ΖΕΙΜΠΕΙΚΙΚΟ
ΟΠΟΣ ΕΚΑΝΕ Ο ΑΚΗΣ...

...ΚΑΙ Ο ΑΝΔΡΕΑΣ
ΚΟΣΤΑ! ΜΗΝ ΞΕΧΝΑΣ
ΤΩΡΑ ΤΟΝ ΑΝΔΡΕΑ!

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ 99

Πώς φύτεψαν τα καραμανλάκια στους δρόμους

ΜΙΑ ΣΧΕΔΟΝ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

του Χρήστου Κανελλόπουλου

Μια φορά κι έναν καιρό, την εποχή που ήμουν ροκάς και γύρναγα άφραγκος εδώ κι εκεί χωρίς σκοπό, έτυχε να βρεθώ στα διόδια που βρίσκονται στην εθνική οδό λίγο έξω από την Πάτρα, να

κατακόκκινη καμπίνα του. Για καλή μου τύχη ο φορτηγατζής που το οδηγούσε με συμπάθησε:

- Πού πας νεαρέ;
- Στην Αθήνα.
- Έλα να σε πάω να μου κάνεις παρέα.

Σήκωσα θριαμβευτικά το χέρι μου για να χαιρετήσω τον υπάλληλο που θεωρούσε βέβαιο ότι θα με έβλεπε να ξημερώνομαι μαζί του και θρονιάστηκα με ανακούφιση στη θέση του συνοδηγού. Ο σωτήρας μου πλήρωσε το αντίτιμο των διοδίων και πήρε σιγά σιγά μέσα στη νύχτα τον δρόμο για την Αθήνα. Ήταν περίπου πενήντα χρόνων, με μεγάλη κοιλιά, από τις μπύρες και τις ώρες που είχε περάσει μπροστά στο τιμόνι, και δυνατά χέρια. Φαινόταν πολυταξιδεμένος, στη θωριά του διακρίνονταν ατέλειωτες διαδρομές, στο βλέμμα του καθρεφτιζόνταν αμέτρητα χιλιόμετρα.

— Γιώργος Κατσώρας, συστήθηκε, 25 χρόνια οδηγός στις νταλίκες. Οδηγούσε το αυτοκίνητο απαλά. Με τη μηχανή του να γριλίζει ευχαριστημένη το φορτηγό ταξίδευε πάνω στην ασφαλτο ήσυχια και γλυκά σαν ρομαντικό ποταμόπλοιο. Ο Κατσώρας με κέρασε τσιγάρο, μου μίλησε για διάφορα, με ρώτησε για τη ζωή μου, για το πώς τα περνάω. Τα λόγια του τα διέκοπτε κάποτε η σιωπή, η ώρα περνούσε. Σε μια στιγμή, ενώ είχαμε μείνει πια σιωπηλοί, είπα για να ανοίξω κουβέντα:

— Μεγάλη δουλειά αυτά τα κολωνάκια που φύτεψε στους δρόμους ο Καραμανλής. Φωσφορίζουν τη νύχτα και σώζουν ανθρώπινες ζωές. Ο Κατσώρας γύρισε το κεφάλι του προς το μέρος μου και με κοίταξε περίεργα:

— Αυτά τα κολωνάκια δεν τα φύτεψε ο Καραμαλής (sic) φίλε, απάντησε. Αλλιώς φυτρώσανε!

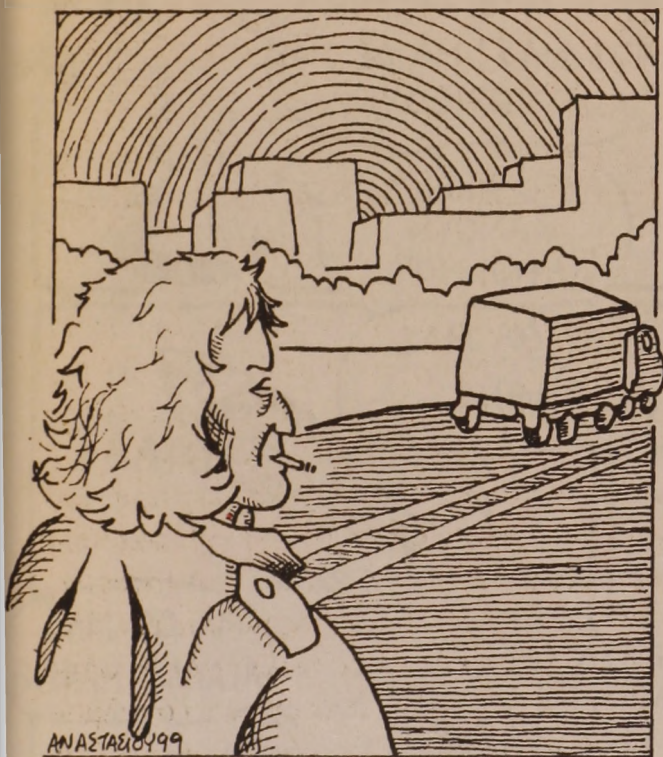
«Φορτηγατζής είναι» σκέφτηκα, «τα δρομολόγια τα παίζει στα δάκτυλα, πού να ξέρει όμως από ιστορία». Δεν είπα τίποτα

για να μην τον προσβάλω. Μερικά χιλιόμετρα κύλησαν στη σιωπή. Ξάφνου ανήσυχος κόβει ταχύτητα.

- Τι συμβαίνει;
- Ακούς τίποτα;

Έστησα αυτί. Πραγματικά, από κάπου απροσδιόριστα μακριά ακουγόταν ένας αμυδρός βόμβος, ένα βόμβος δύσκολος στην περιγραφή, ένας βόμβος αληθινά παράξενος.

— Κάτι ακούω. Κάτι σαν μπουμ μπουμ μπουμ μπουμ. Καμιά στρατιωτική άσκηση θα είναι, άλλη δουλειά δεν έχει μέσα στη νύχτα το πυροβολικό... Ο Κατσώρας δεν έδειξε να παίρνει στα σοβαρά την απάντη-

παρακαλώ να περάσει καμιά νταλίκα, μήπως και συγκινήσω τον οδηγό, να με πάρει, για να γυρίσω στην Αθήνα, στο πατρικό μου σπίτι, όπου με περίμενε κατά πάσα πιθανότητα ζεστό φαγητό και μαλακό κρεβάτι. Ήταν νύχτα χωρίς φεγγάρι, περασμένα μεσάνυχτα, χειμώνας καιρός, κρύο. Μέσα στις τσέπες του παλτού μου κουδούνιζαν μόνα και μελαγχολικά μερικά κέρματα, τα τσιγάρα μου τέλειωναν, ο νυσταγμένος υπάλληλος με κοιτούσε με μισό μάτι, δε σταματούσε να με πάρει κανείς. Οπότε, πάνω που ήμουν έτοιμος να απελπιστώ, βλέπω από μακριά να πλησιάζει ένα φορτηγό με έναν πλαστικό Michelin, το σήμα κατατεθέν της πασίγνωστης μάρκας ελαστικών, να δεσπόζει φωτεινός πάνω στην

σή μου. Κατειλημμένος από μία φαινομενικά αδικαιολόγητη ανησυχία πάρεκαρε το φορτηγό του στο πρώτο άνοιγμα που βρήκε μπροστά του και με κοίταξε κατακίτρι-

— Κλείσε τα μάτια σου κακομοίρη μου,

είτε επιτακτικά, και μην τ' ανοίξεις αν δεν ου πω.

Ο βόμβος στο μεταξύ είχε δυναμώσει. Συνεχώς δυνάμωνε όλο και πιο πολύ. Για να είναι βολές πυροβολικού το έβλεπα πλέον

ζλομό. Κάτι πλησίαζε. Κάτι ερχόταν προς το μέρος μας τρέχοντας και ακουγόντουσαν τα βαριά βήματά του να σκάνε σαν βόιδες στην άσφαλτο. Κάπου παράμερα ένα κακό σκυλί αλυχτούσε. Κατανίκησα την περιέργειά μου και αποφάσισα να ακολουθήσω τη συμβουλή του έμπειρου οδηγού. Με τα μάτια κλειστά άκουσα τα βήματα της νταλίκας να τρίζουν σαν να μας τροσπερνούσε τρέχοντας ο Κινγκ Κονγκ. Υστερα η φύση ησύχασε, εκείνο το «κάτι» απομακρύνθηκε και απέμεινε μόνο του το κακό σκυλί να συνεχίζει το επίμονο γάβγισμά του. Ο Κατσώρας αναστέναξε με ανακούφιση:

— Άνοιξε τα μάτια σου μικρέ, ο κίνδυνος πέρασε.

— Μα τι έγινε, θέλησα να μάθω.

— Έλα να κάνουμε ένα τσιγάρο, να πάει η ψυχή μας στη θέση της, απάντησε ο Κατσώρας, και θα σου πω. Θυμάσαι που σου 'λεγα ότι αυτά τα κολωνάκια που φωσφορίζουν τη νύχτα, τα καραμαλάκια όπως τα λένε οι άσχετοι, δεν τα φύτεψε στους δρόμους ο Καραμαλής (sic). Ε, άκουσε να σου πω λοιπόν πώς φυτρώσανε: Θα τον έχεις ακουστά βέβαια τον Michelin, το σήμα της εταιρείας που φτιάχνει τα λάστιχα...

— Ναι, είπα. Το ανθρωπάκι με το οποίο έχεις στολίσει το φορτηγό σου...

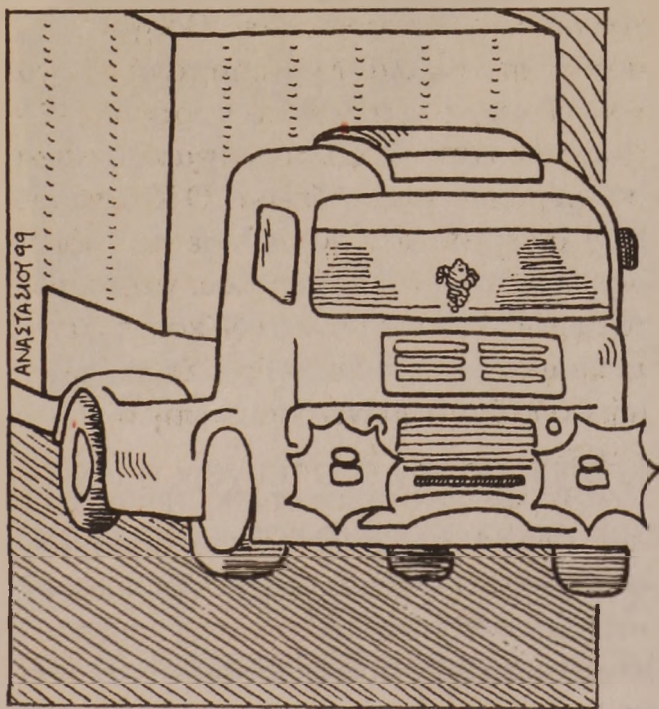
Ο Κατσώρας χαμογέλασε αινιγματικά.

— Και πιστεύεις, φαντάζομαι, πως αυτό

το ανθρωπάκι το έβγαλε από το μυαλό του κάποιος εξυπνάκιας διαφημιστής.

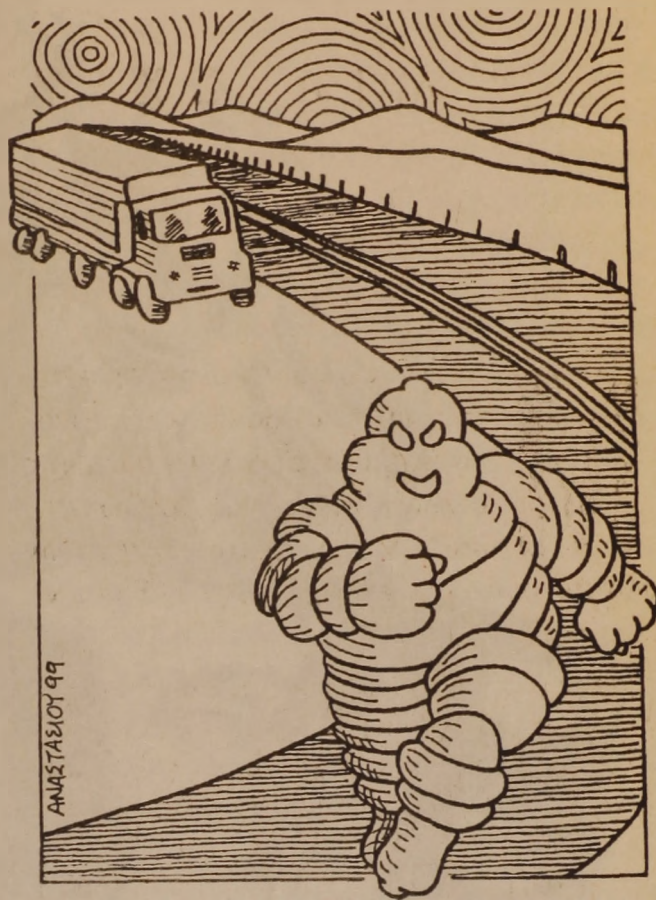
— Έτσι θα 'γινε, απάντησα, πώς αλλιώς;

— Κι όμως, συνέχισε ο Κατσώρας, αυτός ο Michelin δεν είναι φανταστικό πρόσωπο. Ήτανε κάποτε άνθρωπος με σάρκα και οστά όπως εμείς. Δεν γεννήθηκε στην φαντασία κάποιου διαφημιστή. Γεννήθηκε στο μαιευτήριο, πήγε σχολείο, τέλειωσε κάποια εμπορική σχολή και όταν μεγάλωσε έγινε εμπορικός αντιπρόσωπος. Ήτανε τέτοια η δουλειά του που αναγκαστικά ταξίδευε πολύ. Κάθε τόσο φόραγε τα γυαλάκια του, έμπαινε στο αυτοκίνητό του και όργωνε την επαρχία. Ήταν όμως άνθρωπος δειλός, άκουγε για τα τόσα αυτοκινητιστικά δυστηχήματα που γίνονται και έτρεμε το φυλλοκάρδι του. Τελικά, του ήρθε μια ιδέα που του φάνηκε καταπληκτική. Έφτιαξε μία πανοπλία από λάστιχα και όποτε ήταν να ταξιδέψει τη φορούσε και αισθανόταν ασφαλής. «Δεν πα' να τρακάρω» σκεφτόταν, «η πανοπλία μου θα με προστατέψει, δεν πρόκειται να πάθω ούτε γρατζουνιά». Δυστηχώς η ζωή τα έφερε διαφορετικά. Ένα κρύο χειμωνιάτικο βράδυ που ο δρόμος είχε πιάσει πάγο και γλίστραγε σαν τσουλήθρα, το αυτοκίνητο του Michelin ντελαπάρισε και έπεσε μέσα σ' ένα ποτάμι. Ο φίλος μας, βαρύς και δυσκίνητος όπως ήταν εξαιτίας της πανοπλίας του, δεν μπόρεσε να αντιδράσει και πνίγηκε. Από τότε, όπως άκουσες κι εσύ με

τα αυτιά σου στοιχειώνει τους αυτοκινητόδρομους. Τρέχει απελπισμένος τα βράδια στην άσφαλτο φορώντας ακόμα τη λαστιχένια πανοπλία του και τα βήματά του αντηχούνε σαν κανονιές. Όσους τυχαίνει

να τον δουν τους μεταμορφώνει σε καραμαλάκια ώστε να φαίνονται καθαρά τα όρια του δρόμου. Έτσι φυτρώσανε τα καραμαλάκια, ας επιμένουν ότι τα φύτεψε ο

Καραμαλής (sic), δεν είναι αυτή η αλήθεια.

Τώρα τελευταία λένε πως ο Michelin έχει αλλάξει συνήθειες και μεταμορφώνει τα θύματά του σε πορτοκαλιά τηλέφωνα.

Αυτά τα τηλέφωνα που βλέπεις πού και πού στις εθνικές οδούς δεν τα έχει τοποθετήσει η ΕΛΠΑ. Όλα αυτά είναι ιστορίες για να κοροϊδεύουν οι αρμόδιοι τον κόσμο, για να μην πανικοβάλλονται οι οδηγοί. Λένε ακόμα ότι άμα έχεις το αγαλματάκι του στο αυτοκίνητό του συγκινείται και σε αφήνει να παραμείνεις άνθρωπος. Δεν είμαι βέβαιος. Για μένα η καλύτερη λύση είναι να έχεις τα αυτιά σου ανοιχτά όταν ταξιδεύεις και αν τυχόν τον ακούσεις να πλησιάζει να παρκάρεις κάπου όσο πιο γρήγορα μπορείς και να κλείνεις σφιχτά τα μάτια σου μέχρι να περάσει.

Ακούγοντας τον Κατσώρα να μιλά δεν ήξερα τι να υποθέσω. Μπορώ όμως να βεβαιώσω ότι τα εκκωφαντικά βήματα πάνω στην άσφαλτο τα άκουσα πολύ καθαρά. Κόντεψαν να μου σπάσουν τα τύμπανα. Καπνίσαμε το τσιγάρο μας και συνεχίσαμε το ταξίδι. Στην υπόλοιπη διαδρομή ανταλλάξαμε ελάχιστες λέξεις. Στο Χαϊδάρι κατέβηκα.

— Γεια σου, του είπα, και σε ευχαριστώ.

— Καλή τύχη απάντησε ο Κατσώρας, ίσως κάποτε ξανασυναντηθούμε.

Ο Κινηματογράφος ως κάτοπτρο

του Θανάση Ρεντζή

Η ποιητική, η ικανότητα του ποιεΐν, του δημιουργείν, του τευχείν, η Τέχνη, ως το ουσιαστικότερο και χαρακτηριστικότερο στοιχείο και χάρισμα της ανθρωπίνης δραστηριότητας, ιχνεύεται στ' απώτατα βάθη του πολιτισμού και πιστοποιεί τη διάκριση μεταξύ φυσικού και πολιτικού ζώου.

Ο άνθρωπος, ως ζών πολιτικόν, μηχανεύεται με τρόπο μοναδικό, ανάμεσα στ' άλλα πλάσματα της φύσης, τον περιβάλλοντα κόσμο και τον αναπλάθει με βάση τη δημιουργική φαντασία, τις ιδέες, τα πρότυπα, τα πάθη και τα όνειρα, που διαμορφώνει η εκάστοτε προσωπική ευαισθησία και η γνωστική λειτουργία.

Η επενέργεια της σκέψης είναι καταφανής σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και περιέχεται σε κάθε εκδήλωσή της – εφήμερη ή μνημειακή. Τα έργα τέχνης είναι τα πιο χαρακτηριστικά δείγματα του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και οι πισσότεροι μάρτυρες κάθε εποχής. Τα έργα αυτά, διαφοροποιούμενα απ' όλα τ' άλλα ανθρώπινα έργα, κατοπτρίζουν την νοημοσύνη και την αισθαντικότητα, καθώς εμπεριέχουν και πραγματώνουν, τόσο την πρόθεση κατανόησης του περιβάλλοντος κόσμου όσο και της συνείδησης που τον ερμηνεύει.

Ωστόσο και τα ίδια τα έργα της τέχνης συνιστούν έναν κόσμο που η προσέγγισή του δεν είναι ούτε αυτόματη ούτε αυτονόητη: χρειάζεται εξοικείωση, αγωγή, μύηση. Αλλά το έργο τούτο, κατ' αρχήν πεδίο της παιδαγωγικής, συντελείται εν πολλοίς από την ίδια την τέχνη, ή την φιλοσοφία της τέχνης, που στην εποχή μας καλείται αισθητική. Η πραγμάτευση των τεχνών αποτελούσε πάντα ένα από τα προσφιλή πεδία των φιλοσόφων και συχνότατα των φιλοσοφούντων καλλιτεχνών. Όμως τα μέσα που διαθέτουν οι επί μέρους τέχνες δεν είναι πάντα κατάλληλα και επαρκή για έναν τέτοιο σκοπό: η ζωγραφική δεν μπορεί να κάνει λόγο για τη μουσική, η αρχιτεκτονική δεν μπορεί να πραγματευθεί τη λογοτεχνία, ούτε η γλυπτική να κατοπτρίσει το χορό, ένεκα του περιορισμού και της ιδιομορφίας των εκφραστικών στοιχείων και των κωδίκων κάθε ιδιαίτερης τέχνης.

Ζωγραφική, Γλυπτική, Αρχιτεκτονική, Μουσική, Χορός, Λογοτεχνία, αλλά και συνθετικές εκφάνσεις τους, δηλαδή Θέατρο. Τέχνες προαιώνιες και διαιώνιες, συνθέτουν τις πολιτισμικές παραδόσεις μας και φωτίζουν την ιστορική διαδρομή μας. Τέχνες μείζονες, καλές και θείες, απόλυτες κι ελεύθερες, αλλά και τέχνες ελάσσονες, βάνανυσες και λειτουργικές, περιορισμένες και εφαρμοσμένες, που συνοδεύουν τον καθ' ημέραν βίο μας και θεραπεύουν πλείστες όσες ανάγκες κι επιθυμίες.

Τόσο στη μια όσο και στην άλλη περίπτωση –είτε πρόκειται για καλές είτε για εφαρμοσμένες τέχνες– έχουμε πάντα να κάνουμε με ανθρώπινα πνεύματα, με καλλιτέ-

των καλών τεχνών

ες, ή τεχνίτες, που το έργο τους, λίγο ως πολύ, εμπνέει, προκαλεί και συχνάκις απαιτεί, ερμηνευτικές, αναλυτικές ή παιχγωγικές προσεγγίσεις.

Οι προσεγγίσεις αυτές, που γίνονται από πνεύματα που προσπαθούν να κατανοήσουν θεωρητικά και εμπειρικά το φαινόμενο της τέχνης, τις μορφές και τους κώδικες,¹ έχουν φυσικά πολύ μεγάλη παύση και μείζονες φιλόσοφοι και στοχαστές, αλλά και πλείστοι καλλιτέχνες μάς έχουν κληροδοτήσει μνημειώδη έργα: Αριστοτέλης, Βαζάρι, Μπελίνσκι, Κρότσε, Αντόρνο, Πάουντ, Έλιοτ, είναι ίσως οι σημαντικότεροι στην ιστορία της δυτικής σκέψης, αλλά δεν είναι οι μόνοι. Εκατοντάδες ελετητές απο ποικίλα πεδία της εν γένει πνευματικής ζωής έχουν ενσκήψει κατά αιρούς στο φαινόμενο της τέχνης και τα έργα των τεχνών, μας έχουν προσφέρει δε μεθόδους προσέγγισης και κλειδιά ανάλυσης και ερμηνείας, αλλά και μαρτυρίες ιστορικές κάθε είδους, σε γενικό, ή ενίοτε σε εντελώς ειδικό πλαίσιο. Το μέσον δε με το οποίο το έχουν κάνει πάντα είναι ο γραπτός λόγος, γιατί μόνο μέσω αυτού υπάρχει πλήρης δυνατότητα πραγμάτευσης των τοικίλων πεδίων της καλλιτεχνικής έκφρασης και λειτουργίας, καθώς όλα τ' άλλα μέσα περιορίζονται απ' την ίδια την ιδιοσυμπασία τους.

Ωστόσο ο Κινηματογράφος² (ο νεότερος θεός των καλών τεχνών) υπερτερεί όλων των προγενέστερων μέσων έκφρασης, ή τεχνών, καθώς με τον τρόπο του μπορεί όχι μόνο να τις περιέχει και να τις υπερβαίνει, αλλά και ν' αποτελεί ταυτόχρονα έναν εντελώς νέο κώδικα και μέσο επικοινωνίας και καλλιτεχνικής δημιουργίας με ιδιαίτερα εκφραστικά μέσα που τον καθιστούν ικανό για αναπαράσταση της ζωής και της σκέψης, μέσω της πιστότητας της εικόνας, της αναπαραγωγής της κίνησης και της οπτικο-ακουστικής σύνταξης (μοντάζ).

Έτσι ο κινηματογράφος, έχοντας πλείονες δυνατότητες για πραγμάτευση και επικοινωνία του κόσμου των καλών τεχνών, καθίσταται, ως εκ τούτου, το πληρέστερο μέσο για έναν τέτοιο σκοπό και το καταλληλότερο όργανο για έναν τέτοιο κατοπτρισμό. Τι θα ήταν πράγματι η *Ποιητική* του Αριστοτέλη εάν δεν υπήρχε έστω ένα έργο απ' τα έργα των τραγικών ποιητών; Θα 'ταν ένα απόλυτα σκοτεινό κείμενο και

το ίδιο θα συνέβαινε με τον Βαζάρι αν είχαν εκλείψει τα έργα της Αναγέννησης, γιατί έτσι δεν θα υπήρχε ούτε η αναγκαία αντιστοίχιση ούτε η απαραίτητη αναφορά. Αν όμως το έργο του Βαζάρι, επί παραδείγματι, ήταν ένα χρονικογραφικό ντοκυμανταίρ (ή οπτικοακουστικό δοκίμιο) θα συμπεριελάμβανε μοιραία το αντικείμενο αναφοράς, κι έτσι το σχόλιο θα 'ταν εσασί συνδεδεμένο με το γενεσιουργό αναφερόμενο. Μια τέτοια πληρότητα μόνον ο κινηματογράφος μπορεί να την επιτύχει, ιδιαιτέρως δε, για τις τέχνες που προσφέρουν οπτικό αναφερόμενο, τουτέστιν για όλες, πλην ίσως της απόλυτης και ιδία της μηχανοτεχνικώς παραγόμενης μουσικής.

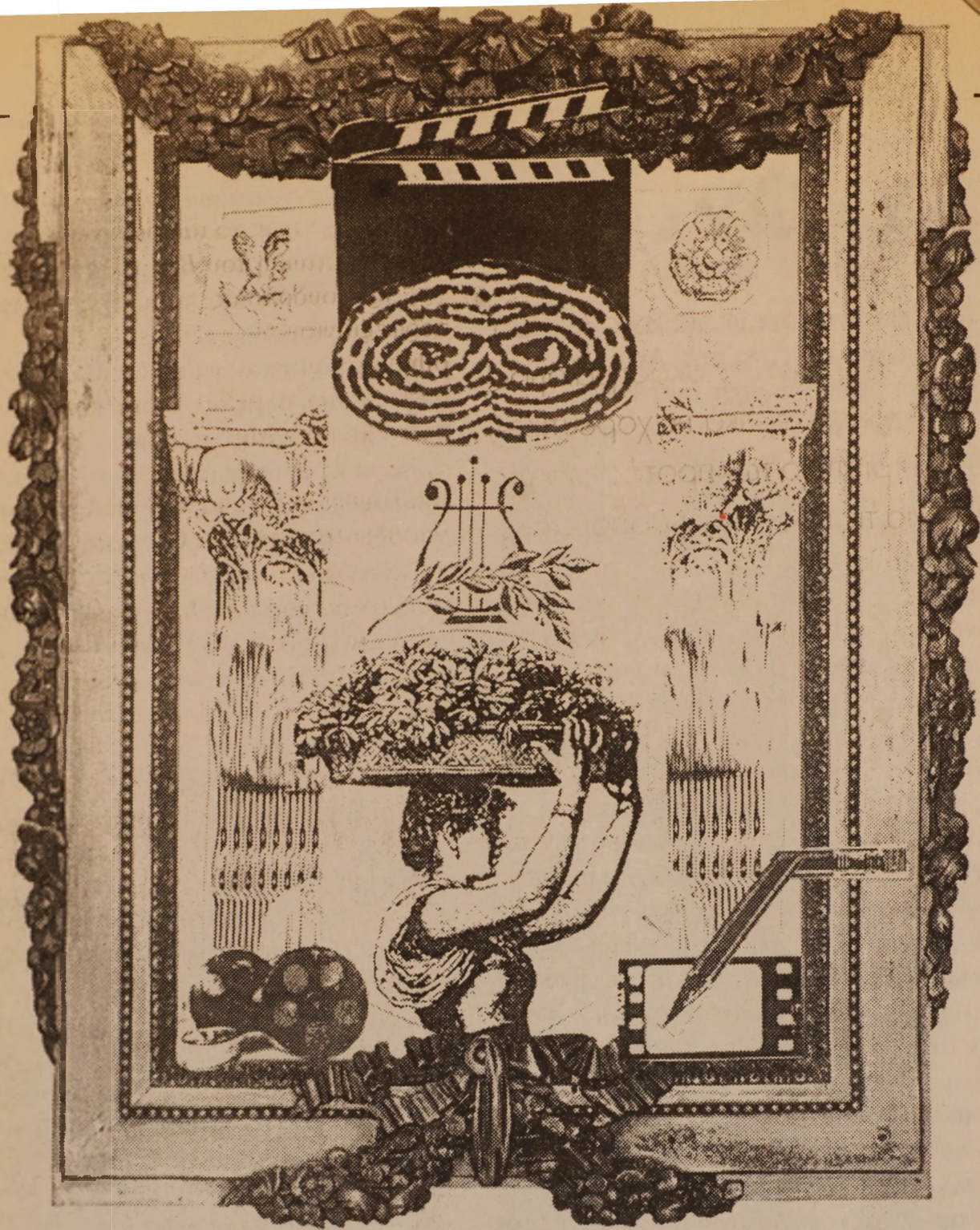
Τα πάσης φύσεως πνευματικά και καλλιτεχνικά έργα δεν είναι παρά συγκροτήσεις της μνήμης διατυπωμένες σε κατ' αίσθηση επικοινωνήσιμους κώδικες, σε κείμενα, ή άλλως οργανωμένα σύνολα σημείων, κατά την σημειολογική θεώρηση, σημειοσυνάγματα, που ως αντιεντροπικές κάψουλες αντιστρατεύονται τη λήθη και συστήνουν το πάνθεον της αλήθειας. Η μορφή των έργων γενικώς μπορεί να θεωρηθεί κλειστή, με την έννοια ότι υπάρχει οριοθέτηση, αρχή και τέλος, εσωτερική συγκρότηση, διηγητική διαδρομή, οικονομία σημείων και συνθετική οργανικότητα. Ως προϊόντα μορφοποιητικής εξεργασίας³, ακολουθούν το φυσικό υπόδειγμα περιεκτικής συμπύκνωσης φτάνοντας συχνά σ' επίπεδα ύψιστης εντέλειας και ισαξίωσης, ή υπέρβασης του φυσικού από το τεχνικό. Η διάκριση τεχνικό - καλλιτεχνικό είναι μια διάκριση καθαρά ποιοτικού χαρακτήρα και ανταποκρίνεται σε μια βασική απαίτηση του ανθρώπινου πνεύματος για μορφολογική εντελέχεια και νοηματική ολοκλήρωση εφ' όσον το καλλιτεχνικό αντικείμενο είναι μέσο επικοινωνίας (μεταβίβασης μνημονικού φορτίου) και όχι αντικείμενο χρήσης, ή εργαλείο.

Το αισθητό και το νοητό στοιχείο είναι οι δύο ακρογωνιαίες πλευρές της επικοινωνιακής αλληλουχίας, δηλαδή της πληροφοριακής ροής από το έργο-κείμενο στον δέκτη. Το αισθητό προσλαμβάνεται μέσα από τις δύο κύριες αισθήσεις -όραση και ακοή- κατά τρόπο άμεσο, ενώ το νοητό προϋποθέτει αποκωδικοποίηση και κάποιο βαθμό συμπερασματικής λειτουργίας. Αυτό σημαίνει πως τα πάντα δεν βρίσκονται στην προφάνεια του κειμένου αλλά

και στην αναγνωστική ενάργεια του δέκτη, που ανασυνθέτει στο εσωτερικό του το έργο, γι' αυτό και το ίδιο πρέπει να είναι διευκολυντικό καθώς και ευεπίφορο σε συνοψισμό και απομνημόνευση.

Η εμπειρία και η παιδεία του δέκτη είναι ασφαλώς ουσιώδεις παράγοντες επικοινωνίας και μεταγωγής της εξωτερικής μνήμης (κειμένου) σε εσωτερική, αλλά από την πλευρά του μελετητή ή δημιουργού αυτά μπορούν μόνο να υποτεθούν και όχι να προσδιορισθούν ή να καθορισθούν. Βεβαίως, υπάρχουν κάποια κριτήρια και βαθμίδες προκατάταξης της δεκτικότητας (του κοινού), όπως ακαδημαϊκού επιπέδου, μέσος αναγνώστης, ή θεατής, καλλιεργημένο και ακαλλιεργητο κοινό, πλατύ και ειδικό κοινό, πολιτισμένοι και βάρβαροι, ομόθησκοι και αλλόθησκοι, θιασώτες ή δοξολόγοι, κανονικοί και αντικανονικοί, παραδοσιακοί και ριζοσπάστες, αρχαϊστές ή ανακαινιστές κ.λπ., αλλά ασφαλώς δεν λειτουργούν, ούτε πλήρως ούτε πάντοτε, λόγω του ότι άλλοι παράγοντες όπως: εμπειρία ζωής, ευαισθησία, οικογενειακή και κοινωνική αγωγή, ιστορική συγκυρία, περιρρέουσα ατμόσφαιρα, ταξική προκατάληψη κ.τ.λ., δεν μπορούν να προσμετρηθούν ούτε κατά προσέγγιση. Οι αντιμεταθέσεις επίσης είναι διαρκείς, φιλοσοφικές και καλλιτεχνικές δοξασίες ανακυκλώνονται, οι ακαλλιεργητοι μορφώνονται, οι μορφωμένοι αγριεύουν, οι ωραιολάτρες γίνονται γνησιολάτρες, οι ονειροπόλοι πραγματιστές, οι παραδοξολόγοι ορθολογιστές, οι ομοϊδεάτες αλλοϊδεάτες, οι ρέκτες της αλήθειας πλαστολάγνοι και ούτω καθεξής.

Ωστόσο, η αντιμετώπιση είτε είναι λογογραφική (δοκίμιο) είτε είναι κινηματογραφική (ντοκυμανταίρ), εδράζεται σε δύο θεμελιώδη βάθρα που στη μία περίπτωση προέχει η παράδοση και στην άλλη η υπέρβασή της. Απ' τη μια έχουμε να κάνουμε με μελετητή κι απ' την άλλη με δημιουργό. Ο μελετητής (δοκιμιογράφος ή ντοκυμανταίρ) μοιραία κινείται στο πλαίσιο των παραδόσεων και κατοπτρίζει το αντικείμενό του κατά τρόπο παθητικό, αλλά ταυτόχρονα επιμελημένο και με έγνοια στον εγκυκλοπαιδισμό. Ο δημιουργός δεν αρκείται στα δεδομένα των παραδόσεων, η στάση του είναι σαφώς ενεργητική. Κατοπτρίζει το θέμα του και ταυτόχρονα επινοεί το κατοπτρικό εργαλείο. Η γλώσσα δεν είναι γι' αυτόν πεπερασμένη στα δεδομένα της παράδοσης, αλλά επεκτάσιμη με τη συμβολή της δημι-

ουργικής διεργασίας την οποία ο ίδιος ασκεί. Η φιλοσοφία δεν μπορεί να είναι ποιητική, αλλά η ποίηση δεν αποκλείει τη φιλοσοφία. Ωστόσο, και οι δύο αντιμετωπίσεις μπορούν να διαπνέονται από την ίδια φιλοσοφική αρχή κι έτσι διαφοροτρόπως να προάγουν το αυτό ιδεώδες. Ο ρομαντικός μελετητής και ο ρομαντικός δημιουργός διαφέρουν μόνο ως προς το ότι ο μεν πρώτος ενσκήπτει επί του θέματος χωρίς ποιητική πρόθεση, ενώ ο δεύτερος δεν μπορεί να αποφύγει μια τέτοια πρόθεση η οποία και επενεργεί αυθορμήτως. Συνεπώς, ως προς το ερώτημα του «ποιος είναι ο καταλληλότερος δρόμος προσέγγισης της τέχνης διά του κινηματογράφου;», η απάντηση είναι τόσο σαφής όσο ήταν και πριν από τον κινηματογράφο. Η διαφορά ανάμεσα στον Μπελίνσκι και τον Πάουντ, ή τον Βερτώφ και τον Ρους θα υπάρχει πάντα, χωρίς τούτο να σημαίνει εκ προοιμίου κανενός είδους υπεροχή – και συνεπώς κανενός είδους υστέρηση, από καμία πλευρά. Είναι σχεδόν αναπότρεπτο ο ανθρωπολόγος-κινηματογραφιστής να χρησιμοποιεί το μέσο, ως παθητικό εργαλείο, ενώ ο ποιητής-κινηματογραφιστής ως

ενεργητικό εργαλείο. Τούτο οφείλεται τόσο στη φύση όσο και στη θέση του καθενός και καμία αντιμετάθεση δεν είναι εφικτή, έστω και αν οι εν λόγω θέσεις και προθέσεις αμβλυνθούν ή και διασταυρωθούν. Βέβαια, μπορούμε να πούμε ότι οι παθητικές προσεγγίσεις αποτελούν μαρτυρίες κυρίως των αντικειμένων που πραγματεύονται, ενώ οι ενεργητικές αντίστοιχα, κυρίως των υποκειμένων που τα πραγματεύονται. Ο παθητικός καθρέφτης δεν είναι πάντα αρκετός, αλλά και ο ενεργητικός καθρέφτης δεν είναι πάντα πιστός.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Από σημειολογική αλλά και ευρύτερα επικοινωνιακή σκοπιά, οι κώδικες είναι συστήματα σημείων με σκοπό την επικοινωνία. Μπορούμε να τους διακρίνουμε σε πολλές κατηγορίες ανάλογα με την περίπτωση. Μ' αυτή την έννοια έχουμε διαφανείς ή λανθάνοντες κώδικες, άμεσους ή έμμεσους, μεγάλης ή μικρής επάρκειας, φανερούς ή μυστικών, ανοιχτούς ή κλειστούς, απλούς ή σύνθετους, γενικής ή ειδικής χρήσης, ευρέως ή περιορισμένου φάσματος, ομοιογενείς ή ετερογενείς, λεπτομερείς ή σχηματικούς, περισσότερο ή λιγότερο ακριβείς, εθνικούς ή

κοινωνικούς, παραστατικούς ή συμβολικούς, λεκτικούς ή γραπτούς, οπτικούς ή ακουστικούς, κλπ. Αν συνεχίζαμε, δεν ξέρουμε πραγματικά πού θα φτάναμε, γιατί το σύμπαν των κωδίκων δεν έχει όριο εξάντλησης και μόνο αν θέσει κανείς αξιωματικά ένα όριο ολότητας μπορεί ν' αχθεί σ' ένα πεπερασμένο σύνολο.

2. Ο Κινηματογράφος είναι εκ προοιμίου σύνθετος και φυσικά κατά πολύ ευρύτερος όλων των άλλων κωδίκων τους οποίους μπορεί να συμπεριέχει, είτε άμεσα είτε έμμεσα. Η πρωταρχικότητα των αισθήσεων στη σύσταση των οπτικοακουστικών κωδίκων είναι οπωσδήποτε θεμελιώδης γιατί, καθώς κυριαρχούνται από τη σκοπιμότητα της επικοινωνίας, οφείλουν να διαμορφωθούν ανάλογα με το πληροφοριακό φορτίο που πρέπει να μεταβιβάσουν σε συσχετισμό με το συγκεκριμένο αισθητήριο όργανο πρόσληψης. Αν κάποιες εμπειρίες, όπως η αφή και η γεύση απαιτούν άμεση σωματική επαφή, δεν μπορούν, παρά μόνο εν μέρει, να μεταβιβαστούν και κανείς δεν μπορεί να μάθει πράγματι τη γεύση του κρασιού από λέξεις, εικόνες ή ήχους, ούτε φυσικά να αισθανθεί το χάδι τηλεοπτικά και τη μυρωδιά των λεμονανθών απ' το ραδιόφωνο. Η όραση και η ακοή είναι οι κύριες αισθήσεις προσανατολισμού και διαμόρφωσης των κωδίκων. Κάθε μήνυμα φτιάχνεται για να ιδωθεί, ή/και να ακουστεί.

3. Η προβληματική της αισθητικής ανάλυσης έχει βεβαίως την ιστορία της, αλλά δεν μπορεί να καθοδηγήσει την τεχνουργική πρακτική, ούτε να διαμορφώσει πρότυπα επικοινωνιακής μορφολογίας, γιατί αυτό που στην πραγματικότητα κάνει είναι να επαναβρίσκει αν όχι τη διαδρομή της ποιητικής δημιουργίας, την σύσταση του έργου και την ταυτότητα των επί μέρους στοιχείων του. Εξετάζοντας το αισθητικό αντικείμενο με αναλυτικά εργαλεία βοηθούμαστε σημαντικά, κυρίως ως προς την κατανόηση αλλά όχι και την ποιητική. Η ποιητική δεν ακολουθεί προδιαμορφωμένα πρότυπα καθώς η ίδια είναι προτυποποιός διεργασία και αντιστρατεύεται κάθε συμμορφωποιητική διάσταση ή κάθε αντιγραφή. Αυτό βέβαια την φέρει αντιμέτωπη με την αδράνεια της επικοινωνίας, αλλά εφ' όσον μόνο η ανεξάρτητη πληροφορία μπορεί να είναι κατά προσέγγιση προσθετική, έτσι μόνο και η ποιητική μπορεί να προσεγγίσει τον υπέρτατο προορισμό της, που είναι η υπέρβαση της καθομοίωσης και η μορφοποίηση του χάους. Η ποιητική δίνει μορφή στο χάος.

• Το παρόν κείμενο αποτέλεσε τη βάση για μια διάλεξη που έγινε στην Ημερίδα: «Κινηματογράφος και τέχνη» στο πλαίσιο του «1ου Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου και Νέων Μέσων πάνω στην Τέχνη», που πραγματοποιήθηκε από 2-6 Δεκεμβρίου 1998 στις αίθουσες της Σχολής Καλών Τεχνών και του Ι.Μ.Ε. (Δημοσιεύεται αυτούσιο.)

Ένας τροβαδούρος από τα παλιά δεν μπορεί παρά να μας πείθει για της εμβρίδειάς του το αληθές, οι νεόκοποι –και δη Σκωτσέζοι– εκφραστές μιας ιδιαίτερα δροσάτης ποπ εν μέσω καύσωνα δεν θα περνούσαν απαρατήρητοι, ενώ ο καλώς νοούμενος ακαδημαϊσμός ενός γάλλου δημιουργού συναντά αριστοτεχνικά τις χορευτικές φιγούρες – αυτοί συνδέουν το τρίπτυχο των προτάσεων της στήλης για τις προσεχείς εβδομάδες.

Θερινές ελεγείες

του Βασίλη Ρούβαλη

PASCAL COMELADE

zumzum Ka

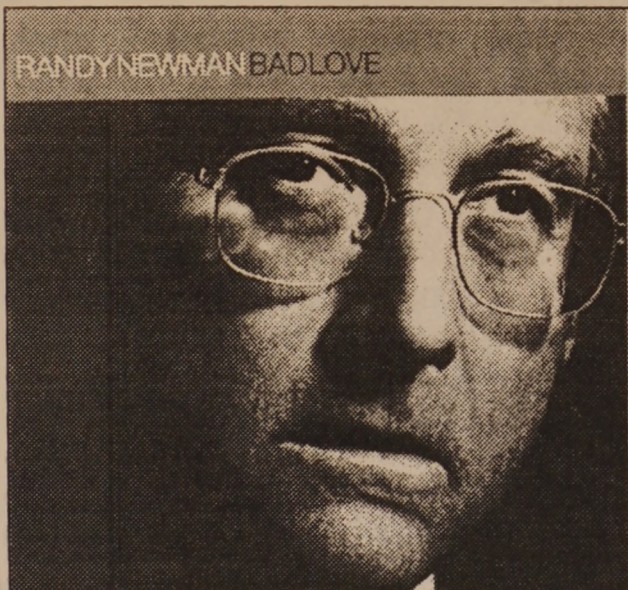

Μια ιδιαίτερη περίπτωση συνθέτη είναι ο **Pascal Comelade**, ο οποίος φροντίζει πάντα να προκαλεί το ακροατήριό του με ασυνήθιστες μελωδικές φόρμες και περιδινήσεις σε ζωτότυπα ηχοχρωματικά πλαίσια. Όσον αφορά το *Zumzum Ka*, που ο τίτλος του πα-
πλέμπει στην ηχοποίητη λέξη για το βούι-
μα των μελισσών στα καταλανικά αλλά
και στο αρχικό γράμμα του ονόματος μεγά-
λων καλλιτεχνών του 20ού αιώνα όπως ο
Μαντίνσκι, ο Καντόρ, ο Κλε, ο Κάφκα κ.ά.,
είναι μια ευαγής περίπτωση συνάντησης της
σύγχρονης χορευτικής τέχνης με τη μουσική
μοιτυπία του Pascal Comelade: η χορογρα-
φία των Καταλανών Cesc Gelabert και
Frederic Amat συγκεκριμενοποιεί τη διά-
ταση της φαντασίας προς το ρεαλιστικό
αναίσθημα σ' ένα τοπίο άπλετης διαφάνει-
ας. Όλα αυτά, βεβαίως, θα αποφαίνονταν
πο συγκεκριμένα και απτά εάν είχαμε την
ευκαιρία να τα απολαύσουμε ζωντανά από
τη χοροθεατρική ομάδα Azzopardi Cia De
Dansa. Παρ' όλα αυτά, η μουσική διάσταση

αποτυπώνει τους εσωτερικούς δεσμούς της
παράστασης με την ιδιοφυΐα του Pascal
Comelade σε πλήρη ευγλωττία: ήχοι υδάτι-
νοι κι αέρινοι, ρυθμοί απ' το μεδούλι της με-
σογειακής γαίας, τόνοι και παύσεις οξείας
υφής για την καθοδήγηση του σώματος και
του πνεύματος στο κινησιολογικό δρώμενο.

RANDY NEWMAN

Bad Love

Με τη δύναμη του κλασικού, που αναδει-
κνύει τη διαχρονικότητα και τη στιβαρή
καλλιτεχνική του υπόσταση, έρχεται το άρ-
τι αφιχθέν άλμπουμ *Bad Love* του Randy
Newman. Ένας ζωντανός θρύλος από τα
παλιά ρίχνει λοξές ματιές στο σημερινό δι-
σκογραφικό αλισβερίσι και φαίνεται πως
απαρνείται να συμμετάσχει καθότι οι μου-
σικοί προβληματισμοί που και αυτός, με-
ταξύ αρκετών άλλων εκλεκτών (και πολύ
πρόχειρα τα ονόματα των Joni Mitchel,
Van Morrison, Tom Waits, Bob Dylan),
μπόλιασε για μια δημιουργικότερη και εμ-
βαθύνουσα καλλιτεχνική πραγματικότητα.
Ακούγοντας το «I'm dead», ο πειθήνιος
ακροατής θα αντιληφθεί τα περί του λόγου

του αληθι. Όμως το ταξίδι συνεχίζεται, και
στην περίπτωση του *Bad Love* ο αμερικαν-
νός τραγουδοποιός παραδίδει μαθήματα
περφεξιονισμού και εκλεπτυσμένης ευαι-
σθησίας. «Πίνεται μονορούφι» αυτός ο δί-
σκος, με όλη τη μελιχλιότητα και τη στωικό-
τητα της τριαντάχρονης καριέρας του. Για
τους γνώστες ακροατές, ο Randy Newman
ακολουθεί τα χνάρια που τόσα χρόνια έχει
χαράξει (από τη Νέα Ορλεάνη έως το Σαν
Φρανσίσκο και τη Νέα Υόρκη), σε μια μου-
σική διαδρομή με βασικούς οδηγούς τη φωνή
και το αειθαλές πιάνο του.

TEXAS

The Hush

Μόνο και μόνο τ' όνομα θα μπορούσε να
παραπλανήσει για την ηχητική ταυτότητα
της σκωτσέζικης μπάντας, που για περισσό-
τερα από δέκα χρόνια διατηρεί όλη τη φρε-
σκάδα και τη νεανική διάθεση της πρώτης
δισκογραφικής εξόρμησης. Τόσα χρόνια
μετά το θρυλικό για τα ποπ δεδομένα κομ-
μάτι τους «I don't want a lover» –τι κι αν ακό-
μη έχει γίνει σήμα κατατεθέν τους–, οι Texas
δεν παύουν να σκαρφίζονται μικρά ποπ
κοιμωτεχνήματα που η διαχρονικότητά
τους θα μπορούσε κατά κάποιο τρόπο να
παραλληλιστεί με εξίσου σπουδαία άλ-
μπουμ απ' το παρελθόν, που παραμένουν
άφθαρτα κι «εντός εποχής» (να θυμίσουμε
εδώ το καταπληκτικό άλμπουμ *Eden* των
Everything But The Girl, από το 1983 παρα-
καλώ!). Το συγκρότημα της όμορφης
Sharleen Spiteri έλκει στοιχεία από τη βρε-
τανική ποπ της προηγούμενης δεκαετίας αλ-
λά και με τη χρήση συγκεκριμένων μελωδι-
κών φορμών και καινών ηχητικών προτάσε-
ων (κυρίως χορευτικής χροιάς) από το σήμε-
ρα και το αύριο των ηλεκτρονικών οργάνων.
Τραγούδια εύληπτα, χαριτωμένα (όπως τα
The Hush, *Summer Son* και *Day After Day*
που ξεχωρίζουν με το πρώτο άκουσμα), ιδαν-
ικά για καλοκαιρινές «αποδράσεις».

Μια εντυπωσιακά πολυτελής έκδοση που κυκλοφόρησε πρόσφατα όχι μόνον μας αποκαλύπτει έναν εξαιρετικό έλληνα γελοιογράφο και πρωτοπόρο της φόρμας των κόμιξ στις αρχές του αιώνα, αλλά ουσιαστικά ξαναγράφει την ιστορία του χώρου.

Η ιστορία γράφεται πάντοτε κατόπιν εορτής

του Θανάση Μουτσόπουλου

Το όνομα του **Ηλία Κουμετάκη** στην ιστορία της ελληνικής γελοιογραφίας του πρώτου μισού του αιώνα μας δεν έχει την ίδια θέση με αυτό του **Φωκίωνα Δημητριάδη**. Θα μπορούσε όμως κάλλιστα, αν ο τελευταίος δεν είχε καταλάβει (δίκαια) το προσκήνιο της ελληνικής γελοιογραφίας για δεκαετίες. Λόγω αυτού του γεγονότος και λόγω μιας σειράς από πολιτικές και προσωπικές κακοτυχίες, ο Κουμετάκης είχε μια διακεκομμένη και συντομότητα πορεία στον χώρο αυτό προτού αποσυρθεί πικραμένος. Από τη στιγμή που σταμάτησε, έζησε ακόμη σαράντα επτά χρόνια χωρίς να ξαναδημοσιεύσει τίποτα, πιάνοντας το πενάκι αραιά και που για προσω-

πική έκφραση και μόνον. Το γεγονός ότι ο **Σταύρος Πετσόπουλος** των εκδόσεων Άγρα πήρε την τολμηρή απόφαση να κυκλοφορήσει έναν σχεδόν συνολικό τόμο του έργου του Κουμετάκη, σε συνεργασία με το Ε.Λ.Ι.Α., αξίζει συγχαρητηρίων. Περιλαμβάνονται κείμενα των επιγόνων του Κουμετάκη, των γελοιογράφων **Αρχέλαου** και **Κ. Μητρόπουλου** και των μελετητών **Ο. Δημητρακόπουλου**, **Δ. Πορτόλου** και **Δ. Δασκαλόπουλου**. Αναλύοντας εκ των υστέρων την ελληνική γελοιογραφία αυτής της περιόδου με πρόσθετο εργαλείο αυτόν τον τόμο, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα ότι η τέχνη του Κουμετάκη δεν υστερεί σε τίποτα από αυτή του Δημητριάδη. Οι συγκυρίες οδήγη-

—Ωραία βίλα σκάρωσε ο κυρ-Μήτσος. Λες να 'γινε από τα κρέατα που πουλάει;
—Μάλλον απ' εκείνα που πουλάει η... γυναίκα του!

σαν τον καθένα τους σε τελείως διαφορετικές πορείες, η ιστορία όμως πάντοτε αποφαίνεται καθυστερημένα.

Ο Ηλίας Κουμετάκης γεννήθηκε στο Αργοστόλι το 1889· όμως μεγάλωσε στην Κέρκυρα, την οποία θεωρούσε πάντα πατρίδα του. Όπως μπορεί να φανταστεί κανείς, η κλίση του στο σκίτσο εκδηλώθηκε ιδιαίτερα νωρίς στη ζωή του, όμως κανείς τότε δεν σκέφτηκε να τον ενθαρρύνει. Όταν τελικά κατεβαίνει στην Αθήνα, κα-

ΟΔΗΓΙΕΣ ΣΤΗ ΝΕΑΝ ΟΙΚΟΝΟΜΟ

—Και, προ παντός, να έχετε υπ' όψει σας ότι στην κλινική μου, μόνον γάλα **ΚΡΙΝΟΣ** εννοώ να δίδεται στους αρρώστους μου. Είναι το ανώτερο όλων...

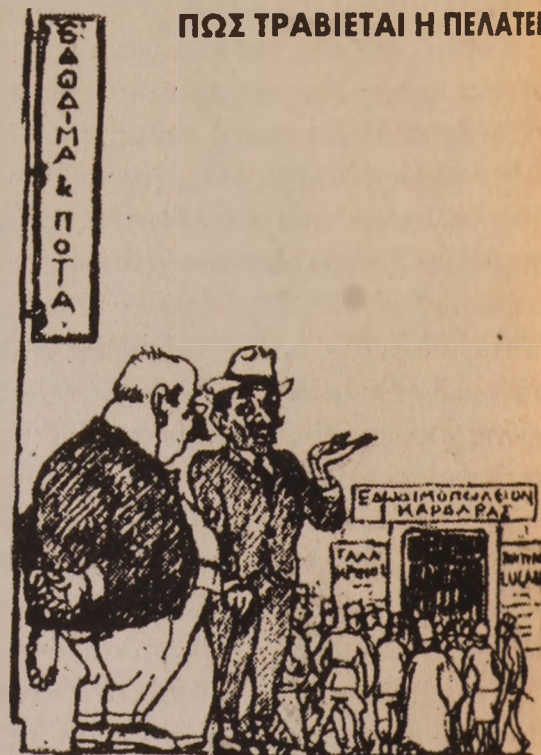

ΔΕΝ ΧΩΡΕΙ ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΙΣ

—Πρέπει να ξέρετε, κυρία μου ότι: Η καλύτερη τροφή για τα παιδιά είναι το γάλα, και το καλύτερο γάλα είναι η μάρκα «**ΚΡΙΝΟΣ**»

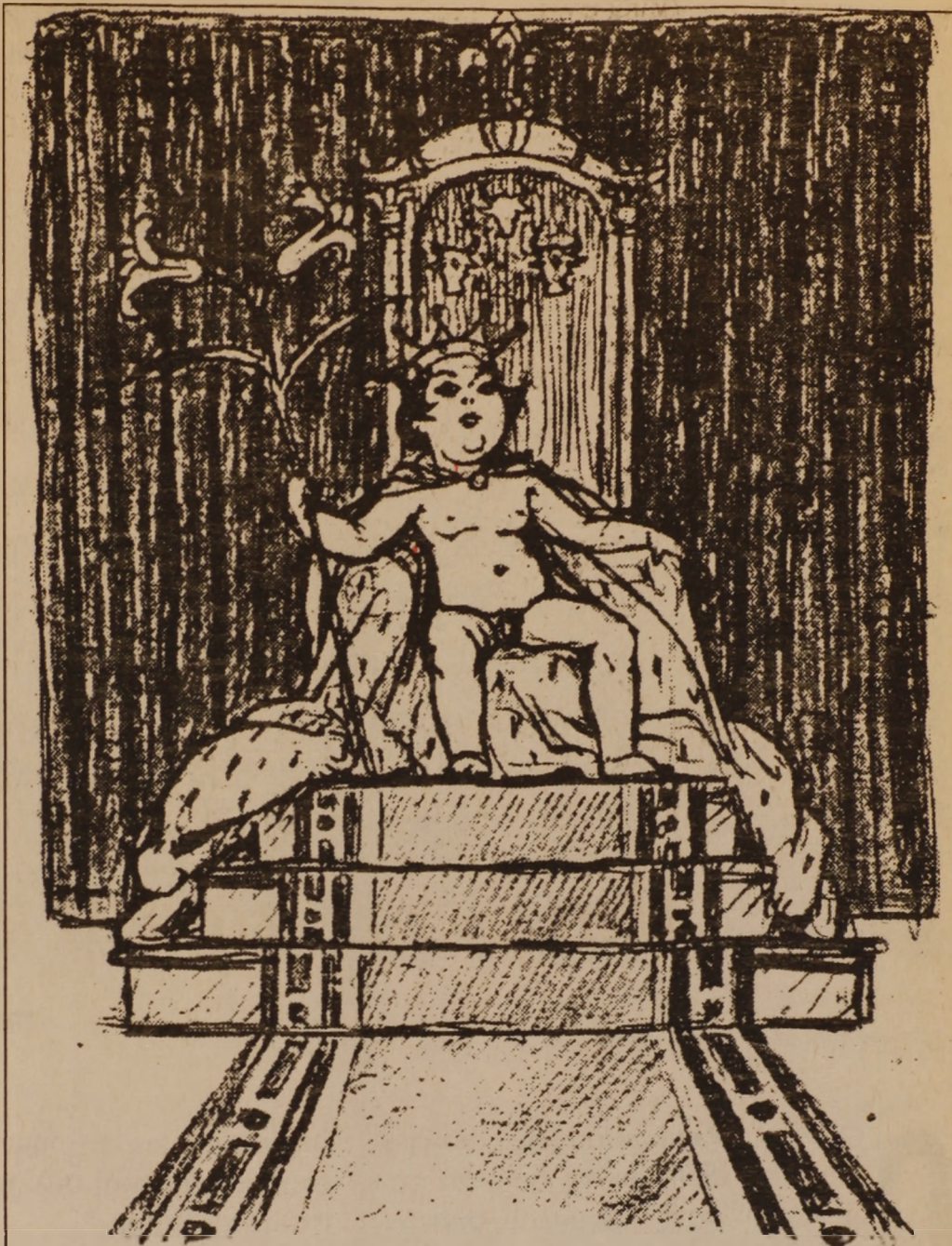
ΠΩΣ ΤΡΑΒΙΕΤΑΙ Η ΠΕΛΑΤΕΙΑ

—Κεσάτια βλέπω, κυρ-Δημητρώ. Όλοι στον αντικρινό τρέχουνε...
—Είναι γιατί έχει γάλα **ΚΡΙΝΟΣ**

αφημιστικό προσχέδιο του Ηλία Κουμετάκη.

H A.M. O' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ
«KRINOS» c A'

Άλλο ένα προσχέδιο για τη διαφήμιση του γάλακτος «Κρίνος».

ρθώνει να δημοσιεύσει σκίτσο του στην ημερίδα Χρόνος του Κ. Χαιρόπουλου τις 9 Φεβρουαρίου 1909. Τον δυσαρεστεί ως ιδιαίτερα η έλλειψη χρώματος και η κακή ποιότητα της εκτύπωσης. Για αμοιβή, τε λόγος. Περνάει στην εφημερίδα Αθή- του Γ.Πωπ, η οποία είχε καλύτερο χαρ- υψηλότερη (διπλή) τιμή πώλησης από τον νόνο και «ανωτέρου επιπέδου αναγνώ- ες». Φυσικά δουλεύει πάντα αμισθί γιατί, ως γράφει ο ίδιος, «δεν είχα ιδέα τότε ότι ηρώνονται...». Σε όλο αυτό το διάστημα οι λοιογραφίες του Κουμετάκη παραμένουν οιχτά Βενιζελικές στην κατεύθυνσή τους. ον Οκτώβριο του 1910 τον διακόπτει η ρατιωτική θητεία, η οποία παρατείνεται γγων των πολέμων του 1912 και 1913. Επι- ρέφει το 1914. Η εφημερίδα Αθήναι δεν ναι όμως πια Βενιζελική. Έτσι ο Κουμε- ακης αναγκάστηκε να κάνει γελοιογρα-

φίες «αντίθετες των φρονημάτων» του. Όμως, πλέον, αμειβόμενος. Επέστρεψε στον Χρόνο με τον μισθό που έπαιρνε στην εφημερίδα του Γ. Πωπ. Στα τέλη του ίδιου χρόνου ξέσπασε ο Παγκόσμιος Πόλεμος και οι εφημερίδες σταμάτησαν να δημοσι- εύουν γελοιογραφίες. Παύση άλλη μια φο- ρά για τον Κουμετάκη. Τον Μάρτιο του 1915 μπήκε στην Εθνική Τράπεζα και μετα- τέθηκε στη Θεσσαλονίκη. Πολλά χρόνια με- τά, το 1926, επιστρέφει στη γελοιογραφία με μια σύντομη συνεργασία με τη βραχύβια εφημερίδα Πρωϊνός Τηλέγραφος. Ζητάει συνεργασία με το Ελεύθερο Βήμα, αλλά δεν γίνεται δεκτός επειδή το έντυπο είχε ως αποκλειστικό συνεργάτη τον Φωκίωνα Δη- μητριάδη. Το πεπρωμένο γι' άλλη μια φορά καθορίζει τη μοίρα του Κουμετάκη. Από το 1927 μέχρι το 1932 δημοσιεύει στην Πρωϊά. Ακολουθεί πολιτική αστάθεια και εν τέλει η

δικτατορία του Μεταξά. Γελοιογραφίες τέ- λος για τον Κουμετάκη. Παράλληλα με τα πολιτικά σκίτσα, ο Κουμετάκης δούλεψε και στο χώρο της πρωτοεμφανιζόμενης τότε διαφημιστικής γελοιογραφίας. Δημιούργη- σε τον τύπο του καλόγερου Ονούφριου για τα τσιγάρα Γιαννουκάκη, ο οποίος μετα- μορφώθηκε σε καλόγερο Ακάκιο για τα ζυ- μαρικά Μίσκο. «Ακάκιε, τα μακαρόνια...»: Το πιο μακρόβιο ίσως σλόγκαν της ελληνι- κής διαφήμισης ανήκει στον Κουμετάκη. Επιπλέον φαίνεται ότι ήδη από τη δεκαετία του '20 είχε πλήρως αφομοιώσει τη φόρμα του κόμιξ, ενώ συχνά κάνει αναφορές στα Μίκυ Μάους. Είναι, άραγε, ο Κουμετάκης ο πρώτος κλασικός των ελληνικών κόμιξ; Υπάρχουν όμως πολλοί περισσότεροι λόγοι απ' αυτούς για να μελετηθεί το έργο του και η ιστορία να του δώσει –επιτέλους– τη θέση που δικαιωματικά του ανήκει.

«Η πραγματικότητα δεν υπάρχει»
Σύνθημα των Εξαρχείων

Συχνά έχω την εντύπωση ότι αυτό που ονομάζουμε «ελληνική τέχνη» και από το οποίο όλοι ψωμιζόμαστε, έμμεσα ή άμεσα, κατ' ουσίαν δεν υπάρχει· ότι, δηλαδή, η μικρή ιστορία της νεοελληνικής εικαστικής έκφρασης είναι απλά ένα είδωλο πάνω στον καθρέφτη της καθ' όλου ιστορίας της τέχνης. Κι όταν, βέβαια, ο καθρέφτης απομακρυνθεί, το «είδωλο» χάνεται: μ' άλλα λόγια τα ερωτήματα που με απασχολούν συνίστανται στο πώς εμπλέκεται η ελληνική δημιουργία στην, με σαφήνεια διαγεγραμμένη, ιστορία της δυτικής τέχνης· αν συνιστά ενότητα· αν υπάρχει εκτός των πολύ συγκεκριμένων αναφορών, και αν η ίδια μπορεί ν' αναγνωρισθεί αποκλειστικά «κατ' αντανάκλαση» δηλαδή d' après ή όχι.

Μια μποτίλια στο πέλαγος

του Μάνου Στεφανίδη

Ο Ντένης Ζαχαρόπουλος, γράφοντας το 1984 για τη δουλειά του Γιώργου Ζογγολόπουλου, σημείωνε ότι η στάση του χαρακτηρίζει την τομή που σφραγίζει την νεοελληνική τέχνη, δηλαδή το πέρασμα από την έρευνα μιας πολιτιστικής ταυτότητας στην έρευνα μιας πολιτιστικής πρακτικής.

Είναι μ' άλλα λόγια άγονο να συζητάμε για την ταυτότητα ή την ανυπαρξία της εγχώριας παραγωγής μας και μάλλον θα 'πρεπε να στραφούμε προς πρακτικές έκφρασης και προς ατομικές περιπτώσεις.

Ιδού λοιπόν το πρώτο συμπέρασμα: Η εικαστική δημιουργία μας δεν συγκροτεί σώμα αλλά περιγράφεται αποσπασματικά από μονάδες (εξαιρετικά ενδιαφέρουσες κατά περιπτώσεις). Παρ' όλα αυτά, ως εικαστική κοινότητα επιβάλλεται να ορισθεί ένα σύνολο προσώπων, θεσμών και σχέσεων στις οποίες εμπλέκονται το κράτος ως υπεύθυνο για την χάραξη πολιτιστικής πολιτικής, οι δημιουργοί, το κοινό προς το οποίο εξ ορισμού οι δημιουργοί απευθύνονται, η αγορά της τέχνης, οι επαφές με το εξωτερικό, τα μουσεία και οι γκαλερί, οι ποικίλοι –συνήθως κρατικοδίδαιτοι– πολιτιστικοί φορείς, τα ΜΜΕ, η τεχνοκριτική κ.λπ. Όλοι αυτοί λειτουργούν ως φυσικοί αγωγοί ή διαμεσολαβητές ανάμεσα στον

δημιουργό και το δημιούργημα, ανάμεσα στην πολιτιστική σύλληψη και την πολιτιστική πρακτική.

Ο υπογραφόμενος έχει συμπληρώσει σχεδόν εικοσαετή εμπλοκή σ' αυτόν τον κύκλο –τον καθόλου φανύλο– των εικαστικών σχέσεων και επιδράσεων. Θα ήθελε λοιπόν, με βάση αυτή την εμπειρία του, να καταθέσει θετικές και αρνητικές διαπιστώσεις σχετικά με την πορεία των εικαστικών πραγμάτων στον τόπο. Σαν μια μποτίλια στο πέλαγο. Εκ προοιμίου, μάλιστα, δηλώνει ότι δεν αποποιείται το μερίδιο της ίδιας ευθύνης, που τυχόν του ανήκει, και είναι ανοιχτός στο διάλογο. Ήδη σε παλιότερη αρθρογραφία μου έχω καταμερίσει τις ευθύνες της πολιτείας όσον αφορά στην ανυπαρξία πολιτιστικής πολιτικής και στο διεκπεραιωτικό πνεύμα ή την πυροτεχνηματική διάθεση των φορέων της, ώστε να μην χρειάζεται να επαναλάβω τ' αυτονόητα. Και τούτο γιατί ο πολιτισμός δεν μπορεί να είναι παράγωγο και μόνο κρατικών δομών ή πρωτοβουλιών, ούτε να επιζητεί κατ' αποκλειστικότητα την ασφαλή ομπρέλα της πολιτείας. Ο πολιτισμός αναφύεται από κάτω και υπάρχει μέσα από την διαρκώς ανανεούμενη κριτική των ακαδημοποιημένων αξιών της κοινωνίας που τον εκκολάπτει. Αν έχουν επιφλοχω-

ρήσει καρκινογόνα κύτταρα στην εικαστική μας κοινότητα, αυτό οφείλεται στην ανοίκεια ταύτιση κράτους και δημιουργών και στην συχνά υπαλληλοποίηση της έκφρασης· μιας έκφρασης που συχνά παράγεται κατ' επιταγήν και δεν γεννιέται από την προσωπική ανάγκη. Ας αφήσουμε λοιπόν το κράτος να κάνει ό,τι μπορεί –ή μάλλον ό,τι δεν μπορεί (;)– κι ας δούμε τι ισχύει στην εικαστική κοινότητα καθ' αυτήν· μια κοινότητα που περιελάμβανε και που περιλαμβάνει εξαιρετικές περιπτώσεις και σημαντικές μονάδες και που εις πείσμα της περιθωριοποίησης του ελλαδικού κράτους και της έλλειψης θεσμών που να ευνοούν την δημιουργία και όχι τους καλλιτεχνοπατέρες, καταθέτει την αέναή της καρποφορία. Μια κοινότητα που περιλαμβάνει τον Ν. Γύζη, τον Ιω. Αλταμούρα, τον Κ. Μαλέα, τον Γ. Μπουζιάνη, τον Γ. Χαλεπά, τον Σπ. Παπαλουκά, τον Δ. Διαμαντόπουλο, τον Γ. Τσαρούχη, τον Δ. Κοντό, τον Γ. Κουνέλλη, τον Τάκι, τον Βλ. Κανιάρη, τον Γ. Λάππα, τον Γ. Χατζημιχάλη, την Διοχάντη, τον Ν. Μπαίκα, τον Ν. Χαραλαμπίδη και τόσους άλλους.

Σ' αυτούς λοιπόν και γι' αυτούς ο λόγος:

Ι. Βασικό έλλειμμα στην νεοελληνική τέχνη παρουσιάζει ο χώρος της ιδεολογίας και συνακόλουθα εκείνος της παιδείας. Η καλλιτεχνική έκφραση πρωτίστως πάλι αντανακλά ή υποσκάπτει την κυρίαρχη ιδεολογία και μέσω των υποκειμενικών διεργασιών του δημιουργού εκπροσωπείται το σύνολο. Στον τόπο μας οι καλλιτέχνες μοιάζουν ν' αγνοούν ή να μην ενδιαφέρονται για το καθημερινό γίνεσθαι του τόπου καθώς έχουν κλεισθεί στην «ασφάλεια» της ατομικής τους περίπτωσης. Γενικά μιλώντας, θα έλεγα ότι στην σύγχρονη εικαστική έκφραση δεν υπάρχει συμβολικά ο άνθρωπος της διπλανής πόρτας –αλλά ούτε κι ο άνθρωπος που βρίσκεται στο πιο προκεχωρημένο σημείο του πλανήτη. Τα άμεσά μας προβλήματα απουσιάζουν, ως μη έδει. Χαρακτηριστικό είναι, νομίζω, το παράδειγμα του σύγχρονου ελληνικού κινηματογράφου. Κι ενώ η σύνθεση των προβλημάτων αυτών δημιουργεί ιδεολογία, οι δημιουργοί μας καταναλίσκονται σε ιδεολογήματα ή σε λύσεις ώστε να προσελκύσει το πιο αγοραίο τμήμα της αγοράς. Ως ακραία συνέπεια αυτών προκύπτει διογκωμένο το έλλειμμα της παιδείας, η έλλειψη ουσιαστικής κι όχι επιφανειακής ενημέρωσης, η κατάθεση θεωρίας. Η ελληνική τέχνη παραμένει ενστικτώδης, ορμέμφυτη, προϊόν «ταλαντούχων» μονάδων και απα-

το στήριγμα της θεωρητικής σκέψης. Ά και οι θεωρητικοί της, παρασυρμέ- από το κυρίαρχο ρεύμα, «δημοσιογρα- ν» μάλλον περιγράφοντας παρά ανα- ντας. Βράζοντας οι περισσότεροι στον ό χυλό αναλίσκονται σε παιχνιδάκια υσίας ή ακόμη χειρότερα σε αυτιστικές ρεις αυθεντίας, αφήνοντας το πρόβλη- να παραμένει πρόβλημα. Έτσι εξηγεί- γιατί ελλείπει ο διάλογος και ο συλλο- ός προβληματισμός από την εικαστική ότητα, γιατί δεν έχει αναβαθμισθεί ο ρητικός λόγος στην ΑΣΚΤ ενώ η ηγε- της αρκέσθηκε στην κτιριακή της ανα- νιση. Αλλά όπως έγραψε προσφυώς Αντίο Σωτήρης Δαματόπουλος η πολι- ική υποδομή είναι ένας μύθος, αν δεν υποθέτει και παραγωγή τέχνης (τευχ. σελ. 46). Δεν μπορούμε όμως να σώ- με κάποιον που δεν θέλει να σωθεί. ι η ΑΣΚΤ παραμένει ακόμη συντεχνία ράφων και γλυπτών χωρίς καμία θεω- ική παιδεία – η ιστορία της τέχνης, λ.χ., άσκεται υποτυπωδώς και χωρίς αναφο- στον ΧΧ αι. και τον Μοντερνισμό. ό την Σχολή λείπει επίσης η θεωρία και ριτική της τέχνης, η θεωρία του κινημα- ράφου, ενώ πρόσφατα λειτούργησαν αστήρια για την video και την mputer art, τη φωτογραφία κ.λπ. Υπό συνθήκες αυτές οι απόφοιτοι έχουν νωρίς διαμορφώσει μεν «επαγγελμα- ή» συνείδηση, δηλώνουν ζωγράφοι ή πτες ή χαράκτες, αλλά πόσο δρουν ως λιτεχνικά υποκείμενα;

Η ελληνική τέχνη, απ' την άλλη, ρέπει ρς την γραφικότητα, την περιγραφή, τη κοσμητική αντίληψη, την κολακεία, δη- ή, του περίφημου μέσου γούστου και αποθέωση του προφανούς. Έτσι ανθεί εριγραφική ζωγραφική και οι συναι- ματικές εξομολογήσεις μέσω εικόνων, ά χάνεται η συμπίεση με το παρόν με ό,τι διεθνώς ισχύει. Γιατί είναι άλλο έγμα να λέει κανείς «χρωματίζω» κι άλ- αποφασίζω για τον δυναμισμό μιας ρμας· άλλο να λέει «διακοσμώ» κι άλλο ρράζω, άλλο «αφηγούμαι» κι άλλο υπο- λω. Εξάλλου, όπως έλεγε χαριτολογώ- ο James Joyes, η συναισθηματολογία έρχεται πάντα από ένα συναίσθημα ο ΔΕΝ πραγματοποιήθηκε. Επίσης, συ- παρατηρείται ένας ναρκισσισμός περί υλικά, ενώ αντιμετωπίζεται η τεχνική αυταξία και ως φετίχ. Η τεχνική όμως αι προϋπόθεση, δεν είναι σκοπός. Και αι ο πιο σίγουρος δρόμος για να οδηγη- κανείς στην επανάπαυση, δηλαδή στην

Χρειάζεται η πολιτιστική επανάσταση των τιμονιέρη της; (αφιερωμένο σε πρώην μασοϊκούς και νυν «τιμονιέρηδες»).

καλλιτεχνική αυτοκατάργηση. Παράλλη- λα θάλλει η παρουσίαση-πρόταξη του υλι- κού, χωρίς όμως το ίδιο να μεθίσταται σε πλαστικό γεγονός, σε αισθητικό αντικεί- μενο. Η λατρεία της τεχνικής απ' την μια και η «αποθέωση» των αναφομοίωτων υλι- κών απ' την άλλη αποτελούν τις κύριες αι- τίες της εικαστικής μας οπισθοδρόμησης, της διαιώνισης ενός στυλ που άλλοτε απο- τελεί απλώς ακαδημία του Μοντερνισμού και άλλοτε ακαδημία της παράδοσης. Και να σκεφθεί κανείς ότι ήδη από το 1957 ο Enrico Baj, ο Yves Klein και ο Piero Manzoni υπέγραψαν μανιφέστο «εναντίον του Στυλ» (Contre le Style), υπονοώντας βέβαια πολλά και διάφορα.

III. Ο υπογραφόμενος θεωρεί ότι ήρθε η στιγμή να μετατρέψουμε σε πλεονεκτήμα- τα ακόμη και τις αδυναμίες μας. Πιστεύω ότι είμαστε, συμβολικά, «τυχεροί» που αποτελούμε μιαν εθνική Σχολή η οποία δεν πέρασε από την Αναγέννηση ή το Ρο- κοκό και –άρα– που δεν έχει να λογοδοτή- σει ούτε στον Ραφαήλ ούτε στον Ρούμπενς.

Βεβαιώς, παρενεβλήθη η γενιά του '30 που ήθελε σώνει και καλά να μας κρεμά- σει από τους όρχεις του Φειδία ή του Παν- σέληνου. Σήμερα όμως και αυτό το φαινό- μενο μπορεί να τοποθετηθεί στις ιστορικές του διαστάσεις.

Το πρόβλημα της Ελλάδας σήμερα –και

της τέχνης της ειδικότερα– είναι η επιθυ- μία της να καταστεί σύγχρονη χωρίς ν' απολέσει την ταυτότητά της. Τι το κακό σ' αυτό; Γιατί πρέπει να μας επιβληθεί ως Greek Realities ένας δευτεροκλασάτος φορμαλισμός χωρίς ίχνος έρευνας ή πρω- τοτυπίας; – Και γιατί θα έπρεπε με σπου- δή ν' αποδείξουμε ό,τι για τον Άγγλο ή τον Γερμανό είναι αυτονόητο; (Οι βρετανοί μελετητές και οι βρετανοί καλλιτέχνες, λ.χ., κάνουν σαφή διάκριση ανάμεσα στην English και την American pop-art). – Ή, γιατί δεν θα έπρεπε να διεκδικήσουμε ό,τι για κάθε σύγχρονο δημιουργό είναι δεδο- μένο; Το δικαίωμα, δηλαδή, της «αυτοδιά- θεσης»; Έτσι λοιπόν διαπιστώνουμε πως η νεοελληνική έκφραση μετεωρίζεται ανά- μεσα στην προγονόπληκτη μεγαλομανία και στο πιο μίζερο σύμπλεγμα κατωτερό- τητας. Κι ας μην ξεχνάμε ότι η πίστη σε κά- τι δημιουργεί την μεγάλη τέχνη· όπως επί- σης και η ηθική στάση, σε αντίθεση προς τους νόμους και τις λογικές της αγοράς, οδηγεί στην υψηλή έκφραση.

IV. Μ' ενδιαφέρει επίσης οι δημιουργοί που ενδιαφέρονται για την Ιστορία, που επιθυμούν να εμπλέξουν το έργο τους στην ιστορική διαδρομή, στα γλωσσολογικά της δεδομένα, ασχέτως «υψηλού» ή όχι αποτε- λέσματος. Που εργάζονται με τον νου τους στη δράση της Ιστορίας και στην κρίση της·

χωρίς οίηση. Γιατί, τι νόημα έχει ένα έργο που αυτόρεσκα αντανάκλα τον εαυτό του και μόνο, χωρίς να ενσωματώνει σαν δεύτερο δέρμα την κρίση της εποχής, το δράμα της Ιστορίας;

Το μεγάλο πρόβλημα των νέων καλλιτεχνών πάλι, έχει να κάνει με την «επίδειξη» μέσω του υλικού ή, χειρότερα, με την έλλειψη αφομοίωσής του κατά την καλλιτεχνική διαδικασία. Το πρόβλημα έγκειται επίσης στη φλυαρία των οπτικών στοιχείων ή στο φόρτωμα της σύνθεσης με ετερόκλητα «είδη» μορφών που ανταγωνίζονται το ένα το άλλο, σε βαθμό ώστε ο κίνδυνος της εικονογράφησης να βρίσκεται πάντοτε ante portas. Και τότε τα χειροκροτήματα του απαίδευτου κοινού δεν αρκούν για να συγκαλύψουν την διπλή ευήθεια. Τέλος, στην εποχή μας ακμάζει μια ιδέα που έχει να κάνει τόσο με την αγορά όσο και με τα κριτήριά της. Εξετάζουμε την τέχνη –είναι άποψη και κριτικών αυτό– αποκλειστικά σε σχέση με τον υπαρκτό ή ανύπαρκτο αποδέκτη της και υιοθετούμε χυδαία την καθόλα χυδαία λέξη «καταναλωτής», ή, πάλι, εξισώνουμε το έργο τέχνης προς την καθόλου χυδαία πλην ανακριβή λέξη «προϊόν». Η τέχνη όμως οφείλει να γεννήσει το κοινό της και σίγουρα μπορεί να το διαπλάσει.

Συζητώντας πρόσφατα στην τηλεοπτική εκπομπή «το Φανταστικό Μουσείο» με τον Δήμο Θεό, του ζήτησα να μου περιγράψει πώς εννοεί την διεκδίκηση μιας φτωχής έκφρασης απαλλαγμένης από βερμπαλισμούς, και μου ανέφερε ως μείζονα παραδείγματα τον Βερμέερ, τον Μπρεσόν, τον Ντράγιερ και τον Τζιακομέτι. Όταν του πρότεινα τον Κουνέλλη και την arte povera (φτωχική τέχνη), μου απάντησε ότι «αυτός είναι μπλεγμένος με υλικότητες και μεταφέρει στην τέχνη τις θετικιστικές μεθόδους του Braudel που ήθελε την Ιστορία απαλλαγμένη από υποκείμενα και αυστηρά μετρήσιμη με βάση ποσοτικά δεδομένα. Εγώ του αντέτεινα ότι ο Κουνέλλης υπερβαίνει τις «υλικότητες», καταφέροντας να δώσει ένα «ηρωικό» έργο σε μian εποχή φύσει και θέσει αντιηρωική. Επίσης επιχειρεί να ξανακολλήσει την ολότητα που καταστράφηκε για τον δυτικό κόσμο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Δυστυχώς όμως τέτοια προβλήματα δεν απασχολούν την σύγχρονη εικαστική μας παραγωγή που είτε είναι βυθισμένη σε μια μακάρια ομφαλοσκοπήση είτε διαγκωνίζεται για τον έλεγχο πραγματικών ή φανταστικών συμφερόντων. Και βέβαια το

πρόβλημα υφίσταται υπεράνω και εις πέισμα των προσώπων, εφόσον έχει να κάνει με αντιλήψεις και χρόνια εγκατεστημένες πρακτικές. Συμβαίνει απλώς να έχουμε τις Πινακοθήκες και τις Σχολές που μας αξίζει και να τις έχουμε παισιωμένες επακριβώς από τα κατάλληλα γι' αυτόν τον σκοπό πρόσωπα. Πέραν όμως της θετικής ή αρνητικής εμπλοκής των συγκεκριμένων προσώπων, η ελληνική τέχνη αποζητεί εναγώνια το οξύγνο των νέων ιδεών, των θεσμών και των θεωρητικών τοποθετήσεων. Διαφορετικά τα γεγονότα θα περνούν αταξινόμητα, αδιαβάθμιστα και, τελικά, ανεκμετάλλευτα. Για παράδειγμα, τα συμβαίνουν στην Εθνική Πινακοθήκη και η ανανέωση της θητείας της διεύθυνσής της, οι εξελίξεις σχετικά με το Μουσείο Γουλανδρή, τα τεκταινόμενα στην Θεσσαλονίκη, η εμπλοκή του Ιδρύματος Ελληνικού Πολιτισμού και στην σύγχρονη δημιουργία αποτελούν γεγονότα που εκτυλίσσονται εκτός κριτικής και διαλόγου και που συμβαίνουν στα «μουγκά». Οι «συντεχνίες» των καλλιτεχνών και των κριτικών δέχονται μοιρολατρικά τα «χαστούκια» της πολιτείας και των φορέων της, πιστεύοντας ότι η «χρυσή» τους ουδετερότητα ευνοεί τα «επαγγελματικά» τους συμφέροντα. Όπως σημειώνα πρόσφατα και στην Αυγή, μετά την αποχώρηση του Δ. Παπαστάμου από την Πινακοθήκη σημειώνεται η σταδιακή εισπήδηση της ΑΣΚΤ στο ίδρυμα, καθώς πρυτάνεις και καθηγητές της άρχισαν να πλαισιώνουν τα όργανα της Πινακοθήκης, ελέγχοντας σιγά σιγά την πολιτική της. Η κορύφωση βέβαια της τακτικής αυτής επήλθε με τον διορισμό στην διεύθυνση της Πινακοθήκης μιας καθηγήτριας της ΑΣΚΤ με περιοριστικά συγκεκριμένες απόψεις πάνω στην νεοελληνική δημιουργία. Κάτι τέτοιο, έξω από πρόσωπα, συνιστά οπισθοδρόμηση, εφόσον ανακλαστικά η άποψη της Πινακοθήκης σχετικά μ' ένα συγκεκριμένο είδος παραστατικής-αφηγηματικής τέχνης, επηρεάζει μοιραία ολόκληρο το κύκλωμα κοινού-αγοράς-καλλιτεχνών. Άρα, κατά τα πρότυπα, αναμένονται και τ' αποτελέσματά. Απ' την άλλη πλευρά, οι επιμελητές της Πινακοθήκης –κατά τεκμήριο φορείς ενός θεωρητικού λόγου– σαφώς περιθωριοποιημένοι και χωρίς συγκροτημένο αντίλογο, απέχουν, εν πολλοίς και με δική τους ευθύνη, από τα συμβαίνοντα.

V. Το ξέρουμε πια. Το επίσημο δόγμα για τον πολιτισμό, προπαγανδιζόμενο και από το κράτος το ίδιο, είναι ο λαμπρακι-

σμός, ένα είδος δηλαδή ελληνοποιημένου Ζυτανωφισμού, με σαφώς συγκεντρωτική και παρεμβατικό χαρακτήρα.

Είναι γνωστή, επίσης, η σιωπή που καλύπτει πάσαν δραστηριότητα εκτός δόγματος, με αποτέλεσμα να συνέχει τους πόντες ο τρόμος μήπως και βρεθούν έξω από το «παιχνίδι». Αποτέλεσμα αυτού είναι η υπαλληλοποίηση της πολιτιστικής μας ζωής. Ιδιαίτερα τώρα για τα εικαστικά, η περιφνημη γενιά του '60, όταν δεν αναλώνετο στον ανυπόφορο ναρκισσισμό της, επιμένει σε τακτικισμούς εξουσίας μακράν της αληθινής δημιουργίας. Συνακόλουθα, χώρος της κριτικής υπνώττει, καθώς καταλαμβάνεται εξ απήνης από την δημοσιογραφία. Σημεία των καιρών. Διευθυντές περιοδικών τέχνης δρουν περισσότερο μάστορες της ίντριγκας παρά ως υπεύθυνοι εργάτες της πολιτιστικής πληροφόρησης. Έτσι, συχνά οι κριτικές «χαλκεύονται» ανάλογα με τα εφήμερα συμφέροντα των χαλκίων τους, υπογράφονται από ανίπαρκτους –τυπικά ή και φυσικά– «κριτικούς», γίνονται αντικείμενα ευτελούς χρηματισμού, με αποτέλεσμα ένας ολόκληρος χώρος να βυθίζεται στην ανυποληψία. Η κριτική και η θεωρία της τέχνης έχουν πλέον αντικατασταθεί από την περιγραφή και την παράθεση της μη-γνώμης, από μian χαζοχαρούμενη, ισοπεδωτική τιποτολογία δηλαδή. Δεν ξέρω πλέον αν έχουμε ανάγκη από μεγάλους δημιουργούς ή οξυδερκείς κριτικούς τόσο, όσο έχουμε ανάγκη από ηθικές προσωπικότητες και ηθικές στάσεις. Σ' αυτό το χυδαίο παιχνίδι απτισμού και εξουσίας η τέχνη δεν μπορεί να έχει καμία θέση.

Συμπέρασμα: Η ελληνική δημιουργία –καλύτερα οι έλληνες δημιουργοί– πάσχει εις πέισμα όλων των μηχανισμών που υπαλληλοποίησε της. Χρειάζεται όμως ένα τράνταγμα προς τα εμπρός, μια μεγαλύτερη εμβάθυνση στα ζητήματα της γλώσσας και –αυτοαναφορικά– του χαρακτήρα της.

Απ' την άλλη, όσοι επαφίενται στο κράτος για την παραγωγή πολιτισμού, ασχολούνται τον κρατικοδίαιτο πολιτισμό τους ως απολαμβάνουν την σπασμωδικότητα τον παραγοντισμό και την άγνοια μέσα από εκδηλώσεις όπως η βενιζέλεια «πολιτιστική πρωτεύουσα». Για τους υπόλοιπους ένας δρόμος μένει: αυτός της ατομικής ευθύνης, της αυτογνωσίας και της συνεπούς έρευνας των όρων και των ορίων. Για να υπερπηδηθούν κάποτε τόσο οι όροι όσο και τα όρια...

ΚΡΙΤΙΚΗ 3 διβλίου

Περιβάλλον και ελληνική πραγματικότητα

Δίκη του Αχελώου,
ιδόσεις Στοχαστής,
Ιήνα 1999

Πολλά έχουν ειπωθεί και αφεί, τόσο στην Ελλάδα όσο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, για την περιβαλλοντική καταστροφή και τον οικονομικό παραλογισμό που υνδέονται με το έργο της εκτροπής του Αχελώου. Υπήρξε η πιο σκανδαλώδης χρηματοδοτική πλάνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέχρι το 1995, ότε διεκόπη η ενίσχυσή του. Η απόφαση να συνεχιστεί με ηματοδότηση της ελληνικής βέρνησης από το 1996 οδηγεί σπάταλη και περιβαλλοντική επιζήμια χρήση εθνικών πόων. Η τελευταία, σε αντίθεση την προηγούμενη, κινδυνεύνα παραταθεί για πολλά χρόνια.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις αυτού του φαραωνικού έργου εκτείνονται σ' όλο το μήκος του ποταμού, από τις πηγές του μέχρι το Δέλτα, αλλά επεκτείνονται και στη Θεσσαλία, όπου αυξηθεί σημαντικά η ρύπανση από την εντατικότερη γεωργική παραγωγή. Προπάντων όμως, οι επιπτώσεις θα είναι σμογονικές στα βουνά της ένδου, όπου τα έργα θα καταρέψουν για πάντα ένα σπουδαίο ορεινό τοπίο, εξαίρεται και βιοτόπους μοναδικών τριων ζώων όπως οι αρκού-

δες, οι λύκοι και οι αετοί. Ανεκτίμητα εθνικά μνημεία, όπως το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου του Μυροφύλλου, πέτρινα τοξωτά γεφύρια και εκκλησίες θα εξαφανιστούν. Και, ίσως το σημαντικότερο, τα έργα στην Πίνδο θα αλλοιώσουν ανεπανόρθωτα τον κοινωνικό και πολιτιστικό χαρακτήρα μιας εκτεταμένης ορεινής περιοχής με μακραίωνη παράδοση, η οποία έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στην ελληνική ιστορία, από τους Βυζαντινούς χρόνους μέχρι την Εθνική Αντίσταση και τον Εμφύλιο.

Καίριες και επίκαιρες παραμένουν πάντα οι επισημάνσεις του άγγλου συγγραφέα **Tim Salmon**, όπως τις δημοσίευσε, με τα θαυμάσια ελληνικά του, στην *Καθημερινή* της 6.8.1987:

«Ο Αχελώος είναι χωρίς αμφισβήτηση από τα πιο όμορφα ποτάμια της Ευρώπης και το κομμάτι που θα πνιγεί κάτω από τα έργα είναι το πιο παρθένο και το πιο υπέροχο. Το θέαμα, τότε πράσινο, τότε γαλάζιο, αυτού του ποταμίσσιου φιδιού, σεργνόμενου μέσα στις απότομες δασωμένες βουνοπλαγιές των Τζουμέρκων και των Αγράφων θα χαθεί για πάντα επί πολλά χιλιόμετρα, σκεπασμένο από 180 μέτρα νερού, που θα γεμίσει βέβαια και τους ωραιότερους παραποτάμους. Μαζί με τη φυσική άποψη του Αχελώου, θα πνιγεί και η φυσική βλάστηση – τα πλατάνια, τα παρα-

ποτάμια λιβάδια και τα πιο παραγωγικά χωράφια. Και κάθε φορά που κυμαίνεται η στάθμη της λίμνης, θα αφήνει μία άσχημη, σαν καμένη, ζώνη στις όχθες, όπως γίνεται στη λίμνη του Μόρνου στο Λιδωρίκι.

Θα χαθούν και σπίτια σε πολλούς οικισμούς. Θα χαθεί και το πανάρχαιο μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου στο Μυρόφυλλο. Το εντυπωσιακό μοναστήρι του Σέλτσου, απομονωμένο σε άγρια βουνοπλαγιά, θα βρεθεί στην άκρη του νερού. Θα χαθούν και παλαιές τοξωτές γέφυρες, όπως η γέφυρα του Καρακουνισίου που χτίστηκε το 1241. Θα χαθούν και τρεις γραφικότητες συρματένιες γέφυρες σαν αυτές που συνηθίζονται στα Ιμαλάια. Θα εξαφανιστεί, δηλαδή, ένα μεγάλο μέρος των λίγων μνημείων που απόμειναν από τις εποχές που τούτα τα βουνά αποτελούσαν τα μόνα ελεύθερα λημέρια του Ελληνισμού... «Τόσες πόλεις και τόσα μέρη έχουν καταστραφεί στην Ελλάδα τα τελευταία 30 χρόνια – πάντα στο όνομα της «αξιοποίησης». Αξίζει άραγε πάντα αυτή η αξιοποίηση; Ή μήπως, μέσα απ' αυτήν, χάνεται κάτι πολύ πιο σημαντικό – η ίδια η Ελλάδα;».

Όσοι έχουν ασχοληθεί με τις συνέπειες της εκτροπής του Αχελώου, καλόπιστα και με αφιλοκέρδεια, πιστεύουν ότι πρόκειται για ένα έγκλημα κατά της φύσης και του πολιτι-

Πόρφυρας (Τ.Θ. 206, 491 00 Κέρκυρα)· το γνωστό κερκυραϊκό περιοδικό, συμπληρώνοντας είκοσι χρόνια συνεχούς παρουσίας στα γράμματα, κυκλοφόρησε το τεύχος 91 (Σεπτέμβριος '99) αφιερωμένο στον ποιητή **Λορέντζο Μαβίλη**. Η ύλη του τεύχους διατάσσεται σε δύο ενότητες· η πρώτη αναφέρεται στις προσλαμβάνουσες του Μαβίλη και συζητούνται ζητήματα όπως η σχέση του ποιητή με τον γαλλικό παρνασισμό, η ιταλική του παιδεία καθώς και η επίδραση της ινδικής φιλοσοφίας στο έργο του· η δεύτερη ενότητα σχετίζεται με την πρόσληψη του έργου του Μαβίλη και ανάμεσα σε ποικίλες αναφορές ξεχώρισα τα άρθρα των **Γιάννη Δάλλα**, «Μια ακόμα μετάφραση της “Λεονώρας”» και **Περικλή Παγκράτη**, «Αθησαύριστα κερκυραϊκά δημοσιεύματα για τον Μαβίλη – από τον θαυμασμό στην αμφισβήτηση». Το ενδιαφέρον αυτό αφιέρωμα συμπληρώνεται με χρονολόγιο και σπάνιο εικονογραφικό υλικό που επιμελήθηκε ο **Παναγιώτης Περιστέρης**.

Ρηξικέλευθο εκδοτικό εγχείρημα και συνάμα δυναμική παρέμβαση σε ζητήματα γλωσσικής πολιτικής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί η δίτομη και πολύγλωσση έκδοση των πρακτικών διεθνούς συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στη

Θεσσαλονίκη το 1997: "Ισχυρές" και "Ασθενείς" Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού (επιστημονική επιμέλεια: Α.-Φ. Χριστίδης, εκδ. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Θεσσαλονίκη 1999). Πενήντα μία ανακοινώσεις και δύο συζητήσεις σε στρογγυλές τράπεζες συμπεκνώνουν ποικίλους προβληματισμούς μακριά από αντιλήψεις γλωσσικής εθνικής αυταρέσκειας αλλά και εξίσου μακριά από υπεραισιόδοξες απόψεις για τη δημιουργία μιας πλανητικής γλωσσικής ομογενοποίησης.

Συνοικισμός σιδηροδρομικών: ένα αφήγημα της ποιήτριας **Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου** (εκδ. Κέδρος, 1999) που μας μεταφέρει στη γειτονιά των τραίνων της Θεσσαλονίκης, στον προσφυγικό συνοικισμό των σιδηροδρομικών, στην ατμόσφαιρα των εποχών που εναλλάσσονται, στους δύσκολους καιρούς της Κατοχής, αλλά και στην ευγνωμοσύνη για την ανεπανάληπτη εμπειρία της συναναστροφής με τον άλλο.

Τρεις μορφές της Αντίστασης. Σαράφης, Καραγιώργης, Καρτάλης (εκδ. φιλίστωρ, 1997): μία έκδοση που πραγματοποιείται με την πρωτοβουλία της Εταιρείας Διάσωσης Ιστορικών Αρχείων

σμού μας. Θα μείνει άραγε έγκλημα χωρίς τιμωρία;

Απαντώντας στην πρόκληση, η κοινωνία των πολιτών, εκφραζόμενη από αξιόλογες περιβαλλοντικές οργανώσεις όπως η Γκρενπής, το Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση, η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, το Περιοδικό *Νέα Οικολογία* και το Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών, με τη βοήθεια σημαντικών μελών της επιστημονικής κοινότητας και λειτουργών, όπως ο πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών, και με την ηθική υποστήριξη διεθνών προσωπικοτήτων σκηνοθέτησαν το Δεκέμβριο του 1996 μία «Δίκη» για το έγκλημα αυτό. Οι συντελεστές και πρωταγωνιστές της, με κίνητρο τον πατριωτισμό που επιβάλλει τη διαφύλαξη πολύτιμων αξιών, στρατεύτηκαν στην προστασία ενός μοναδικού στοιχείου της χώρας, αντί να επιδίδονται σε υπερπατριωτικές φωνασκίες εισπράττοντας τον έπαινο των μικρών και το μισθό της ύβρης.

Στο σκαμνί αυτής της Δίκης θα έπρεπε να καθήσουν πολλοί: πολιτικοί, στελέχη της κρατικής μηχανής, εργολάβοι, επιστήμονες κ.λπ. Επιλέχθηκαν τελικά 12 «κατηγορούμενοι», εκ των οποίων 8 πολιτικοί, 1 ανώτατο διοικητικό στέλεχος και 3 διευθύνοντες σύμβουλοι ιδιωτικών τεχνικών εταιρειών. Όλοι αυτοί θεωρούνται υπεύθυνοι για συγκεκριμένες και σοβαρές πράξεις διότι, υπογράφοντας σχετικές υπουργικές αποφάσεις και εκτελώντας έργα, προκάλεσαν ανεπανόρθωτες καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας ή δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την πραγματοποίηση τέτοιων καταστροφών.

Μπορεί, με βάση τα υπάρχοντα τεκμήρια, να κρίνει η κοι-

νωνία των πολιτών ότι οι κατηγορούμενοι είναι ένοχοι. Σε ποιο βαθμό η νομική προσέγγιση δύναται να προσδιορίσει πολιτικές, διοικητικές και ποινικές ευθύνες, να εντοπίσει τις μανούβρες ενός κουτοπόνηρου κρατικού μηχανισμού, ν' αποκαλύψει τη δίψα για άνομα κέρδη του εργολαβικού συστήματος;

Το εγχείρημα παρουσιάζει προφανώς τεράστιες δυσκολίες. Όμως, η πιστή παρακολούθηση των πρακτικών της Δίκης βοηθά τον αναγνώστη να μυηθεί στη δαιδαλώδη, αλλά και ανεργμάτιστη, διαδικασία με την οποία λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις στη χώρα αυτή. Αποφάσεις που, ακόμα και αν αποδεικνύονται επιτόλαιες ή λανθασμένες, επιβιώνουν και ζημιώνουν για πολύ καιρό, διότι το κοινωνικοπολιτικό σύστημα είναι ανίκανο να επανορθώσει.

Περιγράφοντας το κλίμα στα ανώτατα κλιμάκια των αρμόδιων υπουργείων, ο πρώην υπουργός κ. **Χρήστος Ροκόφυλος** καταθέτει, μεταξύ άλλων:

«Όταν έγραφα τις ερωτήσεις και τις επερωτήσεις για το θέμα του Αχελώου, τις οποίες συνυπέγραψαν, και το θεωρώ πολύ τιμητικό, τόσα αξιόλογα στελέχη του ελληνικού Κοινοβουλίου, οι παραινέσεις που είχα ήταν: «Μη το γράφεις και τόσο έντονα διότι εδώ εμείς το αποφασίσαμε το έργο». Επομένως, αντιλαμβάνεστε ποιες είναι οι πιέσεις, οι απολύτως φυσικές αν θέλετε, αλλά και πολύ σοβαρές, οι οποίες ασκούνται σε οποιονδήποτε προσπαθήσει να εμποδίσει την πραγματοποίηση ενός εξαγγελθέντος πολύ μεγάλου έργου, όπως είναι η εκτροπή του Αχελώου. Και επειδή αναζητείτε ευθύνες, πρέπει να πω ότι και η δίψα του τεχνικού κόσμου της χώρας για την εκτέλεση μεγάλων και σημαντικών έργων, που αλλάζουν τη Φύση στην Ελλάδα, συνετέλεσε πάρα πολύ και στο να πειστεί και στο να εμμείνει η ηγεσία σ' αυτή τη λανθασμένη επιλογή».

Εξάλλου, ο δημοσιογράφος κ. **Γιώργος Βότσης** επισημαίνει στη δική του κατάθεση:

«Βεβαίως είναι δυνατόν να εντοπισθούν οι ευθύνες σε συγκεκριμένα πρόσωπα και λάμπει πάμναι που το δικαστήριο να είναι συμβολικό και όχι πραγματικό ειδικό δικαστήριο, ώστε να κάτσουν κάποιοι σε πραγματικό σκαμνί. Είναι προφανές ότι υπάρχουν ευθύνες, όταν μελιστα αμφισβητείται από το Συμβούλιο της Επικρατείας νομιμότητα υπουργικών αποφάσεων που αφορούν το έργο της εκτροπής του Αχελώου». «Θα πρέπει να εξετασθεί και πόσον οι ευθύνες αυτές είναι και ποινικές, όχι μόνο ως προς την εξαπάτηση του κοσμάκη, όχι μόνο ως προς την κατασπατάληση πόρων που θα μπορούσαν να διατεθούν κάπου αλλού, αλλά ενδεχομένως και ως προς ορισμένες σκανδαλώδεις πτυχές αυτών των έργων».

Στη δε επερώτηση τη 24.2.1993 προς τους αρμόδιους υπουργούς της τότε κυβέρνησης της Νέας Δημοκρατίας αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι

«Με βάση τα παραπάνω αναμφισβήτητα στοιχεία εύλογο προβάλλει, νομίζουμε, το συμπέρασμα πως με την επισπευδόμενη αποσπασματική ανάθεση και η Δυτική Ελλάδα θα υποστεί αναμφισβήτητη ζημιά (και μάλιστα χωρίς κανένα αντάλλαγμα) και η Θεσσαλία δεν πρόκειται να ωφεληθεί (αφού η άρδευση τίθεται οριστικά «στο ράφι») και η Δ.Ε.Η. —δηλαδή το ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας— θα δεχθεί καιρό πληγμή. Εάν τα πράγματα έχουν έτσι, τότε ανακύπτει το βασανιστικό ερώτημα. Για ποιανού όφελος θα ξοδευτούν τελικά κάποιες εκατοντάδες δισεκατομμυρίων;».

Την επερώτηση υπογράφουν 9 βουλευτές της τότε αντιπολίτευσης, μεταξύ των οποίων και ο σημερινός πρωθυπουργός κ. **Κώστας Σημίτης**.

Παρ' όλες όμως τις αμφιβολίες, την κριτική, τις δικαστικές αποφάσεις, τη διακοπή της χρη-

οδότης από την Ευρω-
κή Ένωση κ.λπ., η προβλη-
ική πορεία του έργου δεν
μέχρι τώρα ανακοπεί. Το
κό κομματικό κόστος και οι
ες παρενέργειες που θα
φερε μια τέτοια θαρραλέα
άφαση δεν αντισταθμίζονται
υτικά από το γενικότερο

όφελος που θα προέκυπτε. Οι
ψηφοφόροι κρίνουν τελικά με
βάση 2-3 μεγάλα πολιτικά ζητή-
ματα μόνο, ενώ άλλα θέματα
όπως το περιβάλλον, η ποιότη-
τα ζωής, τα πρότυπα ανάπτυξης
δεν παίζουν ουσιαστικό ρόλο
στις εκλογές, παρ' όλο που,
ενίοτε, μπορεί να είναι πιο ση-

μαντικά. Το βιβλίο αυτό, κατη-
γορώντας μέσα από τη «Δίκη
του Αχελώου» τους μηχανι-
σμούς αποφάσεων της ελλήνι-
κής κοινωνίας, συμβάλλει με
τον τρόπο του σε μια αυθεντι-
κότερη πολιτικοποίηση.

Κίμων Χατζημπίρος

Οικολογικά παραμύθια

ος Μολυβιάτης,
λίμνη με τις χάρτινες
κουύλες,
ονογράφηση: Νίκος
ρουλάκης,
όσεις Σκίουρος,
ήνα 1999

ος Μολυβιάτης,
μυστικό της
μηγχοφωλιάς,
ονογράφηση Νίκος
ρουλάκης,
όσεις Σκίουρος,
ήνα 1999

Ιρην από τρία χρόνια, πα-
υσιάζοντας από τούτες τις
λίδες το πρώτο παιδικό βι-
ίο του Νίκου Μολυβιάτη *Για
α θερινό σινεμά*, σημειώναμε
το συγγραφικό μικρόβιο εί-
ι τόσο ισχυρό που η ανθρω-
η θέληση δεν έχει τη δύναμη
του αντισταθεί – έτσι περι-
ναμε από τον συγγραφέα τη
νέχεια. Σήμερα, η έκδοση
ο ακόμα παιδικών βιβλίων
χουν προηγηθεί και άλλα οι-
ολογικού περιεχομένου– δεί-
ει ότι ο συγγραφέας δεν εί-
ι μόνο πολυγραφότατος μα
νεχίζει με την ίδια ένταση
ι το ίδιο πάθος τον αγώνα
α την ευαισθητοποίηση των
αγνωστών του πάνω σε θέ-
τα περιβάλλοντος.

Το παραμύθι *Η λίμνη με τις
χάρτινες βαρκούλες* αφορά

μια μυρμηγκοπολιτεία, την Ευ-
δαιμονία, όπου ζούσε ειρηνι-
κά ένας μυρμηγκολαός, ο
οποίος έκρυβε επιμελώς τα μυ-
στικά της ευτυχίας του. Όσπου
εμφανίστηκε η βάρβαρη φυλή
των μυρμηγκοαμαζόνων, η
οποία κινούμενη από φθόνο
ξεκίνησε πόλεμο εναντίον των
ευτυχισμένων ομόφυλών της,
κάτι που κατέληξε στη νίκη
των ειρηνικών μυρμηγκιών και
στη γελοιοποίηση των φιλοπό-
λεμων. Το παραμύθι *Η λίμνη
με τις χάρτινες βαρκούλες*
αφορά μίαν λίμνη όπου τα παι-
διά της περιοχής έπαιζαν αμέ-
ριμνα απολαμβάνοντας τις
ομορφιές της. Όταν εκεί κο-
ντά φτιάχτηκε ένα εργοστάσιο
του οποίου τα απόβλητα μολύ-
ναν το νερό εμποδίζοντας τα
ψάρια να βρίσκουν την τροφή
τους, όλα τα ζώα-κάτοικοί της
αποφάσισαν να βάλουν ένα
τέρμα στην καταστροφή. Φρά-
ζοντας τον αγωγό των λυμά-
των, εξανάγκασαν τα αφεντι-
κά του εργοστασίου να τοπο-
θετήσουν μηχανήματα καθαρι-
σμού των αποβλήτων και να
σώσουν τη λίμνη.

Και τα δύο αυτά σύγχρονα
παραμύθια στηρίζονται στην
κοινή θέση όλων των παραμυ-
θιών κάθε εποχής ότι η πραγ-
ματικότητα ξεπερνάει συχνά
και την πιο γόνιμη φαντασία. Ο
Νίκος Μολυβιάτης επιχειρεί
μέσω της παραμυθένιας, της
υπερρεαλιστικής διήγησης, να
γοητεύσει τους μικρούς ανα-
γνώστες, ταυτόχρονα δε να
χτυπήσει τον κώδωνα του κιν-

δύνου καλώντας τους σε εγρή-
γορση. Μέσα από τις ιστορίες
του περνούν οι προσωπικές του
απόψεις αλλά και οι διαχρονι-
κές αξίες που διέπουν τις αν-
θρώπινες κοινωνίες: η ελευθε-
ρία, η αλληλεγγύη, ο σεβασμός
στη φύση, η δύναμη της συνερ-
γασίας, η αγωνιστικότητα.

Τα δύο βιβλία δεν είναι μόνο
παραμύθια. Εκτός από την ψυ-
χαγωγία, στοχεύουν στην ενί-
σχυση της αναγνωστικής δει-
νότητας των παιδιών και απο-
τελούν μίαν ολοκληρωμένη
πρόταση διδασκαλίας, προ-
σφέροντας βασικές γνώσεις.
Σε αυτά περιέχονται χρήσιμες
πληροφορίες για τα επί μέρους
θέματα (ανατομία, διατροφή,
οργάνωση της αποικίας των
μυρμηγκιών και είδη, χρησιμο-
τητα, αναπαραγωγή, των ζώων
και των φυτών), ενώ συνοδεύο-
νται από ασκήσεις, κατασκευ-
ές και σταυρόλεξα που αποτε-
λούν αφορμή για πρωτοβου-
λίες μέσα στην σχολική τάξη
και το σπίτι. Με αυτό τον τρό-
πο, ο συγγραφέας με τις περι-
βαλλοντικές ευαισθησίες και
τη μακρά θητεία στη δημοσιο-
γραφία ως σχολιαστής, αρθρο-
γράφος και αναλυτής σε θέμα-
τα οικολογίας επιχειρεί να θί-
ξει επίκαιρα ζητήματα που μας
αφορούν. Μαζί με τα κείμενα,
εξαιρετη είναι και η εικονο-
γράφηση των βιβλίων στην
οποία ο Νίκος Μαρουλάκης
έχει βάλει τη σφραγίδα του,
κάνοντας απολαυστική την
ανάγνωση.

Φίλιππος Φιλίππου

(ΕΔΙΑ). Ο συγγραφέας
Απόστολος Στρογγύλης,
από τα πρώτα στελέχη
της Εθνικής Αντίστασης
στη Θεσσαλία, βιογραφεί
τις τρεις αυτές
πρωταγωνιστικές μορφές
της Εθνικής Αντίστασης,
προσπαθώντας να
προσφέρει τεκμήρια
ιστορίας και παράλληλα
να αποδώσει γλαφυρά
την ανθρώπινη διάσταση
του αγώνα τους.

«Υπάρχουν πολλοί
τρόποι για να διηγηθούμε
ετούτη την ιστορία –όπως
πολλοί είναι κι οι τρόποι
για να εξιστορηθεί
ακόμα και το πιο
ασήμαντο επεισόδιο της
ζωής οποιουδήποτε από
εμάς». Μ' αυτή την
προειδοποίηση ξεκινά
την αφήγησή του ο
Άλβαρο Μούτις στη
γοητευτική νουβέλα του
*Η τελευταία σκάλα του
Τραμπ Στήμερ*
(μετάφραση: **Μανώλης
Παπαδολαμπάκης**, εκδ.
Άγρα, 1999).
προειδοποίηση που
επιτρέπει την οργάνωση
της αφήγησής του με
κριτήριο την προσωπική
του εμπειρία και
μορφοποιείται ως γραπτό
κείμενο απευθυνόμενο
σε έναν μοναδικό
αναγνώστη που
μπορείτε, βέβαια, να
είστε εσείς ...

Φωτεινό και σκοτεινό σε
συνεχή διαπλογή
εντοπίζεται στο
ιδιόμορφο αφήγημα *Υπό
τον Μόδιον* (εκδ. Ίκαρος,
1999). τέσσερα χρόνια
μετά το θάνατο του
συγγραφέα και
δημοσιογράφου **Νίκου
Πολίτη**, παρουσιάζεται

το ανέκδοτο έργο του,
πρώτο μέρος μιας
σχεδιαζόμενης τριλογίας,
με έντονα εξομολογητικό
τόνο: «τώρα, είμαι μια
πέτρα λαξεμένη σε σκύλο

επιτυμβίου·
κουλουριασμένος μπρος
στα πόδια ενός δικού μου
χρόνου, αποσταμένου
όπως εγώ, κοιτάζω
ανάμεσα απ' τις γέριμες
πατούσες του το φευγάτο
παλικάρι· πάνω από του
πλοχμούς του ο επισειών
ψιθυρίζει ΝΙΚΟΛΑΕ
ΧΑΙΡΕ η νιότη μου είναι.

Η νιότη μου ήταν στο
λυκόφως τώρα, όταν ο
άνεμος αναλιγώνεται σε
λάδι και ρέει πάνω στη
θάλασσα βάφοντάς την
πρόσινο μποτίλιας· κι από
θράκα αθώρητη ευφραίνει
η μυρωδιά καπνού και
τσίκνας ανάμεικτη με
νοτισμένης άμμου και
φυκιών· όταν της νύχτας
πέφτει ο ίσκιος και ηρεμεί
σε λογισμό η ζωή...»

Χωρίς αμφιβολία, οι
βιβλιογραφικές εργασίες
συνιστούν την καλύτερη
συμβολή στην προώθηση
της έρευνας. Η
Ηπειρωτική Βιβλιογραφία
(1981-1994). Νεότερη και
Σύγχρονη Ιστορία των
Κώστα Βακατσά, Βασίλη
Κολιού, Ηλία Σκουλίδα
(εποπτεία: Γεώργιος
Πλουμίδης, εκδ.

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,
ΕΕΦΣ Δωδώνη, παρ. αρ.
59, Ιωάννινα 1998)

έρχεται να συνεχίσει την
Ηπειρωτική Βιβλιογραφία
1571-1980 των **Λουκίας**
Δρούγια και Βούλας
Κόντη, δίνοντας όμως
αποκλειστική έμφαση στη
νεότερη και σύγχρονη
ηπειρωτική ιστορία.

ο χαρτοκόπτης

Φύση και επιστήμη

Αριστοτέλους,

Περί φύσεως

Το δεύτερο βιβλίο των Φυσικών

Εισαγωγή-μετάφραση·

σχολιασμός: Βασίλης Κάλφας

Εκδόσεις Πόλις

Αθήνα 1999

Στο magnum opus του Αρι-
στοτέλη *Φυσικά*, καθιερώνε-
ται ένας νέος περιγραφικός
όρος, ο όρος «φυσικός». Μέσα
από την εξέταση των φυσικών
φαινομένων, ο Αριστοτέλης
τοποθετεί τη θεωρία του, τη
φυσική επιστήμη, σε υψηλότε-
ρη θέση και από τα μαθηματι-
κά. Τα *Φυσικά* ή *Φυσική ακρό-*
ασις του Αριστοτέλη, που απο-
τελείται από διάφορες πραγ-
ματείες οι οποίες γράφτηκαν
κυρίως για ακρόαση των μα-
θητών του, εκδίδονται έπειτα
από την παρέμβαση του
Ανδρόνικου του Ρόδιου κατά
τον 1ο μ.Χ. αιώνα, με ενσωμα-
τωμένη την επί χειράς πραγ-
ματεία ως δεύτερο βιβλίο
τους, αν και υπάρχουν αρκε-
τές ενδείξεις ότι η πραγματεία
αυτή είχε γραφτεί εξ αρχής ως
αυτόνομο έργο με πιθανό τίτ-
λο *Περί φύσεως*. Αναφέρεται
στη φύση και τη φυσική αιτιό-
τητα. Περιέχει τον ορισμό των
τεσσάρων αιτίων και αποτελεί
πολεμικό έργο εναντίον των
μηχανιστών ύστερων Προσω-
κρατικών και κυρίως κατά της
ατομικής θεωρίας του Δημο-
κρίτου.

Ο Αριστοτέλης, όπως και ο
Πλάτωνας, με τη διαφορά του
ενεργού δημιουργού του κό-
σμου, καθιερώνουν την τελεο-
λογία στην εξήγηση των φυσι-
κών φαινομένων, που τους
διακρίνει από τον μηχανιστικό
τρόπο αντίληψης αυτών των
φαινομένων, από τους Προ-
σωκρατικούς, οι οποίοι κάνο-
ντας το πρώτο βήμα από το μύ-

θο στην επιστήμη έχουν ήδη
ανακαλύψει δύο αίτια κάθε
πράγματος και γεγονότος, την
ύλη και το ποιητικό αίτιο· ο
Πλάτων και ο Αριστοτέλης
προσθέτουν δύο ακόμα αίτια,
το είδος και κυρίως το τελικό
αίτιο, τον σκοπό.

Η *Περί φύσεως* πραγματεία
του Αριστοτέλη συνεχίζει την
παράδοση του *Τίμαιου* και του
δέκατου βιβλίου των *Νόμων*
του Πλάτωνα, όπου αναπτύσ-
σεται η τελεολογία σε αντίθε-
ση με τον μηχανισμό. Ο Αρι-
στοτέλης προσπαθεί να οικο-
δομήσει τη δική του τελεολο-
γική σύλληψη, χωρίς τα πλα-
τωνικά θεμέλια την έντεχνης
Δημιουργίας και της κοσμικής
Ψυχής. Η αριστοτελική έννοια
της φύσεως αναλαμβάνει το
ρόλο που έπαιζε η ψυχή στους
ύστερους πλατωνικούς διαλό-
γους. Κι όπως η πλατωνική
ψυχή κινούσε τα έμψυχα όντα
προς την εκπλήρωση κάποιου
σκοπού, έτσι και στον Αριστο-
τέλη «η φύση είναι αίτια, και
είναι αίτια με την έννοια του
σκοπού» (199b32-33).

Πώς καθορίζεται, όμως, το
τέλος των φύσει όντων; Κατά
τον Αριστοτέλη, η κατάληξη
μιας συνεχούς φυσικής διαδι-
κασίας είναι τέλος, μόνο αν
οδηγεί στο βέλτιστο (194a32-
33). Δεν χρειάζεται όμως αυτό
το «βέλτιστο» να είναι και
απόλυτο· μπορεί να είναι και
«φαινόμενο» αγαθόν»
(195a26), δηλαδή να εξυπηρε-
τεί το συγκεκριμένο σκοπό
μιας ενέργειας ή διαδικασίας.
Συνδυάζοντας όλα τα παρα-
πάνω, θα μπορούσε κανείς να
πει ότι, για τον Αριστοτέλη, η
φύση λειτουργεί ως αρχή της
μεταβολής των όντων προς το
τέλος τους, όπου το τέλος αυτό
είναι η μορφή τους αλλά και
κάθε αγαθή κατάληξη που συ-
νάδει στη μορφή τους.

Ο Βασίλης Κάλφας προτάσ-

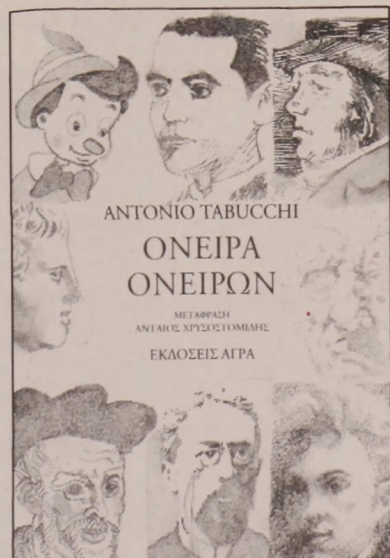
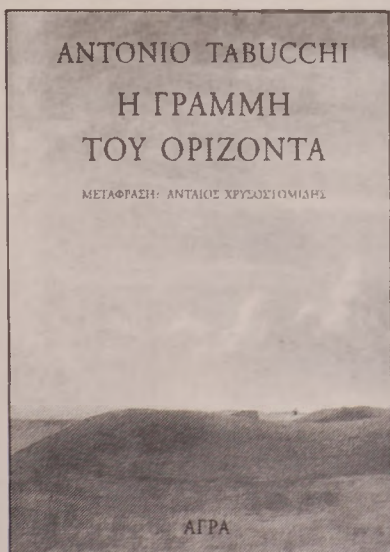
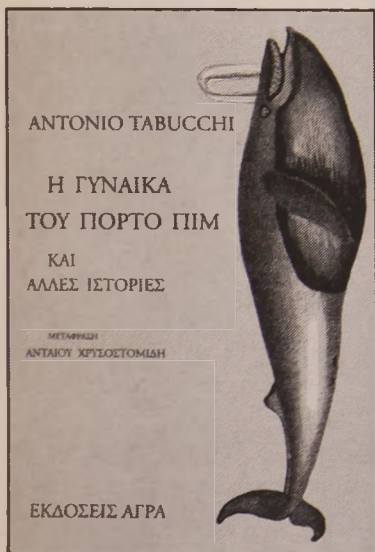
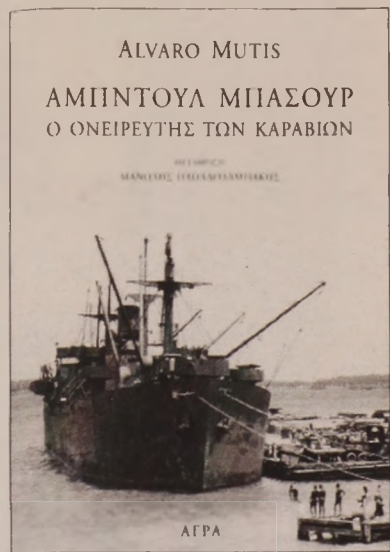
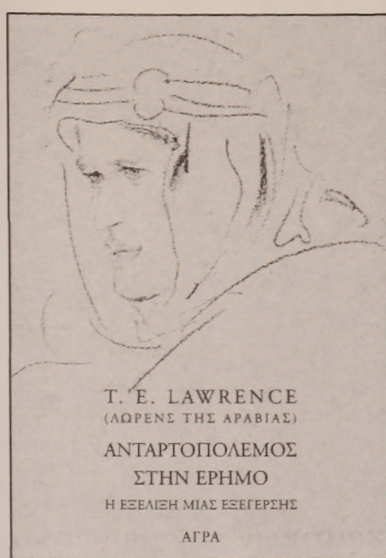
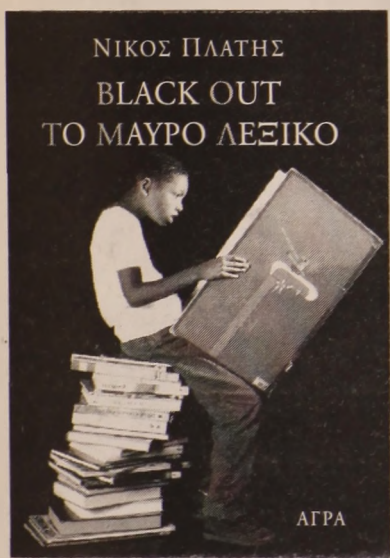
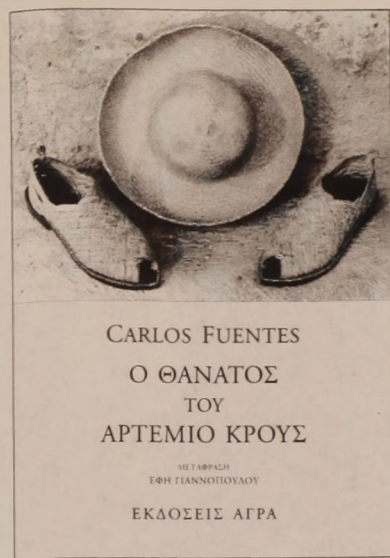
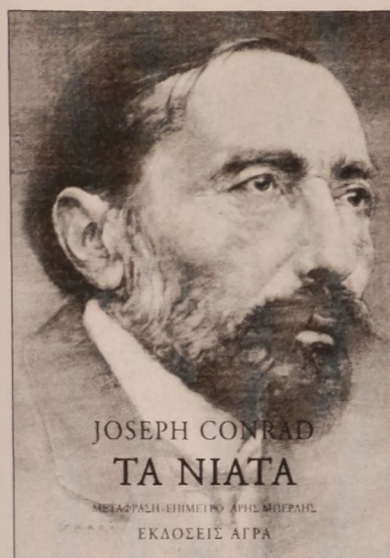
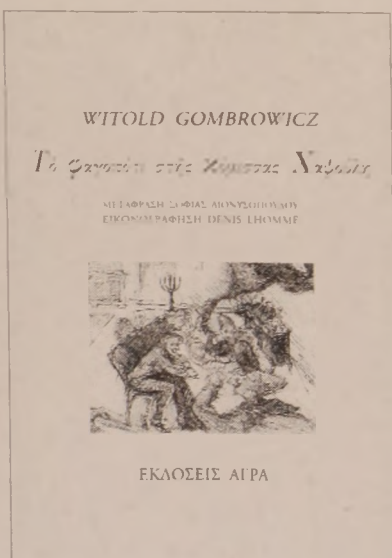
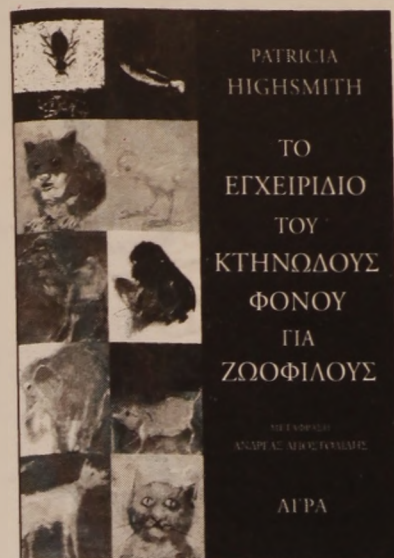
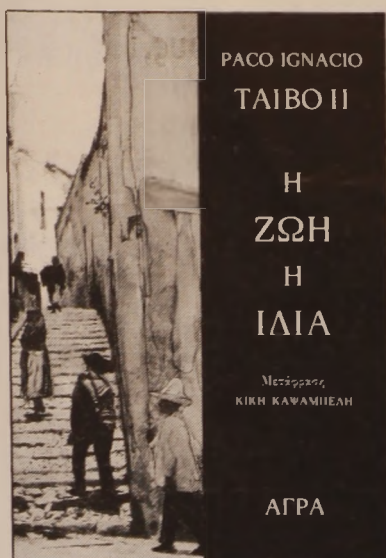
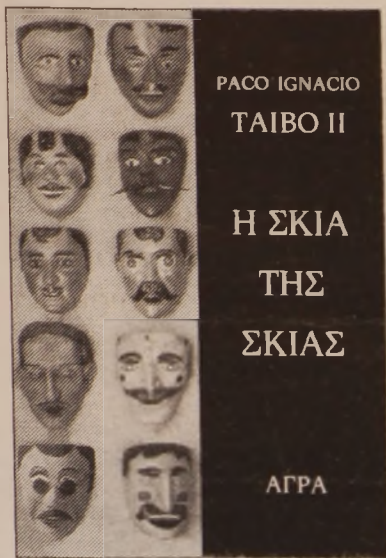
σει μια κατατοπιστική εισ-
γωγή, όχι μόνο φιλολογική
αλλά και φιλοσοφική, όπου
τοποθετείται ως προς τα πα-
λαιότερα προβλήματα της αρι-
στοτελικής έρευνας και αν-
τὶς λύει στο τέλος του έργου τις
μεγάλες στιγμές του αριστο-
τελικού κειμένου· υιοθετεί
θέση ότι το κείμενο είναι κα-
τά βάση πολεμικό, όπως προαν-
φέραμε, και τάσσεται υπέρ
του αριστοτελικού ρεαλισμού·
«Η τελική αιτιότητα έχει
κάνει με την αντικειμενική
δομή του κόσμου και όχι με τις
γνωστικές μας δυνατότητες
και τυποποιήσεις. Ο αριστο-
τελικός ρεαλισμός δεν είναι
μύθος, όπως φαίνεται να π-
στεύει ο Wieland». Παρά τα
αντιρρήσεις ορισμένων ανα-
λυτών, ταυτίζει τη μορφή (το
είδος) όχι μόνο με την ατομική
μορφή κάθε έμψυχου
όντος, αλλά και με τα ουσιαστικά
γνωρίσματα ενός φυσικού
έναντος. Τις θέσεις του αυτές
απ' όσο μπορούμε να κρίνουμε,
με τις θεωρούμε ως τις πλέον
εύλογες.

Η μετάφραση του Βασίλη
Κάλφα επιδιώκει να καταστή-
σει τον Αριστοτέλη κατανοητό
στα νέα ελληνικά, μέσα από
την υιοθέτηση και άλλων μετα-
φραστικών σχημάτων εκτός
των παραδοσιακών. Μετα-
φράζει, επίσης, όρους οι οποίοι
από πολλούς νεοέλληνες
μεταφραστές παρέμεναν αμε-
τάφραστοι και περιέπλεκτοι
έτσι τον αναγνώστη. Η δεύτε-
ρη προσπάθεια του Βασίλη
Κάλφα, έγκριτου πανεπιστη-
μιακού, από τις εκδόσεις Πό-
λις, μετά την παρουσίαση του
πλατωνικού *Τίμαιου*, στέκεται
επ'άξια στο επίπεδο της πρά-
ξης και μας κάνει να ευχόμα-
στε τη συνέχιση τέτοιων δημη-
σιεύσεων.

Έρη Κασίμη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ ΣΤΗ ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

1

ΑΡΧΕΙΟΤΑΞΙΟ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ 1999

Άνοιχτά Άρχεια Έκθεσεις Άνδρέα Τζήμα Άρχειο Ραδιοφωνικού Σταθμού Τρία γράμματα της Μέλπας
Αξιότη Έφημερίδες τοίχου των φυλακών Μαρτυρίες πολιτικών κρατουμένων Τομέας Λογοτεχνών της
ΕΔΑ Άρχειο Ένωσης Τεχνικών Έλληνικού Κινηματογράφου «Εξωκοινοβουλευτική Αριστερά» και
άρχεια τεκμήρια Άρχειο ΕΚΟΝ Ρήγας Φεραίος Από την ιστορία του Άρχειου του ΚΚΕ Φωτογραφικό
Άρχειο Τεκμήρια της Έλληνικής Αντίστασης Τα άρχεια της Κομιντέρν Διεθνές Ίνστιτούτο Κοινωνικής
Ιστορίας (Άμστερνταμ) Πολιτικοί πρόσφυγες στην Ούγγαρία Τών Άφανών Συναντήσεις Χρονικό

ΑΡΧΕΙΑ
ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΟΕΜΕΛΙΟ

ΑΡΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ 1 - ΑΘΗΝΑ 105 53
ΤΗΛ. - FAX: 32.23.062, e-mail: aski@otenet.gr